

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**НАУКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
конференції молодих вчених*

3 травня 2023 року

м. Дніпро

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Наливайко Л. Р. – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;
Мороз В. П. – заступник голови Ради молодих вчених Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Лазарєв В. О. – директор Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, підполковник поліції;
Богуславський М. Г. – старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Н 34 Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Дніпро, 3 травня 2023 року). Дніпро : ДДУВС, 2023. 282 с.

ISBN 978-617-8035-44-0

Збірник містить матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. У науково-практичному заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі закладів вищої освіти та наукових установ України, а також фахівці-практики органів влади.

Матеріали опубліковано в авторській редакції, факти, судження й висновки авторів публікацій не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.

ISBN 978-617-8035-44-0

ЗМІСТ

Торічний В. О. Інформаційні ресурси Державної прикордонної служби України та їх роль у патріотичному вихованні.....	9
Федоренко О. І., Пономаренко О. А. Сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку науки в Україні в умовах війни.....	11
Боксгорн А. В. Державна політика у сфері забезпечення прав людини в умовах воєнного стану: окремі аспекти.....	13
Виганяйло С. М. Електронні цифрові докази в умовах воєнного стану.....	17
Волокітенко О. М. Актуальні питання протидії насильства в Україні в умовах війни.....	19
Довгополова Г. Г., Барабаш В. А., Білявська В. С. Вплив технологій онлайн-навчання на сприйняття здобувачами академічної недоброчесності.....	24
Зубілевич С. Я. Світовий досвід розвитку пенсійних систем: міжкраїнові відмінності в умовах війни.....	27
Іванківський С. О. Економічне та правове регулювання земельних відносин під час бойових дій.....	29
Карпенко Р. В. Проблематика цивільних прав в умовах воєнного стану: компроміс публічних та приватних інтересів.....	31
Карпенко Р. В., Вербицька К. В. Питання правового статусу ЗМІ як суб'єктів взаємодії під час запровадження правового режиму воєнного стану.....	33
Samoilova Yu. I., Hrynova A. O. Integration of the positive experience of police training in EU countries into the personnel training system for the national police of Ukraine.....	35
Томіна В. Ю. Правове забезпечення захисту персональних даних в Україні.....	38
Шаповалова А. О. «Фільтрація» як інструмент геноциду українського народу.....	47
Шестопапов Р. М. Проблематика визначення показників в роботі органів кримінальної юстиції.....	50
Шуміло О. М., Гайдар М. В. Спеціалізована екологічна прокуратура в системі органів прокуратури.....	53
Янішевська А. В. Аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в умовах війни.....	57

Алексеева І. Ю. Застосування медіації при вирішенні господарських спорів в умовах війни.....	60
Бондар Є. Р. посилення організаційно-методичних засад проведення бухгалтерської експертизи під час війни.....	63
Вицина Є. М., Покраса К. В. Особливості розслідування кримінальних проваджень та проведення слідчих дій щодо злочинів проти життя та здоров'я особи.....	66
Власенко І. В. Арбітражний керуючий як процесуальний фігурант у справі про банкрутство під час військового стану.....	77
Гаркавенко П. Проблемні питання домашнього насильства в умовах війни.....	80
Гончаров В. С. Актуальні аспекти теоретичної платформи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.....	83
Дегтяренко О. В. Актуальні питання аудіо- та відеоконтролю особи в умовах військового стану.....	87
Кошовий О. Г. Актуальні проблеми правового регулювання та механізму захисту організованих фінансових ринків від зловживань.....	88
Легеза Є. О. Порушення міжнародно-правових стандартів російською федерацією внаслідок вторгнення в Україну у 2022 р.....	93
Малицієвська І. О. Аналіз законодавчих новел щодо доказів та доказування в цивільному судочинстві в умовах війни.....	96
Мосякіна О. А. Окремі питання встановлення опіки в умовах військових дій.....	97
Немчинов Є. С. Щодо окремих аспектів участі прокурора у підготовчому судовому засіданні.....	101
Нечипоренко Д. О. Превентивна діяльність поліцейського офіцера громади в період дії воєнного стану.....	103
Перемітько С. В. Актуальні проблеми вилучення земельної ділянки для суспільних потреб в воєнний період.....	105
Селіванова К. В. Запровадження безбар'єрного простору як інноваційної складової європейської держави у сфері функціонування установ національного нотаріату.....	107

Стрюков В. А. Норми міжнародного гуманітарного права як фактор забезпечення безпеки держави в умовах дії особливих правових режимів.....	111
Макарова О. П., Зінченко Д. А. Особливості виконання посадових обов'язків працівниками ювенальної превенції на деокупованих територіях.....	116
Скляр О. С., Свистун Д. С. Дотримання прав і свобод людини на деокупованих територіях.....	119
Атулхова К. С. Проблеми екології землевикористання під час військових дій.....	122
Карпенко Н. М. Відносини у сфері лісового господарства: особливості визначення регулювання в умовах війни.....	125
Наливайко І. О. Особливості регулювання соціальних послуг в Україні та Європейському Союзі.....	127
Новик М. Ю. Щодо забезпечення гендерної рівності в інститутах державної влади та органах місцевого самоврядування.....	131
Бадалова Т. Г. Окремі проблемні питання під час використання можливостей Інтерполу щодо оголошення осіб в міжнародний розшук та здійснення процедури екстрадиції в Україні.....	134
Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.....	140
Демченко І. О. Проблеми законодавчого забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану.....	143
Дяченко О. Особливості проведення службового розслідування в поліції у період дії воєнного стану.....	146
Мельниченко І. Д. Сучасні проблеми дослідження сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні.....	149
Сур І. С. Окремі проблеми негласного співробітництва в процесі оперативного обслуговування територій підрозділами кримінальної поліції міжрегіональних територіальних органів в умовах воєнного стану.....	152
Ткач Ю. О. Проблемні питання про вилучення анатомічних матеріалів людини у осіб певної категорії.....	154

Цуканов В. Ю. Щодо стану наукової розробленості проблемних питань оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель.....	158
Гаманюк Л. О. Особливості юридичного обов'язку в умовах воєнного стану.....	161
Іванов О. О. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України.....	164
Аленічев С. В. Нормативні основи стратегічної спрямованості протидії наявним безпековим загрозам у контексті оптимізації позиціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони.....	169
Білоконь М. М. Правові проблеми дієвості державної оборонної політики в умовах повномасштабного воєнного конфлікту.....	173
Бляхарський Б. А. Правові та договірні імперативи реалізації пріоритетів зовнішньої політики України щодо підвищення оперативних та бойових спроможностей суб'єктів сектору безпеки і оборони.....	176
Богуслав І. Д. Захист приватних прав під час воєнного стану.....	182
Бучковський О. В. Правове позиціонування колабораційної діяльності як суспільно-небезпечного явища.....	183
Волошинський О. С. Організаційно-правові тенденції розвитку системи забезпечення національної безпеки та проблеми її імплементації у сучасну практику управління державою.....	186
Вульвач А. Р. Аналіз рівня довіри до Національної поліції України під час воєнного стану: проблеми та завдання до вирішення.....	190
Гаріст В. С., Постернак Б. В. Основи державної політики з питань національної безпеки як відображення нормативно-функціональних характеристик суб'єктів сектору безпеки і оборони.....	193
Гладкий В. П. Пріоритетні напрями та концепти нормативно-правового забезпечення суб'єктів сектору безпеки і оборони.....	195
Глодан Д. Р. Концептуальне визначення територіальної оборони серед суб'єктів сил оборони в умовах дії правового режиму воєнного стану.....	199
Гуменюк О. В. Актуальні проблеми захисту авторських прав в умовах війни.....	202

Демиденко В. І. Державна політика у сфері забезпечення прав людини в умовах воєнного стану.....	205
Жилун Я. В. Сучасні тенденції правового забезпечення концепцій розвитку суб'єктів сектору безпеки і оборони у період запровадження правових режимів надзвичайного та воєнного станів.....	209
Зінченко Д. А., Сидоренко В. М. Захист прав дитини під час військових дій в Україні.....	214
Зуб Д. О. Психологічні аспекти злочинності в Україні в умовах війни.....	216
Ільніцька Я. О. Кібернасильство як ризик психологічної і соціальної небезпеки особисті неповнолітніх.....	218
Казнадєй О. О., Загоруй Б. В. Теоретико-правові аспекти позиціонування проблемних та дискусійних елементів взаємодії інститутів громадянського суспільства з суб'єктами сектору безпеки і оборони.....	222
Каменської М. А. Розвиток та становлення прав і свобод військовослужбовців в умовах реформаційних процесів під час дії правового режиму воєнного стану.....	228
Кузовко В. О. Методи реагування на дезінформаційні компанії.....	232
Матвієць С. Я. Особливості науково-теоретичного та нормативно-правового позиціонування громадських формувань з правоохоронними функціями у системі сектору безпеки.....	233
Медведкіна А. О. Протидія корупції в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України в умовах воєнного стану.....	239
Мостолюк Б. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи.....	241
Музичишен Д. І. Особливості введення правового режиму воєнного стану на території України: теоретичні та прикладні аспекти.....	243
Мурза Ю. Ю. Інтеграція гендерних підходів у силових структурах України.....	246
Нестеров Д. С. Роль сучасних інформаційних технологій та цифрової безпеки у забезпеченні стабільності та процвітання суспільства та держави.....	248

Нішта А. О. Сучасні технології як інструмент виявлення, протидії та попередження правопорушень, що посягають на життя і здоров'я людини.....	250
Пінкевич В. Г. Правові основи освіти в умовах сучасного державотворення.....	252
Потебенькін Р. С., Опанасюк К. С. Особливості тлумачення понятійних категорій законодавства у сфері національної безпеки.....	254
Пугачук Т. М. Актуальні питання розробки, впровадження і використання компонентів інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів.....	258
Ротань К. О. Особлива роль правоохоронних органів в приватноправових відносинах.....	259
Рудь С. С. Нормативно-правові та доктринальні положення перспективної структури відносин у сфері забезпечення національної безпеки.....	260
Старченко А. М. проблемні та дискусійні питання правового регулювання процедурних механізмів запровадження особливих правових режимів.....	264
Титаренко А. В. Управління у галузі національної безпеки.....	267
Трофименко Є. Р. Проблематика правового регулювання державної політики України у сфері забезпечення національної безпеки: виклики сьогодення.....	269
Фицько Г. Р., Карпенко О. С. Тенденційне та нормативне окреслення компонентів національних інтересів з огляду на структурно-функціональні аспекти суб'єктів сектору безпеки і оборони України.....	271
Яковлєв В. І. Досвід застосування інформаційних технологій для підвищення якості навчання.....	275
Яремчук В. І. Методологічні напрямки і загальнотеоретичні проблеми розвитку національно-безпекового законодавства з огляду необхідності його імплементації з нормативами Північноатлантичного альянсу.....	276

ТОРІЧНИЙ Вадим Олександрович,
професор кафедри
національної безпеки та управління
Національної академії
Державної прикордонної служби України,
доктор наук з державного управління, доцент

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОЛЬ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Сучасний світ спрямовує до суспільства як спільноти та держави, як політичного інститут такі завдання: контролювання сектору безпеки та оборони. Забезпечення високого рівня якості управлінських рішень є актуальною проблемою кожної сфери суспільного життя України. Особливої актуальності набуває це питання у секторі безпеки та оборони, в якому важливі завдання та функції покладено на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ). Зазначена якість пов'язана із повнотою, актуальністю та достовірністю інформації про функціонування прикордонного відомства України. Величезні інформаційні масиви, що створює, використовує та обробляє прикордонна служба представлені різноманітним інформаційним змістом: оперативні розрахунки, технології реалізації завдань, законодавчий фундамент тощо.

Сучасні умови існування українського суспільства свідчать про те, що успішне виконання пріоритетних завдань щодо його розвитку у великій мірі залежать від ступеня застосування інформаційних ресурсів. У соціальній системі України функціонує чимало соціальних інститутів, одним із них є ДПСУ, а отже її інформаційні ресурси це основа інформаційного забезпечення діяльності відомства. Щороку обсяги інформаційних ресурсів у прикордонній службі зростають, оскільки формують їх під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища, а також на основі побудови нового інформаційного простору для сучасної людини. Ці фактори та безліч інших підкреслюють актуальність інформації (інформаційних ресурсів) для реалізації ефективного управління.

Ключовим поняття у запропонованому дослідженні є поняття «інформації», якому характерний об'ємний зміст, а це означає наявність великої кількості суттєвих ознак. Остаточне визначення інформації у літературі відсутнє, а отже є дискусійним, відкритим у науковому середовищі [3]. Зважаючи на такий стан справ, ми звернулись до загальнометодологічної науки – філософії. Отже, інформацією можна вважати міру організації систем. Вона відображає основу системи. Нам імпонує підхід, за кого інформацію слід вважати універсальною субстанцією буття людини, а також основу цінностей та культури для вираження сутності життя особи [2]. Водночас, науковці зазначають, що інформація є фактором єдності буття та свідомості [1; 4; 5]. Враховуючи результати аналізу філософської наукової

літератури, можемо зробити наступний висновок: інформацію слід вважати ідеальним поняттям. Для ДПСУ інформацією виступають усі знання, події та явища, як її форми. Проте, уся інформація структурована та є результатом пізнавальної та креативної діяльності людини.

Загалом, інформацію та її форми відносять до інформаційного забезпечення діяльності прикордонного відомства України. Важливим аспектом сучасного функціонування ДПСУ є реалізація прикордонної безпеки, а отже – національної безпеки держави. Таким чином інформаційне забезпечення ДПСУ спрямоване на підтримку її інформаційної безпеки як складової національної безпеки та базису патріотичного виховання.

Специфіка інформаційних ресурсів ДПСУ полягає в тому, що вони формуються безперервно, дають змогу формулювати достовірні висновки, використовувати технічні засоби та технології, створюють фундамент для управлінського рішення, зокрема у реалізації патріотичного виховання.

Управління у ДПСУ виступає як організаційний спосіб діяльності, планування, прогнозувальна діяльність, координаційна, контролююча та інноваційна. Усі ці способи повинні сприяти забезпеченню ефективності усіх складових прикордонної служби та сектору безпеки та оборони в цілому.

Враховуючи агресивність російської федерації по відношенню до України, і в першу чергу, її національної безпеки, оскільки реалізовується системна війна і досить потужна в інформаційному середовищі, в інформаційне забезпечення ДПСУ з метою патріотичного виховання, необхідно внести такі корективи як:

- пошук та використання форм, інструментів та механізмів щодо виявлення дезінформації;
- виявлення негативних явищ та тенденцій в інформаційному просторі;
- удосконалення навичок щодо застосування відповідних програмних застосунків тощо.

Країни високого рівня розвитку дають змогу проаналізувати свій успішний досвід у питаннях використання інформаційних ресурсів у патріотичному вихованні у секторі безпеки та оборони. Основними кроками відповідних військових або правоохоронних формувань передових країн світу є підсилення інформаційного забезпечення в управлінні, безперервна диверсифікація інформаційного сектору, зростання кількості кваліфікованих військовослужбовців у відповідних структурних підрозділах.

Важливим завданням управлінців усіх рівнів ДПСУ є розуміння інформаційного забезпечення як динамічної системи інформаційних ресурсів та варіантів їх обробки, задля вивчення реального стану об'єктів; виділення факторів, котрі на них впливають; аналіз можливостей реалізації конкретних управлінських рішень.

Таким чином, інформаційні ресурси у сучасному суспільстві отримали нового статусу і перетворились на багатогранні об'єкти, що безпосередньо впливають на функціонування спільноти. Інформаційне забезпечення ДПСУ, нами визначено, як специфічна професійна діяльність та складова системи та управлінського процесу.

Інформаційні ресурси ДПСУ мають визначальний вплив на забезпечення її безпеки і патріотичного виховання персоналу зокрема, а тому базуються на використанні новітніх інформаційно-комунікативних технологій, техніки, оптимізації професійних завдань, скороченні документообігу тощо. На нашу думку, інформаційні ресурси прикордонної служби необхідно сприймати як функціональну систему, що містить органічне поєднання методів, засобів та технологій щодо роботи з інформацією.

Подальшими напрямками наукових досліджень можуть бути питання удосконалення процесів, групування, пошуку, систематизації та поширення інформації у ДПСУ, а також їх вплив на управлінську діяльність.

Список використаних джерел:

1. Ворона О. В. Методичні підходи до оцінки рівня соціальної відповідальності. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 30. С. 127-133.
2. Горященко Ю. Г. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності: аналіз категоріально-понятійного апарату. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. праць. Серія: Економічні науки. 2010. № 4 (8). С. 235-242.
3. Драган О. І., Бергер А. Д., Інформаційне забезпечення стратегічного управління підприємством в умовах глобалізації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3 (20). С. 196-201.
4. Кондратова С. С. Інформаційні технології в управлінні: монографія. К.: МАУП, 2007. 412 с.
5. Порохня В. М., Безземельна Т. О., Кравченко Т. А. Стратегічне управління: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2012. 224 с.

ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор
ПОНОМАРЕНКО Олександра Анатоліївна,
магістрант
Харківського національного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бойові дії на території України, пов'язані з воєнною агресією росії, призвели до людських втрат, переміщень людей, хронічних стресів, економічних потрясінь тощо. Під їхнім впливом практично всі верстви населення втягнуто в адаптивний чи дезадаптивний процес. Сьогодні від війни гинуть наші захисники, мирні громадяни, діти, що спричиняє значні психологічні наслідки для всіх верств населення, які супроводжуються різними травматичними нашаруваннями, посиленням тривожних настроїв, страхів, розчаруванням, розгубленістю, дезадаптацією й ін.

Важливим кроком науковців у відповідь на потреби сьогодення стало осмислення та узагальнення отриманого практичного досвіду щодо розроблення сучасних технологій реабілітаційно-психолого-педагогічного супроводу осіб, які знаходяться в умовах воєнного стану. Таким чином, можна сказати, що науковці почали поглиблено вивчати методи допомоги особам, які постраждали внаслідок воєнних дій на території нашої країни [1].

Судячи із досвіду світової історії, саме війни і є тим самим «локомотивом», який прискорює економічний розвиток країн за рахунок розвитку науки, насамперед технічної та природничої. Однак, в Україні, в умовах війни, на жаль, влада не надає цьому значення. Так, у Плані відновлення України (далі – План), презентованому урядом у Луганно, взагалі немає розділу «Наука», незважаючи на те, що під час підготовки документа група експертів працювала над таким розділом і запропонувала важливі речі, які охоплювали всі сфери розвитку науки. Проте їхні пропозиції не увійшли до кола пріоритетних у проєкті Плану відновлення. Робота над Планом ще триває, і наукова спільнота намагається змінити ситуацію. Позаяк мусимо, за словами Лесі Українки, «без надії таки сподіватись».

На жаль, в Україні вже багато років уряд відстоює позицію, що фінансування науки не є одним із основних напрямків витрат держави, а ефективність витрат на неї – низька. Тимчасом у розвинених країнах світу обсяги державного фінансування науки досить значні й перевищують 400 євро на душу населення, а в країнах ЄС із державних бюджетів у середньому виділяється близько 200 євро на особу, тоді як в Україні – менше 10 євро. З такими показниками фінансування розраховувати на віддачу від науки не доводиться [2].

Українському суспільству, освітянам та науковцям, всій системі державної влади необхідно усвідомити нову реальність, яка настала внаслідок збройної агресії росії. Ми змушені прийняти той факт, що для України, незалежно від термінів і умов досягнення миру, сусідство з росією означає постійну воєнну загрозу. Розпочата 24 лютого 2022 р. повномасштабна війна та характер дій ворога в тимчасово окупованих районах засвідчили, що політичні наміри рф не обмежуються захопленням території чи оволодінням ресурсами та виробничим потенціалом. Метою ворога є знищення української державності та ідентичності, встановлення політичного верховенства та розширення імперського простору, насадження шовіністичних ідеологем «руського міра» та реставрація радянського тоталітаризму.

За таких умов місія науково-освітянської еліти полягає в тому, щоб позбутися хибного уявлення про «повоєнну відбудову» як розвиток суспільства та економіки в мирних умовах, повернення до звичного стану речей. Натомість необхідно виробити стратегію протистояння, захисту, збереження і розвитку України в умовах воєнної загрози, сусідства з агресором.

Міжнародний позитивний досвід повоєнної відбудови країн, економічного розвитку в умовах постійної воєнної загрози та досягнення при цьому структурного оновлення та системної модернізації національного господарства

безпосередньо пов'язаний із державною політикою підтримки науки, освіти та інновацій; стимулюванням науково-технічних розробок та нових виробництв; забезпеченням синергії людського потенціалу нації та розвитку наукових досліджень. Для України життєво необхідним є усвідомлення важливості, вивчення та імплементація успішних практик у галузі формування людського інноваційного потенціалу, науково-технологічного забезпечення структурної перебудови та розвитку економіки на нових засадах, раніше нам не відомих [3].

Список використаних джерел:

1. Наука і освіта в умовах війни: інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. URL : <https://naps.gov.ua/>
2. Наука в Україні – Як наука впливає на країну під час та після війни. URL : <https://zn.ua/>
3. Інститут економіки та прогнозування. Перспективи розвитку науки, освіти та публічного управління в умовах війни та в повоєнний період. URL : <http://ief.org.ua/>

БОКСГОРН Анастасія Вікторівна,
фахівець відділу міжнародного співробітництва,
старший викладач кафедри
адміністративної діяльності поліції
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

За часи своєї незалежності, Україна зазнавала неоднозначних політико-правових трансформацій та реформ, які були спрямовані на зміни в системі органів виконавчої влади, податковій системі країни, взаємодії місцевих громад тощо. 2014 рік ознаменувався тим, що Україна взяла чіткий курс на євроінтеграцію – таким чином вона окреслила свою чітку позицію перед міжнародною спільнотою. Євроінтеграційний вектор якій взяла Україна, як демократична, соціальна, правова держава зумовила необхідність утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина відповідно до міжнародних стандартів у всіх сферах суспільного життя. Сьогодні наша держава є учасницею міжнародних договорів, які передбачають взяття нею на себе позитивних та негативних зобов'язань. Позитивні зобов'язання проявляються в тому, що держави-учасники свють запроваджувати на своїй території систему дієвих гарантій та свобод людини. В той же час негативні зобов'язання встановлюють для держави норми-заборони порушення прав і свобод людини та передбачають визначення відповідальності у разі їх порушення.

Варто відзначити, що 24 березня 2021 року Указом Президента України була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини [3]. Мета цього документа – сприяти вдосконаленню діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. Результатом реалізації Стратегії має стати запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженості дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом. Саме в ній було закріплено стратегічні напрями в сфері прав і свобод людини, зокрема: запобігання катуванню та жорсткому поводженню з людьми; забезпечення права на справедливий суд, забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань, запобігання та протидія дискримінації; забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; протидія домашньому насильству, забезпечення прав корінних народів і національних меншин, забезпечення прав дитини, екологічних прав тощо.

Однак 24 лютого 2022 року, в результаті повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, реалізація конституційних прав та свобод людини на високому рівні опинилася під загрозою. Внаслідок введення правового режиму воєнного стану на території України частина забезпечених Конституцією України прав та свобод людини та громадянина зазнала обмежень. Неможливість реалізації пов'язана з відсутністю спеціальних роз'яснень і рекомендацій, які регламентують реалізацію прав людини у період дії правового режиму воєнного стану. До сьогодні було внесено величезну кількість змін та доповнень у різноманітні нормативно-правові акти, тим не менш введення воєнного стану є підставою обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, які передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1]. Також на період дії цього режиму можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану забезпечується тим, що в умовах воєнного стану забороняється зміна Конституції України, проведення виборів Президента України, а також виборів Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, проведення страйків, масових зібрань та акцій тощо. В той же час є деякі питання, які потребують детального вивчення та реагування з боку законодавця. Перш за все варто зазначити, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України на територіях багатьох областей порушений режим роботи судової системи, а також немає доступу до інформації про стан розгляду справ, що в

деяких випадках унеможлиблює реалізацію конституційного права на справедливий суд. Ця проблема пов'язана з неможливістю створення умов для повноцінної роботи судового апарату. В той же час, відповідно до ст. 55 Конституції України, кожній особі, яка перебуває на території України на законних підставах, гарантується захист прав та законних інтересів у судовому порядку. Відповідно до діючого законодавства відмовити у правосудді громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які вважають, що їх права та свободи порушені або порушуються, створено або створюються певні перешкоди для реалізації останніх, заборонено. До того ж у ст. 64 Конституції України та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» гарантовано право на захист прав і свобод людини і громадянина у судовому порядку в умовах воєнного стану. Як реалізувати це право, якщо територія окупована? Як забезпечити захист осіб, які реалізують судову, правоохоронну, виконавчу функції держави в таких умовах? Крім безпекової складової, яку варто розглядати через призму дотримання правил поведіння під час повітряної тривоги та необхідності спуску до бомбосховищ, варто також відзначити необхідність забезпечення права учасників процесу на інформацію в умовах воєнного стану. Сьогодні такі сервіси, як «Стан розгляду справ» тощо обмежили загальний доступ й це також створює перешкоди для отримання доступу до інформації громадян нашої держави.

Через призму доступу до суду варто також розглянути такий аспект, як дотримання процесуальних строків в умовах воєнного стану. Поштовий зв'язок не функціонує на належному рівні, громадяни вимушено покинули свої домівки - все це спричиняє умови для пропуску процесуальних строків та покладення в майбутньому додаткового тягаря на суди у зв'язку з їх поновленням тощо. Однак і тут не все так просто, адже воєнний стан на законодавчому рівні не визначений у якості причини для поновлення строків. Судова практика в аналогічних ситуаціях дотримується такої позиції: Введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку [4].

В контексті захисту прав людини та громадянина варто аналізувати не лише законодавство України, а й міжнародні нормативно-правові акти. Так, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права визначено, що Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та

ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. В той же час користування цими правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність і може бути пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: для поважання прав і репутації інших осіб; для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення [2].

Тут виникає питання: які межі є адекватними? Суб'єктивна складова зумовлює ризик порушення гарантованих Основним Законом прав та свобод людини та громадянина та тотальної дезінформації населення [7, с. 47]. Це лише частина нагальних питань, які потребують розв'язання.

Також на нашу думку заслуговує критики внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту» [5], а саме доповнення ст.8. «Заходи правового режиму воєнного стану» п. 25 «запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права». Таке формулювання в контексті обмеження конституційних прав державними органами додало правової невизначеності.

В той же час варто відзначити, що поряд з обмеженням певних прав і свобод людини в умовах воєнного стану Конституція України містить перелік прав, які не можуть обмежуватися за жодних обставин, навіть в умовах воєнного стану. Мова йде про: заборону обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками; норму, яка визначає, що громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства і права змінювати громадянство; заборону порушення невід'ємних прав на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; заборону обмеження права на життя, на шлюб і рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї; неприпустимість порушення рівності дітей залежно від їх походження тощо.

Підводячи підсумки варто зазначити, що правовий режим воєнного стану в Україні є передумовою для взяття державою на себе ще більшого масиву відповідальності в контексті дотримання прав та свобод людини та громадянина. Адже тут мова йде ще про необхідність досягнення балансу між соціальними потребами держави та всіх громадян держави та індивідуальними правами та свободами кожної конкретної особи. Державна політика із захисту прав і свобод людини полягає в тому, що, незважаючи на всі особливості та складнощі умов провадження різних видів діяльності (адміністративної, правоохоронної тощо) в умовах воєнного стану, права людини підлягають винятковій охороні й їх порушення має бути мінімізовано. Це зумовлено тим, що відповідно до Основного Закону держави людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
3. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 р. у справі № 990/115/22. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107354803&red=100003a65502f2d8e1a89dbdb3e2e75aa1939e&d=5>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту. Закон України від 09.07.2022 р. № 2394-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#Text>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
7. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 45-49. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264465/260635>.

ВИГАНЯЙЛО Світлана Миколаївна,
доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ЕЛЕКТРОННІ ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни в Україні актуальним стає питання електронних цифрових доказів, як воєнних так і цивільних злочинів. Дуже багато питань постає з цього приводу, а саме: що ми можемо вважати електронним цифровим доказом (які формати можуть сприйматись у суді як докази, що є оригіналом, чи дублікатом, чи копією), хто та яким чином може збирати такі докази, яким чином і куди передавати.

В умовах збройної агресії РФ в Україні надзвичайно актуальним є збір і документація воєнних злочинів, втім як і цивільних також. Розвиток науки і техніки, масове використання інформаційних технологій дозволяють збирати цифрові докази у вигляді, фото-, відео-, аудіо- файлів, електронні документи, дані з відкритих джерел, соціальних мереж. Спробуємо розібратись чи зможе ця інформація стати доказовою базою, та допомогти засудити воєнні злочини і злочини проти людяності?

Звернемось до Основних положень державного стандарту ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів», що набув чинності з 1 січня 2019 року.

Стандарт ISO/IEC 27037:2012 надає настанови для специфічної діяльності з оброблення потенційних цифрових доказів, такими процесами є: ідентифікація, збирання, здобуття та збереження потенційних цифрових доказів. Ці процеси потрібні під час слідства для підтримання цілісності цифрових доказів – прийнятна методологія отримання цифрових доказів, яка буде забезпечувати їхню допустимість у законодавчих та дисциплінарних судових процесах, а також інших потрібних інстанціях. Цей стандарт також надає загальні настанови стосовно збирання нецифрових доказів, які можуть бути корисними на стадії аналізування потенційних цифрових доказів.

Цей стандарт також спрямовано на інформування осіб, які приймають рішення, та тих, кому потрібно визначати надійність потенційних цифрових доказів, що були їм надані. Він прийнятний для організацій, яким необхідно захищати, аналізувати та презентувати потенційні цифрові докази. Він важливий для поліцейських підрозділів, які формують та запроваджують процедури щодо цифрових доказів, часто як частину доказів більшого об'єму.

Потенційні цифрові докази, розглянуті в цьому стандарті, можуть мати походження з різних типів цифрових пристроїв, мереж, баз даних тощо. Вони стосуються даних, які вже є в цифровому форматі. Цей стандарт не намагається охопити перетворення аналогових даних у цифровий формат.

Завдяки недовговічності цифрових доказів потрібно мати прийнятну методологію для гарантування цілісності та автентичності потенційних цифрових доказів. Цей стандарт не вимагає обов'язкового використання виняткових інструментів або методів. Ключовим компонентом, який забезпечує довіру в розслідуваннях, є методологія, яку застосовують протягом цього процесу, та особи, що мають кваліфікацію для виконання завдань, визначених цією методологією. Цей стандарт не стосується методології для законодавчих та дисциплінарних судових процесів, а також інших пов'язаних діяльностей під час оброблення потенційних цифрових доказів, які знаходяться поза межами сфери ідентифікації, збирання, здобуття та збереження.

Запровадження цього стандарту потребує відповідності національним законам, правилам та нормативним документам. Він не повинен замінити специфічні законодавчі вимоги будь-якої юрисдикції. Фактично, він може слугувати практичною настановою для DEFR або DES у дослідженнях, які охоплюють потенційні цифрові докази. Він не впливає на аналізування цифрових доказів та не замінює специфічних юридичних вимог, що стосуються таких питань, як визнання доказів, доказова вага, значущість та інші юридично контрольовані обмеження використання потенційних цифрових доказів у судах. Цей стандарт може допомогти у сприянні обміну потенційними цифровими доказами між юрисдикціями. Для підтримання цілісності цифрових доказів користувачам цього стандарту потрібно адаптувати та скоригувати процедури, описані в цьому стандарті, відповідно до специфічних законодавчих вимог юрисдикції для доказів.

Хоча цей стандарт не охоплює судової готовності, відповідна судова готовність може бути значною мірою підтримана процесами ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів. Судова готовність – це досягнення відповідного рівня здатності організації для спроможності ідентифікації, збирання, здобуття, збереження, захисту та аналізування цифрових доказів. Незважаючи на те, що процеси та діяльності, описані в цьому стандарті, є в основному реактивними заходами, використовуваними в розслідуваннях інциденту після того, як він вже трапився, судова готовність є проєктивним процесом спроби планування процесу дослідження інциденту.

Цей стандарт відповідає ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002, зокрема вимогам заходів щодо безпеки стосовно потенційних цифрових доказів за допомогою надання додаткової настанови щодо запровадження. Крім того, цей стандарт має застосування в контексті, незалежному від ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002. Цей стандарт потрібно розглядати разом з іншими стандартами, пов'язаними з цифровими доказами та розслідуваннями інцидентів інформаційної безпеки [1].

Відповідність стандартам цифрових доказів є дуже важливою, адже електронні дані набагато легше змінити чи підробити, ніж традиційні форми доказів, необхідно дотримуватись правил поводження з даними, які нададуть можливість забезпечити допустимість доказів.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT). Київ, 2018. 16 с.

ВОЛОКІТЕНКО Ольга Михайлівна,
доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Конституція України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, російські війська були причетними до численних порушень законів і звичаїв війни, які можуть вважатися воєнними злочинами та злочинами проти людства.

На сьогодні випадки насильства під час війни набувають особливо негативного резонансу. Тому розгляд випадків насильства під час війни та питання протидії цих негативних явищ є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці. Унаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України відбулося суттєве руйнування укладу життя усього населення нашої держави, різко змінились економічні умови та спроможність людей, їх соціальні ролі та взаємовідносини, у тому числі й всередині родини. Відповідно, проблема домашнього насильства та ефективного реагування на його прояви не втратила своєї актуальності [1, с. 355].

Проблема домашнього насильства для українського суспільства була завжди актуальною та поширеною [2]. Не так давно в Україні було внесено законодавчі зміни у сфері домашнього насильства. Так, 7 грудня 2017 року законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», яким було істотно змінено положення КК України, зокрема доповнивши кодекс статтею 126-1 «Домашнє насильство» [3]. Таким чином, було зроблено крок на шляху імплементації положень Стамбульської Конвенції – Конвенції про запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами [4, с. 12].

У 2018 році був прийнятий та набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. домашнім насильством визнається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [5].

Дослідження диспозиції ст. 126-1 КК України вказує, що домашнє насильство за своєю конструкцією є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом, тобто об'єктивна сторона складається з трьох обов'язкових складових – діяння, суспільно небезпечних наслідків та каузального зв'язку. Діяння репрезентується систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного насильства, поняття яких розкривається через Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. Окрім цього, представники наукової спільноти у галузі кримінального права наголошують, що домашнє насильство можливе не тільки у формі дії, а й у формі бездіяльності (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя стані) [6, с. 206]. Тут слід звернути увагу, що ст. 126-1 КК України вказує на систематичність вчинення вищевказаних діянь насильства, тобто три або більше разів [7].

Отже, суспільно небезпечне діяння полягає у систематичному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства. Науковці галузі кримінального права зазначають, що вчинення домашнього насильства можливе не лише у формі дії, а й у пасивній формі – бездіяльності (ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя стані).

Прикінцевими положеннями Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. було закріплено нову редакцію статті 173-2 КУпАП «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». Доцільно проаналізувати розмежування між адміністративним та кримінальним правопорушеннями за вчинення домашнього насильства. Так, домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України відрізняється від насильства, передбаченого ст. 173-2 КУпАП за наступними ознаками:

1) систематичність вчинення фізичного, психологічного чи економічного насильства, оскільки саме критерій систематичності є кваліфікуючою ознакою кримінально караного домашнього насильства;

2) настання суспільно небезпечних наслідків. Адміністративна відповідальність настає, якщо домашнє насильство не спричинило:

- а) тілесних ушкоджень;
- б) не призвело до фізичних або психологічних страждань;
- в) розладів здоров'я;
- г) втрати працездатності;
- д) емоційної залежності;
- е) погіршення якості життя;

3) за вчинення сексуального насильства настає кримінальна відповідальність, передбачена ч. 2 ст. 153 КК України. Слід зауважити, що законодавець від 7 грудня 2017 р. прийняв нову редакцію ст. 153 КК України «Сексуальне насильство», регламентувавши кваліфікований склад злочину, передбачений ч. 2 вказаної статті: «Сексуальне насильство, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»;

4) адміністративна відповідальність передбачена як за домашнє насильство, так і за насильство за ознакою статі [8, с. 101].

Прийняття Закону про домашнє насильство та Закону про внесення змін до КК України й КПК України з метою імплементації міжнародно-правових норм щодо протидії домашньому насильству є дійсно рішучим кроком з метою скорочення випадків домашнього насильства. Разом з цим, на нашу думку, викорінити проблему повністю навряд чи вдасться, оскільки більшість жертв навіть не заявляють про вказані злочини, продовжуючи потерпати від знущань.

Крім того, прийняті нормативно-правові акти є суперечливими та такими, що по суті не вирішують проблему насильства в сім'ї. Вважаємо за доцільне на рівні законодавства дати більш чітке визначення в примітці до ст. 126–1 КК України поняття «економічне насильство», так як відсутність

легального терміна призводить до довільного тлумачення норми Особливої частини КК України, розкрити визначення понять «фізичного насильства», «психологічне насильство» та «економічне насильство» тощо. Отже, існують певні недоліки та неточності, які потребують свого вирішення та вдосконалення. Звідси особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки щодо запровадження в Україні міжнародних норм запобігання насильству в сім'ї.

Слід зауважити, що з настанням повномасштабної війни в Україні проблема домашнього насильства поступово відійшла на другий план, оскільки ресурси та увага суспільства спрямовуються на збройних конфлікт та всі супутні обставини, які пов'язані з цим, що є цілком нормальним явищем у сьогоденних умовах життя [2]. Однак, як свідчить статистика, кількість випадків домашнього насильства під час дії збройного конфлікту в державі не зменшилась у порівнянні з попередніми роками.

За офіційними даними Національної поліції України, наданими у відповідь на запит, у 2022 році надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства, що є на 40 % більше, ніж у попередньому році (144 394) та на 15 % більше, ніж у 2020 році (208 748) і на 41 % більше, ніж у 2019 році (141 814). В Україні в умовах воєнного стану домашнє насильство не зникло, і немає жодних сумнівів, що ця проблема є поширеною в суспільстві. Вважається, що збройний конфлікт загострює проблему насильства. Адже агресія, зміна звичного ритму життя та необхідність пристосовуватися до нових ситуацій можуть бути факторами, що впливають на здійснення домашнього насильства.

Протягом 2022 року облікована кількість звершень щодо фактів домашнього насильства знизилась приблизно вдвічі від обсягів попереднього, 2021 р., у першу чергу, через вплив низки факторів, пов'язаних з війною. Ефективне реагування та запобіжний вплив потребує вирішення досить широкого кола соціальних, психологічних, правових та економічних питань, над якими потрібно працювати як на рівні місцевих громад, так і на загальнодержавному рівні, зокрема, й із залученням можливостей міжнародних організацій [1, с. 358].

Суспільний інтерес до проблеми домашнього насильства, висвітлення в ЗМІ, активна громадянська позиція з цього питання і, звичайно, законодавча робота народних депутатів призвели до того, що українське суспільство не сприймає домашнє насильство через призму чужих сімей і намагається допомагати постраждалим замість того, щоб замовчувати ці випадки.

Таким чином, хоча домашнє насильство стало соціальною проблемою, частково через воєнний стан, а частково через наслідки збройного конфлікту, все більше жертв мовчки миряться з ним, бо не хочуть створювати проблеми для інших.

Питання домашнього насильства залишається актуальним для України, де спостерігається збільшення випадків насильства в умовах воєнного стану порівняно з попередніми роками. Це може бути пов'язано з кризовою ситуацією, в якій опинилася значна частина нашого населення.

Збройний конфлікт у країні не призвів до кардинального зниження рівня злочинності в країні, а навпаки, спричинив зростання окремих видів правопорушень, зокрема домашнього насильства. Тому вкрай важливо підвищити рівень обізнаності щодо домашнього насильства, покращити практику збору статистичних даних та змінити підхід до розслідування та судового переслідування для забезпечення адекватного та ефективного захисту прав постраждалих від цього негативного явища.

Список використаних джерел:

1. Блага А. Б., Адащик А. С. Динаміка домашнього насильства в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 355-358.
2. Змисла М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? *Юридична газета online*. 2023. URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratile-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html/>
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.
4. Віллс Е., Калашник О. Протидія домашньому насильству: практ. посібник для поліцейських. Київ, 2018. 77 с.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
6. Яіцька Д. І. Криміналізація домашнього насильства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 204-208.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
8. Мінка Т. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. С. 98-101.

ДОВГОПОЛОВА Ганна Геннадіївна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Сумської філії

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук

БАРАБАШ Владислав Андрійович,
здобувач вищої освіти
Сумської філії

Харківського національного
університету внутрішніх справ

БІЛЯВСЬКА Валентина Сергіївна,
здобувач вищої освіти
Сумської філії

Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ НА СПРИЙНЯТТЯ ЗДОБУВАЧАМИ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

Технологічний прогрес суттєво змінив усі сегменти сучасного суспільства, включно з системою вищої освіти. Використання Інтернету та цифрових інструментів поставило під сумнів базову організацію як викладання, так і практики оцінювання, змінивши способи організації лекцій і оцінювання знань і навичок студентів. Безсумнівно, ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) відкрили нові можливості для навчання, але, на жаль, і для списування. Пандемія COVID-19, військові дії на території України ще більше посилили використання Інтернету та технологій у вищій освіті, оскільки більшість закладів освіти були змушені перейти на онлайн-форми навчання та оцінювання. Отже, академічно неправомірна поведінка все частіше визнається однією з головних проблем у вищій освіті, що псує репутацію закладів і спонукає університети в усьому світі приймати різні стратегії для боротьби з нею.

Щоб краще зрозуміти проблему академічної недоброчесності, яка дедалі більше хвилює, вчені детально дослідили причини, через які студенти допускають академічні зловживання. Дивно, але низка досліджень показала, що студенти часто обманюють ненавмисно, оскільки їм бракує базових академічних навичок і розуміння того, що таке академічна доброчесність і яка поведінка вважається неетичною [1-2]. Нещодавнє дослідження виявило, наприклад, низький рівень обізнаності латвійських студентів про політику академічної доброчесності університетів, тоді як для боротьби з академічною нечесністю заклади освіти повинні зосередитися на наданні студентам інформації про стратегії уникнення порушень академічної доброчесності. Дійсно, оскільки брак розуміння академічної доброчесності є однією з

головних причин списування студентів і плагіату, навчання студентів цим темам має стримувати їх від неетичної поведінки. Вважається, що освітні інтервенції превентивного характеру мають позитивний вплив на ставлення здобувачів до академічної доброчесності, підвищуючи їх уявлення про академічну доброчесність. Дж. Левін і В. Паздернік [4] вказали, що студенти, які отримали більше інформації, пов'язаної з плагіатом, менше займалися цим.

Навчальні онлайн-посібники все більше стають важливим інструментом для навчання студентів академічній доброчесності. Крім того, завдяки своїй простоті, доступності та гнучкості онлайн-посібники стають широко поширеним механізмом запобігання академічним порушенням. Низка досліджень підтвердили, що онлайн-курси зменшують ризики академічного шахрайства, усуваючи соціальні бар'єри та покращуючи спілкування. Однак інші освітні дослідження аналізували можливі впливи використання онлайн-підручників на знання студентів про академічну доброчесність, ставлячи під сумнів їх ефективність. У цьому ключі А. Різквец, М. Одвір і А. Ледвіз [5] припустили, що онлайн-посібники з академічної доброчесності не є корисними для запобігання плагіату студентів, скоріше вони допомагають студентам розпізнавати плагіат у реальній практиці. Р. Гребінг [2] стверджував, що онлайн-модуль академічної доброчесності не вплинув на загальне сприйняття студентами списування, але для деяких форм списування цей вплив був значним. Таким чином, наукова література надає суперечливі та непереконливі результати, коли мова заходить про вплив онлайн-підручників з академічної доброчесності на сприйняття студентами академічної неправомірної поведінки (головним чином зосереджуючись на плагіаті). Розрізняючи різні категорії академічної нечесності, а саме шахрайство, плагіат, фальсифікація/фабрикація та пособництво/підбурювання до академічної нечесності, слід дати відповідь на систематично розбіжні емпіричні висновки в літературі та на те, які саме форми академічної неправомірної поведінки можна змінити шляхом використання онлайн-посібників та справді це впливає на загальну культуру академічної доброчесності.

Додаткове питання, яке виникає у зв'язку з використанням онлайн-занять для попередження академічної недоброчесності, пов'язане з мотивацією студентів до онлайн-навчання. У той час як на традиційних курсах основним стимулом для студентів є складання іспиту та отримання хорошої оцінки, інший мотиватор є підтримкою процесу навчання в онлайн-модулях. Таким чином, низка вчених досліджували шляхи підвищення внутрішньої мотивації для студентів на онлайн-курсах [6] і різні стратегії, які можуть бути використані в навчальних онлайн-середовищах [3]. У більшості наукових робіт дослідники наголошували на важливості наявності цікавого контенту, привабливого лектора, послідовного спілкування [6] та сприяння взаємодії [4] для мотивації учнів та підвищення їх участі та успіху. Однак дуже мало досліджень розглядають важливість сертифікації як інструменту для мотивації навчання студентів і участі в онлайн-навчаннях. Ж. Боррас, М. Мартінес-Нуньес та А. Фідальго-Бланко [1] досліджували інструменти підвищення мотивації студентів на масових відкритих онлайн-курсах і виявили, що

сертифікати та значки є важливим стимулом для завершення курсу. Відповідно, С. Хауг та його колеги [3] показали, що студенти, які прагнули отримати сертифікати про відвідування та бейджики, продемонстрували більшу зацікавленість у навчанні.

Будучи одним із основних стовпів сталої освіти, академічна добродетель відіграє ключову роль у сприянні довгостроковому суспільному прогресу, забезпечуючи передачу етичних цінностей, надійних знань і видатних навичок. У цьому сенсі академічна недобродетель стала одним із головних факторів гальмування вищої освіти, що потребує термінових і цілеспрямованих освітніх дій, спрямованих на відновлення надійності, чесності та справедливості освітнього процесу. Ефективність онлайн-підручника для зміни сприйняття студентами неетичної поведінки залежатиме від типу досліджуваної нечесної поведінки. Наприклад, для певних форм неправомірної поведінки, таких як списування, фабрикація/фальсифікація або пособництво/підбурювання до нечесності, навчальні онлайн-заходи покращують усвідомлення здобувачами серйозності таких правопорушень. Разом із тим, освітніх втручань може бути недостатньо, щоб змінити розуміння студентами академічної нечесності та стримати їх від неетичної поведінки, оскільки низка додаткових факторів (крім відсутності розуміння того, що є академічною нечесністю) впливає на їхню академічну поведінку. Інші фактори, такі як, відсутність навичок письма та мови, споживацький підхід до вищої освіти, зосередженість на дипломі (оцінці), а не на знаннях, і опір застосуванню нових цифрових інструментів навчання, також можуть керувати студентами, і освітнє втручання навряд чи суттєво вплине на нього. Отже, онлайн-навчання та роз'яснення слід використовувати разом з іншими інструментами для боротьби з академічною нечесністю, щоб реагувати на численні форми неналежної поведінки та численні її мотиви.

Ці висновки спонукають переглянути освітні підходи, спрямовані на зменшення академічної недобродетельності, і розглянути різні форми академічної недбалості, різні типи освітніх інструментів і різноманітне ставлення до неетичної поведінки як ключових компонентів розвитку освіти.

Список використаних джерел:

1. Borrás Gené O., Martínez-Nuñez M., Fidalgo-Blanco A. New Challenges for the Motivation and Learning in Engineering Education Using Gamification in MOOC. *Int. J. Eng. Educ.* 2016. № 32. Pp. 501-512.
2. Grebing R. E. The Effect of an Online Academic Integrity Tutorial on Student Perceptions of Cheating. Ph.D. Dissertation. Columbia, USA : University of Missouri, 2015.
3. Haug S., Wodzicki K., Cress U., Moskaliuk J. Self-Regulated Learning in MOOCs: Do Open Badges and Certificates of Attendance Motivate Learners to Invest More? *European MOOC Stakeholder Summit* (Lausanne, 10-12 February 2014). Lausanne, Switzerland : 2014. Pp. 66-72.
4. Levine J., Pazdernik V. Evaluation of a four-prong anti-plagiarism program and the incidence of plagiarism: A five-year retrospective study. *Assess. Eval. High. Educ.* 2018. № 43. Pp. 1094-1105.
5. Riskey A., O'Dwyer M., Ledwith A. Technology enhanced learning and plagiarism in entrepreneurship education. *Educ. Train.* 2011. № 53. Pp. 750-761.
6. Selvi K. Motivating factors in online courses. *Procedia Soc. Behav. Sci.* 2010. № 2. Pp. 819-824.

ЗУБЛЕВИЧ Світлана Яківна,
старший викладач кафедри обліку і аудиту
Національного університету водного
господарства та природокористування,
кандидат економічних наук

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ: МІЖКРАЇНОВІ ВІДМІННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У колишніх країнах соціалістичного табору використовуються різні моделі пенсійного забезпечення, зокрема їх можна класифікувати за такими типами: Пенсійна реформа на зразок Чилійської. Цю модель застосував лише Казахстан, де пенсійні внески сплачуються лише працівниками. Розміри пенсій залежать від суми сплачених внесків та нарахованого інвестиційного доходу.

Спочатку планувалося, що внески сплачуватимуться до недержавних пенсійних фондів, але в останній момент було прийняте рішення про створення пенсійного фонду, управлінням яким здійснює держава. На початковому етапі пенсійної реформи більшість казахських громадян вибрало саме цей фонд, але з часом все більше громадян переходить до недержавних пенсійних фондів.

Упродовж усього часу існування нової пенсійної системи урядом висловлювалися наміри щодо закриття державного фонду. У Казахстані не припиняються дискусії з приводу того, чи будуть пенсії в новій системі достатніми, і скільки доведеться доплачувати переважній більшості пенсіонерів до розміру мінімальної пенсії, обіцяної урядом. Пенсійна реформа Угорського типу, полягає в тому, що на додаток до внесків, що сплачуються до зменшеної солідарної системи, також перераховуються кошти до приватної пенсійної схеми з визначеними внесками. У цій останній проводиться інвестування внесків від імені їх платників, і, зрештою, з неї будуть сплачуватись додаткові виплати за рахунок коштів на накопичувальних рахунках.

Якщо казати про Латвійську систему, то в ній запроваджені умовно – накопичувальні рахунки. Відповідно до цієї моделі при виході на пенсію виплати мають складатись з остаточної суми внесків та нарахованого на них інвестиційного доходу. У Латвії реальне інвестування пенсійних коштів в економіку не проводиться, але за використання грошових коштів платників внесків уряд нараховує номінальну ставку інвестиційного доходу.

Американська накопичувально – солідарна модель (США, деякі країни Латинської Америки, Португалія). Середній американець має можливість забезпечити собі три пенсії: державну, приватну корпоративну і приватну індивідуальну. При реалізації пенсійних програм другого рівня юридичні та фізичні особи мають право самостійно обирати інвестиційні проекти, куди фонди зобов'язані спрямувати їхні пенсійні внески. До того при відкритті особистого пенсійного рахунку (ОПР) є певні особливості. Так, не оподатковуються щорічні внески на суму, що не перевищує 2 тис. доларів

(можна відкрити ОПР на дитину з моменту її народження). Крім того, якщо гроші знімаються з ОПР до досягнення 59,5 років, доводиться платити прибутковий податок [2].

Особливість німецької моделі у тому, що на підприємстві створюється самоврядний структурний підрозділ, який займається корпоративними та особистими пенсійними програмами працівників. Накопичені кошти йдуть на відновлення та модернізацію виробництва. Ця модель функціонує в Австрії, Бельгії, Франції, Греції, Швеції та інших країнах [3].

Розглядаючи будову системи, в Україні, ми намагаємось пояснити, що вона частково нагадує угорську з урахуванням української специфіки. Про схожість з угорською системою свідчить той факт, що Україна зберігає солідарний компонент, хоча він є істотно меншим ніж в Угорщині та має обов'язковий накопичувальний компонент.

При проведенні пенсійної реформи у переважній більшості пост-соціалістичних країн міжнародні організації надавали активну підтримку. Найактивніша з них була АМР США, яка надавала технічну допомогу майже всім постсоціалістичним країнам. Світовий банк також був причетним до цієї діяльності у більшості країн. В таких країнах, як Казахстан і Узбекистан, допомога надавалась Азійським банком розвитку. У країнах, ближче до Заходу, відчувається вплив Європейського Союзу.

На Заході ринок недержавного пенсійного забезпечення активно розвивається і в офіційній документації ЄС до 2020 р. встановлено завдання перейти на нові конструкції пенсійних схем: частка пенсійних виплат солідарної системи повинна знизитися з 84 до 64 % [1]. На наш погляд, потрібно звернути увагу на той факт, що пенсійна реформа в Україні досить нова, і Український Уряд повинен приділити велику увагу щодо її удосконалення та реформуванню.

Список використаних джерел:

1. Кондрат І. Ю. Пенсійне забезпечення в Україні та світі. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2009. № 19 (3). С. 204-208.
2. Плаксієв М. Особливості пенсійного забезпечення Чилі та Аргентини. *Вісник Пенсійного фонду України*. 2008. № 4 (70).
3. Погорелова С. Історія становлення державної системи соціального захисту в європейських країнах. *Вісник Пенсійного фонду України*. 2008. № 5 (71).

ІВАНКІВСЬКИЙ Сергій,
старший викладач кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права
Хмельницького університету
управління та права,
кандидат економічних наук

ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

Здійснення в Україні земельної та аграрної реформ, основним завданням яких є перетворення селян як справжніх землевласників шляхом реструктуризації сільськогосподарського виробництва, створення ефективного багатогалузевого сільського господарства на основі різних форм власності та форм використання земель сільськогосподарського призначення, гостро поставило питання про розвиток такої форми використання землі, як оренда.

Розвиток земельних відносин характеризується переходом України як самостійної держави до ринкових економічних відносин та нової аграрної економічної системи на селі, що має перспективу подальшого розвитку в Україні. Історичний досвід розвитку оренди земель, особливо сільськогосподарського призначення, в Україні та економічно розвинених країнах Заходу свідчить, що оренда землі має стати визначальною формою землекористування, яка може забезпечити реальний доступ до роботи на цих землях фермерам і громадянам, які бажають вести приватне сільське господарство. Вона може і повинна стати сполучною ланкою між суб'єктом, який хоче обробляти землю, і власником землі, дозволяючи їм користуватися землею на взаємовигідних умовах. Отже, оренда землі тісно пов'язана з земельними відносинами та агробізнесом. Прийняття Закону України «Про оренду землі» та внесення ряду положень щодо коригування договорів оренди землі до Земельного кодексу (далі – ЗК) України сприяє відновленню оренди землі в Україні, дає значний поштовх для укладення договорів оренди землі. Це особливо важливо в умовах земельної реформи, яка закономірно привела до виникнення ринку землі в нашій країні.

Однією з основних особливостей обороту ринку землі є оренда землі. До сучасних наукових досліджень, присвячених окремому аспекту оренди сільськогосподарських земель, необхідно віднести роботи В. Андрейцева, М. Ващишина, І. Дмитренко, І. Каракаша, Т. Кулинича, В. Носика, О. Погрібного, В. Семчика, В. Сонюк, А. Соколова, Н. Титова, В. Федорович, М. Шульга, В. Янчук, В. Янчук та інші. За останні роки в нашій системі землекористування виявлено такі тенденції: реструктуризація системи землекористування призвела до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва; погіршення використання землі як основного засобу виробництва.

Продовжує погіршуватися екологічна ситуація у землекористуванні, різко погіршилася демографічна ситуація в сільській місцевості, що свідчить про існування певних проблем, які можна вирішити шляхом запровадження науково обґрунтованої системи сталого розвитку землекористування. Оренда земель сільськогосподарського призначення – вид договірної форми землекористування сільськогосподарського призначення, що включає строк, платне володіння та користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення в межах, встановлених законом та договором, що передбачає передачу її орендарю, який відповідає законним вимогам для здійснення переважно підприємницької та іншої діяльності з використанням природних властивостей земель за умови їх раціонального використання.

Усе законодавство, що формує сучасну правову основу оренди землі, можна поділити на групи: загальне законодавство, на основі якого діють і розвиваються всі правові інститути; галузеве (особливо земельне, аграрне, екологічне, цивільне тощо) законодавство, яке встановлює певні однорідні оренди суспільні відносини та має на меті їх регулювання, викладаючи основні принципи землі; спеціалізоване земельне законодавство про оренду землі.

Оренда земель державної або комунальної власності здійснюється за результатами земельних торгів, крім випадків, передбачених законом, а земельних ділянок, що перебувають у власності громадян та юридичних осіб, здійснюється на підставі договору оренди між власником землі та орендарем. Обов'язкова передача землі у формі аукціону значно сприяла зростанню орендних цін на землі сільськогосподарського призначення. Перевагою набуття права оренди на земельних торгах є ефективність.

Усі необхідні процедури для створення земельної ділянки та її державної реєстрації організатор виконує до їх проведення. Договір оренди землі укладається за їх результатами безпосередньо в день проведення аукціону. Основою державної реєстрації права оренди землі сільськогосподарського призначення є договір оренди. Відсутність в договорі оренди землі однієї з основних умов, передбачених статті 15 Закону України «Про оренду землі» [4], а також порушення статей 4-6, 11, 17, 19 цього Закону вважається підставою для відмови у державній реєстрації договору оренди землі, а також розірвання договору згідно із законом. Крім того, можна відзначити, що при відсутності однієї з цих умов, то договір може бути визнаний недійсним. Договори оренди землі, укладені після 16 липня 2020 року мають включати інформацію не тільки на термін дії договору, але і на дату його укладення. Лише після оформлення права оренди земельної ділянки орендар має право користування земельною ділянкою.

Раціональне використання землі в сільському господарстві має створюватися на основі використання її, особливо орендарями, за цільовим призначенням, дотримання екологічних норм, дотримання прав третіх осіб, сплати податку для утримання від порушення прав громад на природні ресурси.

Список використаних джерел:

1. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підручник (2-ге вид., доп. і перероб.). К. : Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
3. Земельний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
4. Закон України «Про оренду землі». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

КАРПЕНКО Роман Валерійович,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМАТИКА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОМПРОМІС ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

Війна, спричинена військовою агресією російської федерації проти України вплинула на всі сфери життя людей в Україні. Не є винятком і сфера цивільно-правових зобов'язань, в тому числі, можливість їх виконання та відповідальність за їх невиконання в умовах воєнного стану. Оскільки права людини мають гарантуватись навіть під час воєнного стану, існує потреба детального вивчення можливості відстрочення виконання цивільно-правових зобов'язань для осіб, які проживають на окупованих територіях, постраждали під час військових дій та зазнали інших негативних наслідків після вторгнення агресора.

Сфера цивільно-правових зобов'язань, щодо яких воєнний стан зумовив певні пільги у разі їх невиконання, є досить обмеженою, наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери цивільно-правових відносин. Цивільно-правові зобов'язання та наслідки, що впливають з порушення таких зобов'язань є об'єктом наукового інтересу багатьох науковців. Проте тема впливу воєнного стану на виконання цивільно-правових зобов'язань недостатньо висвітлена в фаховій літературі.

Обмеження прав осіб є вимушеним заходом підтримки режиму обороноздатності країни та забезпечення функціонування національної економіки. Ряд обмежень, введених в дію спеціальним воєнним законодавством, стосуються як нормального функціонування цивільного обігу, так і окремих видів діяльності, таких як нотаріальне засвідчення юридичних фактів, публічний доступ до окремих державних реєстрів, окремих видів підприємницької діяльності тощо. Таким чином, особливого значення в контексті лунаючих закликів відновлювати підприємницьку діяльність на територіях, на яких немає бойових дій [2] та «нормально займатися дітьми,

спортом займатися, відновлювати звичайні звички, звичайний спосіб життя» [3] набуває питання практичної реалізації цивільних прав та захисту цивільних інтересів приватних осіб в умовах воєнного стану, а також збереження нормальної динаміки цивільних правовідносин.

Важливим нововведенням є зупинення на період дії воєнного стану ряду строків, зокрема позовної давності та спеціальних строків припинення зобов'язання поруки, які продовжуються на час дії воєнного стану. Законодавцем внесені зміни до п.19 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України: у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії. Чинна редакція статті 259 Цивільного кодексу України «Зміна тривалості позовної давності».

1. Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі. 2. Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін [1]. По інших цивільно-правових зобов'язаннях, на відміну від договорів позики, у кожному випадку необхідно доводити, що прострочення відбулося саме у зв'язку з обставинами непереборної сили. До обставин непереборної сили (форс-мажору) законодавство України прирівнює, зокрема, і війну (оголошену та неоголошену), дії іноземного ворога, загальну мобілізацію, військові дії, збройний конфлікт.

Оскільки права людини мають гарантуватись навіть під час воєнного стану, існує потреба детального вивчення можливості відстрочення виконання цивільно-правових зобов'язань для осіб, які проживають на окупованих територіях, постраждали під час військових дій та зазнали інших негативних наслідків після вторгнення агресора.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text>.
2. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1-12.
3. Мерник А. М., Радченко Я. М. Принцип законності обмеження прав і свобод людини і громадянина. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 50-53. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2020/11.pdf.

КАРПЕНКО Роман Валерійович,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
ВЕРБИЦЬКА Катерина В'ячеславівна,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗМІ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Професія журналіста завжди була важливою. Нині в Україні журналіст інформує людей про перебіг воєнних дій, вирушає на місця запеклих боїв, ризикує своїм життям, щоб зробити репортаж, висвітлювати страшні наслідки війни.

Журналіст – творчий працівник, який на професійних засадах збирає, одержує, зберігає і використовує інформацію для створення та опрацювання повідомлень, статей, програм, передач, фотоілюстрацій тощо з метою поширення їх через друковані засоби масової інформації, аудіовізуальні (електронні) засоби масової інформації, інформаційні агентства на невизначене коло осіб і професійна діяльність якого є основним джерелом його доходів. Професійна діяльність журналіста – це безпосередня самостійна або у співавторстві систематична діяльність журналіста, пов'язана із збором, одержанням, зберіганням і використанням інформації для створення та опрацювання творів з метою поширення їх через засоби масової інформації на невизначене коло осіб для реалізації ними свого права на одержання інформації [1].

У воєнний час робота журналіста вимагає дотримання певних правил та обмежень, щоб не допомагати ворогу. Положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] передбачають у статті 8 можливість втручання в діяльність ЗМІ та обмеження поширення певної інформації. Закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідний указ передбачають обмеження свободи слова, визначені статтею 34 Конституції України.

Тож після початку повномасштабної військової агресії з боку російської федерації ведення журналістами інформаційної діяльності має певні обмеження. Насамперед вони стосуються поширення інформації про сили та засоби оборони країни. Наказ головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [3] визначає

перелік інформації, яка обмежується до оприлюднення. Так, додаток 2 до цього наказу містить перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Варто зазначити, що цей наказ не поширюється на висвітлення питань, не пов'язаних зі Збройними силами України та організацією оборони країни.

Постанова Кабінету Міністрів України, яка мала б регулювати інформаційну діяльність та її обмеження в решті питань, наразі відсутня. Однак журналістам та ЗМІ варто пам'ятати, що, навіть якщо законодавство прямо не забороняє висвітлення певних питань, це може спричинити шкідливі наслідки. Зокрема, висвітлення місць руйнувань та пошкоджень інфраструктури України надає можливість московським агресорам можливість корегувати вогонь, знищувати вцілілі будівлі та засоби забезпечення тощо. Питання забезпечення населення харчовими продуктами, водою, електрикою також може призвести до ударів ворога по шляхах підвезення і місцях зберігання продуктів, по вразливих точках електромережі тощо.

Важливо відмітити, що діяльність журналістів базується на наданні правдивої та неупередженої інформації. За мирних умов у роботі ЗМІ керуються принципом свободи слова та заборони цензури. Однак сьогодні в Україні війна і діє законодавство воєнного часу, яке обмежує роботу засобів масової інформації. Тому непродуманий сюжет може розцінюватися навіть як кримінальне правопорушення, передбачене статтями 114 (шпигунство) Кримінального кодексу України, коли це стосується іноземних журналістів, та 111 (державна зрада) Кримінального кодексу України, коли це стосується вітчизняних журналістів.

Список використаних джерел:

1. Про захист професійної діяльності журналістів: Закон України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JF21800A?an=3>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: наказ головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 р. № 73. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_050322.pdf.

SAMOILOVA Yuliia Ihorivna,
Associate Professor at
the Department of Humanities
Sumy Branch of
Kharkiv National University of Internal Affairs
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor
HRYNOVA Anastasiia Oleksandrivna,
cadet of Sumy Branch of
Kharkiv National University of Internal Affairs

INTEGRATION OF THE POSITIVE EXPERIENCE OF POLICE TRAINING IN EU COUNTRIES INTO THE PERSONNEL TRAINING SYSTEM FOR THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The processes of internationalization of higher education of Ukraine and integration into the international educational space lead to increased requirements for professional training of law enforcement officers, transformational changes in the education system of police officers, namely overcoming narrowly differentiated professional training. Modern future specialists should be employees of a more universal profile, meeting the requirements of the competitiveness of education in European and international contexts.

In the conditions of the European integration of Ukraine, with the aim of developing and improving the system of professional training of employees of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the experience of law enforcement agencies and international organizations of the countries of the European Union is of particular interest. Modern Western European police training systems can be characterized as a global reform of police training on an international scale. There is an international unification of national education standards, as well as a partial and full diversification of professional training models, combined with the improvement of the technological foundations of training.

However, along with the processes of internationalization and integration, each of the national systems strives to highlight the positive national experience as much as possible, as well as to take into account the aspects determined by the historically developed potential of education to ensure the training of police personnel.

On June 14, 1994, Ukraine, as a potential applicant for EU membership, officially announced its desire to become a full-fledged participant in the integration processes after signing the «Agreement on Partnership and Cooperation between the EU and Ukraine», in which it was determined that the priority areas of cooperation are strengthening stability and security in Europe, observance of the principles of democracy and promotion of the protection of human rights.

An integral part of permanent political cooperation between Ukraine and the EU is borrowing the best experience of the activity and organization of the police

of the EU countries, which have achieved high indicators in professional training, the main feature of which is close international cooperation and cooperation, as a result of which an integrated system of professional training of law enforcement officers was created on the basis of unified European standards of education in law enforcement activity. Interstate cooperation in the field of law enforcement is carried out in the format of interstate normative legal acts, such as the «Agreement on the Unified Education of Candidates for Higher Bodies of the EU Police Executive Service», «Agreement on the EU Police Management Academy» and other international treaties.

International standards for training police personnel in the field the provision of human rights has already been reflected in many international documents such as: Code of conduct of officials from maintenance of law and order; The main principles of the use of force and firearms by law enforcement officers; Declaration about the police; European Code of Police Ethics. Professional standards are under constant discussion and development.

Personnel training systems for law enforcement agencies of EU countries can be divided into 3 groups: centralized, semi-centralized and decentralized. Centralized systems are characterized by the presence of a single multi-level system of educational institutions with a central higher education institution (from initial training to the training of managers), a single management system of educational institutions. Semi-centralized systems are characterized by the presence of educational institutions of regional importance, which provide initial training, special training and advanced training in accordance with the requirements and under the general supervision of the Ministry of Internal Affairs or a state authority performing its functions, managed by the relevant services of these regions together with local authorities. It is believed that a semi-centralized system is the most appropriate, as it combines centralized and local management in the organization of training personnel for the police [1].

At the pan-European level, in addition to national law enforcement agencies, many governmental and non-governmental agencies, which play an important role in this aspect, take care of the training of police officers. The participation of such departments in the training of future police officers and the retraining of already active specialists is significant, as it contributes to the strengthening of the practical component of training. The Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), the European Police College (CEPOL) and the International Law Enforcement Academy (IPA) make the greatest contribution to the training of personnel for the national agencies of the EU countries.

Since 2002, the OSCE Department of Strategic Policing has been supporting the national police services of the OSCE participating States, especially in the countries of Southeast Europe, the South Caucasus, and Central Asia. The department organized the development of the manual «Best practice of basic police training - aspects of the curriculum», which unifies practical experience in the field of formation of educational programs of basic police training for all 56 OSCE member states. The guide offers a set of recommended standards that provide a common platform for improving national models of basic police training [2].

The Ministry of Internal Affairs of Ukraine is actively developing cooperation with the CEPOL Agency. Founded in 2000, CEPOL (European Union Agency for Law Enforcement Training or the European Police College) is engaged in training the police of EU countries in the fight against crime, ensuring security and law and order. CEPOL is a coordinating center focused on uniting the national police universities of the EU countries into a single network and using their educational and pedagogical potential to create, develop and implement a single pan-European standard in the fight against organized crime, the implementation of preventive activities, the maintenance of public order and the provision of public security [3].

The main tasks of CEPOL are: increasing the level of competence of police officers, harmonizing and improving the quality of their education, expanding knowledge about national police systems and key tools of police cooperation within the EU and the entire international community; fight against transnational crime (countering terrorism, organized crime, crimes in the field of high technologies, human trafficking and illegal drug trafficking); development of a uniform curriculum for police educational institutions of the EU countries [4].

It should be noted that the CEPOL Agency in 2010 created its own exchange program. The key achievements of the Exchange Program in 2019 are as follows:

- the CEPOL exchange program fully reflects the requirements arising from EU policy priorities, as well as the needs of EU member states;
- the subjects of training of the personnel of the police departments of the EU countries were coordinated with the general training portfolio of CEPOL;
- the exchange program was supplemented with CEPOL's innovative, student-centered forms and methods of training, contributing to the agency's comprehensive approach to police training;
- this program was also expanded to include exchange opportunities with non-EU countries.

An important part of the strategy of professional training of European police officers is the principles of lifelong learning. Recognition of prior training and consideration of already acquired professional competences should be taken into account in the process of training personnel of various categories. Modern professional training programs must respect and take into account the diversity of cadets and their needs, provide for flexible learning paths, recognize prior education and encourage a sense of autonomy among cadets, while ensuring adequate guidance and support from teachers and promoting cadet progress in a conducive and effective educational environment [5].

In addition, cadets should be encouraged to participate in the educational process through the use of active, professionally-oriented learning methods, such as solving problem situations, group discussions, the case method, and simulations. The recommended methods reflect the principles of adult learning and the concept of lifelong learning to use the experience gained by the cadets.

Responsibility for the observance of fundamental human rights is one of the main elements of the professional competence of police officers in EU countries. Therefore, fundamental human rights must be implemented in all training

programs. The teaching strategy of modern training programs is aimed at encouraging professional development to the maximum extent possible. This approach emphasizes respect for the cadet's autonomy, his experience and skills. In addition, it reflects the main principles of the Bologna process and promotes the recognition of vocational training. It is extremely important to combine the content with practice as much as possible in the learning process for the development of the necessary professional competencies.

The analysis of the joint training programs for police personnel developed by the above-mentioned international organizations revealed common features that need to be considered for implementation in domestic programs of professional training of Ukrainian police officers: implementation of the principles of lifelong learning; recognition of prior training and consideration of already acquired professional competencies in the process of training personnel of various categories.

References:

1. Kireev O. Professional training of border guards of the European Union (on the example of the border guard of the Republic of Poland). *Visnik Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky*. 2011. № 5. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2011_5_8.pdf.
2. Good Practices in Basic Police Training – Curricula Aspects. 2009. URL : <https://www.osce.org/secretariat/109933>.
3. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL). Education and Training. URL : <https://www.cepol.europa.eu/education-training>.
4. Balendr A., Komarnytska O., Bloschynskyu I., Didenko O. Information and communication technologies in foreign language training of border guards in the European Union. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2018. Vol. 67 (5). Pp. 56-71.
5. Balendr A., Biletskyi V., Iakymchuk A., Sinkevych S., Korolov V., Bloschynskyi I. Implementation of European Border Guards' Common Educational Standards in Ukraine: Comparative Analysis. *Romanian Journal for Multidimensional Education*. 2019. № 11 (2). Pp. 1-17.

ТОМІНА Вікторія Юріївна,
професор кафедри
адміністративної діяльності поліції
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Варто зазначити, що право на приватність вперше було виокремлено наприкінці XIX століття в юридичній літературі у США. Зокрема, одна з перших спроб юридично визначити поняття «приватність» була зроблена у 1890 р. американськими юристами, випускниками Гарвардської школи права

Луїсом Брандайзом і Семюелем Уорреном, які сформулювали його як «право бути залишеним у спокої» («the right to be left alone»). Можна сказати, що американські правники суттєво випередили свій час, адже у своїй відомій статті «Право на приватність» у Гарвардському правовому журналі вони зазначали, що приватність наражається на небезпеку з боку нових винаходів і методів ведення бізнесу, а також обґрунтовували необхідність створення окремого «права приватності». Оскільки у подальшому така позиція Луїса Брандайза і Семюела Уоррена отримала своє закріплення у прецедентній практиці Верховного Суду США (зокрема у 1928 році у справі «Олмстед проти США»), сьогодні ми можемо стверджувати, що саме дана стаття гарвардських юристів заклала основи формування права на невтручання в особисте життя, у тому числі у зв'язку з обробкою персональних даних [10]. З розвитком наукового і технічного прогресу ми все більше переконуємося в справедливості зазначених положень.

Величезну роль в становленні і формулюванні права на приватне життя зіграла діяльність американських судів. Так, в 1965 р в справі *Griswold v. Connecticut* суддя Верховного суду США Дуглас вивів право на прайвесі з перших п'яти поправок до Конституції США, визнавши, що ці поправки «охороняють різні аспекти недоторканності приватного життя». Широко відомі слова, які він проголосив, резюмуючи рішення суду: «Ми маємо справу з правом на недоторканність приватного життя, яке старше, ніж Білль про права» [10].

Сформована в США концепція «privacy» дуже вплинула на становлення сучасної системи прав і свобод людини. 10 грудня 1948 року на Генеральній Асамблеї ООН була затверджена Загальна декларація прав людини, в статті 12 якої встановлювалося, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію; кожна людина має право на захист закону від такого втручання і таких посягань [3]. У 1950 році аналогічна норма була закріплена в статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод в наступному формулюванні: «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції». Завдяки даним документам право на недоторканність приватного життя отримало визнання в якості невід'ємного права кожної людини [2].

З розвитком інформаційних технологій увагу і інтерес до проблеми недоторканності приватного життя почали істотно посилюватися. З'явилися нові технології і засоби для збору, зберігання і обробки даних, що стосуються як особистому житті індивідів, так і їх суспільної діяльності. У праві гостро постало питання про прийняття особливих правил регулювання збору і обробки персональних даних як все більш популярного об'єкта господарського обороту. У цей час найбільш активний розвиток норм про захист персональних даних спостерігається в Європі.

Принципи, закладені в Європейській конвенції про захист прав і основних свобод, отримали свій розвиток в спеціальних нормах Конвенції 108 Ради Європи про захист прав фізичних осіб щодо автоматичної обробки персональних даних, в якій захист даних розглядається як захист основних прав і свобод індивідів, зокрема, їх права на недоторканність приватного життя стосовно обробки персональних даних.

До захисту персональних даних висуваються певні вимоги. Їх отримання та обробка мають здійснюватися законним шляхом. Вони повинні зберігатися та використовуватися у визначених та законних цілях, бути точними та поновлюваними, допускати ідентифікацію фізичної особи. Персональні дані, що свідчать про расову приналежність, політичні, релігійні чи інші переконання, а також дані, що стосуються здоров'я або статевого життя, не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство країни не забезпечує відповідних гарантій. Це правило застосовується також до персональних даних, що стосуються засудження у кримінальному порядку. Засоби та заходи, що застосовують до таких даних, повинні передбачати безпеку персональних даних від випадкового та несанкціонованого доступу, знищення, модифікації, блокування, розповсюдження та випадкової втрати (статті 5-7).

Конвенція № 108 Ради Європи передбачає дуже важливий момент, згідно з яким збирання, накопичення, зберігання і поширення персональних даних може здійснюватися лише з дозволу особи, дані про яку обробляються. Цій особі надано право знати місце роботи та проживання розпорядника бази персональних даних (відповідального за обробку даних), а також право отримувати відповідні дані без затримки та у зрозумілій формі. У випадку відмови зацікавлена особа може звернутися до суб'єкту нагляду за дотриманням законодавства у державі, який повинен забезпечити припинення порушень положень, що зазначені у національному законодавстві (статті 8 та 13).

Для захисту персональних даних Конвенція № 108 Ради Європи зобов'язує кожну державу-члена призначити один або більше Уповноважених органів нагляду та направити відповідне повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи. Завдання інституту Уповноваженого передбачають створення належного організаційно-правового регулювання діяльності щодо захисту персональних даних у країні (стаття 13).

Держави-члени зобов'язані підтримувати своїх громадян, які проживають за кордоном, і надавати допомогу Уповноваженому органу своєї держави у питаннях захисту персональних даних (статті 14-17).

Десятиріччя, що минули з часу прийняття Конвенції № 108 Ради Європи показали, що інститут Уповноваженого із питань захисту персональних даних не лише зберігся, а й дістав поширення у всіх західноєвропейських країнах. Нині Уповноважені органи із питань захисту персональних даних діють більше ніж у двадцяти країнах Європи. Їх діяльність свідчить, що вони є ефективним засобом, здатним забезпечити баланс інтересів людини, суспільства і держави.

Згодом в Директиві Європейського парламенту та Ради Європейського союзу від 24 жовтня 1995 р № 95/46ЕС про захист прав приватних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільний рух таких даних були закладені основи загальноєвропейської системи захисту персональних даних.

Головна підстава, що спонукала запровадити Директиву 95/46/ЄС, полягає в тому, що захист персональних даних у країнах ЄС має неадекватний рівень регламентації, яка надається національними законодавчими, регулятивними та адміністративними положеннями. Директива 95/46/ЄС складається з констатуючої частини та 34 статей. Вона конкретизує європейські принципи та загальні умови обробки персональних даних, умови правової допомоги, відповідальності та санкцій, порядок передачі даних до третіх країн, обумовлює необхідність укладання кодексу поведінки при обробці персональних даних, а також регламентує організаційні питання, що пов'язані з правами та обов'язками контрольного (наглядового) органу та консультативної групи у питаннях захисту персональних даних. Констатуюча частина Директиви 95/46/ЄС містить 72 рекомендації щодо захисту персональних даних. Вона акцентує увагу на те, що обробка всіх видів персональних даних призначена сприяти економічному та соціальному прогресу, розвитку взаємовигідного обміну та добробуту людини. Вільний рух інформаційних ресурсів щодо товарів, капіталів і послуг передбачає не лише вільний рух персональних даних, а й забезпечення високого рівня їх захисту. Цього вимагає поширення телекомунікаційних зв'язків, зростаючі інформаційні потоки, збільшення обсягів науково-технічного та іншого співробітництва.

У 2000 році в Хартії ЄС про основні права право на захист персональних даних було сформульовано в якості самостійного фундаментального права. Хартія не лише гарантує повагу до приватного і сімейного життя (стаття 7), але й передбачає право на захист персональних даних (стаття 8), недвозначно піднімаючи рівень його захисту до рівня захисту основоположного права ЄС. Інститути та органи ЄС повинні дотримуватися і гарантувати це право, так само як і держави-члени, реалізуючи законодавство Союзу (стаття 51 Хартії). Статтю 8 Хартії, яку було сформульовано через кілька років після прийняття Директиви про захист персональних даних, слід вважати такою, у якій втілено право ЄС про захист персональних даних, що існували до того часу. Таким чином, у статті 8 (1) Хартії не тільки чітко визнається право на захист персональних даних, але й вказуються основні принципи захисту персональних даних (стаття 8 (2)). І нарешті, положення статті 8 (3) Хартії вимагають здійснення незалежним органом контролю за дотриманням цих принципів [12].

Такі основні етапи формування нормативного механізму про захист персональних даних на європейському континенті. Заключним етапом його формування стало прийняття національних законів країн-учасниць ЄС, спрямованих на регулювання питань захисту персональних даних. Перший в світі спеціальний Закон про захист персональних даних був прийнятий

німецької землею Гессен в 1970 р. [4]. До цього подібних законів ніде в світі не було. За останні 30 років більш ніж в 20 європейських державах були прийняті нормативні акти щодо захисту персональних даних, в яких були закріплені реальні механізми правового регулювання обороту персональних даних. Слід зазначити, що створення нормативних актів в цій сфері йшло самостійно поряд з розвитком законодавства про захист права на недоторканність приватного життя.

У 2016 у країнах ЄС набув чинності Загальний регламент захисту даних, General Data Protection Regulation (Регламент), яким було запроваджено нові принципи обробки персональних даних та встановлено нові гарантії їх захисту. Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання привести своє національне законодавство у відповідність до вимог GDPR. Стаття 15 Угоди передбачає співпрацю «з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів». У 2017 році до Плану заходів з імплементації УА було додано зобов'язання гармонізації законодавства з Регламентом № 2016/679 (GDPR). Частина вимог GDPR в тій чи іншій мірі вже фігурує в українських законах, проте вони є не чітко визначеними та потребують уточнень. У той же час, окремі положення GDPR є докорінно новими та лише мають знайти відображення у вітчизняному законодавстві.

На національному рівні ключові документи у сфері захисту персональних даних – Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних» та документи у сфері захисту персональних даних, ухвалені Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Вагоме значення має також низка інших законів, як, наприклад, Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про інформацію». Разом з тим практично всі галузеві нормативно-правові акти також містять положення, що регламентують обробку персональних даних у відповідній сфері. Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5].

Положення цієї статті роз'яснено в рішенні Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року.

Крім цього, певний інтерес з погляду захисту персональних даних становить рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (т. зв. «Справа К. Г. Устименка»).

З метою імплементації Конвенції 108 Верховна Рада України 1 червня 2010 р. ухвалила Закон України «Про захист персональних даних», який закріплює основні принципи обробки персональних даних, права суб'єктів персональних даних, підстави обробки персональних даних, підстави обробки чутливих категорій персональних даних, принципи обмеження дії Закону, повноваження наглядового органу та ін. [9].

Окремо варто наголосити на важливій ролі у сфері обробки персональних даних низки інших, дотичних до цієї сфери нормативно-правових актів. Насамперед ідеться про Закон України «Про доступ до публічної інформації». Згідно з його ст. 1, «Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом» [8].

Безперечно, що значна кількість публічної інформації містить персональні дані. З огляду на вказане означення публічної інформації, цим поняттям охоплюються величезні масиви персональних даних. Ідеться про інформацію, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень та деяку інформацію, що перебуває у володінні юридичних осіб публічного та приватного права. Тому постає запитання щодо того, як повинна вестися обробка (зокрема, поширення) таких персональних даних і як узгодити в цій частині положення Закону України «Про захист персональних даних», з одного боку, та Закону України «Про доступ до публічної інформації» – з іншого [6, с. 18].

Треба чітко розуміти, що Закон України «Про захист персональних даних» – рамковий документ. Його положення регулюють правові відносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних у величезній кількості сфер суспільного життя. Тому, цей Закон не може детально визначати порядок та процедуру обробки персональних даних у всіх сферах життя. У зв'язку з цим кожна галузь права містить (і повинна містити) свої положення, які регламентують особливості обробки персональних даних у відповідній сфері суспільних відносин.

Нині в Україні діє більше півсотні законів (у тому числі кодексів), які містять положення, присвячені персональним даним.

У роз'ясненні Міністерства юстиції України «Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних» вказано, що законодавством України не встановлено і не може бути встановлено чіткого переліку відомостей про фізичну особу, які є персональними даними, в тому числі при обробці персональних даних в інформаційних (автоматизованих) базах і картотеках персональних даних, що можуть виникнути у майбутньому, у зв'язку зі зміною в технологічній, соціальній, економічній та інших сферах суспільного життя [1].

Проблема термінологічного визначення та розуміння поняття «персональні дані» є однією із найскладніших при роботі в цій сфері.

До персональних даних можна віднести будь-які відомості, за якими ідентифікується або може бути ідентифікована фізична особа, зокрема: прізвище, ім'я, по батькові, адреса, телефони, паспортні дані, національність, освіта, сімейний стан, релігійні та світоглядні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи (за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка обіймає посаду, пов'язану із здійсненням функцій держави або органу місцевого самоврядування) тощо. Цей перелік не є вичерпним.

Більше деталей щодо цього передбачає Регламент. Вказаний документ містить найсучасніше та найпрактичніше означення «особи, що може бути ідентифікованою», згідно з яким це «особа, яку можна ідентифікувати прямо чи опосередковано, зокрема вказавши такі ідентифікатори, як ім'я, ідентифікаційний номер, дані щодо місцезнаходження, онлайн ідентифікатор чи інші особливості фізичної, фізіологічної, генетичної, духовної, економічної, культурної чи соціальної ідентичності такої фізичної особи». Отже, коли йдеться про «особу, яка може бути ідентифікованою» очевидно, що мається на увазі не лише встановлення її особи за іменем та іншими «класичними» ознаками, а й безпомилкове виділення її з невизначеного кола інших осіб за допомогою сукупності наявних відомостей. Часто мається на увазі ідентифікація особи на базі відомостей, які, якщо взяті окремо, не дають можливості ідентифікувати особу, однак у поєднанні уможливають це. Також вагомий елемент тут те, як складно ідентифікувати таку особу, адже якщо ідентифікувати можна, однак це коштуватиме значних затрат часу, грошей, зусиль тощо, то, звісно, за таких умов особа не можна вважати такою, «яка може бути ідентифікованою» [6, с. 21].

Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може оброблятися, в тому числі поширюватись тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Вичерпний перелік підстав для обробки персональних даних передбачено статтею 11 Закону «Про захист персональних даних». За своєю сутністю підстави обробки персональних даних зазначені у пунктах 1, 3 частини першої статті 11 Закону України «Про захист персональних даних» ґрунтуються на вільному, поінформованому волевиявленні суб'єкта персональних даних. Натомість, підстави для обробки персональних даних, зазначені у пунктах 2, 4 – 6 частини першої статті 11 Закону України «Про захист персональних даних» не передбачають необхідності одержання дозволу суб'єкта персональних даних на обробку інформації про нього. Згода

суб'єкта персональних даних є лише однією з шести підстав для обробки персональних даних, передбачених статтею 11 Закону. За наявності підстав, визначених пунктами 2-6 частини першої статті 11 Закону України «Про захист персональних даних», обробка персональних даних здійснюється без згоди суб'єкта персональних даних. Однією з таких підстав є «дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень» (пункт 2 частини першої статті 11 Закону).

У статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантовано право на повагу до приватного і сімейного життя: кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Конституція України в розвиток зазначених положень Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» у частині другій статті 32 закріпила норму, згідно з якою, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Зазначене кореспондується з підпунктом 2.7. пункту 2 Типового порядку обробки персональних даних, обробка персональних даних здійснюється володільцем персональних даних лише за згодою суб'єкта персональних даних, за винятком тих випадків, коли така згода не вимагається Законом.

Особливості дозволу на обробку персональних даних, наданого володільцю персональних даних відповідно до закону як підстави для обробки персональних даних полягають у наступному:

- надається переважно суб'єктам владних повноважень;
- діє не довше, ніж це необхідно суб'єкту владних повноважень для виконання покладених на нього обов'язків;
- стосується лише чітко визначених наборів персональних даних;
- має строковий характер;
- надається лише в межах компетенції суб'єкта владних повноважень.

Відповідно, за загальним правилом обробка персональних даних центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами або підрозділами ґрунтується на підставі дозволу, наданому законом для такої обробки, хоча законодавство України допускає випадки, в яких обробка персональних даних центральними органами виконавчої влади передбачає обов'язковість одержання згоди на таку обробку, або укладення з ним правочину.

Відповідно до статті 2 Закону, згода суб'єкта персональних даних – добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до

сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. Наведене визначення містить дві суттєві ознаки згоди на обробку персональних даних:

– добровільність (означає відсутність прямого або опосередкованого примусу при її наданні);

– поінформованість (означає, що перед наданням згоди суб'єкт повинен отримати достовірну інформацію про те, ким, з якою метою будуть оброблятися його персональні дані, кому будуть передаватися, які саме дані, а також про права, визначені Законом).

Суб'єкт персональних даних також має право відмовитись від надання згоди на обробку персональних даних, відкликати згоду на обробку персональних даних, яка була надана такою особою раніше, вносити застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних під час надання згоди, пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними, заперечувати проти обробки своїх персональних даних.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних»: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 21.12.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0076323-11#Text>.

2. Європейська конвенція з прав людини (змін. та доп.). Strasbourg : Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001. 60 с.

3. Загальна декларація прав людини: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. № 217 А (III). URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Захист персональних даних: чий досвід може стати в нагоді Україні. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/01/16/7076152/>

5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Голос України*. 1996. № 128.

6. Бем М., Городиський І. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти: наук.-практ. посібник. URL : <https://tm.coe.int/handbook-pers-data-protect-2021-web/1680a37a69>.

7. Офіс омбудсмена повідомив про понад 2000 скарг за 2020-й через втручання у персональні дані громадян. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-personalni-dani-kolektory-skargy-ombudsmen/31132041.html>.

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. *Голос України*. 2011. № 24.

9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. *Офіційний вісник України* від 09.07.2010 р. № 49. С. 199, Ст. 1604.

10. Уоррен С., Брандейс Л. Право на приватність: наук. стаття. *Право США*. 2013. № 1-2. С. 132–153. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prccha_2013_1-2_11.

11. U.S. Supreme Court «GRISWOLD vs. CONNECTICUT», 381 U.S. 479 (1965). URL : <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/case.html>.

12. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. Charte 4958/00 (Convent 53). Bruxelles, 2000. Pp. 40-47.

ШАПОВАЛОВА Анна Олександрівна,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

«ФІЛЬТРАЦІЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Починаючи з 2014 року рф реалізовує розроблений нею план по знищенню українського народу, здійснюючи кампанії агресії, акти терору, «фільтрацію» населення, масове викрадення та депортацію дітей у формі всіх п'яти діянь, які кваліфікуються як геноцид, особливо активно з лютого 2022 року. Зазначені діяння відбуваються шляхом: позбавлення українців життя; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; умисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення українського народу; вжиття заходів, розрахованих на запобігання дітонародженню українців та насильницьке вивезення дітей до рф. Ми стали свідками цих масових злочинів, які вони скоювали проти мирного населення в містах і селищах Київської області, Харківської області, Херсонщини та в інших населених пунктах нашої країни. В діях рф міститься чітко виражений акт геноциду щодо категорій українців, як носіїв національної ідентичності та політичної культури.

В статті другій Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, зазначено, що під геноцидом слід розуміти будь-які дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу [1]. Термін «геноцид» походить від грецького «генос» – «рід, плем'я», й латинського «цедо» – «вбиваю», тобто означає «вбиваю рід». Автором цього поняття, як правового терміну був польський юрист Рафал Лемкін, який наголошував: «Геноцид не обов'язково означає нагальне знищення нації. Скоріше це скоординований план різних дій, скерованих на знищення суттєвих основ національних груп з ціллю анігіляції самих груп» [2, с. 164].

Підтвердженням цього є дії сусіда-агресора, який запровадив у кожному тимчасово захопленому українському місті цілу систему так званої «фільтрації». «Фільтрація» представляє собою багаторічну систему, яку рф та її ставленики розгорнули на окупованих територіях України з метою реєстрації, допитів та, у деяких випадках, утримання під вартою людей.

Окупанти називають «фільтрацією» – примусові перевірки та реєстрацію громадян України на вулицях та в житлових приміщеннях, на блок-постах, у спеціальних фільтраційних пунктах. Вивчення характеристик затриманих за результатами «фільтрації» розкриває мету цих примусових перевірок – виявити та позбавити волі активних людей, які видаються небезпечними для окупаційного режиму [3].

Слід зазначити, що окупаційні держави в міжнародних конфліктах мають право реєструвати осіб у зоні свого контролю. Контрольні сили можуть навіть затримувати цивільних осіб за певних обмежених обставин. Проте очевидна система «фільтрації» українського населення на тимчасово окупованих територіях, яка включає в себе: жорстокі методи допиту, тортури, незаконне затримання, тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Відповідно до Конвенції про захист цивільного населення під час війни [4] та інших норм міжнародного права, цивільні особи можуть бути затримані лише тоді коли, є неминуча загроза безпеці з боку затриманої особи для окупаційної влади; масові затримання не допускаються без індивідуального доведення обов'язкової загрози; затримані цивільні особи мають бути негайно зареєстровані та повідомлені Міжнародному комітету Червоного Хреста, а також має бути забезпечена належна судова процедура, включаючи право на оскарження затримання. Жодна з цих процедур недотримувалась і недотримується російськими загарбниками в Україні.

Російські окупаційні війська створили на захоплених українських територіях «фільтраційні» об'єкти, які можна розділити на чотири категорії:

1. Пункти реєстрації. Людей реєструють на підставі українських документів, дактилоскопують та фотографують. За допомогою сканера відбирають відбитки не лише пальців, а й усієї долоні [3]. Крім того, «фільтраційні заходи» в пунктах реєстрації передбачають перевірку телефонів (гаджетів), шляхом їх підключення до певних програм на предмет наявності контактів працівників державних установ, органів влади, правоохоронних органів України, шукають проукраїнський контент, перевіряють соцмережі; ставляться питання щодо їх відношення до війни, до служби в українських збройних формуваннях, служби в українських судових та правоохоронних органах, наявність зв'язків із ЗСУ, підтримка української влади, ставлення до РФ. Проводиться обшук людей з роздяганням для виявлення татуювання, слідів від зброї (специфічні потертості від носіння стрілецької зброї та бронежилета, потертості вказівного пальця правої руки, синці на правому плечі від віддачі при стрільбі) для прискореного встановлення приналежності до військових формувань ЗСУ; огляд транспортних засобів на предмет наявності зброї, військової форми, документів (посвідчень) та інших речових доказів їх приналежності до відповідних органів влади.

Пошук та виявлення громадян, які займають проукраїнську позицію відбувається за завчасно підготовленими списками (колишні військовослужбовці, учасники АТО/ООС, представники територіальної оборони, волонтери та інші) за інформацією колаборантів.

Процедура реєстрації передбачає:

– звільнення. У разі проходження зазначеної процедури «фільтрації» видається довідка із зазначенням: прізвища, ім'я, по батькові особи, дати її народження, назви фільтраційного пункту, дактилоскопіювання, дати та підпису особи, яка проводила фільтрацію (без зазначення прізвища). Дана довідка дає «вищий ступінь» свободи пересування;

– вторинний допит. Цивільна особа вважається підозрілою та переміщається до іншого місця розташування для подальшого допиту;

– перевезення до рф. Може бути добровільним, із введенням в оману щодо кінцевого пункту призначення або примусовим.

2. Табори та інші місця утримання. Цивільна особа перебуває до реєстрації в приміщенні з обмеженою можливістю вільного пересування або, взагалі, без такої. Умови утримання та поведження нелюдські.

3. Центри допитів. До них доставляють осіб, які не пройшли процедуру «фільтрації» в пункті реєстрації. Допити часто супроводжуються фізичним насиллям та залякуванням. За результатами допитів особа підлягає затриманню: короткостроковому (у відділенні поліції) чи довгостроковому (у в'язниці).

4. В'язниці (виправні колонії). Вони служать місцями тривалого утримання із застосуванням методів та умов ув'язнення, що супроводжуються жорстокістю та нелюдським ставленням, в тому числі приниженням гідності. До осіб застосовують: електричний струм, жорстоке побиття, стресові пози, імітацію страти, тривалу ізоляцію, позбавлення сну, водяні дошки, калічення, тривале заковування в кайдани та численні інші «звір'ячі» методи.

Як висновок, варто наголосити, що рф такими діями кричуще порушує права людини, норми міжнародного гуманітарного права, вчиняє злочини проти людяності та злочини геноциду проти українського народу. Фільтраційні об'єкти повинні бути доступні для представників міжнародних організацій з метою моніторингу дотримання прав людини. В свою чергу, заборона та обмеження такого доступу повинно трактуватися за принципом «презумпції винуватості рф» та відображатися у звітах та заявах даних організацій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 09.12.1948 р. Документ ратифіковано від 18.03.1954 р. № 995_155. *Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

2. Філяніна Л. А., Любова Н. О. Геноцид як один із найжорстокіших міжнародних злочинів. *Юридичний електронний журнал*. 2016. № 5. С. 163-165.

3. Савва М. В. «Фільтрація» громадян України окупантами: багаторівневе насильство. URL : <https://savvamike.com/uk/filtracziya-gromadyan-ukrayiny-okupantamy-bagatorivneve-nasylstvo/>.

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. Документ ратифіковано від 03.07.1954 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

ШЕСТОПАЛОВ Роман Миколайович,
прокурор відділу нагляду за
додержанням законів регіональним
органом безпеки
Дніпропетровської обласної прокуратури,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ В РОБОТІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Актуальність даної тематики обумовлена, перш за все, її практичною затребуваністю, та, на наш погляд, потребує наукового обґрунтування і має відповідати сучасним запитам суспільства.

У зв'язку з чим метою даного наукового дослідження є необхідність окреслити проблемні питання визначення показників в роботі органів кримінальної юстиції, які за своїм професійним цільовим призначенням виконують функції кримінального переслідування, а також надання пропозицій щодо запровадження уніфікованого стандарту таких показників їх діяльності.

Функцією кримінального переслідування вважаємо процесуальну діяльність спеціально уповноважених законом держаних органів, направлену на виявлення кримінального правопорушення, осіб, які його вчинили, збір та фіксацію доказів їх винуватості, перевірку їх належності й допустимості, а також представлення їх суду для притягнення винуватої особи до відповідальності та призначення справедливого покарання.

Більшість науковців та вчених практиків (О. Бандурка, К. Бугайчук, Б. Гаврілов, В. Галаган, В. Гузь, Д. Калаянова, Н. Камінська, М. Лошицький, Є. Лук'янчиков, І. Осика, І. Охріменко, М. Погорецький, А. Сердюк, О. Яновська та ін.), дискутуючи на дану тематику в контексті необхідності реформування правоохоронної та судової систем зазначають про необхідність відходу від радянського «мірила» ефективності роботи юриста-правоохоронця – так званої «палочної» системи оцінки результативності роботи працівників правоохоронних органів.

Погодимося, що «цифрові графоклітини» при періодичній статистичній звітності правоохоронних органів мають відійти в минуле, оскільки не віддзеркалюють реального стану законності та правопорядку, захисту прав і свобод людини, а також реального впливу держави на їх додержання і забезпечення. Утім, визнаємо, що за відсутності саме статистичних показників питання критеріїв і стандартів визначення ефективності роботи правоохоронних органів залишається відкритим і риторичним, оскільки за таких обставин не надає соціуму конкретних фактів, за яких пересічний громадянин може пересвідчитись в результатах роботи держави в сфері захисту населення від кримінальних правопорушень.

Суспільство щохвилини, як правило, з мережі інтернет та ЗМІ дізнається про «шалені результати» боротьби зі злочинністю, викриття злочинів і злочинців. А якщо ці новини прикрашені яскравими фотографіями із місць

проведення першочергових слідчих дій і відео затримання злочинця в стилі екшн, та за журналістської майстерності їх «рейтингової подачі», то пересічний громадянин буде в захваті від продуктивності, ефективності та результативності роботи правоохоронців, а у останніх на цьому фоні може викликати ейфорійний стан на зразок «запаморочення від успіхів».

Проте, на жаль, публічна подача результатів роботи правоохоронців в більшій мірі являє собою «емоційну» інформацію про гучні затримання, ефектні викриття злочинних схем, повідомлення про підозру, обрання запобіжних заходів, скерування обвинувальних актів до суду тощо. Це один бік медалі, а інший – майже нікому невідома процедура здачі та прийняття статистичних звітів, та надання на їх основі (в сукупності із поданою інформацією в ЗМІ) вищестоящим керівництвом ефективності роботи керівнику правоохоронного органу. І лише іноді ця інформація стосується саме судових вироків.

Як зазначає ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Але від часу розкриття злочину, повідомлення особі про підозру, скерування щодо неї справи до суду і до ухвалення вироку (та набрання ним законної сили) проходить досить тривалий проміжок часу. І, на жаль, в переважній більшості оперативні та слідчі підрозділи вже мало цікавлять перебіг судового розгляду, дослідження доказів, їх аналіз і оцінка учасниками кримінального процесу, і з їхнього поля зору зникає питання: «яку саме крапку поставив суд в питанні притягнення особи до кримінальної відповідальності?!». Сумно констатувати, але при такій подачі результатів роботи юристів-правоохоронців і суспільство мало цікавить «кінцевий результат» по справі, яку донедавна «продюсували» в ЗМІ, «Телеграм-каналах», на брифінгах і політичних ток-шоу.

Для прикладу. Сучасним трендом правоохоронців стала звичка в разі затримання трьох і більше осіб за підозрою у вчиненні злочину повідомляти в ЗМІ дані про знешкодження діяльності організованого злочинного угруповання. Тобто, дії співучасників злочину кваліфікуються як такі, що вчинені організованою групою чи злочинною організацією, що є кваліфікуючою ознакою, та відноситься до найскладніших форм співучасті, за що, як правило, передбачена більш сувора відповідальність. Із власного практичного досвіду можемо зазначити, що судовий розгляд по кримінальним провадженням даної категорії може тривати роками, і, навіть десятиліттями.

І за весь час судового розгляду в «пам'яті доказування» стираються ті обставини, які були встановлені на початку досудового розслідування і були актуальними (свідки (після ухвалення щодо них десятого приводу) в суді нічого не можуть згадати (або їх взагалі з об'єктивних причин не можна доставити в суд і безпосередньо допитати), потерпілі, зневірившись у відновленні справедливості, викликані судовою тяганиною, не мають претензій або теж не можуть згадати важливі обставини, а постійна зміна

сторони обвинувачення, захисту та суду, необхідність надання їм часу для ознайомлення, а іноді й необхідність розгляду справи спочатку взагалі нівелюють швидке та всебічне дослідження всіх обставин справи. Утім, на «фініші» розгляду справи вже мало кого (окрім прокурора, який затвердив обвинувальний акт) цікавить питання, чи було доведено вчинення злочину саме стійким злочинним об'єднанням (організованою групою, злочинною організацією чи бандою), як того вимагає Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями».

На наш погляд, основна проблема в тому, що в кожного правоохоронця, є свій «показник». Так, для дільничного інспектора вже показником його роботи є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про злочин, виявлений ним на ввіреній йому території. Для оперативного підрозділу головним показником є розкриття злочину та повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, для слідчого – скерування справи (обвинувального акта) до суду. І якщо справа знаходиться на розгляді в суді, то оперативник і слідчий на цілком логічних підставах можуть стверджувати, що йому не цікавий перебіг судового розгляду, і він (реально) зайнятий в документуванні інших злочинів. Проте, навряд чи така позиція може вважатися вірною, оскільки більшість виправдувальних вироків ухвалюється судами через порушення вимог КПК України саме органами дізнання і слідства на стадії досудового розслідування, наявністю в матеріалах справи недопустимих доказів через порушення вказаними органами процедури їх збору і фіксації. Зауважимо, що прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, згідно положень чинного КПК України в сучасних реаліях де-факто пов'язаний із оперативним і слідчим підрозділом щодо «показника» скерування справи до суду, і, ураховуючи викладене, вже при підтриманні публічного обвинувачення має витягувати недоліки слідчого і оперативника (які не можна було усунути до скерування справи до суду), пояснюючи суду законність дій правоохоронців на певній стадії процесу, на якій він не був присутній. Із власної практики наведемо приклад, коли прокурор в суді мав клопотати про допит додаткових свідків (понятих), які мали б підтвердити дійсний факт виявлення та вилучення в шафі зброї, оскільки згідно додатку до протоколу обшуку (відеозапису) цей момент не охоплювався об'єктивом відеокамери, якою молодий та недосвідчений оперативник фіксував процедуру обшуку.

Щодо самих органів прокуратури, то ситуація має потрійне навантаження: по-перше, виконуючи координаційну функцію роботи правоохоронних органів прокурор (керівник прокуратури) вимагає від останніх фактів виявлення злочинів на пріоритетних напрямках; по-друге (процесуальний керівник), вимагає здобуття належних і допустимих доказів і скерування справи до суду; по-третє, скерувавши справу до суду прокурор (державний обвинувач) зобов'язаний довести винуватість особі у вчиненні інкримінованого

їй злочину і ухвалення судом законного і обґрунтованого рішення. Тобто, прокурор пов'язаний із цими показниками ще до початку реєстрації кримінального провадження і до постановки судом у ньому крапки.

На наше переконання, уніфікованим стандартом визначення показників роботи органів кримінальної юстиції має бути рішення суду, яке набрало законної сили. Лише за таких умов можна досягнути ефективності роботи оперативних підрозділів, органів досудового розслідування та прокуратури щодо завдань кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

ШУМІЛО Олексій Михайлович,
професор кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор
ГАЙДАР Марина Вікторівна,
магістрант
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЕКОЛОГІЧНА ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Зважаючи на повномасштабне вторгнення російської федерації та вчинення великої кількості тяжких злочинів, розслідування яких належить до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, не менш актуальним у правовому просторі є питання захисту навколишнього природного середовища, оскільки застосування різноманітних заборонених і вибухових речовин, боєприпасів, артилерії, ракетної зброї завдає шкоди рослинному й тваринному світу, землям, водним об'єктам, надрам, лісам, атмосферному повітрю і впливає на родючість ґрунтів. Саме тому існує потреба у спеціалізованих правоохоронних органах, призначення одного з них ми розкриємо в цьому дослідженні.

До проведеної у 2014 році реформи у структурі вітчизняної прокуратури існували кілька десятків природоохоронних прокуратур, завданням яких було дотримання законодавства про збереження, використання, охорону та відтворення природних ресурсів, а також окремий орган – Дніпровська екологічна прокуратура (на правах обласної), до складу якої входило декілька екологічних прокуратур, які були розташовані у містах за течією р. Дніпро. Основним завданням зазначеної прокуратури було забезпечення нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства у водоохоронних зонах, прибережних захисних смугах, басейні річки Дніпро та її водосховищ, Дніпровсько-Бузького лиману. Наказом Генерального прокурора України № 3/2/1гн було розмежовано повноваження прокурорів природоохоронних та екологічних прокуратур [1]. Із прийняттям нового Закону України «Про прокуратуру» [2] було ліквідовано кілька спеціалізованих прокуратур, серед яких опинилась і природоохоронна, однак таке рішення більшістю науковців було визнано нерозумним, з огляду на подібність функцій деяких органів влади та фактичну відсутність такого правоохоронного органу, який би спеціалізувався на конкретно визначених напрямках роботи.

У попередніх редакціях Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (до 26 жовтня 2014 р.) стаття 37 регламентувала прокурорський нагляд за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, згідно з якою нагляд за додержанням законодавства про охорону навколишнього середовища здійснював Генеральний прокурор України та підпорядковані йому органи прокуратури. Здійснюючи нагляд, органи прокуратури застосовували надані їм законодавством України права, включаючи звернення до судів з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та про припинення екологічно небезпечної діяльності. Частина 3 статті 37 передбачала, що в разі необхідності у складі органів Прокуратури України могли створюватися спеціалізовані екологічні підрозділи [3, с. 293-294].

У 2021 році колишній Генеральний прокурор Ірина Венедиктова повідомила про створення Спеціалізованої екологічної прокуратури, а в структурі обласних прокуратур було утворено спеціалізовані екологічні прокуратури на правах відділів (управління). Відповідно до пункту 5.9 Положення, прокурори відділів окрім загальних отримали інші повноваження. Приміром, прокурори першого відділу організації нагляду за додержанням законів у кримінальних провадженнях у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюють: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за додержанням законів при проведенні слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій у відповідних кримінальних провадженнях та підтримують у них публічне обвинувачення, вирішують відповідно до закону інші питання під час кримінального провадження; здійснюють у межах компетенції нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у частині запобігання, виявлення і

припинення кримінальних правопорушень, зазначених у пункті 3.1 Положення, розшуку осіб, які їх вчинили та переховуються від органів досудового розслідування, суду; пред'являють цивільні позови у кримінальних провадженнях у встановлених законом випадках. Прокурори другого відділу організації нагляду за додержанням законів у кримінальних провадженнях у сфері охорони навколишнього природного середовища: готують доручення з питань організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення; беруть участь у судових засіданнях з перегляду Верховним Судом рішень, ухвалених у кримінальних провадженнях у сфері охорони навколишнього природного середовища, процесуальне керівництво в яких здійснювалося обласними та окружними прокуратурами тощо [4].

Ми погоджуємося з тезою В. І. Чечерського, що «екологічна злочинність є однією з найбільш небезпечних і розповсюджених видів злочинності загалом у світі» [5]. Це свідчить про актуальність, зокрема для України, існування інституцій, які покликані: гарантувати основоположне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; стати засобом державного забезпечення та контролю вимог охорони та збереження довкілля; організувати нагляд за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; оперативно встановлювати інформаційні зв'язки з посадовими особами у сфері охорони навколишнього природного середовища; протидіяти корупції; виконувати превентивну діяльність із попередження вчинення екологічних злочинів і порушення вимог нормативно-правових актів про охорону навколишнього природного середовища.

Вивчаючи Єдиний звіт про кримінальні правопорушення в державі за січень – березень 2023 року, що розміщений на сайті Офісу Генерального прокурора [6], можна відстежити наступну статистику по екологічним правопорушенням. Так, кримінальних правопорушень проти довкілля було обліковано 1475 справ у звітному періоді. За цією категорією зареєстровано 310 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру. Але не всі описи кримінальних правопорушень містяться в цьому розділі звітності. Так, окремо реєструються кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, куди згідно з КК України [7], розд. XX, віднесено ст. 441 «Екоцид». Аналізуючи звітність за минулий рік (грудень – січень 2022 року), слід звернути увагу на те, що за зазначеним кримінальним правопорушенням минулого року було обліковано 15 правопорушень. Два було припинено у зв'язку з тим, що місцеперебування підозрюваного невідомо, а по 13 кримінальних правопорушеннях на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про завершення або зупинення) [6].

За даними Офісу Генерального прокурора Спеціалізована екологічна прокуратура скерувала до суду перший за часи історії незалежної України обвинувальний акт за фактом вчинення екоциду. Досудове розслідування у кримінальному провадженні здійснювали слідчі Головного слідчого управління СБУ за оперативного супроводу ГУ ДЗНД СБУ [8].

Протиправні дії інкримінуються двом відповідальним особам підприємства на Хмельниччині, яке займається виготовленням картонно-паперової продукції. До правоохоронних органів надходили численні скарги громадськості щодо масової загибелі рослинного і тваринного світу у річці, яка є притокою р. Случ. та розташовується у межах Хмельницької та Житомирської областей. У процесі виробництва вони систематично умисно здійснювали скиди забруднених зворотних вод у річку, у тому числі з перевищенням змісту ГДК забруднюючих токсичних речовин. Унаслідок цих дій на ділянці близько 4 км від місця скиду зворотних вод повне знищення живих організмів донної фауни. На момент проведення інженерно-екологічної експертизи стан вод у річці визначено як «дуже брудні». Через забруднення води хімічними речовинами зникла річкова флора і фауна, а також зруйновано гідроекосистему.

Як бачимо, поновлення спеціалізованих екологічних прокуратур перманентно демонструє виправданість і результативність свого функціонування за досить короткий проміжок часу, і навіть у період воєнного стану реалізується низка заходів, спрямованих на протидію корупції, викриття злочинних груп, що посягають на об'єкти довілля, здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо екоциду [9] та інших кримінальних правопорушень, які вчиняються військовими країни-агресора, збереження заповідних територій, виконання певних заходів у сфері охорони надр, а також захист державних інтересів поза кримінально-правовою площиною [10].

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін і доповнень до наказів Генерального прокурора України: Наказ Генеральної прокуратури України від 04.10.2011 р. № 3/2/1гн. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015, № 2-3, ст. 12.
3. Шуміло О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.1991 р. № 1264-XII (зі змін. і доп., станом на 09.02.2006 р.). Х. : Фактор, 2006. 592 с.
4. Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 02.08.2021 р. № 247. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
5. Чечерський В. І. Ефективність впровадження спеціалізації прокурорів на прикладі Спеціалізованих екологічних прокуратур. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 3 (75). С. 123-128. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/index>.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст. 131.
8. Уперше в Україні судитимуть за екоцид – двох службовців підприємства обвинувачують в отруєнні водних ресурсів промисловими скидами. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/uperse-v-ukrayini-suditimut-za-ekocid-dvoх-sluzbovciv-pidprijemstva-obvinuvacyut-v-otrujenni-vodnix-resursiv-promislovimi-skidami>.

9. Шуміло О. М. Перспективи встановлення юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо екоциду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 106-112. URL: <https://dspace.univd.edu.ua>.

10. Спеціалізовані екологічні прокуратури: півтора року досвіду. *Офіс сталих рішень*. URL : <https://ukraine-oss.com/>

ЯНІШЕВСЬКА Альона Валеріївна,
доцент кафедри публічних фінансів
Університет державної фіскальної служби,
кандидат економічних наук

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Серед вітчизняних економістів та спеціалістів найбільше уваги ринку банківських послуг приділено в працях О. Дзюблюка, Є. Жукова, Ю. Качаєва, Ю. Коробова, О. Лаврушіна, А. Мороза, М. Мируна, М. Савлука, В. Усоскіна, Е. Уткіна та ін. Об'єкт дослідження – економічні відносини, які виникають між суб'єктами господарювання процесі функціонування ринку банківських послуг в Україні.

Ринок банківських послуг – законодавчо обумовлена система взаємовідносин між його суб'єктами, які складаються в процесі купівлі – продажу банківських послуг. Суб'єкти ринку банківських послуг – це продавці банківських послуг, якими завжди є банки, і покупці, якими можуть бути будь-які особи (юридичні або фізичні), включаючи самі банки. Об'єктом ринку банківських послуг завжди є банківська послуга – продукт одного чи декількох продавців банківських послуг [1, с. 157]. Важливим елементом функціонування ринку банківських послуг є канали доведення банківських послуг до споживачів.

Незважаючи на можливість отримання додаткових конкурентних переваг, переважна кількість найменших банків (IV група за класифікацією НБУ) не використовує кредитний рейтинг як інструмент підтвердження фінансової репутації позичальника, урізноманітнення джерел та інструментів запозичення, зниження вартості їх обслуговування (лише 2/5 банків IV групи мають довгострокові кредитні рейтинги). Близько 60% від загальної кількості кредитних рейтингів банків України визначена на рівні uaBBB. Виходячи з вище наведеної інформації можна зробити висновок про те, що на фоні існуючого становища банківської системи України Банк буде мати конкурентні переваги у випадку:

- надання послуг з кредитування юридичних і фізичних осіб;
- залучення коштів фізичних осіб переважно на довгострокові терміни та запобігання їх відтоку в подальшому;
- проведення роботи із зміцнення власної капітальної бази;
- отримання прибутку від діяльності;
- отримання довгострокового кредитного рейтингу на рівні uaBBB або вище.

Стан ринку банківських послуг багато в чому залежить від макроекономічних процесів, які відбуваються в державі. При зростанні грошової маси збільшується обсяг грошового обігу, від якого значною мірою залежить обсяг комісійних винагород банків. З іншого боку, непомірне зростання грошової маси призводить до інфляції. Інфляція зумовлює збільшення витрат банків на послуги (оплата праці працівників, господарські витрати). Девальвація національної валюти в цілому позитивно впливає на ріст комісійних доходів банків. Ринок банківських послуг в Україні вже пройшов стадію екстенсивного розвитку послуг і зараз перебуває на початковому етапі стадії інтенсивного розвитку. Його умовно можна поділити на 2 сегмента: ринок традиційних банківських послуг (послуги на ньому існують тривалий час без принципових змін) та ринок нових нетрадиційних послуг.

Ринок традиційних банківських послуг в своєму життєвому циклі перебуває на етапі спаду, що проявляється в посиленні конкуренції і намаганні банків активно розвивати нові послуги. В подальшому можливе його відносне звуження на розмір сегменту, який будуть поступово відвойовувати нові послуги. Він буде знаходитись під впливом загострення банківської конкуренції, що призведе до зменшення тарифів, спрощення механізмів надання послуг, збільшення часу роботи банку протягом будніх днів та у вихідні, активізації роботи підрозділів банків по зниженню собівартості послуг.

Ринок нетрадиційних банківських послуг у життєвому циклі перебуває на етапі зростання. Кількість послуг на ринку неухильно збільшується. Більша їх частина вже з'явилася, переважно за рахунок імпорту відповідних банківських продуктів з ринків розвинутих країн. Ці послуги пов'язані з використанням пластикових карток, Інтернет-системи, системи «клієнт-банк», послуги в сфері чекового обігу, трастові послуги. Важливим складовим елементом стану ринку є його універсализація, яка на сьогодні в значній мірі є вимушеною і пов'язана з нестабільністю економічної ситуації. Процес універсализації створює підґрунтя для перетворення банків у – фінансові супермаркети, де клієнт може отримати повний спектр послуг. Фінансовий супермаркет є дуже зручним для клієнтів, які мають попит на різноманітні послуги, а самим банкам дозволяє гнучко управляти процесом надання послуг та зменшувати їх собівартість.

Розвиток сучасних комп'ютерних технологій, за допомогою яких клієнт може не відвідуючи установ банків отримувати послуги в різних банках, створює підґрунтя для освоєння нових, нетрадиційних для банків сфер діяльності та спеціалізації банківських установ. Розвиток Інтернет-технологій сприяв появі в деяких країнах світу віртуальних банків, які кардинально відрізняються від традиційних, оскільки не мають ні головних офісів, ні філіалів. У США з 1500 банків, які надають послуги Інтернет-банкінгу, 26 функціонують повністю як віртуальні банки. Створення аналогічних банків можна очікувати і в Україні [3, с. 132]. Якщо на Заході

основними інструментами оплати комерційних трансакцій стали кредитові пластикові карти, які передбачають автоматичне кредитування банком і тому є безпечним для продавців, то в Україні широкого застосування не отримали ні операції в Інтернет, ні використання кредитових пластикових карток. В Україні складається ситуація, коли товарний ринок в Інтернет випереджає відповідні банківські послуги і може залишитися без адекватної системи розрахунків. Господарські операції в системі Інтернет потребують швидкого механізму розрахунків в тій самій системі. Техніка дає можливості здійснювати переказ чеків та векселів через Інтернет, що значно підвищує потенціал даної системи. В Україні ще не створено нормативне підґрунтя, яке б сприяло розвитку відповідного ринку послуг. Існує кілька нормативних документів, які певним чином стосуються сфери Інтернет. Серед них Положення – Про порядок емісії платіжних карт і здійснення операцій з їх використанням» № 479 від 24.09.1999р., Указ Президента — Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні від 31.07.2000 р. [2, с. 244].

Великою проблемою банків, які працюють в Інтернеті, є гарантування їх безпечної роботи. Поряд з традиційними формами гарантування платежів як для покупців, так і для продавців, на банки покладається важлива функція-убезпечити проходження трансакцій через систему Інтернет. Вирішення проблеми безпеки розрахунків та подальше зростання кількості користувачів Інтернет може вивести послуги банків через дану мережу на одне з чільних місць в спектрі послуг українських банків. Широкої популярності набуває такий більш безпечний різновид електронних банківських послуг як – домашній банкінг. В Україні активно використовується електронна система Клієнт-банк, яка дозволяє клієнтам банку шляхом приєднання до системи автоматизації банку оперативно вести свої рахунки та обмінюватись інформацією з банком. Зростання її ефективності підтверджують дані про значні обсяги проходження платежів незважаючи на невелику кількість користувачів. Однією з причин, яка звужує коло клієнтів системи – це її досить висока вартість і вузький спектр послуг: проведення платежів та отримання виписок по рахунках.

До числа нових, перспективних банківських послуг в Україні можна віднести трастові послуги, які широко розповсюджені у світовій практиці і вже давно існують на західних ринках послуг. Ці послуги пов'язані з управлінням майном та іншими активами, які належать клієнтам. Найбільш розповсюдженими трастовими послугами в Україні є послуги, пов'язані з цінними паперами, наприклад андеррайтинг, валютними цінностями (конверсія, дилінг), депозитарним обслуговуванням, збереженням цінностей у сейфах тощо.

Список використаних джерел:

1. Аржевітін С. М. Перші 10 років банківської справи в Україні. К. : Діалог Прес, 2000. 123 с.
2. Пуховкіна М. Ф., Мороз А. М. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник. К. : КНЕУ, 2004. 368 с.

АЛЕКСЄЄВА Інна Юрїївна,
приватний нотаріус

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сучасному етапі розвитку Української держави запровадження такого альтернативного методу вирішення спорів як медіація вже має юридичне підґрунтя, а саме Закон України «Про медіацію» (далі – Закон), який набрав чинності з 15.12.2021 року та визначає правові засади і порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Відповідно до ч. 1 ст. 3 дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1].

У даній науковій праці вважаємо за необхідне розглянути медіацію як спосіб вирішення господарських спорів (комерційна медіація), яка в нашій країні може стати перспективним напрямом, що підтримує суб'єктів господарської діяльності та ефективним механізмом при вирішенні зазначених спорів. Серед переваг медіації, як альтернативного способу вирішення господарських спорів, можна виокремити наступне. По-перше, процедура проведення медіації характеризується оперативністю. Саме оперативність набуває важливого значення у випадках, коли контрагенти, які є суб'єктами підприємницької діяльності, мають намір відновити або продовжити договірні відносини, зокрема, у сфері торгівлі чи інші комерційні правовідносини, або якщо спір, який виник з одним із ділових партнерів є перешкодою у господарських правовідносинах з іншими бізнес-партнерами.

Учасникам медіації, якими є суб'єкти господарської діяльності, не потрібно очікувати призначення судового засідання, робити прогнози про те, як довго триватиме розгляд справи в Господарському суді з моменту подання позовної заяви до винесення рішення та реального його виконання. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону визначено, що сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації [1]. Таким чином, сторони самі обирають час проведення медіації та можуть регулювати її тривалість. Процедура медіації не є публічною і базується на принципі конфіденційності. Згідно зі статтею 6 Закону медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не

встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. З метою реалізації норм цього Закону конфіденційною інформацією вважається вся інформація, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін господарського спору до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації, якими є суб'єкти господарської діяльності, щодо врегулювання господарського спору, зміст угоди за результатами медіації. Крім того, відповідно до п. 2) ч. 1 ст. 67 Господарсько-процесуального кодексу України не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що проведення позасудового врегулювання спору, про такі відомості [2]. Отже, з метою пошуку найбільш вигідного рішення для учасників медіації при вирішенні господарського спору, ситуацію що виникла між діловими партнерами можна розглянути з різних аспектів, обговорити будь-які їх дії без ризику поширення негативної інформації та втрати ділової репутації.

Відповідно до визначення поняття медіації, даного у п. 4) ч. 1 статті 1 Закону, остання характеризується добровільністю, конфіденційністю, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Слід зазначити, що під час медіації, серед іншого, при вирішенні господарських спорів співпраця сторін має бути спрямована на розуміння суті проблеми, критичної та реалістичної оцінки обставин справи, а також налагодження комунікації між сторонами. Безперечно, якщо сторони медіації дійшли домовленостей, які влаштовують всіх по суті, немає розбіжностей у розумінні положень укладеної ними медіативної угоди, а також сторони знають, які дії їм необхідно вчинити та готові до цього, ризик невиконання такого рішення мінімальний. Слід відзначити, що медіація, як позасудова процедура вирішення господарських спорів, орієнтована на відносини в майбутньому, тому виникнення суперечностей між комерційними організаціями в медіації трансформується із правового спору (спір із правовими позиціями), сторони якого звертаються за захистом порушених або оспорюваних прав і свобод або законних інтересів, у переговори сторін щодо спільного пошуку бізнес-рішення (переговори із урахуванням інтересів сторін). Одним із основних завдань медіатора є виявлення інтересів сторін і направлення осіб, які ведуть переговори на пошук взаємоузгоджених рішень. Відповідно, як наслідок, у процесі медіації на відміну від судового розгляду виключається правовий ризик подання доказів проти своїх інтересів. Враховуючи те, що у раціональному бізнесі суб'єкти підприємницької діяльності контролюють свої витрати та потенційні ризики, відповідно господарські спори найбільше потребують їх вирішення шляхом проведення медіації. Наступною перевагою медіації, як альтернативного способу вирішення господарських спорів, є те, що на відміну від судового розгляду, сторони не пов'язані із предметом позову. Для того, щоб дійсно рішення задовольняло інтереси обох сторін, вони мають можливість комплексно

підійти до врегулювання спору і вийти за межі тих вимог, які вони могли пред'явити у суді. Водночас, не завжди медіація закінчується підписанням медіативної угоди, а сторонам вдається знайти взаємовигідне рішення, тобто іноді з'являються обставини, що перешкоджають виконанню медіативної угоди. Однак, на відміну від судового процесу, сторони завжди можуть повернутися в медіацію з того ж предмета спору, з тим самим переліком осіб та продовжити пошук взаємоприйняттого рішення.

Під час судового процесу рішення щодо господарського спору між сторонами виноситься суддею та є законним та обґрунтованим, але може бути абсолютно непередбачуваним для сторін. На відміну від судового процесу медіація являє собою гнучкий процес, в якому сторони можуть більшою мірою впливати на його проведення (процес переговорів та результат контролюються сторонами). Відповідно, сторони з більшою ймовірністю можуть спрогнозувати результат своїх переговорів, заздалегідь скласти план подальших дій після закінчення медіації, а також вийти з медіації та вибрати інший спосіб вирішення спору. Разом з тим велике різноманіття поглядів щодо відокремлення стадій медіації також свідчить про те, що дана процедура є досить гнучкою і може бути відкоригована залежно від бажання сторін [3, с. 152].

У контексті нашого дослідження слід відзначити, що на сьогоднішній день медіація, як спосіб вирішення господарських спорів, є затребуваною в багатьох країнах світу і зарекомендувала себе як дієвий інструмент. Так, наприклад, для низки міжнародних корпорацій, таких як Nestle, General Electric, Coca-Cola, Siemens, Apple медіація стала навіть елементом їхньої корпоративної культури. Відповідно до цього потенційні іноземні партнери, приходячи на ринок Української держави, все частіше пропонують як умову для співпраці саме застосування медіації, як способу вирішення спорів, у тому числі використання медіативного застереження в контрактах, що укладаються між діловими партнерами. Це насамперед пов'язано з тим, що оперативно проведена медіація на ранніх стадіях конфлікту запобігає виробничому простою певного підприємства, оскільки сам по собі конфлікт означає, що є перешкоди для подальшої злагодженої співпраці. Крім того, результат медіації, на відміну від судового розгляду, є в обов'язковому випадку продуктом взаємних домовленостей між суб'єктами підприємницької діяльності. Отже, іноземний партнер має можливість управляти своїми виробничими та правовими ризиками, і, відповідно, вважає більш вигідними умови ведення бізнесу з партнером, який використовує медіацію. Відповідно до викладеного медіація стає додатковою перевагою для залучення іноземних інвесторів в Україну. Таким чином, на підставі викладеного можна дійти висновку, що до переваг медіації, як альтернативного способу вирішення господарських спорів, можна віднести: оперативність, конфіденційність, добровільність, структуровану процедуру, трансформацію правового спору у переговори із урахуванням інтересів сторін, підконтрольність сторонам медіації процесу переговорів та їх результату, сприяння залученню іноземних інвесторів в Україну тощо.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.
3. Жмур Н., Оленюк А. Проблемні питання позасудового врегулювання господарських спорів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 2 (59). С. 149-154.

БОНДАР Євгенія Рустамівна,
приватний адвокат

ПОСИЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ПРОВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Нині в Україні спостерігається постійне посилення функцій контролю суб'єктів податкового контролю дозволяє виявити порушення податкового законодавства, пов'язаних із заниженням бази оподаткування. У податковій системі України особливе місце належить податку на додану вартість (далі – ПДВ). Значна кількість порушень податкового законодавства пов'язана з розрахунками за ПДВ. Відсутність єдиних організаційно-методичних засад здійснення експертного дослідження за розрахунками з ПДВ призводить до зниження його ефективності, а недостатнє облікове забезпечення процесу експертного дослідження впливає на достовірність результатів його дослідження.

Враховуючи вищенаведене, необхідною є розробка комплексного підходу до процесу вивчення в ході проведення експертних досліджень сутності господарських операцій, пов'язаних з розрахунками суб'єктів господарювання за ПДВ, що ґрунтується на обліковому забезпеченні та організаційно-методичних засадах економічної експертизи. Вагоме значення і науково-практичну роль відіграють дослідження проблем судово-бухгалтерської експертизи, її предмету, методу, об'єктів, принципів, яким присвятили наукові праці Г. Атанесян, В. Бондар, Ф. Бутинець, С. Звягін, М. Ласкін, Н. Петренко, П. Пошюнас, О. Фортинський, С. Чаадаєв, В. Шарманська, Шляхов О. Податок на додану вартість – непрямий податок, що включається до ціни товарів, робіт та послуг. Платники ПДВ сплачують податок як різницю між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом за звітний період. Податкове зобов'язання – загальна сума податку на додану вартість, одержана (нарахована) платником податку в звітному періоді в результаті продажу товарів, робіт, послуг (1/5 від суми без ПДВ). Податковий кредит – сума ПДВ, сплачена при придбання товарів, робіт, послуг, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду (1/6 від суми з ПДВ).

У процесі судово-бухгалтерської експертизи спорів, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податку на додану вартість, доцільно класифікувати документи відповідно до зазначеної тематики, що становитиме певну базу при формуванні методики такого дослідження. Крім того, сформована класифікація повинна передбачати перелік документів відповідно до усіх можливих операцій, які слід дослідити експерту-бухгалтеру у процесі судово-бухгалтерської експертизи справ, пов'язаних з обліком ПДВ. Декларація з ПДВ, реєстр отриманих і виданих податкових накладних та податкові накладні виступають основними документами у процесі дослідження справ такої специфіки, оскільки є безпосереднім джерелом не лише спорів між сторонами, а й необхідної інформації [3, с. 241].

Вивчаючи основні об'єкти на предмет порушень у сфері розрахунків з податку на додану вартість, експерт-бухгалтер досить часто потребує підтверджуючої або доповнюючої інформації, що міститься у документах, об'єднаних у групу «додаткові об'єкти». Наведемо приклад: на розгляд експерту поставлене питання щодо правильності визначення суми податкового кредиту з певної операції придбання; вивчаючи це питання, експерт-бухгалтер проводитиме дослідження не лише конкретної податкової накладної, застосовуючи прийоми формальної та арифметичної перевірки, а й договору постачання, в якому вказуватиметься договірна ціна товару, що, у свою чергу, є базою визначення суми податкового кредиту з ПДВ; крім того експерт-бухгалтер проведе взаємну перевірку показників податкової накладної та накладної, у якій відображено факт передачі товару, або ж документів, що засвідчуватимуть виплату грошових коштів контрагенту. Третя група об'єктів об'єднує документи, складені іншими фахівцями, або ж суб'єктами призначення судово-бухгалтерської експертизи. Вони мають не менш важливе значення у процесі дослідження, оскільки виступають безпосереднім джерелом інформації. Наприклад, вивчаючи матеріали справи, експерт-бухгалтер виявив невідповідність підписів у двох аналогічних документах. Проте, у межах своєї компетенції, він не має права визначати це як підробку підписів та обґрунтовувати у висновку. З метою підтвердження його здогадок, експерт-бухгалтер формує клопотання до суб'єкта призначення судово-бухгалтерської експертизи, у якій обумовлює необхідність проведення криміналістичної експертизи, як важливого аспекту для встановлення фактичних обставин справи. І лише у випадку задоволення клопотання, експерт має право спиратися на отримані висновки у процесі подальшого дослідження. Вивчаючи документи, експерт-бухгалтер застосовує різноманітні методи, прийоми та способи.

У результаті дослідження судової практики розгляду справ, пов'язаних зі сплатою ПДВ, було виділено три групи питань, які становлять основу методики дослідження експерта-бухгалтера, зокрема [4, ст.351]: питання, пов'язані з формуванням, обліком і сплатою суми податкового зобов'язання з ПДВ; питання, пов'язані з формуванням, обліком та відшкодуванням суми податкового кредиту з ПДВ; питання, пов'язані з нарахуванням, сплатою або відшкодуванням податку на додану вартість.

Для вирішення наведених вище питань застосовуватиметься єдина послідовність дослідження експерта-бухгалтера. Початок дослідження залежить від того, чи наявний реєстр отриманих і виданих податкових накладних, адже цей документ є основою формування податкової декларації, оскільки в ньому містяться зведені дані щодо сум податкових зобов'язань з ПДВ. При відсутності реєстру експерт складає клопотання та передає його до суб'єкта призначення судово-бухгалтерської експертизи. Якщо клопотання не задоволене, експерт може відмовитись від проведення експертизи, обґрунтовуючи це недостатністю документів для встановлення фактичних обставин справи. Таким чином основою будь-якого дослідження, пов'язаного з податком на додану вартість є перевірка податкових накладних, які виступають джерелом первинних даних. В залежності від поставлених питань обираються прийоми дослідження, зокрема ними можуть бути будь-які прийоми документального контролю. Проте слід пам'ятати про особливості використання деяких з них, наприклад, зустрічної та експертної перевірки. Зустрічна перевірка застосовується у разі необхідності підтвердження достовірності надання податкової накладної одним підприємством іншому. Тут компетенція експерта-бухгалтера обмежується, оскільки він не має права на здійснення запиту документа самостійно. У цьому випадку формується клопотання до суб'єкта призначення експертизи з метою проведення такої перевірки. Якщо клопотання не задоволено, то експерт-бухгалтер має право на відмову від проведення експертизи. У протилежному випадку він отримує акт проведення зустрічної перевірки, дані якого використовує у процесі подальшого дослідження. Щодо експертної перевірки, то вона частіше всього виступає доповненням формальної [2, с. 62].

Проведене дослідження дало змогу виявити механізм застосування методичного інструментарію у процесі судово-бухгалтерської експертизи справ, пов'язаних з податком на додану вартість. Розглянуті вище прийоми документального контролю є основними у процесі судово-бухгалтерської експертизи. Поряд з ними застосовуються розрахунково-аналітичні методи, які у своєму складі передбачають методи економічного аналізу, економіко-математичні і статистичні методи. Проте документальні прийоми і до сьогодні залишаються найважливішими у процесі виявлення фактичних обставин справи. Поряд з цим, виявлення фактичних обставин справи вимагає застосування прийомів контролю, які не входять до компетенції експерта-бухгалтера, зокрема експертні та зустрічні перевірки. У процесі дослідження розкрито механізм застосування основних методів і прийомів судово-бухгалтерської експертизи у справах, пов'язаних зі сплатою ПДВ. Дослідження експерта-бухгалтера передбачає не лише правильне застосування методичного інструментарію, а й врахування всіх питань, що можуть поставати у процесі дослідження справ відповідного спрямування. Тому даний напрямок є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін і доп.). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : www.rada.gov.ua.
2. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : ЦУЛ, 2009. 84 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». Житомир : ПП «Рута», 2004. 460 с.
4. Федчишина В. В. Методичне забезпечення експерта-бухгалтера у справах з ПДВ. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2010. № 2 (52). С. 346-353.
5. Шарманська В. М., Шарманська С. О., Головка І. В. Судова бухгалтерія: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2008. 706 с.

ВИЦИНА Євгенія Миколаївна,
практичний співробітник,
старший слідчий ВП № 5
Дніпровського РУП ГУНП
в Дніпропетровській області
ПОКРАСА Катерина Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У статті 3 Конституції України наголошується на найвищій соціальній цінності в державі – людині, її житті і здоров'ї, гідності, недоторканності та безпеці. Тому кримінальне законодавство вимагає особливої уваги до охорони цих цінних активів, оскільки посягання на них вважаються дуже небезпечними. У розділі II Кримінального кодексу України «Злочини проти життя та здоров'я людини» (статті 115-145) передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я людини. Ці дії, до яких належать протиправні та суспільно небезпечні діяння, що створюють загрозу життю і здоров'ю людини, знищують або спотворюють ці цінності, заподіюють шкоду, небезпечну для життя, визнаються злочинами.

Для ефективного розслідування навмисних вбивств вкрай важливо правильно застосовувати криміналістичні характеристики. Взаємозв'язки між цими елементами допомагають будувати теорії, методично проводити кримінальні обшуки та виявляти докази. Ці елементи включають особу злочинця, спосіб вбивства, методи приховування, час і місце злочину, використані знаряддя та жертву. Крім того, було помічено, що вбивства за допомогою токсичних хімікатів, таких як хлорофос, снодійне, болезаспокійливі та інші наркотики, як правило, скоюють довірені знайомі або близькі родичі жертви.

Виконавцями вбивств із нанесенням численних тілесних ушкоджень із застосуванням холодної зброї, предметів побуту, палиць, каміння чи вогнепальної зброї близької дистанції є, як правило, підлітки чоловічої статі та особи віком до 23 років. вживання алкоголю або минулі судимості за подібні злочини також є ймовірними винуватцями. Крім того, відомо, що такі злочини скоюють особи з низьким інтелектом або слабкою здатністю міркувати.

Ревнощі та помста часто є рушійними силами вбивств, які включають численні тілесні ушкодження. Ці дії зазвичай здійснюють особи, близькі до жертви. При скоєнні таких злочинів жінки намагаються уникати пошкодження обличчя, а натомість зосереджуються на нанесенні ударів у верхню третину лобової частини голови та потилицю. Навпаки, чоловіки прагнуть спотворити обличчя, щоб зробити ідентифікацію тіла більш складною.

Житлові приміщення та розі вечірніх вулиць є найпоширенішими осередками вбивств, потім йдуть території навколо закладів продажу алкогольних напоїв, парки, ліси та береги водойм. Близькі родичі частіше вчиняють вбивства в квартирах, дачах, будинках; з мотивів помсти, ревнощів або грошової вигоди. Розбійні напади та групове насильство є основними причинами вбивств, скоєних сторонніми особами.

Для розслідування вбивств необхідно встановити та продемонструвати ряд факторів, у тому числі вид насильницької смерті та час її настання. Необхідно також визначити місце та час вчинення злочину, а також обставини, що призвели до вбивства, засоби його вчинення та будь-які дії, вжиті для приховування доказів. Особистість жертви, стосунки зі злочинцем і деталі мотивів і намірів є вирішальними, як і будь-які деталі, які можуть допомогти ідентифікувати вбивцю.

Хід первинного розслідування залежить від різних факторів, таких як поведінка злочинця, місце злочину, час його вчинення, навколишня обстановка, час, що минув з моменту його скоєння, і наявні вихідні матеріали.

Як правило, порушення кримінальної справи залежить від наявності беззаперечних доказів злочину або обґрунтованої підозри в його скоєнні. Наприклад, коли виявляється бездиханне тіло з ознаками самогубства або випадкової смерті, ймовірність нечесної гри вимагає проведення зонду. У випадках вбивства найпоширенішим сценарієм є виявлення трупа зі слідами насильницької смерті. Такі деталі, як особа жертви, обставини нападу (в сім'ї чи на очах громадськості) та ідентифікація підозрюваного часто встановлюються на ранній стадії.

З'ясування цілей і спонук до вбивства, а також точних обставин стали предметом багатьох припущень. Для цього проводяться допити свідків, затримання та допити підозрюваних, ретельний огляд місця злочину, трупа та речових доказів. Крім того, проводиться судово-медична експертиза тіла.

Влада натрапила на труп без ідентифікації або, навпаки, на фрагменти тіла.

Початковий етап розслідування передбачає збір важливої інформації для встановлення різних версій. Йдеться про особу жертви, місце, час та обставини події, а також мотиви вбивства та особу підозрюваного. Для цього

слідчі мають оглянути територію виявлення тіла, ретельно оглянути тіло, зібрати речові докази, зняти відбитки пальців, сфотографувати труп. Вони також повинні перевіряти записи ІС, спілкуватися з органами поліції, вивчати будь-які наявні заяви про зниклих безвісти чи кримінальні справи, пов'язані з вбивством, пограбуванням чи крадіжкою, а також переглядати матеріали щодо осіб без постійної адреси.

Проводяться оперативно-розшукові заходи щодо встановлення зловмисника та встановлення особи потерпілого.

Коли знаходять розчленований труп, слідчі зосереджуються на предметах, які використовувалися для транспортування останків, таких як валізи, клейонки, газети, відра та ганчірки. На цих предметах можуть бути позначки, написи та інші ідентифікаційні ознаки, за якими можна встановити особу злочинця та жертви.

За фактом виявлення померлої новонародженої дитини проводиться судово-медична експертиза для встановлення причини, часу та способу смерті дитини. Крім того, проводяться жіночі консультації для виявлення тих, хто міг приховувати свою вагітність або мати зниклу дитину. Експертиза трупа включає в себе аналіз того, чи народилася дитина живою чи мертвою, тривалість їхнього життя, чи годували вони грудьми. Крім того, медичні експерти вивчають групи крові, тип і резус-приналежність крові, щоб відповісти на запитання, що залишилися.

Нам повідомили про загадкове зникнення людини.

Щоб розкрити таємницю зникнення людини, потрібно зібрати конкретну інформацію. Необхідно визначити рід занять, професію, особисті стосунки з родичами, колегами, знайомими. Також важливо встановити риси характеру, інтереси та майно зниклої особи, а також можливі причини їх відсутності та очікуваний період часу. Такі деталі можуть допомогти сформулювати різні теорії про причини невідомого зникнення, починаючи від хвороби та випадкової смерті до небажання повертатися додому чи навіть вбивства.

Виникнення теорії щодо вбивства може впливати з різних факторів, таких як ворожі стосунки жертви з членами сім'ї, відсутність речей, які зазвичай брали б, виходячи, і плями крові в вільній кімнаті. Підозри також можуть виникати через особливі інтереси знайомих чи родичів у поєднанні з відсутністю у них достовірних пояснень раптової відсутності жертви.

Схоже, що умисне вбивство було закамouflьовано за допомогою інсценування, щоб приховати характер і деталі злочину.

Поширені сценарії інсценування включають вигадкування подій, таких як самогубство, транспортні аварії на залізниці, шосе та водних шляхах, промислові аварії, смерть внаслідок пожежі, падіння з висоти, неправильне поводження зі зброєю, самоотруєння, смерть від природних причин, таких як переохолодження та хвороба, і навіть алкогольне сп'яніння. Крім того, інсценування може передбачати створення захисту, підставлення іншого для вбивства або інші типи оманливих маневрів.

Кримінально-правовий захист поширюється на всіх осіб, незалежно від статі, віку, фізичних чи моральних якостей, національності чи будь-яких інших визначальних факторів, протягом усього їхнього життя від народження до смерті.

Незважаючи на різноманітні розбіжності щодо початку та кінця життя людини, сучасна правова наука вважає, що життя людини починається з моменту фізіологічного народження. Тому переривання вагітності до початку пологів не визнається вбивством. Але за умисне позбавлення життя неповнолітнього передбачена відповідальність за статтею 117 Кримінального кодексу України, а за вбивство дорослої людини – за статтями 115, 116, 118, 119 Кримінального кодексу України залежно від кримінального провадження.

Припинення діяльності в центральній нервовій системі та необоротний розпад білкових структур у корі головного мозку знаменують прийняту біологічну кінцеву точку життя. Після досягнення цієї стадії життєві сили не можна відновити. Ця сучасна концепція також визнає людей, які перебувають у несвідомому стані та нездатні реагувати на навколишнє середовище, як живих, хоча й у обмеженому стані.

Взагалі кажучи, у кримінології предмет кримінального правопорушення узгоджується з об'єктом кримінального правопорушення у сфері кримінального права.

Діяння вчинення вбивства передбачає різноманітні прийоми, засоби та дії, які використовуються для підготовки, здійснення та приховування злочину. Ці дії можуть здійснюватися одночасно або відбуватися послідовно, при цьому приховування іноді має місце до фактичного вчинення злочину. Таке розуміння *modus operandi* має вирішальне значення з методологічної точки зору, оскільки воно забезпечує розкриття повного масштабу дій злочинця, навіть найскладніше спланованих. Однак варто зазначити, що не всі вбивства відбуваються за цим шаблоном. Були задокументовані випадки вбивств, які відбувалися без наміру, не залишаючи спроби приховати злочин. Це вбивства, які сталися під час раптової бійки, у стані сильного душевного хвилювання, або під впливом наркотиків чи алкоголю.

Вбивці, які займаються підготовчими діями, як правило, більш небезпечні. Ці дії можуть включати проведення злочинцем досліджень жертви або спостереження за нею для визначення найбільш оптимального часу та місця для злочину. У деяких випадках вбивця раніше міг робити невдалі спроби вчинити вбивство. Спілкування між жертвою та вбивцею не є обов'язковою умовою, але іноді вбивця міг вступати в контакт із жертвою, про що може стати відомо стороннім.

Вибір знаряддя вбивства часто пристосовується до методу страти вбивці. Злочинець прагне уникнути покарання та віддасть перевагу зброї, яка дозволить йому здійснити свій план, захищаючи себе від кримінального переслідування, що часто зводить слідчих на хибний шлях. Отрута, гази та вибухові пристрої є популярним знаряддям вбивства для вбивць, які мають можливість наблизитися до своїх жертв, дозволяючи їм безпечно втекти з місця злочину. Навпаки, вогнепальну або холодну зброю можна використовувати, коли близькість неможлива. Важливо пам'ятати, що на вибір знаряддя вбивства можуть впливати мотиви вбивці, причому для домашніх вбивств часто вибирають випадкові інструменти, такі як кухонні

ножі, сокири чи каміння. Виявлення знаряддя або доказів його використання під час розслідування вбивства свідчить про навмисність. І навпаки, приписування вбивства хуліганству може приховувати політичні чи економічні мотиви, що лежать в основі. Незважаючи на це, будь-яка підготовка, незалежно від того, наскільки ретельною чи таємною вона була, повинна бути ретельно розслідувана і врешті-решт буде розкрита.

Жертви вбивства зазвичай отримують тілесні ушкодження, завдані механізмами, зокрема гострими предметами, вогнепальною зброєю та транспортними засобами. Випадки удушення, ізоляції, отруєння, опіків, переохолодження, зневоднення, падіння з великої висоти, навпаки, відносно рідкісні.

Вивчаючи місце події або виявлення померлого, разом із подробицями про вчинення злочину, можна запропонувати теорії щодо особи винуватця та його зв'язку з жертвою.

Під час пошуку слідів злочинної діяльності деякі сигнальні ознаки включають утилізацію тіла у віддаленому місці та накриття його природними матеріалами, такими як листя та гілки. Відповідальність за такі дії часто несуть ті, хто найближче до жертви, наприклад, її дружина, члени сім'ї чи друзі. Викликає занепокоєння те, що підлітки чоловічої статі віком 5-17 років зазвичай стають мішенню своїх однолітків віком 10-16 років. Психічний стан злочинця також можна зробити висновок про характер його злочину, наприклад, розчленування або спроби підпалити труп непридатними методами.

Незвично, коли домашні вбивства включають спроби приховати злочин. Як правило, злочинець знаходиться в безпосередній близькості до жертви і навіть може перебувати під впливом речовин, які погіршують здатність судити, через що він не помічає тяжкості своїх дій. Іноді злочинець навіть може продовжувати пити в одній кімнаті з жертвою, докладаючи мінімум зусиль, щоб перемістити труп (ховаючи його на балконі чи під ліжком, наприклад). Вивчивши місце злочину та місце, де зрештою було виявлено тіло, можна виявити ознаки такого типу приховування вбивства.

Намагаючись приховати свої злочини, вбивці можуть вдаватися до таких жахливих заходів, як розчленування та спалювання тіла жертви. Часто ті, хто вчиняє такі дії, є родичами жертви або живуть з нею, і вони можуть спотворити обличчя жертви, щоб запобігти негайній ідентифікації. Жіночі тіла зазвичай підлягають знищенню, а чоловіки-вбивці частіше транспортують частини розчленованого тіла. З іншого боку, жінки-вбивці, як правило, вибирають спалення трупа.

Приховування вбивства вимагає ретельного інсценування, щоб усунути будь-які сліди мотиву. Ті, хто вдається до інсценування, щоб уникнути провини, зазвичай є членами сім'ї жертви, її знайомими та людьми, знайомими з життям жертви. Поширені форми інсценування включають вигадкування самогубства, нещасного випадку або природної смерті, а також підставлення злочину іншою особою. Це передбачає зміну місця злочину, підробку доказів і поширення неправдивої інформації про місцеперебування жертви.

Неможливістю вважається неспроможність потерпілого вчинити дії, про які говорив обвинувачений чи свідок:

- сліди боротьби на місці, очевидні з наявності слідів і ознак самозахисту як на одязі, так і на тілі померлого.
- зміна ситуації на місці або знищення будь-яких доказів;
- суперечливі заяви залучених сторін щодо поведінки померлих та обставин їхньої смерті.

Неправильна поза трупа, рани на тілі, невідповідність одягу – все це суперечить встановленим фактам.

Відсутність смертоносних знарядь і мотивів самогубства потенційно можуть свідчити про те, що акт був інсценованим, що дозволяє досліджувати альтернативні теорії.

Виготовлення фальшивої «передсмертної записки» свідчить про інсценування, спрямоване на маскування вбивства. Важливо відрізнити такі спроби від випадків, коли особи виявили тіло та змінили обставини з різних причин; можливо, вони прагнули допомогти або хотіли зберегти самогубство в таємниці. Інсценування – це вигадка, яка може бути навмисною, коли злочинець спланував дії жертви та свої власні дії, що призвели до злочину, або це може бути імпровізована реакція, яка спала на думку злочинця під час або після вбивства.

Вбивства, вчинені навмисно, здійснюються різними способами, і їх можна розділити на дві окремі групи за різними критеріями.

Один тип вбивства не передбачає використання знарядь чи зброї, натомість злочинець використовує голі руки, ноги чи грубу силу. Ці вбивства можуть набувати різних форм, таких як удари руками, ногами, удушення рукою або навіть підкидання жертви з високого місця.

Вбивства, здійснені з використанням різноманітної зброї, як-от вогнепальної зброї, інструментів з гострими краями, предметів повсякденного вжитку, автомобілів, вибухівки, токсичних речовин тощо.

Коли справа доходить до вчинення вбивства, злочинці беруть до уваги різні чинники, включаючи вік, стать і фізичні характеристики як жертви, так і злочинця; місце і час вчинення злочину; а також мотив, мета та відносини між двома сторонами. Докази судово-медичної експертизи показують, що найбільш часто використовуваними методами позбавлення життя є удушення рукою або лігатурою, удушення м'яким предметом і нанесення травм гострим або тупим знаряддям, таким як ножі, кинджали, сокири та вогнепальна зброя. Отруєння – ще один метод, до якого іноді вдаються злочинці.

Іноді злочинці настільки розважливі, що обирають такий спосіб вчинення злочину, який передбачає проміжок часу між їхніми діями і смертю жертви. Це вікно використовується для виготовлення доказів невинуватості злочинця. Приклади цього часто спостерігаються під час розслідування вбивств, пов'язаних із отрутою повільної дії чи вибухівкою.

Експерти-криміналісти покладаються на сліди, залишені вибраним злочинцем способом вчинення та приховування злочину, щоб розшифрувати конкретну використану програму. Дотримуючись протоколів розслідування,

слідчі можуть використовувати ці сліди для візуалізації механіки злочину та на основі ретельного аналізу побудувати потенційні сценарії того, як злочин було скоєно та приховано.

Розуміння конкретного способу вчинення злочину допомагає встановити виконавця, співучасників, пособників, а також потенційні джерела засобів і сховищ. Крім того, це полегшує ідентифікацію джерел, типів і місць можливих доказів, а також обставин, які могли сприяти вчиненню злочину.

Підхід до розслідування справи про вбивство залежить від багатьох факторів, таких як спосіб вчинення, використовувана зброя чи інструменти та тяжкість злочину. Такі злочини зазвичай залишають значні докази та матеріальні сліди, які утворюють заплутану мережу доказів. Ці сліди допомагають слідчим скласти загальну картину. Докази, які найчастіше знаходять на місці злочину:

- останки померлих;
- зміни або заподіяна йому шкода;
- статус одягу;
- сліди крові;

Докази присутності, такі як відбитки ніг, відбитки пальців, сліди зубів тощо.

Виявлені, задокументовані та включені до матеріалів кримінальної справи, ці сліди в основному використовуються як фактична інформація, яка є основою для розслідування злочинів.

Обставини та сліди злочинної події утворюють слідову картину, аналіз якої можливий для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формування загального уявлення про подію. Дослідивши ці сліди та речові докази, можна встановити особу злочинця, потерпілого та важливі обставини злочину. За допомогою цього дослідження також можна виявити приховування злочину та негативні обставини. У випадках, коли вину необхідно довести, основна увага приділяється речовим доказам, які підтверджують подію злочину та ідентифікують винну особу.

Схема доказів на місці вбивства тісно пов'язана з прорахованим вибором злочинцем часу, місця та обставин. Як правило, злочинець націлюється на випадки, коли жертву ізольовано в будинку, офісі чи іншому місці, де немає свідків. Ці злочини часто вчиняються у вечірній або нічний час. Місцем вбивства зазвичай є віддалена місцевість, нежила будівля або місце проживання, де жертва може бути одна. Інциденти також можуть статися під час транспортування, у частково побудованих будівлях або в інших місцях, де жертва вразлива. Місце злочину служить важливим джерелом інформації, надаючи велику кількість слідових доказів і матеріалів, які можуть сформувати напрямок розслідування та вплинути на розвиток потенційних теорій.

До наступного елемента криміналістичної характеристики відносять дані про *особу злочинця*: відомості про його спосіб життя, відношення до праці, особисті якості, про коло знайомих, зв'язки і відносини з потерпілим,

судимості і т.п. Особу злочинця доволі часто характеризують явними і прихованими негативними якостями (егоїзм, агресивність, зневага до суспільства, чужих інтересів і почуттів, жадібність, марнославство і т.п.). Одним з них притаманна велика сила, цинізм, а інших, навпаки, характеризують неврівноваженість психіки, агресивність, схильність до зловживання спиртними напоями тощо. Відомі випадки вбивств, вчинених особами з підвищеною підозрілістю та іншими психічними аномаліями. Окремий різновид складають особи, що вчинили вбивства під час перевищення меж необхідної оборони чи в стані афекту. Як правило, ці особи не мають зазначених негативних якостей і вчиняють злочин внаслідок неправильної оцінки конкретно сформованої ситуації.

Важливим для досудового розслідування є відомості, що характеризують мотиви вбивства і поведіння злочинця після його вчинення.

Вбивства можуть бути вчинені як із прямим, так і непрямим умислом, а також внаслідок злочинної недбалості чи необережності. Вони відбуваються з корисливих мотивів чи хуліганських спонукань, на ґрунті ворожнечі і ревнощів, сильного хвилювання, що обумовлене сваркою чи іншими обставинами.

У поведінці вбивці завжди відбуваються визначені зміни, що можуть бути помітні для навколишніх (наприклад, підвищена нервозність, пригніченість, несподівана зміна місця проживання, звільнення з роботи тощо). Тому всі відомості, що одержують під час розслідування, повинні бути всебічно вивчені.

Щодо вбивств на побутовому ґрунті, як показує практика їх розслідування, найбільш типовим портретом є наступний – чоловік у віці від 18 до 50 років, який зловживає алкогольними напоями чи наркотичними засобами, відзначається антигромадською поведінкою, брутальністю, жорстокістю, нерідко підвищеною статевою збудливістю і неповажним відношенням до жінок, який раніше, як правило, притягувався до кримінальної відповідальності. Непоодинокими є випадки наявності у таких вбивць психічних захворювань, часто в ході розслідування з'ясовують, що вони мають потребу в лікуванні від алкоголізму чи наркоманії. Ця характеристика повною мірою підходить для більшості випадків побутових очевидних вбивств, а також для низки випадків вуличних корисливих вбивств.

Набагато складніше розслідувати злочини, вчинені нетиповими вбивцями, до яких можуть бути віднесені так звані «серійні» і «професійні» вбивці. Для вбивць, що вчиняють кількаразові вбивства, притаманні невисокий інтелектуальний рівень, наявність яскраво вираженої патології, схильність до садизму, до статевої збоченості. Під час вчинення таких вбивств, як правило, використовують однотипні методи для підбору жертв, способів вчинення вбивств і способів їх приховання.

Особливо складними для розслідування можуть бути злочинні дії професійних вбивць, що пройшли спеціальну підготовку під час військової чи іншої спеціальної служби та які володіють високорозвиненими інтелектуальними здібностями, знаннями в галузі криміналістики. Саме з таких осіб здійснюють підбір виконавців у випадку вчинення так званих

вбивств на замовлення. Ці ж особи вчиняють політичні вбивства (терористичні акти). Природно, що для них є характерним залишення мінімуму слідів своєї злочинної діяльності. Однак, як відомо, не буває злочинів, що не залишають слідів. При вмілих професійних діях слідчого їх завжди можна виявити і зафіксувати належним чином.

У криміналістичній характеристиці вбивств важливого значення набувають дані *про особу потерпілого*. Вивчення особистості потерпілого – складова частина діяльності слідчого з розслідування цієї категорії злочинів, що включає в себе збирання відомостей, що характеризують особистість, їх аналіз і фіксацію у відповідних процесуальних документах. До цих відомостей належать не лише автобіографічні відомості, але й службова, суспільна, побутова характеристика, відомості про стан здоров'я, спосіб життя, судимості, коло знайомих, світогляд, поведінку тощо. У сукупності такі дані дозволяють визначати індивідуальну віктимність потерпілого (потенційну здатність, обумовлену біофізичними, психологічними і соціальними якостями, стати жертвою злочину у відповідній життєвій ситуації). Володіючи даними про ці та інші якості потерпілого, слідчий під час розслідування може створити зразок моделі його особистості, що сприяє висуненню версій про обставини, мотиви вбивства, про особу злочинця. Встановивши особу жертви, поведінку потерпілого перед вбивством і під час вчинення цього злочину, слідчий одержує можливість точніше визначити мотив і мету, а з урахуванням даних про механізм вбивства – висунути версію про причетних до нього осіб. Поведінка жертви нерідко буває провокаційною, зухвалою чи легковажно-необережною, що може знайти свій відбиток як у слідовій картині злочину, так і вплинути на його правову оцінку.

Більшість потерпілих не є посадовими особами (цей злочин рідко пов'язаний з виконанням службових функцій). Випадки, коли посадова особа (співробітник державного органу чи громадської організації) стає жертвою вбивства, зазвичай пов'язані з їх діями по припиненню порушень суспільного порядку, запобіганню вчиненню злочинів, коли це замовлені й політичні вбивства, терористичні акти тощо. Поширені вбивства під час сварок, бійок, що виникають на ґрунті пияцтва, хуліганства, у яких часто провокуючим фактором є поведінка потерпілих. Існують категорії людей, що частіше інших виявляються в небезпечній ситуації і стають жертвами. Цю проблему достатньо широко вивчає розділ науки кримінології – віктимологія.

Перелічимо цих осіб в порядку спаду ступеню віктимності.

Насамперед, це особи з грубою зухвалою поведінкою, що легко вступають у сварки, схильні до легковажних знайомств і гучних розваг, хуліганських витівок, вживання алкоголю, наркотиків. Вони найчастіше бувають жертвами так званих безмотивних вбивств, вбивств під час бійки, у результаті випадково виниклого конфлікту.

До іншої категорії можна віднести людей, що конфліктують у подружніх чи любовних відносинах. Тут частими мотивами є помста, ревності, зрада тощо.

Особливу категорію жертв складають фізично і морально незахищені особи-підлітки, молоді дівчата, а також діти, у тому числі немовлята і особи

літнього віку. Причиною вбивств можуть бути сексуальні домагання, корисливі спонукання, хуліганські дії, а стосовно людей похилого віку найчастіше мотивом вбивства є заволодіння їх майном чи помста.

До наступної категорії належать особи, в обов'язки яких входить охорона суспільного порядку, матеріальних цінностей. Це працівники органів внутрішніх справ і органів безпеки, служб охорони, сторожа, інкасатори і т.п.

Розвиток ринкових відносин дозволяє включити в окрему «групу ризику» осіб, що займаються нелегальною чи протизаконною діяльністю, великим бізнесом чи політичною діяльністю. Перші стають жертвами через боротьбу між угрупованнями, членами яких вони є при так званих «поділах сфер впливу» у зв'язку з невиконанням фінансових чи інших зобов'язань, а також через зазіхання на їх майно. Інші гинуть у результаті активної політичної діяльності, коли опозиційним їм політичним силам вигідне зникнення особи з політичної арени.

Загалом вивчення особи потерпілого нерідко допомагає висунути версії щодо вбивці, мотивів учинення злочину, а у кінцевому рахунку - встановити особу злочинця (зв'язки потерпілого зі злочинцем, характер їхніх стосунків, мотиви вчиненого злочину).

Оскільки вбивство – умисне, протиправне заподіяння смерті іншій людині (частина 1 статті 115 КК України) і є найбільш тяжким злочином з числа посягань на особу, під час розслідування в першу чергу потрібно доказати сам факт насильницького протиправного позбавлення життя, у зв'язку з яким встановлюють інші складові об'єктивної та суб'єктивної сторони даного складу злочину: місце, час, спосіб вчинення та приховування слідів злочину, особу загиблої особи та особу, яка вчинила злочин.

Під час розслідування вбивств необхідно з'ясувати низку обставин, що сприяють встановленню істини. До них належать:

- 1) безпосередня причина смерті;
- 2) що мало місце – насильницьке заподіяння смерті чи смерть сталася з інших причин (нещасний випадок, хвороба);
- 3) яким способом, за допомогою яких знарядь вчинено вбивство;
- 4) час настання смерті (має важливе значення для встановлення багатьох обставин, зокрема часу вчинення злочину, визначення кола можливих свідків та ін.);
- 5) місце вчинення вбивства;
- 6) обставини, за яких вчинено вбивство;
- 7) особа жертви (може бути встановлена у разі виявлення документів, які посвідчують особу, а також пред'явлення для впізнання особам, котрі першими виявили потерпілого, або тим, які проживають поруч з місцем події; особа жертви може бути встановлена шляхом звернення до криміналістичних обліків, зокрема, до дактилоскопічного і обліку осіб, які зникли безвісти);
- 8) співучасники вбивства і роль кожного з них у вчиненні злочину;

9) особа вбивці (може бути встановлена шляхом опитування свідків, складання суб'єктивного портрета, його демонстрації по телебаченню);

10) мотиви вбивства (помста, користь, ревнощі, бажання усунути конкурента тощо).

Перелічені обставини є основними питаннями під час розслідування вбивств, але не вичерпують їх.

З огляду на те, що позбавлення людини життя може бути вчинене як шляхом насильницьких протиправних дій з боку сторонніх осіб (що є караним), так і шляхом самогубства, а також у стані необхідної оборони (що виключає кримінальну відповідальність), величезне значення для розслідування становить встановлення всіх елементів, що характеризують об'єктивну сторону даного злочину.

Об'єктивна сторона навмисного вбивства полягає у протиправному позбавленні життя іншої людини, що може бути вчинене як шляхом активної дії (удар ножом, утоплення, постріл і т.д.), так і шляхом злочинної бездіяльності, при якому особа зобов'язана піклуватися про потерпілого, але була бездіяльною в обставинах, що сприяли настанню смерті потерпілого, не здійснила ніяких дій по її запобіганню, хоча повинна була й могла їх зробити.

Навмисне вбивство належить до злочинів з матеріальним складом, оскільки об'єктивна сторона цього злочину містить у собі настання злочинного результату. Звідси виходить, що вбивство є закінченим злочином з моменту смерті потерпілого.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони навмисного вбивства є наявність причинного зв'язку між діянням (бездіяльністю) винуватого й злочинним результатом – смертю потерпілого.

Основне завдання розслідування - встановлення особи, яка вчинила злочин, і його співучасників, винуватості підозрюваного в протиправному позбавленні людини життя, форми вини й мотивів вчинення злочину, а також обтяжуючі й пом'якшуючі відповідальність обставини, перераховані у відповідних статтях КК України (статті 66-67 КК України та інші обставини, що характеризують особу обвинувачуваного, що в сукупності являють собою дослідження суб'єктивної сторони вчиненого злочину).

Суб'єктивна сторона навмисного вбивства припускає обов'язкову наявність умислу, що може бути як прямим, так і непрямым: особа усвідомлює, що вчинює діяння (дію або бездіяльність), небезпечно для життя іншої людини, передбачає можливість або неминучість настання смерті потерпілого й бажає (при прямому умислі) або свідомо допускає настання смерті або ставиться до неї байдуже (при непрямому умислі).

Важливого значення для з'ясування всіх елементів суб'єктивної сторони складу злочину набуває встановлення мотивів і мети позбавлення життя потерпілого, що має значення для правильної правової оцінки дій винуватого й призначення йому справедливого покарання. Зокрема, встановлення мотивів, якими керувався злочинець в момент вчинення злочину, дозволяє розглядати питання про наявність або відсутність у його діях пом'якшуючих або обтяжуючих відповідальність обставин.

Розмежування тілесних ушкоджень потрібне з причини, що нерідко вина одного з групи осіб чи декількох учасників умисного нанесення тілесних ушкоджень, які потягли смерть, не підтверджується. Натомість може настати відповідальність за інший злочин.

Якщо під час нанесення тілесних ушкоджень застосовувалися фізична сила та сторонні предмети, доцільно дослідити, наприклад, такі питання:

– чи могли тілесні ушкодження на лобній частині голови утворитися від падіння та удару об кут чи площину столу (чи якийсь інший предмет)?

– чи могли тілесні ушкодження утворитися внаслідок ударів ногою, рукою, коліном ноги чи гумовим шлангом?

– чи маються на лобній частині голови потерпілого характерні (індивідуальні) риси для гумового шлангу, коліна, руки чи іншої площини? Якщо так, то які саме?

Список використаних джерел:

1. Бахін В. Як розкриваються злочини (криміналістика у питаннях та відповідях): навч. посібник. К. : Вид-во «Хрещатик», 1996. 199 с.

2. Волобуєв А. Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методиці. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Харків, 1999. Вип. 5.

3. Журавель В. А. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук*. Харків, 2008. № 2 (53).

4. Когутич І. І. Криміналістика: Особливості методики розслідування окремих видів злочинів. Львів : Тріада плюс, 2006.

5. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посібник. К. : НВТ «Правник», 1997.

ВЛАСЕНКО Інна,
приватний юрист

АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ФІГУРАНТ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

До підстав для порушення справи про неспроможність, як правило відносять не лише дефолт (невиконання грошового зобов'язання), що передбачено п.3 ст.10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – ЗУ) [1], а також нею може бути й заява боржника про свою неспроможність. В деяких країнах обов'язковою умовою порушення справи є збіг кредиторів. Стосовно основних фігурантів справи, то ЗУ визначає кредитора та боржника, які іменуються сторонами правовідносин, окрім них можуть бути інші учасники провадження, зокрема арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган,уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених ЗУ Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника.

Особливий інтерес викликає особа арбітражного керуючого, адже він одночасно виступає як суб'єкт незалежної професійної діяльності та як службова особа підприємства-боржника. Поняття незалежна професійна діяльність відповідно до ст.14 Податкового Кодексу (п.14.1.226) [2] визначається через термін «самозайнята особа», щодо поняття службової особи як спеціального суб'єкта права воно визначене в п.3 ст.18 Кримінального Кодексу України [3]. Впровадження інституту арбітражних керуючих стало реформаційною гідністю Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом». Нині для отримання права на здійснення діяльності арбітражного керуючого необхідно дотриматись вимог ст.97 ЗУ, а також отримати відповідне Свідоцтво у порядку, встановленому цим Законом, та бути внесеним до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Єдиною підставою для виконання своїх обов'язків є Ухвала господарського суду про його призначення в одній із процедур за клопотанням комітету кредиторів, однак Вищий господарський суд України у Постанові від 17.09.2003 зі справи № 08/2238 не виключає можливості призначення ліквідатора судом самостійно, зокрема, якщо комітет кредиторів тривалий час не надає кандидатури. Повноваження арбітражного керуючого, як розпорядника майна відносяться до сфери адміністративного управління, адже він здійснює адміністративний контроль за органами управління підприємства-боржника. На відміну, від статусу розпорядника майна, керуючий санацією та ліквідатор є службовими особами боржника і відповідно до них переходять усі повноваження органів управління боржника, в тому числі права з управління оперативно-господарською діяльністю боржника. Враховуючи обсяг та значущість покладених повноважень на арбітражного керуючого, це в свою чергу вимагає здійснення контролю за їх діяльністю.

Такий контроль здійснює Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) як державний орган з питань банкрутства та за його дорученням головні територіальні управління юстиції відповідно до Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), затвердженого наказом Міністерства юстиції України №1284/5 від 27.06.2013 р. [4]. Основними способами такого контролю за діяльністю арбітражних керуючих визначаються проведення планових та позапланових перевірок. Однією із підстав проведення позапланової перевірки є звернення (скарги) фізичних та юридичних осіб щодо дій арбітражного керуючого з викладенням обставин невиконання або неналежного виконання ним покладених на нього повноважень, з яких вбачається необхідність проведення контролю. В судовій практиці існує досить велика кількість справ щодо оскарження дій арбітражного керуючого, стосовно ненадання відомостей про стан господарської діяльності боржника на вимогу комітету кредиторів або затягування ним строку такої відповіді, відсутність розпорядника майна у попередньому судовому засіданні без поважних на те причин, порушення строку надання звіту про хід судової процедури та багато інших.

ЗУ визначив, що арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори) несуть за свої дії та заподіяну третім особам шкоду цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність у порядку та обсягах, встановлених законом. Щодо дисциплінарного проступку арбітражного керуючого, то за таке винне невиконання або неналежне виконання обов'язків арбітражного керуючого на нього накладається дисциплінарне стягнення у вигляді: попередження, позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, а також Мін'юст має право взагалі зупинити діяльність арбітражного керуючого, якщо актом перевірки встановлено грубі порушення в діяльності арбітражного керуючого та існує очевидна небезпека подальшого порушення арбітражним керуючим прав та інтересів боржника чи кредитора. Дисциплінарне стягнення накладається Дисциплінарною комісією за поданням структурного підрозділу Мін'юсту. Щодо кримінальної відповідальності, то за Законом України «Про запобігання корупції» в п. 2 ст. 3 [5] до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги відносять арбітражних керуючих під час виконання своїх функцій. На них також поширюється дія ст. 365-2 Кримінального Кодексу України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», санкція якої передбачає обмеження волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років. Кримінальна відповідальність за порушення норм інституту банкрутства встановлена ст. 215 Господарського кодексу України [6], ст. 218-222 Кримінального кодексу України. Також арбітражний керуючий у випадку завдання майнової шкоди (ст. 1166 Цивільного Кодексу України [7]) юридичній або фізичній особі через невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків буде нести цивільно-правову відповідальність, наприклад у разі невиконання умов аукціонного продажу майна (пропуск строків подачі заявки, неправильне оформлення заявки тощо), порушення порядку продажу майна боржника, помилок при визначенні черговості вимог кредиторів, перевищення повноважень під час укладення угод від імені боржника.

За адміністративні правопорушення в галузі фінансів та підприємницької діяльності на арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність. Заходи адміністративної відповідальності можуть застосовуватись у вигляді попередження або штрафу. Так, за ненадання бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку, несвоєчасне, неповне або з порушенням встановленого порядку проведення інвентаризації майна, порушення порядку проведення оцінки майна (ст. 166-6 Кодексу про адміністративні правопорушення [8]) тягнуть за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Важливо звернути увагу на те, що адміністративну відповідальність за цією статтею несе арбітражний керуючий, призначений у порядку ЗУ в статусі ліквідатора.

Список використаних джерел:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 2343-ХІІ. 2016. Ст.10.
2. Податковий Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 2755-VI. 2016. Ст.14.
3. Кримінальний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 15.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 2341-ІІІ. 2016. Ст.18, 218-222, 365-2.
4. Про затвердження Порядку контролю за діяльністю арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів): Наказ Міністерства юстиції України 27.06.2013 р. № 1284/5.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 1700-VII. 2016. Ст. 3.
6. Господарський Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 436-IV. 2016. Ст.215.
7. Цивільний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 435-IV. 2016. Ст. 1166.
8. Кодекс про адміністративні правопорушення: прийнятий Верховною Радою від 07.12.1984 р. № 8073-X. 2016. Ст. 166-6.

ГАРКАВЕНКО Павло,

начальник сектору протидії домашньому насильству відділу превенції
Дніпровського районного управління
поліції ГУНП в Дніпропетровській області,
капітан поліції

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна внесла свої корективи у наше життя. Україна сьогодні повинна боротися не лише із зовнішнім ворогом, який вторгся й позарився на суверенну цілісність українських територій та суспільство, але й дбати про те, щоб права її громадян не порушувалися і в середині держави. Нажаль, кожен із нас по різному реагує на те, що відбувається в країні, люди, перебуваючи у постійному стресі та страху починають поводити себе не так, як зазвичай, і одним із цих наслідків є підвищення рівня насилля в сім'ях.

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Перелік органів, та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (до яких можна звернутися у випадку, якщо ви є постраждалою особою):

- служби у справах дітей (що стосується дітей);
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди;
- прокуратура;
- уповноважені органи з питань пробації.

По сьогодні існують загальні служби підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам, наприклад, такими закладами є центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, можна віднести притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, а також будь-які заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі [1].

Наприклад, мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства у місті Дніпрі за 2022 рік було проінформовано центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр соціально-психологічної допомоги, притулок для постраждалих осіб або мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, з метою надання психологічної допомоги за місяць приблизно 80 разів, а з початку роботи груп – приблизно 1100 разів, а наприклад, за місяць середньому є 10 випадків направлень постраждалих осіб до притулку для постраждалих або іншого закладу, що надає послуги притулку. За рік війни, нажаль, дані показники значно зросли, адже психологічний стан громадян зараз залежить від багатьох зовнішніх факторів.

Якщо насильство відбувається «тут і зараз» – негайно треба телефонувати за номером 102, тобто в поліцію. У зверненні повідомити адресу, і якщо насильство відбувається щодо або в присутності дитини – вказати й це. Адже за законом, навіть якщо дитина є свідком домашнього насильства, – вона вважається постраждалою і потребує допомоги та захисту. Поліція має відреагувати на звернення, припинити протиправні діяння, оцінити ризики та на підставі цього розглянути можливість винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника.

Якщо людина постраждала від домашнього насильства в сірій зоні або на території ведення активних бойових дій, вона може звернутися до Національної поліції України через електронний канал комунікації pg.npu@police.gov.ua. У випадку, коли постраждала від домашнього насильства особа перебуває на тимчасово окупованій території, вона може звернутися по допомогу через електронні канали комунікації: pg.npu@police.gov.ua (Національна поліція України), conflict2022.ua@gmail.com (Офіс Генеральної

прокуратури України), callcenter@ssu.gov.ua (Служба безпеки України). Проте, це можливе лише за умов наявності стабільного Інтернет з'єднання. Крім того, ми маємо бути свідомі того, що реакція на таке звернення уповноважених органів на тимчасово окупованих територіях є, м'яко кажучи, обмеженою.

З початком війни можемо спостерігати нові ситуації проявів домашнього насильства. Так, наприклад, наразі маємо ситуації, коли літні люди, які прихистили родичів, що постраждали від війни, потерпають від економічного, психічного, фізичного насильства з боку таких родичів. Знову ж таки, потерпілі можуть не звертатися за допомогою через той факт, що кривдники є постраждалими від війни та внутрішньо переміщеними особами. Ще один приклад, українці, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року та проживають у місцевих мешканців, потерпають від домашнього насильства з боку осіб, що їх прихистили. Проблема полягає в тому, що за таких умов громадяни України не знають ані місцевого законодавства, ані порядку звернення по допомогу. Разом з тим, варто пам'ятати, що домашнє насильство як законодавче поняття може відрізнятися в різних країнах, але в будь-якій європейській державі в принципі насильницькі дії не є дозволеними, тобто їх заборонено застосовувати проти будь-якої людини, і не має значення, чи це громадянин цієї країни, чи це особа без громадянства, чи це іноземець. Крім того, у більшості європейських країн існує універсальний номер служби екстреної допомоги 112, де є оператори, які володіють українською мовою. За цим номером можна подзвонити й пояснити проблему, після чого на виклик приїде поліція і прийме заяву [4].

Отже, головне не мовчати, тому що замовчування випадків домашнього насильства призводить до повторного вчинення насильства, досить часто ще в більш жорсткій формі. Через відчуття безкарності в кривдника цикли стають усе коротшими – тобто акти насильства трапляються все частіше, стають усе більш агресивними та наносять більше шкоди постраждалим. Постраждалі мають право звертатися за допомогою та отримувати її в повній мірі, війна жодним чином не може бути виправданням не реагування з боку держави на вчинюване насильство. Вкрай важливо зберігати увагу до проблеми як з боку держави, так і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
2. Ковальова О. В., Дубенко О. М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. 2020.
3. Павленко Т. Домашнє насильство в умовах війни: причини та нові виклики сьогодення. 2022.
4. Санатарчук М. Домашнє насильство в умовах війни: як діяти? Накипіло. URL : <https://nakipelo.ua/domashnie-nasylstvo-v-umovakhvijny-iak-diiaty/>

ГОНЧАРОВ Валерій Сергійович,
військовослужбовець
Національної гвардії України

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПЛАТФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Функціонування сектору безпеки і оборони України залежить від великої кількості складових та напрямків практичної реалізації. Їх чітке правове й організаційне забезпечення обумовлюють стан безпеки й оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Завдання забезпечення національної безпеки і оборони мають бути в діяльності держави позачерговими, оскільки від стану національної безпеки залежить саме існування держави. Національна безпека держави не може розглядатися як якесь ізольоване, відокремлене від суспільного життя явище. Якщо національну безпеку України розглядати як захищеність державного суверенітету, територіальну цілісність і недоторканість кордонів, забезпеченість і стабільність демократичного конституційного ладу, захист прав і свобод людини і громадянина, захист національних інтересів України, то стає зрозумілим, що такий стан забезпечення безпеки суспільства і держави, кожної особистості, може бути досягнутий в результаті спільних зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і окремих громадян.

Особливу загрозу національній безпеці України створює повномасштабна війна російської федерації проти України, яка ведеться варварськими та підступними методами з порушенням норм міжнародного гуманітарного права та посягає на військову, економічну, інформаційну, екологічну, ідеологічну та інші види безпеки України.

З цією метою, Президентом України був визначений курс на перемогу у війні з відновленням кордонів нашої держави станом на 1991 рік, що звісно, зумовлює необхідність удосконалювати нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою належного забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності України та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Як любий напрямок державної діяльності – забезпечення національної безпеки потребує наукових підходів та вироблення відповідних базових засад, на яких здійснюється та чи інша діяльність, в тому числі і у секторі безпеки і оборони. У рамках такої моделі розвитку Української держави є необхідність перегляду існуючих позицій щодо розуміння сутності, цілей, завдань та принципів адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони в Україні.

В нинішній час бракує комплексного наукового дослідження проблематики адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони України в розрізі окремих його складових. Окреслене зумовлює

потребу глибокого й усебічного дослідження адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони України, теоретичних і практичних питань адміністративно-правових відносин, що виникають у зазначеній сфері, формування й обґрунтування наукових висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового забезпечення сектору безпеки і оборони. Таким чином, необхідність вироблення ефективного адміністративно-правового механізму організації та забезпечення сектору безпеки і оборони України в умовах сьогодення, недостатність теоретичного підґрунтя та недосконалість адміністративного законодавства у цій сфері, наявність законодавчих проблем обумовлюють актуальність комплексного дослідження сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання означеного сектору [1].

Визначено сектор безпеки України – як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в теорії і відображені у галузевому законодавстві, слід розрізняти три основні елементи сектору безпеки:

- 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечують правоохоронні органи;
- 2) національна безпека – забезпечують спецслужби;
- 3) військова безпека – забезпечує сектор оборони [2].

З'ясовано, що принципи сектору безпеки і оборони впливають з потреб суб'єкта і об'єкта діяльності сектору безпеки і оборони, узагальнюють практику, набувають форми наукового пізнання за допомогою яких реалізуються ці потреби на основі підвищення ефективності його потенціалу, більш досконалої організації відносин суб'єкта і об'єкта з середовищем на основі наукової організації діяльності. Принципи функціонування сектору безпеки і оборони України класифіковано:

- 1) загальні принципи, які визначають засади формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки;
- 2) базові, які визначені Законом України «Про національну безпеку України»;
- 3) принципи, які визначені окремими нормативними актами щодо забезпечення сектору безпеки і оборони [3].

Як вбачається, потребують уваги, акцентуалізації та теоретичного розвитку і узагальнення такі аспекти теоретичної платформи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони:

– поняття принципів забезпечення сектору безпеки і оборони, які доцільно доповнити також принципами наукової організації праці, принципом соціальної спрямованості, компетентності й системності, поєднання колегіальності й єдиноначальності, принципом централізованості. Сектор безпеки і оборони потребує єдиного централізованого керівництва. Централізованість полягає у такій властивості системи безпеки і оборони, за якої вона управляється з єдиного центру, коли всі її елементи користуються заздалегідь встановленими правами і повноваженнями. В окремих структурах централізованість здійснює керівник, в підсистемі – міністр, голова державної служби, в Україні – державний апарат на чолі з главою держави – Президентом [4, с. 237];

– характеристика адміністративно-правового статусу основних суб'єктів адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони, який характеризується такими особливостями:

- 1) наявність чітко окресленого обсягу компетенції;
- 2) належність до суб'єктів публічного управління; наявність цілісної структури із визначеним колом повноважень в цій сфері;
- 3) певний територіальний масштаб діяльності;
- 4) наділення правом застосовувати певний правовий інструментарій щодо обмеження прав і свобод громадян з метою забезпечення національної безпеки [5, с. 135-136];

– розуміння механізму адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони – це комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів, існування яких є необхідною умовою ефективного виконання правоохоронної функції щодо забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим механізм адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони необхідно дослідити з точки зору таких базових елементів, як:

- 1) мета, завдання та напрямки реалізації;
- 2) суб'єкти реалізації;
- 3) основні загрози національній безпеці, що очікуються;
- 4) правовий інструментарій, необхідний для забезпечення національної безпеки;
- 5) принципи забезпечення національної безпеки [6, с. 6];

– посилення демократичного цивільного контролю, що має сприяти створенню необхідних умов суспільству:

- 1) для забезпечення дозволеної законом відкритості та підзвітності сектору безпеки і оборони, суб'єкта забезпечення національної безпеки України;
- 2) участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері національної безпеки;
- 3) запровадження дієвого механізму контролю громадськості за діяльністю спеціальних об'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема Збройних Сил України, розвідувальних і контррозвідувальних органів;
- 4) для контролю та участі громадськості в реалізації регіональних програм забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби із злочинністю, територіальної оборони, антитерористичної діяльності, протидії корупції, правового виховання населення;
- 5) розвитку благодійної і волонтерської діяльності в інтересах забезпечення національної безпеки України (збирання коштів на потреби сектору безпеки і оборони, діяльності добровільних батальйонів, допомога військовим, благоустрій переселенців і біженців із зони воєнних дій тощо [7, с. 386].

– окреслення шляхів реформування соціально-економічної та політичної системи України як стратегічного курсу на зміцнення безпеки і оборони держави, що потенційно може дати змогу сформулювати такі перспективні напрями:

1) чітке окреслення повноважень усіх суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою усунення дублювання останніх між собою та виключення можливості виникнення компетенційних спорів;

2) визначення оптимальної штатної чисельності суб'єктів сектору безпеки і оборони з урахуванням стану забезпечення національної безпеки та можливих ризиків і загроз останній, щоб попереджати останні на стадії виявлення;

3) створення нової системи матеріального, технічного та ресурсного забезпечення працівників сектору безпеки і оборони з урахуванням європейських стандартів та мотиваційної складової;

4) подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері безпеки і оборони, що надасть можливість налагодити тісні зв'язки з країнами НАТО, а також обмінюватися досвідом та перспективними напрацюваннями в зазначеній сфері;

5) внесення змін до Конституції України, а саме: включити розділ «Національна безпека України», який би закріплював в тому числі і правоохоронну систему, правоохоронну діяльність та правоохоронну службу, визначивши правоохоронну систему України складовою національної безпеки держави [8, с. 103-104].

Отже, удосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони з урахуванням ключових вимог галузевих нормативно-правових актів можливе через упорядкування нормативного масиву та прийняття пакету програмних документів, що враховують стан держави в мовах протидії збройної агресії російської федерації.

При опрацюванні заявленої проблематики, окрім текстуально визначених, використовувались і джерела, заявлені у бібліографічному описі роботи за № 9-12.

Список використаних джерел:

1. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/1.pdf>.

2. Горovenko В. К., Тютюнник В. П. Актуальні проблеми сектора безпеки та оборони України. *Наука і оборона*. 2014. № 4. С. 20-25.

3. Тичина Б. М. Адміністративно-правовий статус Збройних Сил України як суб'єкта інформаційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук., спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Тернопіль, 2021. URL : <http://dspace.wupn.edu.ua/bitstream/316497/41796/1/aref-tuchna-na-sait.pdf>.

4. Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.): зб. наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). Х. : ХНУВС, 2017. С. 236-238.

5. Лобко М., Саганюк Ф. Сектор безпеки і оборони: проблеми формування та розвитку: зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського. 2001. № 1. С. 134-139.

6. Поляков Л., Корендович В., Рудніцький І. Воєнна організація держави і сектор безпеки: актуальні питання інституціалізації та розвитку. *Наука і оборона*. 2008. № 1. С. 3-7.

7. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посібник. К. : Кондор, 2008. 552 с.

8. Пономарьов С. П. Деструктивні фактори в сфері безпеки і оборони та шляхи їх усунення адміністративно-правовими заходами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6 (4). С. 101-106.

9. Ситник Г. П. Методологічні аспекти формування понятійно-категорійного апарату національної безпеки. *Вісник УАДУ*, 2000. № 2. С. 19-27.

10. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навч. посібник. К. : ЗАТ Видавничий дім «ДЕМІД», 2002. 144 с.

11. Тична Б. М., Топольницький В. В. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91-99.

12. Колодій А. М., Кривенко О. В., Пашинський В. Й. Військове право України: підручник. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 510 с.

ДЕГТЯРЕНКО Олег Віталійович,
Страховий агент «Страхової групи ТАС»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Введення у систему досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця. Насамперед, проведення негласних слідчих дій (розшукових) дій забезпечує виявлення та розкриття найбільш складних та латентних злочинів, розслідувати які традиційними засобами кримінально-процесуального провадження, що до цього часу застосовувалося на Україні, надзвичайно складно або просто неможливо [1, с. 271]. Такі дії проводяться тоді, коли потрібні відомості неможливо отримати в інший спосіб. Аудіо-, відеоконтроль особи полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо [2].

Правову основу проведення таких дій становлять: Конституція України від 28 червня 1996 року, Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року, а також Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, 288 Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року.

Аудіоконтроль особи полягає у прослуховуванні та фіксації розмов такої особи. Він може здійснюватись епізодично (на час відвідування цією особою певних місць, проведення зустрічей) або безперервно, на проміжок часу, що визначений у рішенні слідчого судді, який надав дозвіл на його проведення. Безперервний аудіоконтроль з фіксацією та обробкою отриманої за ним інформації здійснюється, як правило, цілодобово. Метою відеоконтролю особи є негласне візуальне спостереження за діями особи шляхом відеозапису

та аудіофіксації у будь-якому місці її перебування для отримання інформації, яке має значення для досудового розслідування. Відмінність аудіо-, відеоконтролю особи від спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) та аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК) полягає у використанні аудіо-, відеозаписуючих пристроїв, установлених всередині публічно недоступних місць для фіксації поведінки особи.

Список використаних джерел:

1. Циліорик І. І. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2014. № 8. С. 289.
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

КОШОВИЙ Олександр Георгійович,
фахівець з адміністрування бізнесу (МВА),
адвокат

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОРГАНІЗОВАНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ВІД ЗЛОВЖИВАНЬ

Ключовим фактором у діяльності організованих фінансових ринків є довіра – до ринку загалом, до регуляторного законодавства, регулятора та юрисдикції, в якій діють такі ринки. Адже на кону справедливе ціноутворення щодо обігу фінансових інструментів, якість та своєчасність захисту від зловживань ринком. Це мінімум вимог, за яких інституційний інвестор може звернути власну увагу в бік тієї чи іншої юрисдикції та скерувати до неї інвестиції. Актуальність проблематики щодо регулювання та захисту організованих фінансових ринків від зловживань додатково обумовлено: пов'язаністю фінансових ринків між собою, уособленням регуляції різних ринків в одній особі регулятора, частковою імплементацією законодавства ЄС в частині регулювання фінансових ринків та спробами рецепції суттєвих аспектів загальноєвропейського підходу щодо регулювання та захисту ринків від зловживань. Особливу актуальність ці питання набувають з огляду на необхідність відновлення України від наслідків війни, розв'язаної агресором – РФ. Адже таке відновлення має зокрема відбуватися за рахунок інвестицій та залученого з фінансових ринків капіталу.

Згідно щойно ухваленого регламенту про ринки криптоактивів [2] «Законодавство Союзу про фінансові послуги не повинно надавати перевагу одній конкретній технології. Таким чином, криптоактиви, які кваліфікуються як «фінансові інструменти» відповідно до визначення статті 4(1), пункт (15) Директиви 2014/65/ЄС[12], повинні залишатися регульованими відповідно до

загального чинного законодавства Союзу, включаючи Директиву 2014/65/ЄС, незалежно від технології, що використовується для їх випуску або передачі».

Отже регулювання організованих фінансових ринків щодо різних фінансових інструментів має відбуватися як подібних, а підходи до визначення інструментів не мають зазнавати преференцій чи утисків з огляду на форму існування та інші особливості інструментарію.

Такий підхід з огляду на зобов'язання та устремління України щодо підготовки вступу в ЄС обумовлює необхідність як осмислення у позитивному праві феномену цифровізації фінансових ринків за рахунок використання криптоактивів, так і перегляду підходів до регуляції фінансових ринків як таких, чия діяльність раніше вже було врегульовано у праві України, зокрема в тій його частині, що є пов'язаною з інституційною складовою регулятора, якістю регулювання та якістю протидії зловживанням ринком. Пропонуємо розглянути та актуалізувати ці питання, які на наш погляд є проблемними та потребують найскорішого розв'язання.

Зазначений вище щойно прийнятий регламент ЄС окремо актуалізує питання відображення в праві України феномену криптоактивів як такого. При цьому зазначимо, що сама по собі цифровізація як феномен має різні аспекти втілення:

- 1) застосування цифрових технологій на традиційних фінансових ринках;
- 2) впровадження і застосування цифрових технологій безпосередньо в якості фінансових інструментів.

До таких безпосередніх інструментів уособлення надсучасних трендів цифровізації віднесемо криптоактиви (ЄС, МВФ), або віртуальні активи (Україна). І вже на прикладі цієї, на перший погляд, здавалося б, формальної відмінності у найменуванні інструментів можна продемонструвати відмінність та неузгодженість у підходах і щодо регулювання, законотворення та захисту від зловживань.

«Ситуація ускладнюється тим, що термінологія, яка використовується для опису різних видів діяльності, продуктів та зацікавлених сторін, не узгоджена на глобальному рівні. Сам термін «криптоактив» позначає широкий спектр цифрових продуктів, що випускаються приватно з використанням аналогічної технології (криптографія та часто розподілені реєстри) і які можуть зберігатися і торгуватися з використанням в основному цифрових гаманців та бірж» [1].

Отже викликів, що потребують якісного розв'язання зі збереженням довіри до ринків – вистачає. Водночас, методи здійснення законотворення в Україні щодо регулювання фінансових ринків, в тому числі впровадження ринку віртуальних активів наразі ставлять питання щодо можливості подальшої еволюції якості законодавства в сфері фінансових ринків з огляду на таке. Так, питанням зміни законодавства щодо діяльності фінансових ринків в Україні опікується Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). В той же час інституційна якість регулятора є щонайменше «під сумнівом». Адже утворений 2011 року у неконституційний

спосіб – поза межами повноважень президента – регулятор існує всупереч Конституції України дотепер. Так, частиною першою статті 6 Конституції України встановлено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Цей же орган є так званим «державним колегіальним», призначення на посади в ньому здійснюється Президентом України, формально звітує – Верховній Раді України. Такий стан справ суперечить Конституції, що знайшло повне розв’язання у аналогічних справах щодо інших подібних органів та посадових осіб – колишньої Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Національного антикорупційного бюро України [4-6]. Проблему розкрито у кількох рішеннях Конституційного Суду України. Подальше толерування ситуації, коли створенням законодавства про криптоактиви займається орган утворений у неконституційний спосіб, є неприпустимим з точки зору як Конституції, так і довіри до ринку.

Проблема поглиблюється тим, що саме цей орган наразі запропонований законодавцем і для регуляції майбутнього ринку віртуальних активів [7].

Питання інституційної якості регулятора ринків капіталу та організованих товарних ринків та ринків віртуальних активів в Україні потребує негайного вирішення, оскільки невизначений його статус та провадження діяльності з регулювання організованих фінансових ринків у майбутньому завдасть та вже завдає істотної шкоди довірі до всіх фінансових ринків. Наразі на розгляді Верховної Ради України знаходиться законопроект 5865, який передбачає зміни до статусу цього органу. Діяльністю з забезпечення наповнення законопроекту змістом та основною ідеєю займається [13] саме цей орган, утворений у неконституційний спосіб. Це позначається на якості законотворення. Так, Головне експертне управління Апарату ВРУ у висновку до законопроекту 5865, яким вчергове пропонується внести зміни до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», зазначає: «... необхідно, щоб правовий статус Комісії відповідав Конституції України. Проте закріплений у чинній редакції ст. 6 цього Закону статус відповідного державного органу, який нині має назву Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку як державного колегіального органу, підпорядкованого Президенту України, підзвітного Верховній Раді України не відповідає приписам Основного Закону України. Адже Конституція України не передбачає можливості існування такого «колективного державного органу». При цьому приписи вказаної статті про підпорядкування такого органу Президентові України, призначення ним голови, членів Комісії, затвердження Положення про Комісію також не мають конституційних підстав. Звертаємо увагу, що згідно з Конституцією України (п. 9¹ ст. 116) та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (ч. 6 ст. 20) питання утворення, реорганізації і ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, затвердження положень про них віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України [3].

Подальше розроблення та впровадження нормативної бази щодо регулювання діяльності як фінансових ринків загалом, так і впровадження ринку віртуальних активів чинним регулятором (НКЦПФР), що не має визначеного узгодженого з Конституцією статусу, поглиблює проблему довіри до фінансових ринків в Україні. Такий процес на тлі загальносвітового тренду, направлено на впорядкування та контрольованість ситуації, є ризикованим та хибним. «Застосування існуючої нормативної бази до криптоактивів або розробка нових норм є складним завданням з низки причин. По-перше, криптомир швидко розвивається. Регулюючим органам важко залучати кадри і освоювати навички, щоб не відстати від змін, що відбуваються, через обмежені ресурси і наявність багатьох інших пріоритетів. Моніторинг крипторинків утруднений через розрізненість даних, і регуляторам складно стежити за тисячами суб'єктів, які можуть не підпадати під типові вимоги щодо розкриття інформації чи звітності» [1].

Своєю чергою, питання регуляції та існування організованих ринків у цифровому, сегменті додатково тягне за собою розв'язання питання захисту ринку. Серед факторів, що мають забезпечувати нормальне функціонування щодо ціноутворення на віртуальних організованих ринках, виділимо вимоги щодо наявності механізму захисту ринку. Чинні акти Європейського Союзу, що стосуються діяльності фінансових організованих ринків, та які є нормами прямої дії й становлять частину законодавства кожної з країн-членів, ці питання вирішені на фундаментальному рівні для всіх подібних ринків [8]. У шойно прийнятому – REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 [2] – питанням захисту ринку приділено достатню увагу та визначені всі необхідні рамки застосування відповідальності, а також зобов'язання країн-членів щодо деталізації на рівні власного законодавства.

Водночас у прийнятому, але ще не чинному Законі України «Про віртуальні активи» питанням захисту ринку від зловживань не приділено достатньої уваги, наприклад поняття «зловживання» зустрічається 2 рази, натомість тільки у проєкті регламенту ЄС (не рахуючи деталізацію в кожній країні-члені) – 19, а поняття «маніпулювання» взагалі відсутнє в українському Законі (!), натомість застосоване 8 разів у проєкті регламенту ЄС. По-друге, повноваження щодо захисту та встановлення правил захисту ринку від зловживань згідно з прийнятим Законом «Про віртуальні активи» передані НКЦПФР. Тобто органу, утвореному у неконституційний спосіб. Водночас це суперечить Конституції України та додає правової та інституційної невизначеності. Невизначеності у правозастосуванні. Поглибить недовіру до регулятора та ринку. З іншої сторони – якщо ми звернемося до чинного кримінального законодавства, що стосується захисту ринку від зловживань, то, наприклад, в частині імплементації [11] регламенту 596/2014/ЄС, побачимо, що: по-перше, зміна ст. 222¹ КК України «Маніпулювання на організованих ринках» не може вважатися імплементацією регламенту 596/2014/ЄС з огляду на хиби тексту та змісту (правова невизначеність поняття маніпулювання ринком через відсилання до невизначеного законодавчого акту) тощо.

В той же час запропоновані наразі зміни до кримінального законодавства, передбачені проектом нового Кримінального кодексу[14], на нашу думку лише погіршують ситуацію в аспекті точності та правової визначеності понять та можливості протидії за маніпулювання й покаранням за них. Так, статтею 6.3.18. «Маніпулювання на фінансовому ринку» передбачено, що «Особа, яка здійснила маніпулювання на фінансовому ринку, – вчинила злочин 3 ступеня.» При цьому поняття фінансового ринку залишено без розв'язання:

- 1) за відсутності в законі точного поняття «фінансового ринку»;
- 2) відсутності можливості передбаченого законом способу визначення та віднесення того або іншого ринку до категорії фінансового;
- 3) відсутності кваліфікаційної складової щодо застосування поняття «організованого ринку».

Спеціальна, санкціонована державою, законодавча гарантія дотримання єдиних правил щодо прозорості ринку загалом, забезпечення справедливого ціноутворення щодо обігу фінансових інструментів та ефективної протидії зловживанням – є складовими довіри до ринків.

Питаннями, які потребують вирішення при створенні законодавчого та регуляторного середовища цифровізації фінансових ринків, є, принаймні наступні:

- 1) негайне врегулювання на законодавчому рівні статусу регулятора фінансових ринків з метою приведення його статусу у відповідність до Конституції України;
- 2) уніфікація та гармонізація на законодавчому рівні підходів до визначення понять щодо регулювання ринку криптоактивів – з законодавством ЄС;
- 3) зміна редакції статті маніпулювання на фінансовому ринку у проекті нового кримінального кодексу з метою забезпечення правової визначеності та точності понять, диференціації в залежності від видів, обсягів ринків та якісних характеристик емітентів та інструментів;
- 4) впровадження на законодавчому рівні елементів диференційованого механізму захисту фінансових ринків в залежності від видів, обсягів ринків та якісних характеристик емітентів та інструментів;
- 5) забезпечення нульової толерантності до подальшого поглиблення кризи законотворення з провадження до чинного та перспективного законодавства статусу НКЦПФР в якості регулятора тощо, як органу, утвореного у неконституційний спосіб.

Список використаних джерел:

1. Narain A., Moretti M. The right rules could provide a safe space for innovation. *Finance&Development*. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/09/Regulating-crypto-Narain-Moretti>.
2. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>.
3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5865&skl=10.

4. Рішення Конституційного Суду України в справі 3-рп/2008 справа про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/523>.
5. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: указ Президента. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>.
6. Рішення Конституційного Суду України в справі 5-р/2019 (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text>.
7. Про віртуальні активи: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
8. Regulation (EU) No 596/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on market abuse (market abuse regulation) and repealing Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directives 2003/124/EC, 2003/125/EC and 2004/72/EC Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0596>.
9. Картка законопроекту № 3637. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2698>.
10. Кошовий О. Г., Тертишник В. М., Шелудько Н. М. Зловживання на ринках капіталу: економіко-правові аспекти: монографічне дослідження. Дніпро, 2019.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.
12. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065>.
13. Якщо буде прийнято закон про Комісію, країна, інвестори і профучасники ринку відчують якісні зміни незалежно від того, коли закінчиться війна – голова НКЦПФР. URL : <https://interfax.com.ua/news/interview/906867.html>.
14. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>.

ЛЕГЕЗА Євген Олександрович,
професор кафедри
публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор

ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ВНАСЛІДОК ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ У 2022 Р.

Адекватне розуміння вторгнення російської федерації в Україну, що відбулося з 24 лютого 2022 року, вимагає визначення головних причин та чинників, текстів і контекстів, які діалектично збіглися в усвідомленні драматичних подій для українського суспільства, які представляють війну оборони з характеристиками рисами гібридної війни з боку російської федерації та вчинення військами-окупантами військових злочинів, злочинів проти людства, про що свідчить безжалісні вбивства тисяч мирних жителів у містах Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь, Бузова та інші.

Причини та чинники початку війни між російською федерацією та Україною є:

а) підписання без гарантій захисту Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 р. Відмова від ядерної зброї [3];

б) прихід проросійського президента України Віктора Федоровича Януковича, який правив у 2010-2014 роках, руйнуючи національну економіку та військовий істеблішмент;

в) анексія Кримського півострова у 2014 році російською федерацією та слабка позиція Європи у вигляді санкцій;

г) Неконтрольована динаміка корупції в Україні за 30 років (з 1990 – 2021 р.). По суті, закупівлі зброї, особливо військових планів, не було;

д) безкарність Президента російської федерації володимира путіна у військових конфліктах у Чечні 1999 – 2009 рр., Сирія, Україна. Ситуація, яка лежить в основі «правління» путіна з 1999 року по теперішній час;

е) російська інформаційна війна в ЗМІ, яка розпалює росіян проти українців. Систематична брехня про те, що на території України живуть нацисти та фашисти, знаходяться бази НАТО тощо;

ж) вихід України з російських нафти і газу, зниження комерційного обороту, тобто зменшення прибутків для росії. Україні вигідно продавати продукцію в Європу, країни Азії (росія не в захваті від цього).

Мета тези – коротко пояснити причини та геополітичні наслідки російського вторгнення в Україну. На ідеологічному рівні автори тексту відкрито і недвозначно підтримують необмежене дотримання міжнародного гуманітарного права та міжнародного публічного права як гарантії порядку в міжнародних відносинах.

У той же час, кожного дня на території України страждають люди внаслідок війни, яка проявляється у вбивствах мирних людей, постійних повітряних тривог, безглузлого руйнування цивільної інфраструктури, яка за прогнозами вже сягає біля 600 мільярдів доларів США.

Згідно з Міжнародним історичним проєктом ядерного розповсюдження Центру Вілсона, глобальною мережею дослідників та установ, що вивчають міжнародну ядерну історію, Будапештський меморандум був підписаний у 1994 році і став ключовою угодою у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності України з боку росії.

Меморандумом Сполучені Штати, Велика Британія та осія зобов'язалися «поважати незалежність і суверенітет і існуючі кордони України» і «утримуватися від погроз силою або її застосування» проти країни.

У лютому та березні 2014 року росія вторглася, а потім анексувала Кримський півострів від України. Ця подія сталася після Революції Гідності та є частиною ширшої російсько-української війни.

22-23 лютого 2014 року президент росії скликав на цілу ніч нараду з керівниками служб безпеки, щоб обговорити допомогу скинутому президенту України Віктору Януковичу у виїзді з країни. Наприкінці зустрічі путін зазначив, що «ми повинні почати працювати над поверненням Криму

росії». 23 лютого у кримському місті Севастополь відбулися проросійські демонстрації. 27 лютого російські війська в масках без знаків розрізнення захопили Верховну Раду (парламент) Криму та захопили стратегічні об'єкти по всьому Криму. Це призвело до встановлення в Криму проросійського уряду Сергія Аксьонова, референдуму про статус Криму та проголошення незалежності Криму 16 березня 2014 року. 18 березня 2014 року росія офіційно включила Крим як два суб'єкти російської федерації – Республіку Крим і місто федерального значення Севастополь. Після анексії росія посилила свою військову присутність на півострові, і зробив ядерні загрози, щоб зміцнити новий статус-кво на місцях [1].

Крім того почавши повномасштабну війну російська федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років.

Мінські угоди були серією міжнародних угод, які мали на меті припинення війни на Донбасі в Україні. Перший, відомий як Мінський протокол, був розроблений у 2014 році Тристоронньою контактною групою по Україні, до складу якої входять Україна, росія та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) за посередництва лідерів Франції та Німеччина в так званому Нормандському форматі. Після тривалих переговорів у Мінську, Білорусь, угоду підписали 5 вересня 2014 року представники Тристоронньої контактної групи та, без визнання їх статусу, тодішні лідери самопроголошеної Донецької Народної Республіки (ДНР) та Луганської народної республіки (ЛНР). Ця угода сталася після кількох попередніх спроб зупинити бойові дії в регіоні та була спрямована на негайне припинення вогню.

За угодою не вдалося зупинити бойові дії, тому за нею послідувала переглянута та оновлена угода Мінськ II, яка була підписана 12 лютого 2015 року. Ця угода складалася з пакету заходів, включаючи припинення вогню, відведення важкого озброєння від лінії фронту, звільнення військовополонених, конституційна реформа в Україні з наданням самоврядування окремим районам Донбасу та відновлення контролю над державним кордоном українському уряду. Хоча після підписання угоди бої вщухли, вони ніколи не припинялися повністю, а положення угоди так і не були повністю реалізовані. Сторони «нормандського формату» погодилися, що Мінськ-II залишається основою для будь-якого майбутнього врегулювання конфлікту [2].

На тлі зростання напруженості між Росією та Україною на початку 2022 року росія офіційно визнала Луганську та Донецьку народні республіки 21 лютого 2022 року. Після цього рішення 22 лютого 2022 року президент росії заявив, що Мінські домовленості «більше не існують», і що в їх краху винна Україна, а не росія. 24 лютого 2022 року росія вторглася в Україну.

Отже, почавши повномасштабну війну російська федерація в односторонньому порядку порушила Мінські домовленості 2014 та 2015 років, Будапештський меморандум 1994 року тощо.

Список використаних джерел:

1. Анексія Криму Росією. 2015. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83.
2. Мінські угоди. 2015. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8.
3. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 1994. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC.

МАЛИЦІЄВСЬКА Ілона Олексіївна,
приватний адвокат

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВЕЛ ЩОДО ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Досліджувані проблемні питання останнім часом присвячували свої праці такі науковці, як: А. Аксютіна, У. Бек, А. Боннер, К. Брановицький, Є. Васьковський, О. Вершинін, С. Ворожбіт, Н. Голубева, К. Дрогозюк, П. Зайцев, А. Каламайко, О. Лазько та інші.

Новий ЦПК України містить багато нових положень, серед основних можна виділити такі: з'явилися прямі норми щодо здійснення представництва в суді як виду правничої допомоги виключно адвокатом (крім установлених законом випадків); у новій редакції стаття 185 ЦПК України, яка встановлює підстави для залишення позовної заяви без руху, повернення заяви, вже не містить такої підстави для повернення заяви, як «справа не підсудна цьому суду»; запроваджено спрощене провадження, в якому, зокрема, немає підготовчого засідання; введено Інститут малозначності справ. Крім того, змінилися правила визначення юрисдикції загальних судів (пріоритет надається предметній юрисдикції); запроваджено електронний суд – подання позовних заяв, заяв по суті, доказів тощо в електронному вигляді з обов'язковим скріпленням ЕЦП; встановлено відповідальність за введення суду в оману, введено нову статтю про неприпустимість зловживання процесуальними правами. Значних змін зазнав інститут доказування, зокрема:

- способи доказування доповнено електронними доказами;
- зобов'язано подавати докази разом із поданням позовної заяви;
- копії доказів відтепер необхідно надсилати іншим учасникам разом із заявою по суті справи [1-2].

Доказування є центральним інститутом цивільного процесуального права, що відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. Не дивно, що цей інститут зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок

конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах.

Серед основних змін в інституті доказування варто згадати такі:

- розширення переліку засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК);
- закріплення поряд із належністю та допустимістю також таких вимог до доказів, як достовірність і достатність (ст. ст. 78-79 ЦПК);
- більш жорстку регламентацію правил подання доказів (ст. 83 ЦПК);
- введення складників процедури обміну змагальними паперами (ст. 83 ЦПК);
- часткове впровадження елементів процесуального естопелю (ч. 2 ст. 82 ЦПК);
- розширення дискреційних повноважень суду у сфері доказування, зокрема наділення його можливістю збирання доказів за власною ініціативою у виняткових випадках (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК);
- застосування заходів процесуального примусу у разі зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів (ч. 8 ст. 84, ч. 1 ст. 143, ст. 146 ЦПК, п. 1, 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК) тощо [2].

З упевненістю можна сказати, що ці та інші нововведення у сфері доказування, передусім, спрямовані на підвищення ефективності цивільного судочинства та забезпечення права кожного на справедливий судовий розгляд. Поряд із цим окремі новели потребують більш детального аналізу та висвітлення, адже можуть викликати складнощі у процесі правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

МОСЯКІНА Ольга,
старший аналітик відділу аналізу
інформації та управління ризиками
Територіального управління БЕБ
у Волинській області

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, відповідно до статті 2 Цивільного кодексу України. Щоб мати можливість брати участь у майнових та особистих немайнових відносин, закон наділяє громадян цивільною правосуб'єктністю, елементами якої є цивільна

правоздатність та цивільна дієздатність. Цивільний кодекс України визначає цивільну правоздатність, як визнання за фізичною особою можливість мати цивільні права і нести цивільні обов'язки. Зміст правоздатності складає сукупність тих цивільних прав та обов'язків, які можуть мати фізичні особи.

Відповідно до чинного законодавства цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України.

Категорії «цивільна дієздатність» належить важлива роль у перетворенні цивільної правоздатності фізичної особи як абстрактної можливості правоволодіння в наявні, конкретні суб'єктивні цивільні права та обов'язки, носієм яких виступає певна персоніфікована фізична особа. Ознаки цивільної дієздатності фізичної особи:

- здатність усвідомлювати значення своїх дій;
- спроможність керувати ними.

За віком цивільна дієздатність поділяється на:

- часткову цивільну дієздатність малолітньої особи віком до 14 років;
- неповну цивільну дієздатність неповнолітньої особи віком від 14 до 16 років;

- повну цивільну дієздатність повнолітньої особи з досягненням 18-річного віку або з моменту набуття чи моменту надання фізичній особі повної цивільної дієздатності до досягнення 18-річного віку.

За станом психічного здоров'я цивільна дієздатність поділяється на:

- обмежену цивільну дієздатність фізичної особи;
- визнання фізичної особи недієздатною.

Обсяг відповідного виду дієздатності фізичної особи складають ті види правочинів, які особа має можливість самостійно вчиняти, а також можливість та межі цивільної відповідальності.

Обсяг часткової дієздатності малолітньої особи відповідно до стаття 31 Цивільного кодексу України становлять: можливість самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; можливість самостійно здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Із змісту стаття 31 Цивільного кодексу України можна виділити такі ознаки дрібного побутового правочину:

- спрямованість правочину на задоволення побутових потреб малолітньої особи;

- відповідність правочину фізичному, духовному чи соціальному розвитку малолітньої особи;

- невисока вартість предмета правочину.

З досягненням повноліття фізична особа набуває повної цивільної дієздатності. Підставою для автоматичного набуття фізичною особою повної цивільної дієздатності є також реєстрація шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття. Набута таким чином цивільна дієздатність зберігається у разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття та визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи. Право особи на шлюб та його реалізація регулюється нормами Сімейного кодексу України.

Від набуття фізичною особою, яка не досягла повноліття, цивільної дієздатності у повному обсязі, слід відрізнити випадки емансипації (від латинського *emansipatio* – звільнення) – надання особі повної цивільної дієздатності. На відміну від набуття, надання повної цивільної дієздатності залежить від рішення органів публічної влади для виникнення у фізичної особи повної цивільної дієздатності. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається стаття 35 Цивільного кодексу України.

Неповна дієздатність - неповну дієздатність мають фізичні особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітні). Права осіб які мають неповну дієздатність:

- вони мають право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами.

- вони також самостійно здійснюють права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, укладають правочини за згодою своїх батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від будь-кого з батьків (усиновлювачів). При запереченні того з батьків, з яким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити цього права. Суд скасовує своє рішення про обмеження або

позбавлення цього права, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття. Неповнолітній сам несе відповідальність за невиконання договору, укладеного зі згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітнього немає майна, достатнього для відшкодування збитків, додатково (субсидіарно) відповідають батьки, або піклувальники. За шкоду, заподіяну іншій особі, неповнолітня особа несе відповідальність на загальних підставах. Часткова дієздатність – часткова дієздатність характерна для осіб віком до 14 років (малолітні), які виступають як самостійні суб'єкти цивільних відносин і мають право:

– самостійно вчиняти дрібні побутові правочини (правочин вважається дрібним побутовим, якщо задовольняє побутові потреби особи відповідно до її фізичного, духовного чи соціального розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість);

– здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, може бути згодом схвалений її батьками або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном. Правочин вважається схваленим, якщо ці особи, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні. У разі відсутності схвалення правочину він є нікчемним. Діти не несуть відповідальності за завдану ними шкоду.

Обмежена дієздатність – обмежена дієздатність може бути визначена судом особі, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Визнання фізичної особи недієздатною.

Фізична особа може бути визнана недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а відтак над нею встановлюється опіка, що призводить до втрати можливості укладення правочинів. Односторонні правочини (наприклад, заповіт, видача довіреності укладені до визнання особи недієздатною, втрачають чинність. У разі одужання чи значного покращання здоров'я особи, яку визнано недієздатною, суд поновлює її в дієздатності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 04.02.2019 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356.
2. Цивільне право України: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2006. 384 с.
3. Цивільне право: загал. част.: практикум, навч. посібник (для студ. вищ. навч. закладів). Дніпро : Видавець Біла К. Л., 2020. 232 с.
4. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. та ін. Цивільне право: підручник: у 2 т. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
5. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. Цивільне право України: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 468 с.

НЕМЧИНОВ Євген Сергійович,
прокурор відділу
Дніпропетровської обласної прокуратури,
доктор філософії у галузі права

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ПІДГОТОВЧОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Реалізуючи завдання кримінального провадження щодо забезпечення притягнення осіб до відповідальності в міру їх вини, прокурор зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження та сприяти судам у прийнятті законного й обґрунтованого рішення.

При цьому обізнаність прокурора з вимогами законодавства, спрямування процесуальних повноважень на забезпечення єдності у підходах до правозастосування та розв'язання правових проблем є запорукою належного виконання передбачених у ч. 1 ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1] завдань кримінального провадження.

Згідно з ч. ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

У постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 у справі № 754/7061/15 зроблено правовий висновок, відповідно до якого за змістом статей 36, 37, 110 КПК України рішення про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, та у разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, обов'язково повинно прийматись у формі постанови, яка має міститись у матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень. Така постанова має відповідати передбаченим КПК України вимогам до процесуального рішення в формі постанови, у том числі бути підписаною службовою особою, яка її прийняла. Відсутність зазначеної постанови в матеріалах досудового розслідування або її непідписання керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень [3].

Також об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 04.10.2021 у справі № 724/86/20 сформульовано правовий висновок, згідно з яким за приписами статей 39, 110, ч. 1 ст. 214 КПК України рішення про призначення (визначення) групи слідчих, які

здійснюватимуть досудове розслідування, визначення старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, обов'язково приймається у формі, яка повинна відповідати визначеним кримінальним процесуальним законом вимогам до процесуального рішення у формі постанови. Відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані неуповноваженою на те особою [4].

Крім того, у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.10.2022 у справі № 216/4805/20 зроблено висновок щодо застосування ч. 5 ст. 219 КПК України (в редакції Закону України № 2201-ІХ від 14.04.2022) та зазначено, що перевірка судом першої інстанції у підготовчому судовому засіданні дотримання прокурором вимог, передбачених статтями 291, 293 КПК України, а також виконання ним приписів ст. 219 КПК України у частині направлення обвинувального акта у строки досудового розслідування є передумовою набуття підозрюваним у вчиненні злочинів, які не є тяжкими чи особливо тяжкими проти життя та здоров'я особи, процесуального статусу обвинуваченого, стосовно якого, відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України, має здійснюватися судовий розгляд [5].

Незважаючи на ці правові висновки Верховного Суду, які перебувають у відкритому доступі, на даний час судами першої інстанції продовжуються постановлюватись ухвали про закриття кримінального провадження через недотримання прокурором вимог статей 219, 283 КПК України та ухвалюватись виправдувальні вироки через відсутність у матеріалах кримінального провадження постанов про групу слідчих та/або групу прокурорів.

При цьому, з аналізу судових рішень, опублікованих в Єдиному державному реєстрі судових рішень, випливає, що кількість таких ухвал і вироків не стає стримуючим фактором для запобігання зазначених порушень, оскільки прокурори продовжують їх допускати.

З огляду на наведене, вважаємо, що з метою самодисципліни прокурорів, а також сприяння судам в ухваленні законних та обґрунтованих рішень прокурорам необхідно у кожному конкретному випадку вирішувати питання щодо долучення під час підготовчого судового засідання до матеріалів кримінальної справи таких документів:

- постанови про групу слідчих та групу прокурорів, що містять відомості щодо слідчих і прокурорів, які здійснювали досудове розслідування та процесуальне керівництво, відповідно, та підписували повідомлення про підозру (зміну повідомлення про підозру) й обвинувальний акт (клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру);
- повідомлення про підозру (зміну повідомлення про підозру);
- постанови про зупинення та відновлення досудового розслідування;
- документи, якими засвідчено факт вручення (направлення) стороні захисту повідомлення про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування;

– документи, що підтверджують факт ознайомлення сторони захисту із матеріалами досудового розслідування.

Зважаючи на те, що суд під час підготовчого судового засідання може прийняти передбачені пунктами 1, 2 ч. 3 ст. 314 КПК України рішення, які по суті є завершальними для судового провадження в суді першої інстанції, зокрема, ухвалення вироку на підставі угоди чи закриття кримінального провадження, для перевірки наявності законних підстав прийняття таких рішень у матеріалах кримінальної справи повинні знаходитись зазначені вище документи.

Наведене не суперечить ст. 291 КПК України, оскільки такі випадки є винятковими, узгоджуються із зазначеними вище правовими висновками Верховного Суду, а у цій статті не міститься жодних вказівок щодо надання суду, як приклад, угоди або роз'яснення права на суд присяжних.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
3. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 р. у справі № 754/7061/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.
4. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.10.2021 р. у справі № 724/86/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751>.
5. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.10.2022 р. у справі № 216/4805/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050550>.

НЕЧИПОРЕНКО Дмитро Олегович,
поліцейський офіцер громади
сектору взаємодії з громадами
відділу превенції
Бердянського районного відділу поліції
ГУНП у Запорізькій області,
старший лейтенант поліції

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку війни росії проти України поліцейські громад продовжують активно працювати за основними напрямками діяльності, змінивши лише вектор у бік вчасного виявлення та усунення внутрішніх загроз для населення та національної безпеки країни.

Поліцейський офіцер громади – це новий рівень поліцейської реформи, новий рівень безпеки населення, новий рівень взаємодії з громадою. Завдання поліцейського офіцера громади попередити злочин та запобігти

правопорушенню. Кожен проходить відповідне навчання та підготовку. Коли він працює в громаді, то повинен знати кожного мешканця, знати родини, які потребують допомоги, знати підлітків, у яких багато енергії і яких треба направити у правильний бік.

Превенція є одним із найбільш розлогих напрямів роботи поліції, яка тією чи іншою мірою притаманна всім органам, службам, підрозділам, про що яскраво свідчить Закон України «Про Національну поліцію», в якому до кола основних повноважень поліції віднесено саме здійснення превентивної та профілактичної діяльності у сферах забезпечення публічної безпеки та порядку, безпеки дорожнього руху, запобігання та протидії домашньому насильству чи насильству за ознакою статі, контролю за обігом зброї [1].

З цією метою поліцейські, забезпечені спеціалізованим службовим автотранспортом, які на теперішній час в умовах правового режиму дії воєнного стану в Україні здійснюють супроводження та доставку до населених пунктів громад гуманітарної допомоги, продуктів харчування, ліків та інших предметів першої необхідності. У зв'язку з тим, що значна частина мешканців громад покинула місця постійного проживання, поліцейськими проводяться заходи щодо недопущення фактів мародерства та розкрадання майна.

У мирний час поліцейські офіцери громади оперативно мусять відгукуватися на потреби громади, залучати мешканців до спільної справи. Про свою таку діяльність, кожен поліцейський звітує перед громадою кожні три місяці на загальних зборах громади, але війна внесла свої корективи.

З перших днів повномасштабної війни поліцейські офіцери громад займаються евакуацією мирного населення, доставляють гуманітарну допомогу, перевіряють внутрішньо переміщених осіб, затримують колаборантів, виїжджають на місця обстрілів російськими окупантами, охороняють місця події обстрілів та роз'яснюють жителям громад, як залишатися в безпеці і не травмуватися, діяльність та функції його значно розширилися та набули нових завдань та більший обсяг роботи. Також, у центрі уваги правоохоронців:

- безпека та правопорядок в населених пунктах громад,
- супроводження гуманітарних колон,
- надання допомоги внутрішньо переміщеним особам і сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Серед інших важливих питань:

- контроль за дотриманням правових обмежень воєнного стану,
- перевірка чужинців у громадах й підозрілих транспортних засобів,
- допомога силам оборони у викритті осіб, які збирають та передають стратегічно важливу інформацію ворогові,
- запобігання мародерствам та іншій протиправній діяльності, що шкодить інтересам національної безпеки України.

Ще одним із головним превентивним заходом серед діяльності офіцера громади є надання щоденного забезпечення правопорядку та громадської безпеки на території своїх поліцейських дільниць, патрулюванням вулиць

населених пунктів, вживають заходи щодо виявлення та припинення правопорушення, у тому числі фактів порушення комендантської години, обмежень щодо торгівлі алкогольними напоями в умовах воєнного стану, фіксують випадки пошкодження майна громадян, спричиненого бойовими діями.

На теперішній час, при таких тяжких умовах, офіцери 24/7 тісно співпрацюють з жителями громад та органами місцевого самоврядування, організовують консультації та спільні безпекові заходи. Наявність оперативної інформації та налагоджена внутрішня комунікація дозволяє правоохоронцям ефективно виконувати свої функції на користь громади та держави. На практиці вже доведено істинність фрази: поліцейський офіцер знає все про всіх на території обслуговування.

Крім того, поліцейські офіцери громади, спільно із представниками місцевої влади, беруть участь в організації евакуації громадян із небезпечних територій, а також надають всебічну підтримку та допомогу мешканцям громад, які залишились.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Верховна Рада (ВР) України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: наказ МВС України від 28.07.2017 р. № 650. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

ПЕРЕМІТЬКО Станіслав Володимирович,
сертифікований інженер-землевпорядник

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЛУЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ В ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Специфічною підставою набуття права державної та комунальної власності на земельну ділянку, яка не є властивою для інших суб'єктів права власності, є викуп земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб та їх примусове відчуження їх з мотивів суспільної необхідності. Відповідно до Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» фізичні або юридичні особи не можуть бути протиправно позбавлені права приватної власності на земельні ділянки, інші об'єкти нерухомого майна, що на них розміщені. Викуп чи примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, допускається на підставі та в порядку, встановлених цим Законом [1]. Аналогічне положення закріплене в ст. 350 Цивільного кодексу України, відповідно до якої викуп земельної ділянки у зв'язку з суспільною

необхідністю здійснюється за згодою власника або за рішенням суду в порядку, встановленому законом [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», викуп земельних ділянок для суспільних потреб, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, може здійснюватися за умови відшкодування їх вартості відповідно до закону. Примусове ж відчуження земельних ділянок, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості на підставі та в порядку, встановленому законом, а саме за умови надання її власнику відповідно іншої рівноцінної земельної ділянки, якщо інше не погоджено з власником відчужуваної земельної ділянки. При цьому викуп земельних ділянок для суспільних потреб, примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності здійснюються як виняток з дотриманням вимог екологічної безпеки, із забезпеченням подальшого раціонального використання земельних ділянок, у разі якщо об'єкти, визначені у статтях 8 і 9 Закону, можна розмістити виключно на земельних ділянках, що відчужуються, або якщо розміщення 164 таких об'єктів на інших земельних ділянках безпосередньо завдасть значних матеріальних збитків або спричинить негативні екологічні наслідки відповідній територіальній громаді, суспільству або державі в цілому [1]. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», суб'єктами, уповноваженими приймати рішення про викуп земельних ділянок, є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Так, такі суб'єкти відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначеному зазначеним вище Законом, мають право викупу земельних ділянок, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для суспільних потреб, вичерпний перелік яких встановлено Законом. При відчуженні земельних ділянок і у порядку викупу, і в порядку примусового відчуження власникам надаються додаткові права – право на збільшення розміру земельної ділянки, що відчужується (ч. 5 ст. 3 Закону), а також право на повернення відчужених земельних ділянок (ст. 19 Закону).

Варто звернути увагу, що окремою підставою припинення права власності на майно, у тому числі на земельну ділянку, відмінною від відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, яка передбачена ст. 353 ЦК України [2], є реквізиція.

Список використаних джерел:

1. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 1. Ст. 2.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 1. Ст. 356.

СЕЛІВАНОВА Кристина Вадимівна,
начальник відділу з питань нотаріату
у Дніпропетровській області
Управління нотаріату
Південного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНОГО НОТАРІАТУ

Конституція України закріпила в собі правову аксіому про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Водночас, перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах – від доступності до громадських та житлових будівель до працевлаштування чи культурного життя.

Найчастіше безбар'єрність асоціюється з подоланням фізичних перешкод. Але що ж насправді означає поняття «безбар'єрність» у нотаріальній діяльності?

Зазначимо, що вказане поняття охоплює широкий спектр завдань, направлених на забезпечення безперешкодного доступу всіх соціальних груп населення до освіти, пересування, послуг, створення рівних можливостей, як у фізичному, так і правовому розумінні, зокрема у сфері надання нотаріальних послуг.

Саме з метою створення безперешкодного середовища для всіх груп населення та забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права розроблена Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р.

Стратегія орієнтується на провідні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцію про права осіб з інвалідністю, ратифіковану Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI, Європейську соціальну хартію (переглянуту), ратифіковану Законом України від 14.09.2006 № 137-V, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, міжнародну ініціативу «Партнерство Біарріц».

Так, метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [3]

У вузькому сенсі Стратегія спрямована на подолання бар'єрів, що виникають на шляху громадян до отримання інформації у мережі Інтернет, у тому числі щодо отримання нотаріальних послуг.

Так, у сфері нотаріальних послуг дистанційно можна отримати інформацію з:

- Єдиного реєстру нотаріусів: <https://ern.minjust.gov.ua/pages/default.aspx>;
- Реєстру нотаріусів, які працюють під час війни: <https://notar.npu.ua/>;
- сайту Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса): <https://just.odessa.gov.ua/>.

Якщо розглядати поняття безбар'єрності у сфері нотаріального обслуговування населення, то можна зазначити, що це є комплекс заходів із забезпечення рівного доступу всім групам населення до нотаріальних послуг, можливість звернутись до нотаріуса, як уповноваженої державою фізичної особи, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або приватну нотаріальну діяльність, для посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій, передбачених законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Одним із обов'язків нотаріуса, у відповідності до абзацу третього статті 5 Закону України «Про нотаріат», є сприяння громадянам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснення прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [2].

Законодавством України створено умови для забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права та отримувати відповідні нотаріальні послуги, передбачено певні особливості вчинення нотаріальних дій за участю осіб з інвалідністю, що також спрямовано на забезпечення доступності нотаріальних послуг для осіб з інвалідністю.

Забезпечення фізичної доступності до державних нотаріальних контор, державного нотаріального архіву, робочих місць приватних нотаріусів для громадян з обмеженими можливостями є одним із завдань Міністерства юстиції України та його міжрегіональних управлінь.

На виконання вказаного завдання здійснюється комплексне облаштування приміщень державних нотаріальних контор пандусами або кнопками виклику. В приміщеннях, які є робочим місцем приватних нотаріусів, також створюються умови для безперешкодного їх відвідування громадянами шляхом облаштування пандусів або кнопок виклику.

Так, з метою проведення моніторингу стану впровадження заходів зі створення безбар'єрного простору, регламентованих відповідними Календарними планами заходів міжрегіональних управлінь юстиції з реалізації Стратегії, зокрема та не виключно відділом з питань нотаріату у Дніпропетровській області Управління нотаріату Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) у лютому 2023 року проводився системний аналіз стану облаштування приміщень державних нотаріальних контор та приміщень, що використовуються як робочі місця приватних нотаріусів. За результатами проведеного моніторингу встановлено наступне:

- 14 приміщень державних нотаріальних контор у Дніпропетровській області (з 47 функціонуючих) облаштовані пандусами для інвалідних візочків;
- 5 приміщень державних нотаріальних контор у Дніпропетровській області облаштовані кнопками виклику;
- 49 робочих місць приватних нотаріусів у Дніпропетровській області (з 430) облаштовані пандусами;
- 215 робочих місць приватних нотаріусів у Дніпропетровській області облаштовані кнопками виклику.

Відповідно до п. 2 глави 1 розділу I Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (далі – Порядок), нотаріальні дії вчиняються у приміщенні державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенні, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса.

В окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення (стан здоров'я особи, неможливість пересуватися, похилий вік), а також коли того вимагають особливості посвідчуваного правочину, такі нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах нотаріального округу [1].

Якщо нотаріальна дія вчинюється поза приміщенням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенням, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій зазначається місце вчинення нотаріальної дії (вдома, у лікарні, за місцезнаходженням юридичної особи тощо) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями (п.3 глави 1 розділу I Порядку) [1].

Як свідчить практика, найчастіше така необхідність виникає у випадках посвідчення заповітів, довіреностей, засвідчення справжності підпису, посвідчення договорів дарування, довічного утримання.

Виїзд для вчинення нотаріальних дій поза межами державної нотаріальної контори чи робочого місця приватного нотаріуса відбувається лише після звернення особи до державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса особисто чи за телефоном та після роз'яснення особі порядку вчинення нотаріальних дій.

Особливої уваги також необхідно приділяти забезпеченню дотримання нотаріальної таємниці: під час вчинення нотаріальної дії у приміщенні не повинні бути присутні члени сім'ї або інші особи.

Таким чином, нотаріальні дії доступні для усіх, зокрема й осіб, які не можуть виходити за межі своєї домівки чи перебувають на лікуванні.

Дистанційний запис на прийом до нотаріуса можливий:

- за телефонним дзвінком до необхідної державної нотаріальної контори чи до приватного нотаріуса;
- для осіб, які мають проблеми зі слухом, можливо скористатися засобами електронного зв'язку.

Окремої уваги заслуговують заходи, передбачені нормами галузевого законодавства у сфері нотаріату, для осіб з інвалідністю, які беруть участь у вчиненні нотаріальної дії.

Так, згідно з п. 6 глави 3 розділу I Порядку якщо фізична особа внаслідок фізичної вади, хвороби або іншої причини (наприклад, неписьменна) не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа, яка визначається зазначеною фізичною особою. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не мала змоги підписати документ, зазначається у тексті документа та в посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено [1].

Також передбачено певні особливості порядку вчинення нотаріальної дії за участю особи, яка має вади зору:

- якщо фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, має вади зору або з інших причин не має змоги самотійно прочитати документ, нотаріус уголос прочитує їй текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка.

- якщо фізична особа глуха, німа або глухоніма фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, письменна, вона має прочитати документ і підписати його. Якщо така особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадом не може підписати документ, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня особа (сурдоперекладач), яка володіє технікою спілкування з глухою, німою або глухонімою особою і може підтвердити своїм підписом, що зміст правочину, заяви чи іншого документа відповідає волевиявленню та дійсним намірам учасника нотаріальної дії. Підпис особи (сурдоперекладача) проставляється після тексту документа.

Очікуваним позитивним результатом реалізації Стратегії є визначення та суспільна підтримка стратегічного курсу держави у сфері створення безбар'єрного простору, послідовна реалізація якого надасть можливість кожній людині отримати адміністративну та/або нотаріальну послугу легко, зручно, оперативно, з урахуванням та повагою до її особливих потреб.

Список використаних джерел:

1. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#n161>.

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 99. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

СТРЮКОВ Володимир Андрійович,
військовослужбовець
Національної гвардії України

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

При веденні бойових дій, крім виникнення т.н. «універсальних» проблемних питань для всіх комбатантів та некомбатантів – громадян України, об'єктивно проявляються недоліки в системі правового регулювання діяльності військовослужбовців, зокрема, Національної гвардії України при веденні бойових дій в умовах воєнного стану.

Як відомо, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Разом з тим, кожен військовослужбовець під час ведення бойових дій в Україні повинен при виконанні завдань службово-бойової діяльності неухильно дотримуватись норм міжнародним гуманітарного права [2], а також положень вітчизняного законодавства з питань правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України, зокрема: законів України: «Про правовий режим воєнного стану», «Про військовий обов'язок і військову службу» [3] тощо; підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, Указу Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України».

Окремі питання правового забезпечення діяльності військовослужбовців, Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, зокрема, Національної гвардії України, у тому числі в особливих правових умовах, досліджували: В. Авер'янов, Г. Атаманчук, І. Бачило, О. Безпалова, Ю. Битяк, Ю. Ведерніков, В. Галуцько, В. Гаращук, О. Гетманець, К. Гуценко, С. Денисюк, О. Дрозд, В. Ковальська, А. Ковальчук, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Кривенко, Н. Лебідь, І. Марочкін, О. Миколенко, С. Овчарук, М. Пихтін, В. Плішкін, А. Подоляка, О. Синявська, П. Скиба, Є. Соболь та ін.

Наведені вчені зробили вагомий внесок у пізнання сутності та особливостей правового статусу військовослужбовців, військових формувань, правоохоронних органів зі спеціальним статусом. Проте, існуючі дослідження присвячені, здебільшого, лише окремим аспектам діяльності означених суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема, Національної гвардії України, при цьому безпосереднє вивчення правосуб'єктності військовослужбовців, військовослужбовців НГУ, їх статусу під час дії правового режиму воєнного стану, відсутнє.

Як зазначалось, в системі Збройних Сил України є чинним Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (з змінами станом на 16.05.2022) [2].

Визначаючи способи забезпечення власної безпеки у процесі підготовки держави до оборони та під час воєнних дій, Україна додержується принципів і норм міжнародного права, враховує законні інтереси безпеки інших держав.

Як відомо, міжнародне гуманітарне право (право збройних конфліктів) – система міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм [4].

Для виконання відповідних завдань міжнародне гуманітарне право:

- визначає правовий статус осіб і об'єктів, які знаходяться у районі (зоні) ведення воєнних дій;
- встановлює ряд обмежень у виборі засобів, методів ведення воєнних дій сторонами, що воюють;
- регламентує права та обов'язки осіб, які знаходяться під захистом МГП;
- встановлює відповідальність держави і окремих осіб за порушення його норм;
- МГП також встановлює захист об'єктів, які не мають військового значення, обмежує сторони, що воюють, у виборі засобів і методів ведення війни [2].

Норми міжнародного гуманітарного права вступають у дію з початком збройного конфлікту.

Обсяг зобов'язань сторони міжнародного збройного конфлікту (війни) визначається як нормами звичаєвого права, так і договірними нормами міжнародного гуманітарного права, ратифікованими кожною стороною.

Однією з проблем наразі є бойове управління та застосування міжнародно-правових норм під час ведення бойових дій. Бойове управління та застосування правових норм безпосередньо залежить від особистої участі командира. Під час кожного етапу операції командир повинен бути готовий реагувати на зміни, які впливають на дотримання принципу пропорційності, зупиняти або змінювати плани нападу, якщо ризик побічної шкоди починає

перевищувати очікувані військові переваги, та діяти, щоб запобігти або припинити порушення норм права збройних конфліктів, що відбувається під його командуванням, для уникнення негативних наслідків.

Для досягнення виконання цих вимог командир повинен мати точну та правдиву інформацію про оперативну обстановку для належного та адекватного реагування з врахуванням вимог права збройних конфліктів. Командир повинен бути завжди в змозі вживати заходів для припинення порушення законів та звичаїв війни. Саме він зобов'язаний забезпечити належні заходи для дотримання принципу верховенства права. За потреби командир має надавати необхідну юридичну консультацію компетентний юридичний радник.

Перед початком операції командир зобов'язаний бути впевненим в тому, що особовий склад має належний рівень підготовки для участі у бойових діях в межах національних законів та норм МГП.

Застосування правових норм, введених у процес прийняття рішень та наказів, має залишатися важливим елементом у виконанні завдання через постійний контроль з боку керівництва та надання більш чіткого впливу командирів всіх рівнів. Порядок дій, що висвітлює сторони та зміст бойових наказів, повинні містити такі пункти:

1. Особиста відповідальність кожного командира та підлеглого за дотримання норм права збройних конфліктів під час планування, постановки завдання та його виконання.

2. Вимога до порядку управління бойовими діями, у відповідності з якою такий порядок має забезпечувати отримання командиром достовірної інформації, щоб він був обізнаним про порушення права збройних конфліктів, які відбуваються, або, ймовірно, матимуть місце під його командуванням.

3. Обов'язкова наявність і залучення на всіх рівнях компетентного юридичного радника або юриста з військовою підготовкою чи бойового офіцера з відповідним юридичним досвідом, щоб надати підтримку командиру в юридичних питаннях під час процесу прийняття рішень, а також у здійсненні контролю за виконанням завдання.

4. Забезпечувати систематичне підсумкове звітування про заходи, які можуть призвести до побічної шкоди, та обговорення ймовірних причин, які були виявлені, щоб можна було вжити заходів для недопущення їх у майбутньому [2].

Безумовно, методи ведення війни швидко змінюються, особливо з початку ведення повномасштабної війни в Україні. Негативні фактори поширюються і, таким чином, вплив конфлікту стає безстроковим явищем. Право збройних конфліктів призначене для зменшення негативних наслідків війни в різних сферах. Як показує досвід, на даний момент є велика необхідність у покращенні надання кваліфікованої юридичної допомоги як командирам, так і рядовим військовослужбовцям для уникнення та недопущення можливих проблем з питань дотримання норм МГП.

Враховуючи ту обставину, що підрозділи та військові частини Національної гвардії України, як правило, входять під час дії правового режиму воєнного стану до складу оперативних угруповань Збройних Сил, відповідно в Інструкції зазначається, що її дія поширюється не тільки на Збройні Сили України, а й на: Державну спеціальну службу транспорту та Національну гвардію України під час виконання ними завдань із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії.

Разом з тим, Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [5].

Відповідно, до основних функцій Національної гвардії України, зокрема, відноситься:

- захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;
- охорона громадської безпеки і порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;
- забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;
- охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- охорона об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури, що нею охороняються;
- охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;
- охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України, охорона і оборона військових об'єктів, баз (закладів, установ) Національної гвардії України;
- участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;
- участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих

або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

– участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

– участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

– участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

– участь у виконанні завдань територіальної оборони;

– оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України тощо [5].

Отже, враховуючи специфіку функцій та компетенції НГУ, доцільно, як вбачається, для Національної гвардії України розробити власний нормативний акт локального правового регулювання з питань дотримання військовослужбовцями-гвардійцями норм та стандартів міжнародного гуманітарного права.

При опрацюванні зазначеної проблематики додатково використовувались джерела, вказані у бібліографії за №№ 6-10

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n29>.

2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 385). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

4. Міжнародне гуманітарне право. Офіційний сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL : <https://minre.gov.ua/rubric/mizhnarodne-gumanitarne-pravo>.

5. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

6. Горбач Д. О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України: монографія. Х. : ХНУВС, 2017. 288 с.

7. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498 с. URL : <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2356/1>.

8. Онопенко П. В. Поняття та формування правоохоронних функцій держави. *Підприємництво. Господарство і право*. 2004. № 10. С. 37-39.

9. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.

10. Шай Р. Я. Правоохоронна функція правової держави: теоретико-практичний аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2012. 20 с.

МАКАРОВА Олена Павлівна,
старший викладач
кафедри педагогіки та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук,
доцент, майор поліції
ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович,
магістратрант
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОСАДОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Деокупація територій є складним і тривалим процесом, який включає в себе ряд викликів для суспільства. Одним із основних завдань, що стоять перед урядом, є забезпечення безпеки мешканців деокупованих територій, зокрема, молоді. Для цього були створені спеціалізовані підрозділи ювенальної превенції, які мають виконувати ряд посадових обов'язків, пов'язаних зі збереженням порядку та безпеки дітей та молоді. Однак, у зв'язку з особливостями ситуації на деокупованих територіях, виконання цих обов'язків набуває додаткових особливостей.

Ювенальна превенція – це комплекс заходів, які спрямовані на запобігання злочинності серед дітей та молоді. Одним з найважливіших завдань ювенальної превенції є створення умов для збереження фізичного та психічного здоров'я дітей та молоді, захист їхніх прав та інтересів, а також формування в них правової культури та поваги до закону [1].

Деокупація територій – це процес відновлення контролю над територією, що була окупована іншою державою або збройними формуваннями. Деокупація територій супроводжується великою кількістю викликів для суспільства, зокрема, забезпеченням безпеки та порядку на деокупованих територіях, відновленням інфраструктури та забезпеченням соціально-економічного розвитку [2].

У зв'язку зі специфікою ситуації на деокупованих територіях, виконання посадових обов'язків працівників ювенальної превенції набуває додаткових особливостей. Зокрема, до основних завдань ювенальних працівників на деокупованих територіях можна віднести:

Забезпечення безпеки дітей та молоді на деокупованих територіях, що включає в себе запобігання злочинності, захист від насильства та інших негативних впливів.

Формування правової культури та поваги до закону серед дітей та молоді на деокупованих територіях, що сприятиме створенню здорового та безпечного соціуму.

Однією з основних особливостей виконання посадових обов'язків працівниками ювенальної превенції на деокупованих територіях є необхідність робити це у непростих умовах. Вони повинні працювати під час війни або окупації, коли суспільство переживає найважчі часи. Це вимагає від працівників ювенальної превенції високої готовності до дій та дисципліни, що забезпечує їм здатність працювати в екстремальних умовах та небезпечних ситуаціях. Крім того, працівники ювенальної превенції на деокупованих територіях повинні мати спеціальні знання та навички для виконання своїх обов'язків. Вони повинні знати основні принципи роботи з неповнолітніми та бути підготовленими до роботи зі складними випадками, такими як діти-сироти або діти, які потрапили в зону бойових дій. Крім того, працівники ювенальної превенції повинні мати знання про права дітей [3].

На мою думку можемо розглянути з чим стикаються працівники ювенальної превенції під час виконання своїх службових обов'язків на територіях звільнених від окупантів, а саме:

- недостатнє фінансування та матеріальна база для забезпечення безпеки та ефективної діяльності;
- недостатня кількість кадрів та низький рівень професійної компетентності працівників;
- відсутність чіткої стратегії та координації роботи з іншими правоохоронними та владними структурами;
- необхідність адаптації до специфіки культурного та соціального середовища, мовних особливостей та інших аспектів діяльності на деокупованих територіях.

Я вважаю, що дуже це розвиток ювенальної превенції на деокупованих територіях є важливим з багатьох причин. По-перше, це дозволить знизити рівень злочинності та підвищити рівень безпеки на території. По-друге, це сприятиме розвитку соціальної та культурної сфери на деокупованих територіях. По-третє, це сприятиме формуванню здорової та відповідальної молоді, яка стане активними громадянами своєї країни та забезпечить стабільний розвиток суспільства.

Дослідження ставлення дітей до ювенальної превенції на деокупованих територіях є важливим аспектом у плануванні та виконанні діяльності працівників ювенальної превенції. Зроблені дослідження показують, що ставлення дітей до цієї проблеми може бути різним залежно від різних факторів [4].

Зокрема, діти на деокупованих територіях можуть мати негативне ставлення до працівників ювенальної превенції через певну історичну спадщину та те, що раніше ці структури можливо були пов'язані з репресивними заходами влади. Також можуть бути проблеми зі ставленням до ювенальної превенції на деокупованих територіях через культурні та мовні особливості різних національних груп [5].

Однак, на дослідженнях також виявлено, що багато дітей на деокупованих територіях позитивно ставляться до працівників ювенальної превенції та розуміють важливість їх роботи для забезпечення безпеки та розвитку соціальної та культурної сфер на території. Крім того, можливість взаємодії з працівниками ювенальної превенції може бути корисною для дітей, які можуть потребувати додаткової підтримки у вирішенні своїх проблем [6].

Отже, можна зробити висновок, що розробка та реалізація ефективної стратегії ювенальної превенції на деокупованих територіях є важливою складовою забезпечення безпеки та розвитку соціальної та культурної сфер на цих територіях. Робота працівників ювенальної превенції на деокупованих територіях потребує високої професійної компетентності, адаптації до культурного та соціального середовища та мовних особливостей, координації з іншими структурами та достатнього фінансування та матеріальної бази.

При цьому важливо враховувати особливості психологічної та соціальної ситуації на деокупованих територіях, а також ставлення дітей та підлітків до ювенальної превенції. З метою забезпечення ефективної роботи працівників ювенальної превенції на деокупованих територіях, необхідно розвивати інформаційну та освітню роботу з населенням, формувати відповідальне ставлення до законів та правил, сприяти розвитку здорового та активного способу життя серед молоді.

Таким чином, успішна реалізація програм ювенальної превенції на деокупованих територіях може допомогти зменшити рівень злочинності та підвищити рівень безпеки, розвитку соціальної та культурної сфер, а також формуванню здорової та відповідальної молоді, яка стане активними громадянами своєї країни та забезпечить стабільний розвиток суспільства.

Список використаних джерел:

1. Джагупов Г. В. Ювенальна превенція в системі забезпечення безпеки суспільства. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*: зб. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 квітня 2019 р.). Х. : ХНУВС, 2019. С. 98-99.
2. Зінченко Д. А. Проблеми адаптації дітей з вимушено переміщених сімей, які залишили зону активних бойових дій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 196-197.
3. Зінченко Д. А. Психологічна складова оперативно-розшукової діяльності під час пошуку неповнолітнього. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану*: матер. міжвідом. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 195-197.
4. Макарова О. П., Радіонова Л. О. Особливості допиту неповнолітніх. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: тези доп. наук.-практ. конф. Харків, 2018. С. 279-281.

5. Макарова О. П. Психологічна допомога постраждалим від воєнного конфлікту. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: зб. матер. III міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2022. С. 189-192.

6. Федосова О. В. Щодо удосконалення профілактичної роботи підрозділів ювенальної превенції як суб'єктів захисту прав і свобод дитини. *Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні*: міжнар. наук.-практ. конф. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 436-439.

СКЛЯР Олександр Сергійович,
старший викладач кафедри
тактичної та спеціальної
фізичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції
СВИСТУН Дар'я Сергіївна,
курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
рядовий поліції

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Після початку війни, яку розпочала росія, на сьогоднішній день українські військові титанічними зусиллями звільнили багато територій, люди на яких змушені заново пристосовуватися до нормального життя у державі, де дотримання прав і свобод людини є пріоритетним. Питання дотримання прав і свобод людини на деокупованих територіях України демонструє важливість знання ситуації на цих територіях у рамках міжнародного права, а також актуальність забезпечення повного відновлення прав і гарантій усіх українців, зокрема громадян, які постраждали від окупації країни-агресора. Нашою метою є дослідження дотримання прав і свобод людини на деокупованих територіях України, які буди звільнені від російського загарбник.

Після повернення відповідних територій Україна зазнала серйозних потрясінь у кількох сферах свого життя та діяльності. Треба розуміти, що з моменту окупації там склалося своєрідне середовище, яке є результатом насильства, нехтування правами людини та масової пропаганди. Слід зазначити, що донедавна на де окупованих територіях ефективна робота правоохоронних органів ускладнювалася, що в свою чергу погіршувало дотримання прав людини.

Варто зазначити, що Українське законодавство не визначає окремого порядку отримання статусу цивільної особи, яка постраждала від збройної агресії від російської федерації, як і не визначає перелік суб'єктів прийняття рішень з чітким розмежуванням повноважень та відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків.

Також можемо зазначити, що питання дотримання прав і свобод людини на окупованих територіях не є новим, оскільки воно існує з 2014 року. Повна відсутність влади, правопорядку та міжнародного контролю є чинником серйозних порушень прав людини, включаючи незаконні вбивства, зникнення, свавільні арешти, невизнання власності та недотримання основних прав на освіту, охорону здоров'я, соціальні послуги, тощо.

Одним із головних питань, яке постало перед Українською владою та громадськістю після звільнення територій, було забезпечення прав тих, хто зазнав психологічної, фізичної та майнової шкоди.

Для вирішення цієї проблеми впроваджуються різноманітні заходи на національному рівні, а також залучається допомога міжнародних організацій.

Варто зазначити, що «20-22 серпня 2022 року вперше в історії існування Європейської мережі національних інституцій з прав людини (ENNHRI) Голова Сірпи Раутіо та Генеральний секретаря Деббі Конер здійснили візит в Україну. Керівники мережі особисто переконались у наслідках повномасштабної війни проти України для прав людини під час відвідування деокупованих територій Київщини та в гуманітарних наслідках для мільйонів наших громадян під час візиту в регіони» [3].

У частині забезпечення права на судовий захист і правосуддя також має проводитися комплексна робота. Зазначу, що цей процес частково вже відбувається на окупованих територіях. Жертви війни повинні мати можливість брати участь у кримінальному провадженні щодо злочинів, які зачіпають їхні особисті права та законні інтереси. «Не менш важливим питанням щодо повернення української правової системи на звільнених територіях, відповідно до законодавства України, є захист місцевих мешканців від протиправних посягань, відновлення порушених прав громадян та забезпечення принципу невідворотності покарання» [1]. У судовій сфері особливу увагу слід приділити забезпеченню доступу до суду та створенню умов для захисту прав і свобод людини. Слід розпочати роботу зі створення та функціонування систем соціального захисту, допомоги та реабілітації жертв війни. Зокрема, має бути виділено пільгові кредити, створено спеціальні програми для відновлення житла та підтримки постраждалих мешканців, а також забезпечено доступ до якісної і безоплатної медичної допомоги.

Важливо також зупинитись на питаннях дотримання прав на освіту, культуру та інформацію, особливо для дітей. «Необхідність приділення особливої уваги саме виробленню механізмів забезпечення прав дитини в умовах воєнного стану зумовлена віком дітей, через який вони не здатні самостійно приймати свідомі рішення та нести за них відповідальність, тобто вони є вразливою категорією населення. Зважаючи на це, діти потребують особливої уваги з боку держави» [2].

Діти, які втратили можливість навчатися внаслідок війни, мають відновити свої права на захист, освіту та соціальний розвиток. На деокупованих територіях триває активне відновлення закладів культури, зокрема бібліотек, музеїв, кінотеатрів. Для забезпечення доступу громадян до правдивої, об'єктивної та актуальної інформації реалізовано спеціальну програму сприяння ЗМІ, які працюють на деокупованих територіях.

Також варто звернути увагу на гуманітарну ситуацію, оскільки необхідно зосередити увагу на питанні внутрішньо переміщених осіб. Сьогодні внаслідок війни на окупованих територіях не один громадянин нашої країни втратив дім, роботу та засоби до існування. Сьогодні Україна повинна працювати над розробкою системи поведінки в перехідних умовах. Звільненим районам Харківської та Херсонської областей необхідно застосовувати ці методи і регулювати процеси, в тому числі демократичними інструментами.

Як свідчать заходи, вжиті Українською владою на деокупованих територіях, дотримання прав і свобод людини є одним із головних пріоритетів нашої держави. Влада забезпечує доступ до правосуддя та належні умови життя, включаючи захист від порушень прав на освіту та охорону здоров'я.

Ще один важливий аспект – Україна намагається залучити міжнародну спільноту до врегулювання конфлікту, а правозахисні організації – до моніторингу ситуації в тимчасово окупованій зоні.

Проте необхідно продовжувати працювати над покращенням ситуації з правами та свободами на деокупованих територіях. З цією метою уряди повинні бути активнішими у своїх зусиллях щодо вирішення конфліктів і залучати до цієї співпраці більше міжнародних організацій і партнерів.

Список використаних джерел:

1. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022 № 3 (86). С. 13-25.
2. Макарова О. П. Проблеми адаптації дітей з вимушено переміщених сімей, які залишили зону активних бойових дій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 196-196
3. Рік роботи Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL : <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/r1k-roboty-upovnovazhenoho-verkhovnoi-rady-z-prav-liudyny>.
4. Яковенко М. О., Бондар В. С. Про завдання органів досудового розслідування в умовах подолання наслідків агресії РФ на де окупованих територіях: до постановки проблеми. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 226-241.
5. Зінченко Д. А. Надання психологічної допомоги жертвам які постраждали від домашнього насильства під час військового стану в Україні. *Особистість, суспільство, війна*: тези доп. міжнар. психолог. форуму. Харків, 2023. С. 101-105.

АТУЛХОВА Катерина,
викладач німецької та англійської мов,
Екологічний коледж
Львівського національного
аграрного університету

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Існуючі агротехнології, що застосовуються в сучасному сільськогосподарському виробництві, зокрема на зрошуваних землях, не в повній мірі відповідають вимогам раціонального використання земель, не сприяють відтворенню і збереженню родючості ґрунтів, покращенню існуючого стану ґрунтових ресурсів. Це означає, що нинішнє нераціональне використання землі завдає великих екологічних та економічних втрат. З метою зниження рівня деградації докільля у світі та в Україні вжито ряд заходів та розроблено низку міжнародних документів і програм, які сприяють способам захисту докільля та поступового переходу його до сталого розвитку.

На здатність вирішувати існуючі екологічні проблеми та запобігати виникненню нових впливають такі компоненти:

- стабільність екологічного законодавства;
- відсутність прогалин у чинному законодавстві;
- наявність чіткої екологічної політики на всіх рівнях влади;
- ефективність державного управління в системі діяльності державних природоохоронних органів;
- ефективність юридичної діяльності.

Внаслідок погіршення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель та погіршення технічного стану меліоративних систем ефективність використання меліорованих агроландшафтів знижується. Якщо проаналізувати процес рекультивації земель у таких країнах, як Англія, Бельгія, Німеччина, Франція, тощо, де постійно реконструюються існуючі меліоративні системи, інтенсифікується сільське господарство за рахунок меліорації, то можна зрозуміти, що в цих країнах екстенсивне землекористування змінюється інтенсивніше. Система законодавства України щодо раціонального землекористування передбачає наявність загального законодавства, спеціального законодавства та пакета підзаконних актів. Отже, система правового раціонального землекористування включає в себе норми, які визначені:

- Конституцією України;
- міжнародними угодами, підписаними і ратифікованими Україною;
- законами та постановами Верховної Ради України;
- указами та розпорядженнями Президента України;
- декретами, постановами та розпорядженнями уряду України;
- нормативними актами, які включають інструкції, методики, накази, прийняті міністерствами, відомствами, центральними органами виконавчої

влади; нормативними актами органу, який згідно з Законодавством України здійснює нагляд за природоохоронною діяльністю.

Аналіз існуючої законодавчої бази щодо забезпечення раціонального використання земель та регулювання антропогенного навантаження на меліоровані землі сільськогосподарського призначення показав відсутність системного підходу до їх використання та управління. Обґрунтованих результатів землеустрою можна досягти лише на основі синтезованого методу, який враховує вимоги адаптивних систем землеустрою, агроекологічний підхід та специфічні правила та норми землеустрою. Це пов'язано з тим, що лише в рамках проєктів землеустрою можна одночасно узгоджувати економіку, організацію та технологію виробництва, землеустрій відповідно до місцевих природних умов, продуктивних та територіальних особливостей ґрунту, його агроекологічних характеристик. Лише в проєкті землеустрою еколога – ландшафтний підхід змінюється з абстрактного на реальний і виявляється у вигляді науково обґрунтованої організації території.

Недотримання ґрунтозахисних заходів, посилення антропогенного негативного впливу на сільськогосподарські угіддя, зменшення меліоративних, культурно-технічних робіт, порушення агросистеми призвели до погіршення якості ґрунтів – виснаження, засолення, порушення землеробства. Землекористування та розміщення посівів відбуваються переважно за ринковою кон'юнктурою та за відсутності заходів, що забезпечують захист ґрунтів та відтворення їх родючості. Тому в період трансформації земель особлива роль відводиться землеустрою, в якому визначаються нові методи та підходи до формування та організації території новостворених землекористувань. Результати досліджень НААН України показують, що науково обґрунтована сівозміна є основою сільського господарства, запорукою його стабільності, оскільки суттєво впливає на водний, поживний, біологічний режими ґрунту, швидкість детоксикації шкідливих культур, речовин, що надходять у ґрунт під час землеробства. Водночас сівозміна може допомогти не тільки отримувати хороші врожаї, а й захистити навколишнє середовище, зберегти та підвищити природну родючість ґрунту. Одним із механізмів вирішення проблеми деградації земель є землеустрій – комплекс соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання під впливом суспільних відносин. Це означає що землі сільськогосподарського призначення для товарного сільськогосподарського виробництва мають використовуватися відповідно до встановлених та затверджених у встановленому порядку проєктів землеустрою, які забезпечують еколога-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь та передбачають ґрунтозахисні заходи.

У той же час, єдиним радикальним шляхом боротьби з посухою, яку людство зазнало за час свого існування, є зрошення. Тільки зрошення ґрунту може значно витримати, пом'якшити руйнівні наслідки посухи, врятувати посіви від загибелі, забезпечити достатню кількість зернових та інших культур у критичних кліматичних умовах. Меліорація земель повинна

проводитися з метою забезпечення: раціонального використання земельних, водних, лісових та мінерально-сировинних ресурсів; захисту земель від деградації, вітрової та водної ерозії; охорони ґрунтів від виснаження, засолення, заболочення, насичення пестицидами, нітратами, радіоактивними та іншими шкідливими речовинами, погіршення інженерно-геологічних властивостей; охорони поверхневих і підземних вод від забруднення та виснаження; запобігання негативному впливу меліоративних заходів на рослинний і тваринний світ, рибні запаси; збереження природних ландшафтів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, водно-болотних угідь міжнародного значення, інших територій, що підлягають особливій охороні. За впливом на ґрунт і рослини зрошення поділяють на зволожувальне, удобрювальне та спеціальне. Також існує п'ять основних способів постачання та розподілу води на зрошуваних землях: поверхнєве, дрібнодисперсне (аерозольне), дощування, внутрішньо ґрунтове, субіригація. Правильний вибір способу проведення зрошення залежить від комплексу природних умов клімату, ґрунтів, рельєфу, механічного складу ґрунтів, гідрогеологічних властивостей, глибини залягання рівня ґрунтових вод та ін.

Еколого-економічне обґрунтування використання зрошуваних земель можливе шляхом розробки Проєктів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Вони розроблюються з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів.

Такі проєкти розроблюються відповідно до статті 52 ЗУ «Про землеустрій». На основі аналізу існуючої законодавчо-нормативної бази щодо забезпечення раціонального землекористування на зрошуваних землях встановлено відсутність системного підходу щодо їх використання та управління ними. Еколого-економічне обґрунтування використання зрошуваних земель можливо лише в рамках проєктів землеустрою, які комплексно вирішують питання не тільки раціонального використання та охорони землекористувань, а і питання з організації території зрошуваних земель.

Список використаних джерел:

1. Яремко Ю. І. Еколого-економічні засади раціонального землекористування в межах південно-степової зони України: кол. монографія. Херсон : ПП «Резнік», 2018. 180 с.
2. Дудяк Н. В. Інтегральна оцінка стійкості меліорованих агроландшафтних систем в наслідок антропогенного навантаження. *Бізнес-навігатор*. 2013. № 1. С. 285-291.
3. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. Міжнародний документ (ООН). URL : http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_455.
4. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2831-15#Text>.
5. Про меліорацію Земель: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text>.
6. Про охорону земель: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
7. Про землеустрій: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

КАРПЕНКО Наталія Миколаївна,

викладач
Ніжинського агротехнічного коледжу
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Державне регулювання – це ті функції держави, пов’язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи. В залежності від того, який сенс мають правовідносини у сфері лісового господарства, формується і відповідний арсенал державного управління, то є адміністративно-правового впливу на свідомість і поведінку їх учасників економічних умов. При цьому варто підкреслити, що історичний досвід розвитку суспільства (особливо в період новітньої історії) свідчить, що в чистому вигляді себе не виправдовують ні моделі директивної економіки, ні моделі ліберального ринку. Поняття державного регулювання аналізувався і розроблялося ще в радянські часи, тому успадкованій вітчизняній доктрині права визнається позиція, що державне регулювання – це частина управління, яка визначається як здійснюваний усією системою юридичних засобів вплив держави на суспільні відносини з метою їх впорядкування. При цьому вплив на суспільні відносини має суто юридичний характер, оскільки здійснюється за допомогою права і сукупності правових засобів.

Державне регулювання в сучасному розумінні здійснюється через проведення регуляторної політики у сфері економіки, в результаті чого формується певна система регуляторних органів – державних органів, а також органів місцевого самоврядування та недержавних організацій, що діють на основі санкціонованих державою правил, тобто тих, які здійснюють керівництво та управління окремими сферами народного господарства, зокрема у сфері природних ресурсів – лісовим господарством. Таким чином, державне регулювання у сфері лісового господарства тісно пов’язане з управлінням в цілому, але не обмежується його адміністративними параметрами, а має на меті ефективне вплив на економічні відносини. На сучасному етапі розвитку юридичної науки управління в сфері охорони природних ресурсів визначається як свідомий вплив людини на різноманітні господарські і природні об’єкти та процеси, що відбуваються в навколишньому середовищі, а також на людей, пов’язаних з ними, що здійснюється для отримання бажаних результатів [1, с. 154].

Основним завданням державного регулювання та управління у сфері лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом:

- формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин;
- визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- встановлення відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів.

Верховна Рада України у сфері лісових відносин:

- визначає основи державної політики у сфері лісових відносин;
- приймає закони щодо регулювання відносин у цій сфері;
- затверджує загальнодержавні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України.

Кабінет Міністрів України у сфері лісових відносин:

- забезпечує реалізацію державної політики у сфері лісових відносин;
- спрямовує і координує діяльність органів виконавчої влади щодо організації охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- затверджує державні програми з охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- передає у власність, надає в постійне користування для нелісогосподарських потреб земельні лісові ділянки, що перебувають у державній власності;
- приймає рішення про обмеження або тимчасове припинення діяльності підприємств, установ і організацій в разі порушення ними природоохоронного та лісового законодавства;
- вирішує інші питання у сфері лісових відносин відповідно до Конституції України та законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства:

- визначає пріоритетні напрями та стратегію розвитку у сфері лісових відносин;
- забезпечує формування державної політики у сфері лісових відносин;
- розробляє та організовує виконання державних цільових, галузевих та інших програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- забезпечує нормативно-правове регулювання з ведення лісового господарства;
- вирішує інші питання, визначені законами України та покладені на нього актами Президента України.

Державне регулювання відносин у сфері лісового господарства в Україні на сучасному етапі має певні особливості. Як свідчать експерти Світового банку, у процесі переходу до ринкових реформ, в ході демократизації

країни Центральної і Східної Європи, і Україна зокрема, позбулися своїх експлуатаційних лісів, що відбулося переважно в результаті реституції, а в деяких випадках у зв'язку з рішенням про створення мереж охоронюваних територій, тобто про відмежування користування з вилученням ресурсу [2].

Зараз на державу і його органи у сфері реалізації відносин у лісовому господарстві покладаються такі обов'язки:

- здійснення заходів з поступовим зменшенням негативного впливу на природні лісові ресурси;
- забезпечення екологічно обґрунтованого розміщення та подальшого розвитку продуктивних сил у сфері лісового господарства;
- реалізація системи відстеження за показниками сфери лісового господарства з метою виявлення факторів негативного впливу;
- створення умов для раціонального природокористування в державі, з метою забезпечення екологічної стабільності тощо.

Для реалізації цих обов'язків потрібен якісно новий рівень управління, екологізації економіки, перехід на новий рівень матеріальної культури, сумісної і збалансованою з природно-ресурсним потенціалом. Необхідно передбачити комплексні заходи охорони і захисту лісових та інших видів (земельних, водних, сировинних і т. п.) ресурсів, збереження біологічної різноманітності, розвитку екологічно безпечних технологій, відповідності національного природоохоронного законодавства міжнародним правовим актам.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. та ін. Екологічне управління: підручник. К. : Либідь, 2004. 432 с.
2. Інституційні зміни в лісному секторі в перехідний період. Всесвітній банк, 2005. 79 с.

НАЛИВАЙКО Ігор Олегович,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Соціальні послуги, які надаються в державі, мають відповідати тим соціальним правам, які надаються. Обидва процеси ґрунтуються на нормативності права.

Нормативність, яка вважається ознакою права, у традиційному розумінні характеризується вираженням формально визначених норм, які відображені у формі статей нормативно-правових актів (Конституції України, законів та підзаконних актів). норми та правові акти) [1]. Спочатку виходить,

що «формальність» і «закріплене в законі» мають бути законними, належними, системними тощо.

Науковці описують «нормативність» як рефлексивне поєднання універсального обов'язку та універсальної значущості, які прищеплені елементу приналежності цінності, яка в нього включена (або інше середовище). Це призводить до того, що елемент приналежності має нормативний компонент (або компонент) [2]. Дослідники також дійшли висновку, що правова нормативність є формою соціальної нормативності і, як наслідок, має якісні відмінності. Відмінності в якісній нормативності права мають суттєве значення для загального поняття, що дозволить чітко охарактеризувати те чи інше явище як правове, виходячи зі специфіки права як суспільного явища [2, с. 36].

У Конституції України поняття законності відображено в статті 19 Основного Закону, це поняття є найважливішим для правового порядку в Україні, оскільки в ньому зазначено, що ніхто не може бути примушений робити те, що прямо не встановлено законом. Крім того, органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише в межах повноважень і відповідно до Конституції та законів України [3].

Соціальна складова легітимності є похідною від іншої форми легітимності. Як наслідок, стаття 1 Конституції України говорить, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою. Також вже у статті 3 Основного Закону України зазначається про обов'язок держави захищати такі найвищі соціальні цінності, як «життя», «здоров'я», «честь і гідність», «недоторканність» і «безпека» [3].

Як наслідок, важливо розглянути соціальні аспекти нормативності та питання стану добробуту, також важливо визнати особливості та функції держави добробуту.

Соціальна держава – це особливий тип держави, яка є соціально орієнтованою, має розвинену економіку, сприяє розвитку соціальної справедливості. На думку дослідника, соціальна держава, яка активно реалізує масштабну соціальну політику, має значний вплив на реалізацію комплексу соціальних, екологічних і культурних прав людини і громадянина, що узгоджується з конституційним визнанням людини як найвища соціальна цінність у суспільстві [4].

Соціальна функція в широкому розумінні є основним напрямом діяльності держави, ця діяльність спрямована на забезпечення захисту суспільства, безпеки населення, охорони здоров'я та нормального способу життя всього населення, в першу чергу тих, громадянам, які в силу різних факторів та об'єктивних умов не можуть працювати, скільки б їм хотілося, а також з виділенням коштів на навчання, відпочинок, будівництво доріг, житла, транспорту та зв'язку тощо.

Статтею 1 Закону України «Про соціальні послуги» визначено, що «основні соціальні послуги» – це соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг відповідно до цього Закону здійснюють Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, районні, районні

в районі. у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських рад міст обласного значення, а також виконавчі органи сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад, створених відповідно до закону та перспективного плану утворення територій громад та визнано Кабінетом Міністрів України повноважними в установленому законом порядку [5].

Крім того, у пункті 15 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» зазначено, що «складні життєві обставини» – це обставини, що негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток особи. Ці обставини виходять за межі здатності особистості подолати їх самостійно. Чинники, які можуть призвести до складних життєвих ситуацій:

- похилий вік;
- втрата всієї або часткової рухової функції, пам'яті або нездатність лікувати захворювання;
- психічні та поведінкові розлади, у тому числі вживання психоактивних речовин;
- інвалідність;
- безпритульність;
- безробіття;
- низький дохід;
- порушення поведінки у дітей внаслідок розлучення батьків;
- ухилення батьків або осіб, які беруть на себе їх батьківські обов'язки;
- втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в невільних місцях;
- жорстоке поводження з дитиною;
- гендерне насильство;
- домашнє насилля;
- причетність до торгівлі людьми [5].

У частині 8 статті 13 надавачі соціальних послуг зобов'язані:

- забезпечувати інтереси отримувачів їх послуг під час надання послуг;
- проводити навчання та підвищення кваліфікації надавачів послуг;
- проводити оцінку потреб людей або сімей у їхніх послугах;
- взаємодіяти з іншими суб'єктами в системі надання послуг;
- інформувати громадськість та кожного отримувача своїх послуг про послуги, які вони надають;
- сприяти одержувачам у вирішенні їх соціально-побутових питань, у тому числі шляхом представництва їхніх інтересів [5].

Наприклад, стаття 10 Конвенції про мінімальні стандарти соціального забезпечення передбачає, що медична допомога включає:

- у разі захворювання;
- догляд лікаря загальної практики, в тому числі відвідування на дому;
- послуга лікаря-спеціаліста в лікарнях або поза лікарнями;

- надання основних фармацевтичних препаратів лікарем або іншим кваліфікованим лікарем;
- госпіталізація при необхідності; під час вагітності та пологів та їх наслідки;
- під час вагітності та пологів та їх наслідки [6].

Натомість у роз'ясненні Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо тимчасового захисту та статусу біженця йдеться про захоплення України військовими 24 лютого 2022 року внаслідок агресії російських військ проти України, соціальні права громадян ті, хто отримав тимчасовий захист в європейських країнах, включають право навчатися в навчальних закладах на рівні громадян країни, в якій вони перебувають, право на працю, право на житло, право на соціальне забезпечення, право на медичне обслуговування, право на відповідну інформацію щодо тимчасового захисту, можливість отримати статус біженця в майбутньому, можливість у будь-який час повернутися до країни свого громадянства [7].

Замість висновків слід зазначити наступні суттєві аспекти прояву «нормальності» соціальних послуг як ознаки соціального права на регіональному та національному рівнях:

- нормальність соціального права може бути виражена через обмеження права, але не через його відсутність. Зрештою, в цьому сценарії немає єдиного закону як явища (він не виражений, він не проявляється), тому що в цьому сценарії є правова порожнеча. Якщо в законі є порожнеча, то не можна звинувачувати його в нормативності, як сигналі, бо тоді в ньому відсутні ознаки системності, нормотворчості тощо.

- визначення «соціальні послуги» у Законі України «Про соціальні послуги» є змістовним, оскільки не передає уявлення про сутність чи мету соціальних послуг, а також не стосується предмета забезпечення соціальних прав.

- вітчизняна категоризація складних життєвих обставин на національному рівні має відповідати наданню соціальних послуг щодо конкретного соціального права. Це означає, що метою і змістом соціальної послуги має бути відновлення того чи іншого соціального права. Якщо розглядати «складні життєві обставини» як предмет правовідносин у зобов'язаннях надавачів соціальних послуг згідно зі статтею 13 Закону України «Про соціальні послуги», то стандарт має бути не менш жорстким, ніж конкретні стандарти, які виражають (визначати, регулювати) конкретні соціальні права.

«Складні життєві обставини» в країнах Європейського Союзу не повною мірою відображають вимоги обставин, визначені національним законодавством України, це свідчить про недолік законодавства на міжнародному, регіональному рівнях щодо адаптації України до Вимоги ЄС. При цьому «обставини», які містяться у національному законодавстві, не мають асоціації з іншим галузевим законодавством – цивільним, сімейним, трудовим, кримінальним, виконавчим тощо. Внаслідок цього правове регулювання забезпечення охорони та захисту соціальних прав не враховується.

Відмінність змісту та різновидів надання соціальних послуг у різних країнах ЄС применшує правове значення соціального права як форми регулювання, що відповідає стандартам ЄС.

ЄС та Україна не вважаються одностайними суспільними правопорядками через різноманіття та плюралізм правових підходів щодо проголошення права нормою. Однак автономія країн ЄС у сфері соціальних послуг моделює їх локальний і глобальний рівень соціальних, незалежних і правових держав.

Список використаних джерел:

1. Наливайко Л. Р. Поняття та основні ознаки функцій держави. *Правова держава*. 2005. С. 177-190.
2. Заморська Л. І. Нормативність права як соціальна цінність. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 45. С. 28-37.
3. Конституція України: (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). К. : Ліра, 2006. 96 с.
4. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії. Х. : Doctoral dissertation, 2010.
5. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
6. Список ратифікацій Конвенції № 102 Міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення»: Статус Міжнар. орг. пр. від 31.12.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_390#Text.
7. Роз'яснення щодо тимчасового захисту та отримання статусу біженця. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – Головна. URL : https://ombudsman.gov.ua/news_details/rozyasnennya-shchodo-timchasovogo-zahistu-ta-otrimannya-statusu-bizhencya.

НОВИК Марія Юріївна,
викладач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ІНСТИТУТАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Протягом останніх десятиліть Україна досягла значного прогресу у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах та приєдналася до всіх основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності та прав жінок: Пекінської Декларації та платформи дій, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативного протоколу до неї, відповідних конвенцій Міжнародної організації праці.

Пріоритетність питань гендерної рівності визнаються і органами місцевого самоврядування.

Станом на серпень 2021 року більше ніж 80 громад в Україні підписали Європейську хартію рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, розроблену у 2004 році Радою європейських муніципалітетів і регіонів (РЕМР). Хартія, підтримана Європейською комісією, закликає місцеві та регіональні органи самоврядування взяти на себе зобов'язання використовувати існуючі повноваження і партнерство для досягнення більшої рівності своїх громадян.

Підписання Хартії органами місцевого самоврядування демонструє готовність дотримуватись принципів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та реалізувати зобов'язання у сфері гендерної рівності на території територіальної громади. Пріоритети, заходи та ресурси для їх реалізації відображаються у відповідному плані дій органу місцевого самоврядування.

Незважаючи на позитивні зрушення у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків гендерна нерівність ще існує у багатьох сферах.

Відповідно до Розділу III Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає рівність прав жінок і чоловіків в громадсько-політичній сфері. Фактично ці норми розкривають положення Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та запроваджують можливість застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків у виборчому процесі, на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців. Позитивні дії, відповідно до цього Закону, становлять собою спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України [2].

Також серед основних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію жінками і чоловіками своїх рівних прав і можливостей, є Конституція України, яка закріпила рівність прав жінки і чоловіка. Так, відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1, ст. 24].

Нещодавно в Україні провели гендерне опитування апаратів міністерств та відомств. Дослідження проводили у дві хвилі. Перша розпочалася за два дні до війни. Втім, навіть у цей складний період вдалося опитати понад 9 тисяч осіб. Перша хвиля дозволила врахувати певні недоліки, побажання, удосконалити методологію. З 23 серпня по 25 вересня провели польовий етап другої хвилі. Участь у цьому опитуванні була добровільною. Загалом долучилися понад 21 тис. публічних службовців із 79 ЦОВВ. Результати гендерного опитування в публічному секторі «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на державній службі України» засвідчили, що 82,5 % опитаних згодні та цілком згодні з тим, що чоловіки і жінки мають рівні шанси та можливості для кар'єрного росту у центральних органах виконавчої

влади. Також більшість опитаних затримуються на роботі або беруть роботу додому і працюють після завершення робочого дня. 16,2 % державних службовці вказали про необхідність психологічної підтримки. Чоловіки значно більше відмовились від психологічної підтримки (68,6 %), ніж жінки (50,7 %).

Також 62,7 % учасників дослідження відзначили, що не мають можливості працювати за індивідуально визначеними формами роботи. Чоловіки відзначили, що мають більше таких можливостей (різниця становить 5,7 %). Якщо говорити про співбесіди при прийомі на роботу, то 14,9 % – питали про сімейний статус. 11,2 % – питали про наявність дітей, 4,4 % – питали про плани стосовно народження дітей. Жінок частіше питали про наявність дітей (12,3 % жінок та 8,5 % чоловіків), а також щодо планів народження дітей (5,8 % жінок та 0,9 % чоловіків), також 1,8 % жінок вказали, що їх питали про наявність вагітності.

Отже, на сьогодні досягнуто 30 % представництва жінок на посадах категорії А, але це ще не є такою межею та ідеалом. Збалансована участь передбачає представлення жінок відповідно до того відсотку, який працює в інститутах державної влади та органах місцевого самоврядування. Рівна частина передбачає також, що співробітники можуть вільно висловлювати свої думки, відстоювати свою позицію і не боятися того, що вони будуть за це покарані тим чи іншим чином.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Законодавство України: база даних. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/ed20230331#Text>.

БАДАЛОВА Тетяна Геннадіївна,
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
майор поліції

Науковий керівник:

ФЕДЧЕНКО Володимир Михайлович,
професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРПОЛУ ЩОДО ОГолошення ОСІБ В МІЖНАРОДНИЙ РОЗШУК ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ЕКСТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Останнім часом спостерігається тенденція, за якої громадяни, які вчинили злочини та бажають уникнути покарання, намагаються вирішити питання уникнення кримінальної відповідальності шляхом виїзду «за кордон». Сьогодні, як ніколи, міжнародне співробітництво між державами є одним з основних інструментів, яке спрямоване на об'єднання зусиль у боротьбі із злочинністю. Звісно умови воєнного стану значно ускладнюють процес взаємодії між державами, але навіть за таких обставин не можливо допускати ситуацій, які б призвели до ухилення від кримінальної відповідальності вказаних осіб. Основною метою міжнародного співробітництва є вироблення спільної стратегії та координація дій держав у запобіганні та безпосередній боротьбі зі злочинністю. Таким чином, у сучасній науковій доктрині досить значна увага приділена вивченню питання використання можливостей Інтерполу під час оголошення особи у розшук та здійснення процедури екстрадиції в Україні. Щоб зрозуміти саму структуру, діяльність Інтерполу, розглянемо саме поняття Інтерполу.

Інтерпол – це міжнародна організація кримінальної поліції, яка створена для координації взаємодії правоохоронних органів держав та здійснення спільних заходів щодо боротьби з міжнародною злочинністю [1]. Метою Інтерполу є: забезпечувати широку взаємодію всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках існуючого законодавства країни та у дусі Загальної Декларації прав людини; створювати і розвивати установи, які можуть успішно сприяти попередженню кримінальної злочинності і боротьбі з нею (ст. 2 Статуту міжнародної кримінальної поліції – ІНТЕРПОЛ) [2].

У ст. 3 Статуту зазначено, що організації забороняється будь-яке втручання чи діяльність політичного, воєнного, релігійного чи расового характеру [2]. Згідно з положеннями Статуту Інтерполу можна зробити

висновок, що цю організацію можна віднести до міжнародних міжвідомчих організацій. Про це свідчить рівень представництва держав у системі Інтерполу і наявність у нього правосуб'єктності. Співробітництво країн в Інтерполі стосується визначеного кола питань, пов'язаних з участю поліцейських органів країн-членів у боротьбі з кримінальною злочинністю. Нажаль на період змін, які відбулися у кримінальному процесуальному законодавстві України (20.11.2012 р.) зміни у законодавстві щодо діяльності Інтерполу в Україні не відбулися, особовий склад Інтерполу у своїй практичній діяльності продовжував користуватися «Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів» затвердженої наведеним вище спільним наказом № 54/1858 від 26.02.1997 р. [3].

Починаючи з 2020 року МВС України, Офісом Генеральної прокуратури, Національного Антикорупційного бюро України, Службою Безпеки України, Державного Бюро розслідування, Міністерства Фінансів України, Міністерства Юстиції України переглянуто попередні вимоги щодо діяльності НЦБ Інтерполу в Україні, в яких враховано реформи у сфері правоохоронної, судової діяльності України і зміни, які відбулися у кримінальному процесуальному законодавстві України. Так, 17.08.2020 р. наказом № 613/380/93/228/414/510/2801/5 МВС України, Офісу Генеральної прокуратури, Національного Антикорупційного бюро України, Служби Безпеки України, Державного Бюро розслідування, Міністерства Фінансів України, Міністерства Юстиції України затверджено «Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» [4].

Використання інформаційної системи Інтерполу правоохоронними органами України здійснюється відповідно до встановленого цією Інструкцією порядку у формі надсилання запиту/звернення до уповноваженого підрозділу або у формі прямого доступу.

Так, згідно умов інструкції [4] уповноважений підрозділ на підставі отриманого від правоохоронного органу України запиту/звернення забезпечує використання інформаційної системи Інтерполу шляхом надсилання запиту про публікацію Генеральним секретаріатом Інтерполу оповіщень:

- червоного оповіщення (RED NOTICE);
- синього оповіщення (BLUE NOTICE);
- зеленого оповіщення (GREEN NOTICE);
- жовтого оповіщення (YELLOW NOTICE);
- чорного оповіщення (BLACK NOTICE);
- пурпурного оповіщення (PURPLE NOTICE);
- помаранчевого оповіщення (ORANGE NOTICE).

Види оповіщень (циркулярів) Інтерполу:

Червоні оповіщення або «оповіщення з червоним кутом» («розшукується») використовуються для організації арешту з подальшою екстрадицією злочинців, що розшукуються на міжнародному рівні. Ці повідомлення базуються на діючому на

національному рівні постанові про арешт, або рішенні суду, що вступило в законну силу, а також прискорюють процес екстрадиції для країн, які визнають ці повідомлення як запит про тимчасовий арешт (з 1998 року це 129 країн-учасниць Інтерполу – 69 %). Повідомлення складається з 3-х основних елементів – детальні відомості про особу, юридична інформація та заходи, що необхідно вжити в разі встановлення особи.

Сині оповіщення використовуються для пошуку інформації про особу або незаконну діяльність осіб, залучених у кримінальну діяльність: найчастіше – для відстеження та встановлення місцезнаходження правопорушників, коли рішення про екстрадицію не прийнято; для встановлення місцезнаходження свідків злочинів.

Зелені оповіщення використовуються для попередження й надання оперативних відомостей про осіб та кримінальні злочини, що вони вчинили, які ймовірно можуть повторити ці злочини в інших країнах. Цей вид повідомлень найчастіше використовуються у випадках педофілії, організованої злочинності та хуліганства. Публікація їх може бути ініційована Генеральним секретаріатом Інтерполу.

Жовті оповіщення використовуються, щоб допомогти встановити місцезнаходження безвісти зниклих й ідентифікувати осіб, які не можуть ідентифікувати себе самостійно, і можуть бути опубліковані на загальному (публічному або незахищеному) веб-сайті Інтерполу.

Чорні оповіщення використовуються для ідентифікації невпізнаних трупів та містять опис знайдених трупів, а також відбитки пальців (у разі їх наявності). Усього в даний час в Генеральному секретаріаті виставлено 820 таких карток.

Пурпурні оповіщення використовуються для попередження про способи вчинення злочинів, предмети, методи і способи приховування злочинів, запиту інформації, яка може сприяти досудовому розслідуванню злочинів.

Помаранчеві оповіщення використовуються для попередження поліції, суб'єктів суспільства та інших міжнародних організацій про потенціальні загрози від замаскованої зброї, поштових відправлень з вибухівкою та інших небезпечних матеріалів, про осіб, методи та способи терористичних актів.

Також існує так зване «спеціальне оповіщення». Спеціальне оповіщення Інтерпол-Рада Безпеки ООН видається відносно особи або групи осіб, що підлягають санкціям ООН через: заморожування активів, заборону пересування, ембарго на поставку зброї.

Оголошення особи в міжнародний розшук складається з таких етапів:

- направлення запиту правоохоронного органу до ДМПС НПУ (Інтерполу);
- перевірка запиту на предмет дотримання міжнародних актів, яка проводиться ДМПС НПУ (Інтерполу).

У разі позитивного проходження перевірки ДМПС НПУ (Інтерполу) звертається за опублікуванням запиту до Генерального секретаріату Інтерполу (далі – Генеральний секретаріат). Але існують випадки повторної перевірки

запиту Генеральним секретаріатом. У разі повторної перевірки запиту Генеральний секретаріат має право в односторонньому порядку прийняти рішення про відмову в міжнародному розшуку та вилучення відомостей про розшук особи з баз даних Інтерполу, якщо злочини, за вчинення яких розшукується особа, мають політичний, військовий, релігійний або расовий характер. Також сюди належать економічні причини переслідування.

Шостим розділом вказаної інструкції [4] передбачено порядок запитування публікації оповіщень Генеральним секретаріатом Інтерполу.

Згідно умов ч. 1 шостого розділу вказаної інструкції уповноважений підрозділ запитує публікацію Генеральним секретаріатом Інтерполу Червоного оповіщення щодо осіб, які розшукуються з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції) в Україну.

Публікація Червоного оповіщення запитується за таких умов: вчинене особою діяння кваліфіковано як злочин відповідно до Кримінального кодексу України; особу в установленому законодавством порядку оголошено в розшук правоохоронними органами України: для притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше двох років; для виконання вироку, яким особу засуджено до позбавлення волі на термін щонайменше шість місяців, або якщо невідбута особою частина покарання становить не менше шести місяців.

Для запиту публікації Генеральним секретаріатом Інтерполу Червоного оповіщення правоохоронний орган України надсилає уповноваженому підрозділу формуляр для запиту публікації Червоного оповіщення, до якого додаються офіційні документи серед яких є документи які потребують перекладу на одну з робочих мов Інтерполу, а саме:

- стислий і зрозумілий опис злочину, вчиненого особою, яка розшукується, зокрема час, місце, спосіб та інші суттєві обставини вчинення злочину, а також інформацію про особисту участь особи у вчиненні злочину, мотиви, з яких його вчинено, та завдану шкоду;

- завірену копію письмового повідомлення про підозру або обвинувального акта;

- завірену копію ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування;

- завірені копії ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та ухвали про оголошення розшуку особи на стадії судового розгляду;

- завірену копію обвинувального вироку суду, яким особу засуджено до позбавлення волі, з підтвердженням набуття ним законної сили, на стадії виконання вироку.

Офіційні мови Інтерполу – англійська, французька, арабська та іспанська [1]. У зв'язку з цим виникає потреба широкомасштабного співробітництва і використання продуктивного механізму міжнародної взаємодії. Не зважаючи на сучасні прогалини в чинному законодавстві України ефективним

правовим інститутом, використовуваним у міжнародній практиці співпраці держав є інститут екстрадиції, за допомогою якого забезпечується невідворотність відповідальності та покарання осіб, які вчинили злочин на території тієї чи іншої держави.

Наразі екстрадиція – це найбільш реалізовувана процесуальна форма міжнародного співробітництва. Механізм проведення процедури екстрадиції, закріплений у КПК України та термінологічна одиниця «екстрадиція» вживається у значенні видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для:

- 1) притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) виконання вироку. Саме згідно КПК України екстрадиція включає офіційний запит про видачу особи, її встановлення на території однієї держави, перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі, а також прийняття рішення за запитом та фактичну передачу такої особи іншій державі, компетентні органи якої звернулися із запитом про видачу [5].

Перед тим як перейти до стадій видачі, варто звернути увагу, що центральними органами України щодо екстрадиції є Офіс Генеральної прокуратура України (щодо видачі підозрюваних у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування) та Міністерство юстиції України (щодо видачі підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях на стадії судового провадження або виконання вироку). Починається процедура із затримання особи, яка перебуває в міжнародному розшуку, після її виявлення на території України. Аналізом ст. 281 КПК України встановлено, що зовсім не відокремлене поняття розшук та міжнародний розшук, не зобов'язано слідчого, прокурора збирати матеріали, що підтверджують факти ухилення підозрюваного від органів досудового слідства, перетину кордону України для виключення ризиків визначених у ст. 177 КПК України під час обрання запобіжного заходу – тримання під вартою. Також у ст. 281 КПК України не відокремлено підрозділи, які здійснюють розшук та міжнародний розшук, не визначено правовий статус циркулярів (повідомлень) Інтерполу про розшук і арешт особи як правової підстави для її затримання [5].

На практичному досвіді застосування можливостей ДМПС НПУ (Інтерполу) існували та до теперішнього часу існують деякі проблемні питання пов'язанні зі здійсненням перекладу на одну з робочих мов Інтерполу (англійська, французька, арабська та іспанська) необхідних процесуальних документів [1]. Вказана вимога суперечить можливостям працівників правоохоронних органів, а саме здійснення перекладу процесуальних документів, які становлять слідчу таємницю. Нажаль до теперішнього часу в Національній поліції України та в інших державних органах України, пов'язаних з проведенням досудового розслідування так і не вирішено проблему щодо заснування спеціального підрозділу, який би відповідав за переклад службових матеріалів у зв'язку з чим відповідальність за здійснення перекладу службових матеріалів покладається на той орган, який оголошує особу у міжнародний розшук. Також слід зазначити, що під час здійснення

перекладу приватними компаніями існує також загроза розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України «Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування») [5], тому що, більшість таких компаній використовують перекладачів з усієї України в режимі онлайн, а отже у слідчого не має можливості належним чином попередити перекладача про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей досудового розслідування. Всі компанії такого напрямку співпрацюють з перекладачами по всій Україні та перенаправляють відскановані копії документів за допомогою інтернет ресурсів на електронну скриньку, а деякі взагалі користуються послугами пошти, тому існує загроза втрати документів, розголошення відомостей, що становлять державну таємницю та таємницю досудового розслідування (ст. 222 КПК України) [5]. Також, в свою чергу враховуючи обставини залучення онлайн перекладачів взагалі не має можливості безпосереднього попередження перекладача про не розголошення змісту перекладу відомостей досудового розслідування, що є порушенням п. 4 ст. 68 КПК України, також в такому випадку у слідчого не має змоги з'ясувати у перекладача стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком (ч. 4 ст. 68 КПК України) [5].

Тобто підсумовуючи наведене, робимо висновок про те, що проблематика здійснення перекладу процесуальних документів, які несуть в собі державну таємницю в нашій країні зовсім не вирішена та процесуально не закріплена.

На нашу думку слід враховувати вимоги міжнародних угод та договорів, при цьому слід розробити відповідний механізм застосування чинного законодавства України щодо здійснення процедури екстрадиції відносно злочинів будь-якої категорії, та не допускати випадки не притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за скоєння ними злочинів з початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Щодо озвучених проблемних питань зі здійснення перекладу необхідних процесуальних документів у рамках міжнародного співробітництва у тому числі з питань здійснення екстрадиції, проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, особливо під час доказової діяльності щодо злочинних угруповань існує необхідність на законодавчому рівні вирішити озвучену у статті проблематику щодо здійснення перекладу відповідних процесуальних документів, необхідних для проведення процедури екстрадиції шляхом внесення до положень чинного КПК відповідних змін, а саме: ст. 68 КПК України щодо особи перекладача; ст. 281 КПК України щодо розшуку та міжнародного розшук, необхідності збору матеріалів, що підтверджують факти ухилення підозрюваного від органів досудового слідства, перетину кордону України для виключення ризиків визначених у ст. 177 КПК України під час обрання запобіжного заходу – тримання під вартою, відокремлення підрозділів, які здійснюють розшук та міжнародний розшук. Визначення правового статусу циркулярів (повідомлень) Інтерполу про розшук і арешт особи як правової підстави для її затримання.

Список використаних джерел:

1. Навчальні матеріали Національної академії Внутрішніх справ. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/SPOU/1-8.html>.
2. Статут міжнародної організації кримінальної поліції – ІНТЕРПОЛ від 04.11.1992 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text.
3. Наказ № 54/1858 від 27.02.1997 р. МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України затверджено Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>.
4. Наказ № 613/380/93/228/414/510/2801/5 від 17.08.2020 р. МВС України, Офісу Генеральної прокуратури, Національного Антикорупційного бюро України, Служби Безпеки України, Державного Бюро розслідування, Міністерства Фінансів України, Міністерства Юстиції України затверджено «Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 05.02.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

ГАРАЩУК Діана Петрівна,
ад'юнкт кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОДАЛЬШОГО ЕТАПУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

На сьогоднішній день забезпечення раціонального використання природних ресурсів є основним завданням сучасного суспільства. В свою чергу держава здійснює контроль за додержання раціонального використання природних ресурсів, зокрема і водних живих ресурсів – риби різноманітних порід. У випадку незаконного видобування водних живих ресурсів з водного середовища, якщо такими діями була спричинена істотна шкода, передбачена кримінальна відповідальність згідно ст. 249 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Проаналізувавши статистичні дані Офісу Генерального прокурора ми маємо змогу побачити, що одним з найпоширенішим кримінальним правопорушенням проти довкілля є незаконне зайняття рибним добувним промислом. Так у 2022 році з 4018 кримінальних правопорушень зазначеної категорії 576 зареєстровано за ст. 249 КК України (14 %), у 2021 році з 5416 – 613 відповідно (11 %), у 2020 році з 4558 – 608 (13 %), у 2019 році з 3769 – 619 (16 %), у 2018 році з 3529 – 538 (15 %) [5]. Вказане свідчить, що на часі

вивчення проблемних питань досудового розслідування досліджуваного протиправного діяння є досить актуальним і тому вважаємо нагальною потребою розглянути детально подальший етап досудового розслідування та основні типові слідчі ситуації, які виникають протягом нього.

Перш за все слід зазначити думку І. Пирога, який наголошує, що етапи розслідування є виключно криміналістичним поняттям, що не закріплено у жодному нормативному акті. Вони мають суттєве значення для методики розслідування та мають бути поділені за криміналістичними критеріями, що ґрунтуються на наявній на певний момент розслідування інформації, що, у свою чергу, складає зміст слідчих ситуацій із переліком завдань щодо їх вирішення [3, с. 165].

На сьогодні у криміналістиці більшість науковців поділяють процес розслідування на початковий, подальший та заключний етапи. Однак аналіз літератури свідчить, що заключний етап порівняно з іншими є малоінформативним та нескладним у тактичному плані. Саме тому науковцями він практично не розглядається. Окремі вчені взагалі розглядають двохелементну структуру досудового розслідування з поділом його на початковий та подальший етапи. Початковий етап розпочинається з моменту внесення уповноваженою особою відомостей про вчинення злочинів до ЄРДР до повідомлення особі про підозру. Подальший етап починається з прийняття рішення у вигляді повідомлення особі про підозру і триває до моменту вирішення всіх завдань розслідування, коли сформовано доказову базу, достатню для пред'явлення обвинувачення [4, с. 49-50].

Пропонуємо розглянути думку О. Лускатова, який зазначає, що на подальшому етапі розслідування відбувається:

- висунення додаткових версій при встановленні нових обставин скоєння злочину;
- планування слідчих (розшукових) та інших дій і заходів по їх перевірці;
- виконання всього запланованого;
- визначення особи або кола осіб, винних у вчиненні злочину;
- закінчення збору доказів, оцінка їх повноти і побудова в систему;
- завершення збору даних, що характеризують особистість підозрюваного (підозрюваних);
- виявлення всіх причин і умов, що сприяли скоєнню злочину, та прийняття заходів профілактичного характеру);
- обрання запобіжного заходу (якщо він не був застосований до підозрюваного);
- складання обвинувального акту.

На даному етапі слідчий має обсяг інформації, достатній для того, щоб більш-менш точно розв'язати основні питання, які раніше виникли на початковому етапі розслідування, коли відповіді на них носили можливий, вірогідний характер. В зв'язку з появою на подальшому етапі підозрюваного, істотна частина процесуальних дій та інших заходів зосереджується навколо цієї процесуальної фігури. Головна задача даного етапу – повне і всебічне дослідження всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [2, с. 414-415].

До головних завдань подальшого етапу розслідування А. Волобуєв відносить такі:

- 1) формування системи доказів з обвинувачення особи в учиненні злочину (будуть відображені в обвинувальному акті);
- 2) установлення всіх співучасників злочину та збір доказів для їх обвинувачення;
- 3) забезпечення відшкодування заподіяних збитків, збір інформації про особистість підозрюваного (обвинуваченого).

У кожній окремій методиці розслідування на цьому етапі розглядаються типові слідчі ситуації та комплекси слідчо-розшукових дій, що їм відповідають. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування визначаються позицією, яку займає особа, якій було повідомлено про підозру у вчиненні злочину [1, с. 13].

Розглядаючи типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом ми цілком погоджуємося з думкою С. О. Книженко, яка досліджуючи особливості вищевказаного етапу кримінальних правопорушень вчинених проти довкілля розглядає наступні слідчі ситуації:

1) Підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину у повному обсязі висуненої підозри. У цій ситуації слідчий спрямовує зусилля на деталізацію обставин учинення злочинних дій (під час допиту підозрюваного) та перевірку одержаних показань іншими джерелами доказів (документами, висновками експертиз тощо).

2) Підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину частково. У цій ситуації слідчий на підставі аналізу свідчень підозрюваного висуває версії з кожного пункту як визнання вини, так і її заперечення. Із метою перевірки версій проводяться допити свідків, які раніше не були допитані, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії.

3) Підозрюваний не визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину. Як правило, підозрюваний, заперечуючи свою вину, посилається на алібі або на те, що його дії були вчинені через виробничу необхідність тощо. В указаній ситуації перевіряються версії щодо місця перебування підозрюваного, правомірності його дій за конкретних обставин тощо. Проводяться додаткові обшуки, виїмки документів, судові експертизи, допити свідків, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії [1, с. 193-194].

На підставі вищевикладеного, можемо зазначити, що подальший етап досудового розслідування відіграє значну роль, оскільки саме на цьому етапі здійснюється перевірка доказової інформації необхідної для складання обвинувального акту, щодо особи, яка вчинила протиправне діяння та скерування його для подальшого судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Волобуєва А. Ф., Степанюк Р. Л., Малярова В. О. Криміналістика: у 2 т. Х. : ХНУВС, 2018. Т. 2. 312 с.
2. Чаплинський К. О. Криміналістика: підручник. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
3. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип.. № 2 (115). С. 163-168.
4. Пиріг І. В., Самсонова В. В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів: монографія. Дніпро : ДДУВС, 2017. 152 с.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

ДЕМЧЕНКО Ірина Олександрівна,
ад'юнкт кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішня наша країна переживає тяжкі часи, а саме зіткнулася з небаченим у сучасній історії викликом – збройною агресією російської федерації, яка торкнулася всіх сфер суспільного життя народу України, зокрема і боротьби зі злочинністю правоохоронними органами нашої держави. Актуальним аспектом цієї протидії залишається проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень з метою реалізації завдань кримінального судочинства, однак умови воєнного стану суттєво вплинули на можливості проведення слідчих (розшукових) дій органами досудового розслідування, внаслідок чого виникли деякі важливі проблеми та прогалини в їх проведенні, які потребують негайного їх усунення.

Внаслідок вторгнення російської федерації на територію нашої країни, працівники поліції кожен день документують наслідки обстрілів населених пунктів та жорстоке поводження російською армією над цивільним населенням та українськими військовими на окупованих територіях та на територіях активних бойових дій. На теперішній час перед слідчими підрозділами поліції постає одна із самих важливих задач, а саме документування злочинів та процесуальне оформлення необхідних слідчих (розшукових) дій, одне із яких це огляд місця події щодо обставин убивств і катувань цивільних осіб та військових, фіксування місць одиночних і масових захоронень, порядку ексгумації тіл для проведення необхідних досліджень. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)

поняття «ексгумація трупа» не закріплене у чинному законодавстві, так з наукової точки зору у літературі під ексгумацією трупа розуміють процесуальну дію організаційно-технічного характеру, що полягає у вийманні трупа людини з могили з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження та/або інших процесуальних дій [1, с. 241].

Незважаючи на важливість питання процесуальної фіксації результатів ексгумації трупа, чинний КПК України не містить детальних вказівок про те, як саме повинні фіксуватися хід та результати цієї процесуальної дії. У частині 6 статті 239 КПК України встановлено, що про проведену слідчу (розшукову) дію складають протокол, у якому зазначають все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо під час ексгумації вилучали речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додають матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки [2, с. 93].

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксують у єдиному протоколі ексгумації трупа, оскільки саме у цьому випадку огляд проводять задля перевірки, чи є у труні труп, кому він належить, тому ці дії є складовою частиною ексгумації. Таким чином, проведення ексгумації трупа є досить складною і специфічною процесуальною дією, що вимагає професіоналізму і високого рівня морально-вольових якостей слідчого. У силу характеру місця проведення ексгумації та емоційного стану її учасників, весь процес ексгумації трупа повинен бути попередньо продуманий слідчим. Враховуючи це, знання тактики її проведення, а також вміння слідчого правильно обирати тактичні прийоми у різних слідчих ситуаціях є необхідними передумовами успішного проведення ексгумації трупа. На даний час відсутній законодавчий порядок проведення ексгумації, внаслідок чого виникають колізії і ситуації, коли отримані докази є недопустимими.

Також потрібно звернути увагу на зміни порядку проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та обшуку транспортного засобу. По-перше, в умовах воєнного стану органи досудового розслідування отримали право на проведення огляду та обшуку транспортного засобу у нічний час доби, тобто з 22 до 6 години. Раніше така можливість існувала лише для невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Вважаємо таку законодавчу норму доречною та навіть необхідною в умовах воєнного стану, однак після його завершення або зупинення варто повернутись до «загального» порядку проведення слідчих (розшукових) дій. По-друге, органи досудового розслідування отримали право проводити огляд та обшук транспортного засобу за відсутності понятих, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. При цьому

запроваджується обов'язок здійснювати безперервну відеофіксацію під час проведення огляду чи обшуку транспортного засобу. В умовах воєнного стану такі законодавчі зміни є виправданими та доречними, однак, було б доречно доповнити п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України положенням про те, що «такий відеозапис повинен відображати всі дії та рухи учасників проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи». По-третє, керівник відповідного органу прокуратури отримав право санкціонувати проведення огляду та обшуку транспортного засобу. Однак такими повноваженнями він наділений лише в умовах воєнного стану та у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Незважаючи на певну суперечливість такої законодавчої норми, вважаємо її необхідною в умовах воєнного стану та в районах проведення активних бойових дій, де суди повністю припинили або призупинили здійснювати правосуддя [3, с. 93].

Підсумовуючи вищевказане потрібно зазначити, що ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено злочини, зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування, зокрема щодо: особливостей проведення окремих процесуальних дій (зокрема, дистанційний допит свідків, огляд та збереження інформації з відкритих джерел), прийняття та оформлення процесуальних рішень (у тому числі щодо доступу до суду), здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного (*in absentia*), відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, удосконалення системи захисту свідків, потерпілих, фахівців, що працюють з такою категорією справ, зміна строків розслідування такої категорії справ (не мають спливати щонайменше до деокупації територій, де вчинено злочин). Ці проблеми залишаються актуальними з 2014 року, проте наразі значно розширилась географія територій, у межах яких вони виникають [4].

Список використаних джерел:

1. Удалова Л. Д., Макаров М. А., Азаров Ю. І. та ін. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посібник (вид. 5-те, переро. і доп.). Київ, 2020. 497 с.
2. Галаган В. І., Кулик М. Й., Моргун Н. С., Терещенко Ю. В. Огляд трупа, пов'язаний з експертизою, у кримінальному провадженні України: навч. посібник. Київ, 2018. 113 с.
3. Шаповал А. О. Огляд та обшук транспортного засобу в умовах воєнного стану. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2022. № 56. С. 102-105.
4. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL : https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk.

ДЯЧЕНКО Олександр,
ад'юнкт кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПОЛІЦІЇ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Відкрита збройна агресія російської федерації, яка продовжилась у лютому 2022 року викликала необхідність мобілізації сил і засобів для збереження державності та перегляду низки нормативних актів для наближення нашої перемоги.

Не залишилися в остронь і поліцейські та порядок організації їх діяльності. Зокрема, 15.03.2022 вступив у силу Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» [3] та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану», яким було внесено зміни в порядок проведення службового розслідування в умовах дії воєнного стану [2].

У той же час, в самому Законі зазначено, що у період дії воєнного стану службове розслідування проводиться з дотриманням вимог цього Статуту з урахуванням особливостей самого періоду.

Особливостями проведення службового розслідування у період дії воєнного стану є: службове розслідування призначається та проводиться у формі письмового провадження. Таким чином, з метою економії адміністративно-командних ресурсів дозволить пришвидшити процедуру проведення службового розслідування.

Законодавчі новели надають можливість проводити службове розслідування за фактом порушення поліцейським службової дисципліни як дисциплінарною комісією, так і однією особою, у тому числі безпосередньо уповноваженим керівником, який одноособово здійснює передбачені Статутом повноваження дисциплінарної комісії. Водночас, зміни не стосуються Статті 18. Забезпечення поліцейському права на захист Закону, що не виключає участь представника (адвоката) у дисциплінарному провадженні [1].

Важливою зміною є також зміна терміну проведення службового розслідування. Службове розслідування має бути завершене протягом 15 календарних днів з дня його призначення уповноваженим керівником. У разі потреби цей строк може бути продовжений керівником, який призначив службове розслідування, але не більш як на 15 календарних днів.

Важливою, на наш погляд, є умова, що До строку проведення службового розслідування не зараховується документально підтверджений час перебування поліцейського, стосовно якого проводиться службове розслідування, у відрядженні чи на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я, розташованих на підконтрольних органам державної влади територіях. Це дозволить уникнути зловживанням з боку поліцейського шляхом перебування останнім на лікарняному чи у відрядженні.

У разі вчинення поліцейським, відносно якого проводиться службове розслідування, вчинено інший дисциплінарний проступок, обставини його вчинення підлягають перевірці уповноваженою особою під час проведення такого службового розслідування. На наш погляд це важлива новела, яка дозволить уникнути додаткової паперової тяганини. Проте залишається не зрозумілим, як відраховувати термін проведення службового розслідування. Логічно було б відраховувати його термін з моменту приєднання ново виявленого факту порушення, однак службове розслідування проводиться на основі виданого наказу і дата реєстрації такого наказу є початком відліку раніше зазначеного терміну.

За результатами службового розслідування уповноважена особа складає висновок. У разі проведення службового розслідування безпосередньо керівником, який його призначив, висновок не складається, а обставини вчинення дисциплінарного проступку відображаються в наказі про притягнення до дисциплінарної відповідальності або в довідці про відсутність в діях поліцейського ознак дисциплінарного проступку.

Службове розслідування вважається завершеним у день затвердження керівником, який призначив службове розслідування, чи особою, яка його заміщує, висновку за результатами службового розслідування.

У разі проведення службового розслідування безпосередньо керівником, який його призначив, днем завершення службового розслідування є день підписання наказу про притягнення поліцейського до дисциплінарної відповідальності або довідки про відсутність в діях поліцейського дисциплінарного проступку, яка підлягає реєстрації в органі поліції.

Під час проведення службового розслідування уповноважена особа зобов'язана запропонувати поліцейському або іншій особі, обізнаній з обставинами вчинення дисциплінарного проступку, надати пояснення, але доволі часто це не відбувається.

У разі відсутності поліцейського на службі уповноважена особа зобов'язана викликати його для надання пояснень. Виклик здійснюється шляхом його безпосереднього вручення поліцейському або надсилання поштовим зв'язком чи з використанням електронної комунікації [2].

За наявної можливості надсилання виклику поштовим зв'язком здійснюється рекомендованим листом на адресу місця проживання поліцейського, що зазначена в його особовій справі.

Надсилання виклику з використанням електронної комунікації здійснюється виключно на адресу електронної пошти поліцейського чи за іншими контактними даними, які зазначені в його особовій справі або які наявні в розпорядженні його безпосереднього керівника.

Виклик надсилається з таким розрахунком, щоб поліцейський, який викликається, мав не менше однієї доби для прибуття за вказаною у виклику адресою.

У разі встановлення за результатами службового розслідування в діях поліцейського дисциплінарного проступку видається письмовий наказ про застосування до нього одного з видів дисциплінарного стягнення з урахуванням особливостей, визначених Законом.

У разі відсутності поліцейського, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, без поважних причин на службі копія наказу про застосування до нього дисциплінарного стягнення надсилається поштовим зв'язком (у разі можливості) на адресу місця проживання, зазначену в його особовій справі, або з використанням електронної комунікації за контактними даними, які наявні в розпорядженні його безпосереднього керівника.

Поліцейський вважається таким, що ознайомлений з наказом про застосування дисциплінарного стягнення, після спливу чотирьох календарних днів з дня його відправлення поштовим зв'язком або після спливу двох календарних днів – у разі відправлення з використанням електронної комунікації, але це трохи не вірно тому що бувають перебої з роботою пошти та електропостачання.

Поліцейський має право подати рапорт про перегляд застосованого до нього дисциплінарного стягнення або його скасування протягом трьох днів з дня його виконання (реалізації) шляхом подання рапорту до прямого керівника особи, яка застосувала дисциплінарне стягнення, а також шляхом звернення до суду в установленому порядку. В той же час поліцейський має право оскаржити застосоване до нього дисциплінарне стягнення, звернувшись до адміністративного суду протягом 15 днів з дня його ознайомлення з наказом про притягнення до дисциплінарної відповідальності [2].

На наш погляд зменшення терміну оскарження результатів службового розслідування дещо звужує права поліцейського на захист як людини та громадянина. Водночас складні часи вимагають прийняття складних рішень але не скорочення в галузі захисту прав.

Список використаних джерел:

1. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 29, ст. 233. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#n11>.
2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#n171>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

МЕЛЬНИЧЕНКО Інна Дмитрівна,
ад'юнкт кафедри
кримінального права та криминології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ В УКРАЇНІ

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК) є частиною багатогранної проблеми гендерно зумовленого насильства. СНПК як явище на території України почало поширюватися після початку збройної агресії з боку РФ. Відповідно у квітні 2014 р. розпочалася антитерористична операція на сході України для відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету. У лютому 2022 р. після повномасштабного вторгнення збройних сил РФ та окупації частини території, активізувалася нова хвиля поширення СНПК.

Тривалий час СНПК вважалось хоча і не бажаним, але неминучим наслідком війни. В науковій літературі зустрічаються дані про те, що під час різанини в Нанкіні [1] 36 японські солдати згвалтували близько 20 тис. жінок [2]. Однак, винні у вчиненні сексуального насильства, не понесли відповідальності під час Нюрнберзького та Токійського процесів. Наприклад, під час Другої світової війни вчинялися: згвалтування, примусова стерилізація та експерименти з репродуктивними органами на окупованих територіях і в концентраційних таборах, однак жодну особу не засуджено за сексуальне насильство.

За даними дослідників під час збройного конфлікту в Бангладеш (1971 р.) пакистанські солдати згвалтували понад 200 тис. жінок [3]. Під час геноциду в Руанді (1994 р.) близько 500 тис. жінок зазнали сексуальних знущань та згвалтувань; понад 200 тис жінок стали жертвам СНПК в Демократичній Республіці Конго. Військовим вчинялися групові згвалтування, згвалтування сторонніми предметами, випадки сексуального рабства та знущань сексуального характеру [4].

Збройний конфлікт на території України триває, тому говорити про кількість злочинів та потерпілих від СНПК ще зарано. Однак, за офіційними даними на станом на квітень 2023 р. зареєстровано 175 злочинів, за фактом вчинення СНПК, 10 особам повідомлено про підозру, 4 кримінальні провадження скеровано до суду та 1 особу засуджено [5].

В цілому, за період, поки триває збройний конфлікт, на 23 % (13 365 тис. осіб) зросла кількість потерпілих-жінок, що свідчить про те, збройні конфлікти непропорційно впливають на жінок. Сексуальне насильство, яке вчиняється в умовах збройного конфлікту, кваліфікується по ст. 438 КК України як порушення «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України». Так, станом на березень 2023 р. згідно офіційних статистичних даних, за ст. 438 КК із загальної кількості встановлених потерпілих – 50.913 осіб, 27 % (13 771) – це особи жіночої статі.

До середини 90-х років СНПК було не видимою проблемою та, як зазначалося вище, за нього не карали винних. Це було наслідком відсутності нормативного підґрунття та механізму притягнення до відповідальності.

У 1949 р. вперше на міжнародному рівні Конвенцією про захист цивільного населення під час війни, кожній країні, яка знаходиться в конфлікті, було заборонено:

- вчинення насилля над життям й особистістю (всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури);
- захоплення заручників;
- наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження тощо.

При цьому в згаданій конвенції зазначається, що саме жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність (ст. 27) [6].

Римським статутом міжнародного кримінального суду СНПК у формах зґвалтування, сексуального рабства, примушування до проституції, примусової вагітності, примусової стерилізація чи будь-якої іншої подібної за тяжкістю формі сексуального насильства визнано злочином проти людяності (ст. 7) та воєнним злочином (ст. 8) [7].

За чинними кримінальним законодавством України, СНПК кваліфікується за ст. 438 Кримінального кодексу України. Однак, сама диспозиція статті не передбачає такого діяння. СНПК охоплюється словосполученням «інші порушення законів та звичаїв війни...».

В діючій редакції ст. 438 КК криється проблема, яка ускладнює дослідження СНПК, оскільки ці діяння не видимі в загальній кількості зареєстрованих злочинів по ст. 438 КК. Тобто, існуючі статистичні та облікові відомості не передбачають конкретизації діяння, яке було вчинено, адже диспозиція ст. 438 КК містить сім альтернативних груп злочинних діянь, які утворюють собою порушення законів та звичаїв війни.

Зокрема, відповідно до офіційних статистичних даних за 2022 р. за ст. 438 КК зареєстровано 60 387 кримінальних правопорушень, однак скільки саме СНПК – не можливо встановити. Поряд з цим, по ст. 438 КК встановлено 50 913 потерпілих, з яких 13 771 (27 %) – жінки [8]. Тобто існуючі реєстри щодо ст.438 КК не містять поділу на окремі види, і тому не виділено в окрему графу облік саме тих порушень законів та звичаїв війни, які «пов'язані з сексуальним насильством». Поряд з цим, за даними представників Офісу генерального прокурора, наразі система обліку та реєстрації злочинів, пов'язаних з СНПК доопрацьовується саме з урахуванням вищезазначених критеріїв.

Наступною проблемою, яка ускладнює дослідження СНПК є неправильна кваліфікації сексуального насильства, яке вчиняється в умовах збройного конфлікту. Поширеними є випадки, коли СНПК не правильно кваліфікують за ст.ст. 152, 153, 154, 155, тобто без урахування контексту збройного конфлікту.

Ще однією законодавчою прогалиною, яка створює перепони на шляху дослідження СНПК є відсутність офіційного визначення СНПК. Тобто на сьогоднішній день, жодний вітчизняний нормативний документ не розкриває зміст явища СНПК, в Кримінальному кодексі України також відсутня безпосередньо таке діяння. Оскільки немає визначення, немає окремої статі в КК, немає і статистичного обліку таких діянь. Хоча у червні 2022 р. був оновлений Національний план «Жінки. Мир. Безпека», який було доповнено такими напрямками як: виявлення та реагування на СНПК; протидія насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом; надання допомоги постраждалим від СНПК [9].

Всі ці кроки свідчать про назрілу необхідність сформуванню законодавче підґрунтя, яке б дозволило зрозуміти сутність СНПК, відобразити його в нормативних документах та забезпечити ефективне запобігання та протидію цьому явищу. І хоча, попередити масштаби поширення СНПК вже не вдалося, принципово важливим завданням сьогодення залишається притягнення кожного воєнного злочинця до відповідальності.

На нашу думку, під СНПК слід розуміти насильство щодо жінок, дівчат, чоловіків, хлопців, яке вчиняється на підставі її (його) гендерної ролі та має часовий, просторовий, географічний та (або) причинно-наслідковий зв'язок зі збройним конфліктом.

Отже, СНПК негативно впливає не тільки на постраждалу особу, членів її родини, але й на все суспільство. Адже морально, психічно та фізично виснаженими та зруйнованими стає переважна частина населення країни. Тому в подальшому, кожна особа, яка буде стикатися з постраждалими від СНПК повинна всі свої дії та слова пропускати через фільтри людяності, поваги та взаємодопомоги.

Перелік використаних джерел:

1. Nicola H. War and Rape. *Law, memory and justice*. 2011. 168 p.
2. Eriksson M. Defining Rape: Emerging Obligations for States under International Law? Leiden, 2011. 624 p.
3. Human Rights Watch. Shattered Lives. Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath. USA, 1996. URL : <https://www.hrw.org/reports/1996/Rwanda.htm/>
4. Офіс генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2/>
5. Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. ООН. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
6. Rome Statute of the International Criminal Court. A/CONF.183/9 of 17 July 1998. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 р. Офіс генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

8. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

СУР Ірина Сергіївна,
ад'юнкт кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання негласного співробітництва було актуальним як у довоєнні часи, так і в період воєнного стану набирає обертів. З кожним роком злочинність росте, з'являються нові види кримінальних правопорушень, особливо за час повномасштабного вторгнення. Оперативні підрозділи міжрегіональних територіальних органів поліції, здійснюючи свої повноваження із застосуванням оперативно-розшукових заходів, використанням сил та засобів стикаються із низкою недоліків та проблемних питань, які потребують дослідження, обговорення та врегулювання.

Організацію та тактику використання негласних позаштатних працівників, особливості їх участі у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, які посягають на всі сфери життєдіяльності особи, що стосується їх співпраці з оперативними підрозділами територіальних органів поліції досліджували такі вітчизняні науковці: Бандурка О., Дараган В., Дмитрієв І., Івахін А., Кириченко О., Кисельов А., Князев С., Козаченко О., Латиш А., Мацюк В., Некрасов В., Обшалов С., Пастрюліна Т., Поляков Є., Рижков Е., Слободян Я., Сухачов О., Тарасенко Р., Усенко В., Черкасов Ю., Шевелько В., Янчук А. та ін. Тема нашої роботи на даний момент являється не досліджуваною іншими науковцями.

Міжрегіональні територіальні органи Національної поліції України здійснюють свою діяльність відповідно до норм Конституції України.

До міжрегіональних територіальних органів поліції, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність відносяться:

- 1) Департамент внутрішньої безпеки (у складі кримінальної поліції);
- 2) Департамент кіберполіції (у складі кримінальної поліції);

3) Департамент стратегічних розслідувань (у складі кримінальної поліції) [1].

Нещодавно було ліквідовано Департамент боротьби з наркозлочинністю (у складі кримінальної поліції), який відносився до міжрегіональних територіальних органів поліції, що створювало складності у розкритті кримінальних правопорушень, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, оскільки вся робота лягала на територіальні органи поліції, але на даний момент саме у складі центрального органу поліції створено вище вказаний підрозділ.

Основними завданнями негласних позаштатних працівників є надання інформації щодо кримінальних правопорушень, які готуються або вчинені, щодо діяльності організованих груп та злочинних організацій, виявлення осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства, слідчого судді та суду, встановлення місцезнаходження безвісно зниклої особи, а також робота щодо встановлення особи невідомого трупа.

Найбільш актуальними кримінальними правопорушеннями в період воєнного стану є:

- колабораційна діяльність;
- державна зрада;
- диверсійна діяльність;
- мародерство;
- дезертирство;
- шахрайські дії під виглядом соціальних виплат населенню, яке постраждало під час війни;
- велика кількість не зареєстрованої та не облікованої зброї;
- інші кримінальні правопорушення, які вчиняються за допомогою інтернет-ресурсів (втягнення осіб до фотографування та надсилання координатів важливої для держави інфраструктури ворожим військам) тощо.

Основними недоліками використання негласних позаштатних працівників міжрегіональними територіальними органами поліції є:

- 1) особливості територіального розміщення (Управління знаходяться в обласних центрах області, що перешкоджає повне перекриття території);
- 2) недостатня кількість штату для перекриття всіх ліній роботи;
- 3) неспроможність здійснити перекриття негласними працівниками всієї території обслуговування;
- 4) недостатня кваліфікація підібраних негласних позаштатних працівників (якщо брати до уваги Департамент кіберполіції (у складі кримінальної поліції), то негласний працівник повинен бути обізнаний у комп'ютерній сфері, знати найбільш розповсюджені кримінальні правопорушення, що вчиняються в Інтернеті) тощо.

Вище вказані проблемні питання є досить суттєвими та перешкоджають повноцінному виконанню службових обов'язків.

Ми вважаємо, що найбільш дієвими заходами, спрямованими на вирішення питань негласного співробітництва міжрегіональних територіальних органів є:

- 1) створити територіальні підрозділи у найбільших містах області;
- 2) за рахунок створення додаткового підрозділу розширити штат, що в подальшому може слідувати розширенню зв'язків негласного позаштатного співробітництва.

Підсумовуючи вище викладене можна дійти висновку, що діяльність агентури з оперативними підрозділами міжрегіональних територіальних органів поліції реалізується не у повному обсязі. Низку проблемних питань можна виправити за допомогою їх законодавчого врегулювання, опрацювання та дослідження питань тактики використання негласних позаштатних працівників. Значна кількість недоліків в організації роботи використання негласних позаштатних працівників перешкоджає наданню інформації, яка має оперативний інтерес, на всій підвідомчій території обслуговування. Нами запропоновано шляхи вирішення проблемних питань, шляхом розширення штату оперативних співробітників та створення підрозділів у найбільших містах області для повного перекриття території.

Список використаних джерел:

1. Структура Національної поліції України. К. : Національна поліція України. Офіційний вебпортал. URL : <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>.

ТКАЧ Юлія Олегівна,

ад'юнкт кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

майор поліції

Науковий керівник:

ГАРКУША Аліна Григорівна,

доцент кафедри кримінального процесу

та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРО ВИЛУЧЕННЯ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ У ОСІБ ПЕВНОЇ КАТЕГОРІЇ

Однією з головних проблем більшості країн світу, в тому числі й України, є дефіцит органів і тканин людини. В свою чергу трансплантація – це спеціальна операція з пересадки органів або тканин від донора до

реципієнта. За допомогою трансплантації можна врятувати і продовжити життя людині. Конституція України ст. 3 проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Таким чином, сьогодні в Україні трансплантація анатомічних матеріалів людини посідає важливе місце в медичній та юридичній сферах.

Так, незважаючи на війну в Україні було проведено 384 трансплантації органів у 2022-му – це на 20 відсотків більше, аніж в попередньому довоєнному році. Також за рік проведено 192 пересадки гемопоетичних стовбурових клітин дорослим пацієнтам і 31 пересадку дітям. Важливий показник – збільшився відсоток органних трансплантацій від померлого донора: від 53,7 % у 2021 році до 55% у минулому. Це співвідношення є одним з показників дієздатності системи трансплантації. Трансплантацію органів в Україні проводять 32 медичні центри. Найбільше пересадок у минулому році виконали у Перше медичне об'єднання Львова, Національний Інститут хірургії та трансплантології імені О. Шалімова та Клініка «Оберіг». Трансплантацію гемопоетичних стовбурових клітин проводять у 9 клініках, у трьох з них – НДСЛ Охматдит, Київський центр трансплантації кісткового мозку та Черкаський обласний онкологічний диспансер – виконують неродинні алогенні трансплантації. У 2022 році було проведено 32 неродинні алогенні пересадки [2].

Згідно до ч. 4 ст. 17 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018 № 2427-VIII забороняється вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів у померлих осіб, які належать до категорії дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, визнаних в установленому законом порядку недієздатними, осіб, особистість яких не встановлена (невстановлені особи), а також осіб, які загинули в результаті проведення антитерористичної операції та інших бойових дій під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, та інших бойових дій [3].

Так, розглянемо досвід Китаю з кінця 1980-х років Китай покладався на страчених в'язнів, щоб забезпечити основну частину своїх трансплантованих органів. Це готове джерело органів зробило його другим після Сполучених Штатів за кількістю проведених трансплантацій. Є дані, що уряд намагався применшити масштаби вилучення органів за допомогою угод про конфіденційність та законів, таких як Тимчасові правила щодо використання трупів або органів з трупів страчених в'язнів. Критики також стверджують, що органи не розповсюджувались на основі потреби, а навпаки, розподілялися

через корумповану систему або просто продавались заможним китайським та іноземним особам. За оцінками одного джерела, в 2006 році Китай стратив щонайменше 4000 ув'язнених, щоб забезпечити приблизно 8000 нирок та 3000 печінок для іноземних покупців. Китай також звинуватили у підживленні своєї трансплантаційної галузі органами, вилученими з живих практикуючих Фалуньгун. У звіті Кілгура-Матаса зроблено висновок, що Китай винен у цій практиці; однак звіт зазнав критики за свою методологію як з боку китайських, так і західних джерел. У 2000-х країна зазнала посилення міжнародного та внутрішнього тиску з метою припинення практики використання органів у в'язнів. Відтоді він здійснив низку реформ, спрямованих на вирішення цих тверджень. Він розробив реєстр добровільних донорів, які не перебувають у карцері; вважається, що ці живі та померлі донори постачають більшість органів, трансплантованих сьогодні в країні. Китай також стандартизував процес забору органів, вказуючи, в яких лікарнях можуть проводити операції, та встановлюючи юридичне визначення смерті мозку. У 2007 році Китай заборонив іноземним пацієнтам-трансплантаторам і офіційно заборонив продаж органів та збір органів людини без їхньої згоди. Багато некомерційних організацій та міжнародних юристів скептично ставляться до того, що Китай справді реформував свою галузь трансплантації органів. Зокрема, хоча кількість відібраних органів у в'язнів різко впала, немає заборони на збір органів у померлих ув'язнених, які підписують угоди про донорство своїх органів. Продовжують надходити повідомлення про те, що тюремні чиновники пропонують засудженим до смертної кари можливість «добровільно» здавати свої органи після смерті, маючи на увазі, що до тих, хто відмовляється, гірше ставитимуться в тюрмі [4].

До речі відомо, що в Китаї проводиться набагато більше трансплантацій, близько 10-20 тисяч в рік, ніж, за офіційними даними, є органів від добровільних донорів. Наприклад, на 8-10 тисяч пересадок нирок лише близько 3-4 % органів було отримано від добровольців. Починаючи з середини 2014 року, за заявою влади КНР, подібне вилучення органів при страті буде проводитися тільки за згодою засудженого [5].

Зокрема, Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації органів людини прийнята на 46-ій Генеральній асамблеї ВМА у вересні 1994 р. визначає недопустимість участі лікарів у трансплантаціях органів або тканин, що вилучені з тіл:

1) ув'язнених, засуджених до смертної кари (без попереднього отримання їх згоди або без наданої можливості відмовитися бути донором після смерті);

2) інвалідів, смерть яких була навмисно прискорена для зловмисного вилучення органів;

3) дітей, що були викрадені для вилучення органів. Резолюція декларує жорстко карати лікарів, якими було допущено порушення встановлених принципів [6-7].

Отже Україна стрімко рухається до трансплантаційної незалежності в свою чергу, ми пропонуємо вирішення проблеми дефіциту органів і тканин людини. Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку необхідно внесення відповідних зміни до нормативно – правових актів України, а саме, до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»:

1) наділити правом будь-яку повнолітню дієздатну особу в тому числі інвалідів у разі виявлення бажання особисто у письмовій (електронній) формі надати згоду або незгоду про пожертвування своїх анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону, а у разі відсутності такої згоди або незгоди після її смерті запитується трансплант-координатором особисто у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри);

2) стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, надати право у письмовій (електронній) формі згоду або незгоду про пожертвування анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів у разі смерті та визнанні її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону, запитується трансплант-координатором особисто уповноваженого представника установи де перебуває дитина [3].

3) у разі виявлення бажання особи, яка утримується у місцях відбування покарань та попереднього ув'язнення надати право у письмовій (електронній) формі згоду або незгоду про пожертвування своїх анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону, а у разі відсутності такої згоди або незгоди після її смерті запитується трансплант-координатором особисто у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри). У разі перебування місцях відбування покарань та попереднього ув'язнення таких осіб, які виявили таке волевиявлення про пожертвування свого органів і тканин після смерті, ставити на відповідний облік.

Розробити єдиний механізм співпраці МОЗ України та Державна пенітенціарна служба України, який буде полягати у дотриманні вимог чинного українського і міжнародного законодавства, в тому числі Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», покращенні та дотриманні всіх стандартів, відповідних умов для осіб, які утримуються у місцях відбування покарань та попереднього ув'язнення. Особи, які направляються до цих закладів, повинні проходити повне медичне обстеження на наявність інфекційного чи заразного захворювання, а за наявності таких осіб вжити відповідних заходів щодо ізоляції таких осіб від здорових. Необхідність дотримання всіх відповідних санітарних умов, чистоти, клімату, гігієни, фізичної активності, спорту, харчування. Регулярно проводити медичні огляди, психіатричні огляди осіб, які тримаються в місцях відбування покарань та попереднього ув'язнення.

Необхідно зробити внесення вищевказаних змін до додатку «Дія» та Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів і тканин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р.: станом на 01.01.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Український центр трансплант-координації. URL : https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid07WgG1rxovfCjPzMnsFRG71CXtqwXBzrGwhJaPiRHr5U6279RDm2Liti9ZcHoKrNrl&id=100064251541210.
3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427>.
4. Торгівля органами: Вікіпедія. URL : https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Торгівля_органами.
5. Смертна кара в КНР: Вікіпедія. URL : https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Смертна_кара_в_КНР.
6. Резолюція про ставлення лікарів до проблеми трансплантації органів людини прийнята на 46-ій Генеральній асамблеї Всесвітньої Медичної Асамблеї. Стокгольм, 1994. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_062.
7. Новицька М. М. Імплементация міжнародних принципів та стандартів у сфері трансплантації анатомічних матеріалів у національне законодавство України. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 217-223. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/34.pdf.

ЦУКАНОВ Владислав,

а'дюнкт

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ СФЕРИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Проблематика організації оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель майже не знайшла свого відображення в наукових працях вчених. Окремі проблеми розглядалися вченими фрагментарно здебільшого в контексті оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері державних закупівель та загальних питань оперативного обслуговування сфер економіки.

Зокрема, окремі проблемні питання оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час проведення публічних закупівель були предметом досліджень таких вчених, як: Коряк В. «Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС України» (2012 р.); Дараган В. «Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту» (2012 р.); Сливенко В. «Оперативно-розшукова протидія злочинам у сфері державних закупівель» (2012 р.); Нагачевський С. «Оперативно-розшукове виявлення та документування злочинів, вчинення службовими особами у сфері державних закупівель» (2013 р.); Часова Т. «Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів ОВС під час протидії злочинам у сфері

державних закупівель» (2015 р.); Брильов М. «Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг» (2017 р.); Дараган В. «Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері державних закупівель кримінальною поліцією» (2018 р.) – докторська дисертація; Федорчук Ю. «Оперативно-розшукова протидія розкраданню бюджетних коштів під час здійснення закупівель медичного обладнання та ліків» (2018 р.); Кучеренко В. «Оперативно-розшукова протидія розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням» (2019 р.).

Крім того, ряд вчених вивчали проблеми оперативного обслуговування кримінальною поліцією окремих сфер економіки, зокрема: Федчак І. «Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України» (2009 р.); Волков Д. «Оперативне обслуговування підрозділами ОВС вищих навчальних закладів України» (2010 р.); Жицький Є. «Оперативне обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернету» (2015 р.).

Враховуючи вище зазначене, можна виділити два основні напрямки наукових досліджень в яких могли бути розглянуті питання оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель, зокрема це роботи, присвячені проблемним питанням:

- 1) оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері публічних (державних) закупівель;
- 2) оперативного обслуговування кримінальною поліцією окремих сфер економіки.

Зокрема аналіз праць, присвячених проблемним питанням оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері публічних (державних) закупівель показав, що в процесі дослідження не всі автори вивчали питання оперативного обслуговування сфери публічних закупівель. Зокрема, окремі аспекти оперативного обслуговування сфери публічних закупівель вивчали такі автори: М. Брильов, В. Дараган, В. Кучеренко, С. Нагачевський та Ю. Федорчук.

В. Брильов в процесі проведення дослідження на тему «Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг» визначив шляхи вдосконалення процесу організації оперативного обслуговування об'єктів дорожньої галузі щодо виявлення і попередження розкрадань бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг [1].

В. Дараган у своїй кандидатській дисертації на тему «розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту» дійшов до висновку, що при здійснюванні оперативного обслуговування державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту доцільно здійснювати пошук кандидатур на негласне співробітництво серед таких категорій осіб:

- члени комітету з конкурсних торгів;
- працівники технічних відділів структурних підрозділів залізниці;
- працівники бухгалтерії;
- представники учасників процедур конкурсних торгів;
- спеціалісти служби капітальних вкладень;
- працівники служби контролю та внутрішнього аудиту при залізницях [2].

В подальшому автор досліджуючи теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері державних закупівель кримінальною поліцією на рівні докторської дисертації запропонував окремі шляхи удосконалення організації оперативного обслуговування сфери державних закупівель кримінальною поліцією [3].

В дисертаційному дослідженні В. Кучеренка на тему «Оперативно-розшукова протидія розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням» автором було визначено особливості організації оперативного обслуговування будівельної сфери підрозділами захисту економіки [4].

У роботі С. Нагачевського на тему «Оперативно-розшукове виявлення та документування злочинів, вчинених службовими особами у сфері державних закупівель» автором надано пропозиції щодо вдосконалення оперативного обслуговування підрозділами ДСБЕЗ сфери державних закупівель шляхом створення спеціалізованої мережі негласного апарату, який здатний моніторити процес тендерних торгів і підприємницьких структур, що виконують державне замовлення, та інші [5].

Ю. Федорчук досліджуючи проблемні питання оперативно-розшукової протидії розкраданню бюджетних коштів під час здійснення закупівель медичного обладнання та ліків надав авторські пропозиції щодо удосконалення організації оперативного обслуговування підрозділами захисту економіки сфери охорони здоров'я у частині виявлення злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів у процесі проведення закупівель медичного обладнання та ліків [6].

Аналіз робіт, присвячених проблемним питанням оперативного обслуговування кримінальною поліцією окремих сфер економіки показав, що жоден із авторів не досліджував питання оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель.

Враховуючи вище вказане, можна дійти до висновку, що на сьогодні актуальним залишається питання проведення монографічного дослідження, присвяченого питанням оперативного обслуговування кримінальною поліцією сфери публічних закупівель.

Список використаних джерел:

1. Брильов М. О. Оперативно-розшукова протидія злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х. : ХНУВС, 2017. 19 с.
2. Дараган В. В. Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.09. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. 20 с.

3. Дараган В. В. Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері державних закупівель кримінальною поліцією: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.09. Х. : ХНУВС, 2018. 40 с.
4. Кучеренко В. А. Оперативно-розшукова протидія розкраданню бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х. : ХНУВС, 2019. 20 с.
5. Нагачевський С. В. Оперативно-розшукове виявлення та документування злочинів, вчинення службовими особами у сфері державних закупівель: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 20 с.
6. Федорчук Ю. В. Оперативно-розшукова протидія розкраданню бюджетних коштів під час здійснення закупівель медичного обладнання та ліків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х. : ХНУВС, 2018. 20 с.

ГАМАНЮК Любов Олександрівна,
аспірант
Одеського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ОBOB'ЯЗКУ В УMOBAX BOЄHHOГO CTAHY

Пройшло більше року з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну та запровадження в Україні військового стану. Але й сьогодні виникає ще безліч правових питань щодо цього правового режиму, пов'язаного з цим особливим режимом збройної агресії та загрози державної незалежності України та її територіальної цілісності. Державним органам, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування надано більше, ніж у звичайних обставинах, повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки.

У зв'язку з ускладненням ситуації у сфері національної безпеки внаслідок тривалого втручання російської федерації у внутрішні справи України у 2014 році на території України оголошено надзвичайний стан. Правову основу введення режиму надзвичайного стану є ст.ст. 92, 106 Конституції України, Кодекс цивільного захисту України, Закони України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про боротьбу з тероризмом» а також закони, що регулюють діяльність окремих органів державного управління в умовах надзвичайного стану, зокрема: «Про Службу безпеки», Укази Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджені Верховною Радою України [1, с. 106-107].

Вже у особливий період мають підвищуватися вимоги і до обов'язків громадян щодо виконання законів України та інших нормативних правових актів з питань військового стану, виконувати вимоги органів виконавчої влади, органів військового управління, які забезпечують режим військового

стану, та їх посадових осіб і сприяти таким органам, брати участь у виконанні робіт для потреб оборони, відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів економіки, систем життєзабезпечення та військових об'єктів, ліквідації наслідків застосування противником зброї, а також у боротьбі з пожежами, епідеміями та епізоотіями, вступати у спеціальні формування.

З метою забезпечення належного рівня протистояння загрозі агресора та створення умов існування держави, її громадян у критичній ситуації, були встановлені певні обов'язки для громадян, зокрема:

- дотримуватися правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях;

- до прибуття аварійно-рятувальних підрозділів вживати заходів для рятування населення і майна;

- дотримуватися режимів захисту від епідемії, радіації тощо.

Також на території України у зв'язку з введенням надзвичайного стану були введені такі обмежувальні заходи для громадян та бізнесу, як:

- встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан;

- обмеження руху транспорту та його огляд;

- посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;

- заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;

- заборона страйків;

- примусове відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб [2].

Оголошується перша хвиля часткової мобілізації.

Як ми бачимо, цей період характеризується посиленням вимог чинного законодавства щодо обмеження прав і свобод громадян та активізує обов'язки громадян щодо захисту держави.

З 24 лютого 2022 року і по т.ч. триває воєнний стан, який розпочався, у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України. Воєнний стан передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [3].

За окремим дорученням військового командування встановлена комендантська година – обов'язкова заборона перебування на вулицях у певний час доби без спеціального дозволу.

При собі обов'язковим варто мати документи, що підтверджують громадянство України, документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус. Також існує обов'язковий для виконання кожним громадянином певний алгоритм дій при сигналі «Повітряна тривога».

На період дії військового стану тимчасово можуть підпадати під обмеження конституційні права та свободи людини та громадянина, і, навіть, правничий та законні інтереси юридичних осіб. Обмеження прав громадян

повинно здійснюватися у відповідності із чинним законодавством, але основоположні права не повинні підпадати під обмеження, навіть у період воєнного стану.

Громадянам, які перебувають на військовому обліку, можлива заборона змінення місця проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника органу Служби Безпеки України чи служби зовнішньої розвідки, обмеження проходження альтернативної служби.

В свою чергу, специфіка воєнного часу, з річного досвіду перебування України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації вказує на те, що війна та її наслідки вплинули на всі сфери життя населення, його окремі групи та кожного громадянина особисто. Разом з тим, ніхто не в змозі залишатися поза обставин, що склалися у наслідок бойових дій та терористичних актів окупаційних військ. Велика частина населення, насамперед, чоловічої статі, встала на захист держави. Ця війна показала гендерну рівність. У даному випадку мається на увазі те, що велика кількість жінок, які поповнили лави Збройних Сил України та інших військових формувань сектору оборони. Необхідно підкреслити, саме вони взяли на себе обов'язок безпосереднього захисту територіальної цілісності, державної незалежності, зі зброєю в руках.

Решта населення не залишилась без участі. Наприклад, величезного навантаження зазнали медичні працівники, які виконують свої професійні обов'язки.

Жахливі наслідки руйнування міст, селищ змусили значній кількості населення евакуюватись. Серед евакуйованих, насамперед молоді сім'ї з дітьми дошкільного, шкільного віку. Зазначене вплинуло на потребу освітньої сфери нових викликів та умов до освітнього процесу.

Більшість викладачів проявили свій професіоналізм та відданість професійному обов'язку щодо виховання дітей у тяжких умовах: проводили онлайн-заняття у бомбосховищах, пунктах незламності тощо.

Величезного збитку завдали наслідки бойових дій на теренах України. Наприклад, російська воєнна окупація Чорнобильської зони стала злочином щодо навколишнього середовища та глобального наукового підходу до радіаційних ризиків [4]. Для заповідників і зоопарків – велика загроза: викрадання тварин із заповідника «Асканія-Нова» імені Ф. Фальц-Фейна, проблема із забезпечення їх годування, ворожими обстрілами завдало шкоди воді, яку п'ють тварини, тому, що вона подається за допомогою електроенергії. Чорноземні поля півдня України пориті та знищені. Ліси Полісся, води Чорного моря заміновані. І це лише мала частина наслідків варварського вторгнення росії, які переживає природа. З часом зруйновані міста потрібно буде відбудувувати українським камінням, лісом, піском, здобутими з надр української землі.

Вище перелічені приклади свідчать про те, що обов'язок зберігання свого життя, життя близьких та рідних набув найвищого рівня. Виконання військового обов'язку та професійних обов'язків лікарів, вчителів, звичайними громадянами інших спеціальностей, обов'язку щодо захисту природи, а також обов'язків інших галузей права набули нового змісту.

Список використаних джерел:

1. Єзерський Д. О. Правове регулювання надзвичайного стану в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 105-114.
2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua.
3. Про введення воєнного стану в Україні Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua>.
4. Оригінал статті на сайті Українського кризового медіа-центру: <https://uacrisis.org/uk/za-rezultatamy-doslidzhennya-rivnya-radiatsiyi-u-chornobylskij-zoni-greenpeace-zvernuvsya-do-magate?fbclid=IwAR30iC03eiXosNBiXCTp7aXcxs5oEvpmYZQjiEj0Yz4g7iMamaRnw4TTR8U>.

ІВАНОВ Олександр Олександрович,
аспірант
Одеського державного
університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Формування національної безпеки будь-якої країни є основним напрямком розвитком сучасної розвинутої держави. Створення високоякісної системи національної безпеки охоплює низку чинників, які покликані забезпечити надійну форму захисту ключових інститутів держави та суспільства, якими безумовно є:

- економічна,
- соціальна,
- екологічна,
- науково-технологічна,
- культурна,
- військова,
- інформаційно-політична сфера діяльності держави та інші.

Безумовно, стан національної безпеки насамперед має забезпечувати держава.

Саме держава формує систему забезпечення безпеки, створює належну систему заходів політичного, правового, економічного, організаційного, науково-технічного та іншого характеру. Ця система має своїм основним завданням підтримку соціально прийняттого рівня безпеки. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. До речі, термін «безпека» вживається у ст. 3 Конституції України в розумінні безпеки людини [1]

Закон України «Про національну безпеку України» визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від

загроз. Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [2].

До інших нормативно-правових актів, які регулюють питання пов'язані з національною безпекою відносяться: Закони України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про електроенергетику», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про пожежну безпеку», «Про державну таємницю» тощо.

Як зазначили О. Данільян, О. Дзьобань та М. Панов, сучасна постіндустріальна цивілізація, досягнення науково-технічного прогресу забезпечили дуже високий рівень освоєння сил природи, ефективно використання в інтересах людства найновіших досягнень науки і техніки.

Водночас активний і різноплановий розвиток виробничої та соціальної сфери життєдіяльності людини об'єктивно зумовив виникнення і прогресуюче збільшення досить інтенсивних чинників і джерел різного роду небезпек, що створюють загрозу заподіяння значної, а часом і великої (або дуже великої) шкоди особі, суспільству, державі або навіть загрозу існування людства [10, с. 223].

Важливо розуміти, що головною метою функціонування забезпечення національної безпеки України є забезпечення певного рівня національної безпеки держави, який гарантував би її національний суверенітет. Мета функціонування цієї системи досягається реалізацією головної функції – виявленням небезпек і загроз національним інтересам та їх нейтралізацією [11, с. 10].

Якщо раніше забезпечення національної безпеки розглядалось у контексті захисту інтересів насамперед держави, то в сучасних дослідженнях увага надається захисту інтересів особи (громадянина) та суспільства [12, с. 101].

Така зміна пріоритету дослідження змінилась у зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ в Україну. Велика кількість воєнних злочинів вчинених російськими військовими, висвітила реальну сутність країни агресора, яка діє всупереч не тільки нормам міжнародних та національних нормативно правових актів, а й проти власної честі та совісті.

Важливість необхідності формування дієвої системи забезпечення національної безпеки держави завжди турбувала науковців з різних позицій та через призму низки складових національної безпеки.

Зокрема у пункті 3 статті 3 закону «Про національну безпеку України» закону визначено фундаментальні національні інтереси України, якими є:

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [2].

А у статті 4 вище згадуваного закону визначено, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями.

Особливе значення при забезпеченні системи національної безпеки як України так і будь-якої іншої правової держави є визначення реальних та потенційних загроз національним інтересам та безпеці. Правовим джерелом окреслення загроз національній безпеці та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони в Україні визначаються у таких законодавчих актах, як Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України та, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України й затверджуються указами Президента України [13].

Аналізуючи концепції та стратегії щодо покращення системи національної безпеки, основними пріоритетами України й надалі залишаються:

- забезпечення подальшого існування України як суверенної незалежної держави, зміцнення демократичних інституцій і зростання ролі фундаментальних цінностей, що забезпечують добробут, безпеку, соціокультурний прогрес, зміцнення засад громадянського суспільства, забезпечення свободи та незалежності ЗМІ, деполітизація і забезпечення незалежності судової системи;

- забезпечення економічної безпеки країни: проведення зваженої бюджетної політики з метою зменшення та забезпечення покриття бюджетного дефіциту та інше;

- підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки та обороноздатності.

- забезпечення енергетичної безпеки країни. Заходи з диверсифікації джерел енергопостачання, видобутку енергоресурсів, енергозбереження повинні бути доповнені спільними зусиллями з партнерами ЄС щодо розбудови системи колективної енергетичної безпеки з метою розподілу ризиків в енергетичній сфері. В цьому відношенні, Україні необхідно надавати більше уваги питанню захисту стратегічних об'єктів національної енергетичної інфраструктури;

– подальша інтеграція України в європейський та євроатлантичний цивілізаційний простір, їх політичні, соціальні, безпекові структури, а також зміцнення стратегічного партнерства і зв'язків з країнами Європи;

– блокування спроб односторонньої іноземної соціально-культурної та інформаційної експансії і домінування над Україною [14].

Також, важливою умовою створення національної безпеки є належне викання всіх умов та законодавчих вимог у сфері національної безпеки держави.

Значною проблемою в Україні стала зрадницька діяльність певних посадових осіб, які були безпосередньо пов'язанні із здійсненням повноважень у сфері національної безпеки України.

Зокрема, у липні 2022 року було викрито і затримано колишнього начальника Управління СБУ у Криму Олега Кулініча. Він підозрюється у державній зраді та роботі на рф, йому оголошено про підозру за трьома статтями Кримінального кодексу України [15, с. 17].

Наразі активна діяльність СБУ, ДБР та інших учасників у сфері захисту національної безпеки держави, викриває та перешкоджає діяльності таких осіб чи певних угруповань.

Зокрема, упродовж 2022 року за матеріалами контррозвідки СБУ повідомлено про підозру у вчиненні державної зради 344 особам, 68 зрадників засуджено. За офіційним звітом контррозвідка СБУ викрила:

- 129 агентів російських спецслужб;
- 10 агентів білоруських спецслужб;
- понад 1 500 колаборантів.

Запобігла проникненню агентури:

- 373 особи примусово повернуто до країн походження;
- 47 іноземців видворено;
- 399 іноземцям заборонено в'їзд в Україну;
- 79 іноземцям скорочено строк перебування в Україні [15, с. 32].

Активна робота всіх державних інституцій в боротьбі з внутрішнім ворогом безумовно допомагає Збройним силам України в боротьбі з зовнішнім ворогом, який зазіхає на державний суверенітет, територіальну цілісність та демократичність конституційного ладу в Україні.

Не можна не погодитися з думкою В. Лемака про те, що загрози існують майже у всіх напрямках діяльності держави (функціях), тому функція забезпечення національної безпеки не може бути окремою функцією держави, а також вона проектується на всі інші напрями діяльності держави та пов'язана з передбаченням і нейтралізацією загроз, що виникають на кожному відповідному напрямі, але в разі «виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам», як це зазначено в згаданому Законі, вона проявляється у забезпеченні безпеки відповідних об'єктів (національних цінностей) і, відповідно, напрямів, а саме територіальної безпеки, екологічної безпеки, економічної безпеки, політичної безпеки, інформаційної безпеки [16, с. 64-67].

Така позиція доречно висвітлює позицію України та українського народу, який активно бореться за зміцнення національної безпеки та обороноспроможності нашої держави, в багатьох сферах діяльності нашої держави.

Формування та забезпечення національної безпеки в сучасних умовах зумовлює гостру потребу створення в державі проєктів та стратегій, які покликані на запровадження безпекових заходів, у сферах територіальної безпеки, екологічної безпеки, економічної безпеки, політичної безпеки, інформаційної безпеки тощо.

Також особливу увагу потрібно приділяти питанням пов'язаним з відбором кадрів, перевіряти їх на належність чи причетність до спеціальних структур інших держав, які працюють не на користь України.

Питання забезпечення правового регулювання національної безпеки наразі перебуває на стадії активної трансформації. Євроінтеграційні процеси в Україні зумовлюють, настання позитивних змін безпосередньо в законодавстві, яке регулює таку стратегічну сферу, але варто дослідити проблеми законодавчого регулювання окремих положень у сфері безпеки потребують більш детального опрацювання з боку законодавця, і в окремих випадках перешкоджають здійсненню безпекових заходів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 08.06.2000 р. № 1809-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. Ст. 337.
4. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 15. Ст. 73.
5. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 12. Ст. 81.
6. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. №1. Ст. 1.
7. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/7-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98.
8. Про пожежну безпеку: Закон України від 17.12.1993 р. № 3745-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 5. Ст. 21.
9. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. Ст. 93.
10. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації: навч. посібник. Х. : Фоліо, 2002. 285 с.
11. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 14-24.
12. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. К. : КНТ, 2009. 631 с.
13. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М. та ін. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький : Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.

14. Василенко Д., Галат Д., Павлюк М. та ін. Стратегія національної безпеки України на 2010-2015 рр. Розділ 2. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки України. Центр дослідження міжнародних відносин. 2009. URL : <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/98--2010-2015-.html?start=4>.

15. 2022 рік: захист держави в умовах війни. СБУ, 2022. URL : <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2023/04/24/ssu-report-2022-web.pdf>.

16. Лемак О. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 38 (2). С. 64-67.

АЛЕНІЧЕВ Сергій Володимирович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

НОРМАТИВНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПРОТИДІЇ НАЯВНИМ БЕЗПЕКОВИМ ЗАГРОЗАМ У КОНТЕКСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Розгляд проблем розбудови системи управління сектором безпеки і оборони в історичному ракурсі свідчить, що така розбудова має певною мірою циклічний характер: залежно від домінування певних тенденцій, окремі складові елементи або набувають певної автономії, або знову поглинаються іншими складовими. Такі закономірності розвитку притаманні багатьом соціальним системам, і нічого негативного, на нашу думку, в них немає.

Питання організаційно-правових проблем функціонування сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави) в різні часи розглядали у своїх роботах такі вчені, як: Р. Алієв, В. Доненко, М. Карпенко, С. Карпюк, К. Колесникова, В. Колпаков, О. Кривенко, О. Кузьменко, В. Нагаєв, М. Прохоренко, Т. Семенчук, А. Синьків, Є. Чернецький, О. Чорна, Л. Шевченко та інші.

На сьогодні, згідно з основними галузевими актами законодавства з питань функціонування сектору безпеки і оборони, структура означеного сектору містить чотири складові компоненти, які розмежовуються відповідно до свого функціонального призначення та юридичної природи. Зокрема, сектор безпеки й оборони України складається з:

- 1) сил безпеки;
- 2) сил оборони;
- 3) оборонно-промислового комплексу;
- 4) громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Варто звернути увагу й на те, що інституційно складові сектору безпеки і оборони України належать як до державного апарату, так і до інститутів громадянського суспільства.

Як відомо, під силами безпеки розуміються правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, а також інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України. У свою чергу, до сил оборони належать Збройні Сили України, а також інші, утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні органи і розвідувальні органи, а також органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією і законами України покладено функції із забезпечення оборони держави.

Отже, можна стверджувати, що головними складовими механізму держави, що спрямовані на реалізацію оборонної функції, є Збройні Сили України та інші утворені відповідно до законів України військові формування. Саме на них згідно з ч. 2 та ч. 3 ст. 17 Основного Закону України покладається оборона України, захист її суверенітету та територіальної цілісності, а також недоторканність державних кордонів, тобто, всі ключові питання, пов'язані з реалізацією оборонної функції. Безперечно, інші складові сектору безпеки і оборони України у системі реалізації оборонної функції теж відіграють відповідну роль, проте Збройні Сили України та інші військові формування виступають провідними структурами стосовно цього [1, с. 79].

24 лютого 2022 р., після початку повномасштабного вторгнення, було введено в дію План оборони України та Зведений план територіальної оборони України. Зазначається, що план буде реалізовуватися за перший сценарієм – «Ескалація російською федерацією збройної агресії проти України». Даний сценарій зазначається і у Стратегії воєнної безпеки. Таким чином, цілком очевидно, що комплекс дій у випадку реалізації даного сценарію, було відображено і у Плані оборони України.

Вірогідність повномасштабного вторгнення, дійсно, була відображена у стратегічних документах. РНБО розробила план реагування у випадку настання даного сценарію, проте не було розроблено документів, спрямованих на протидію визначеним загрозам до їхнього загострення. Лише 1 лютого 2022 року було ухвалено План реалізації Стратегії кібербезпеки України, проте даний документ не містить достатньої конкретики щодо заходів, які необхідно реалізувати (Указ Президента України № 37/2022, 2021).

Наприклад, йдеться про запровадження «ефективних механізмів взаємодії основних суб'єктів національної системи кібербезпеки та сил оборони в частині спільного виконання завдань кібероборони». При цьому, неможливо визначити, що саме належить до ефективних механізмів, а, отже, дане завдання може виконуватися у будь-якій формі та відповідно оцінюватися.

Відсутність також стратегії глобального політико-правового розвитку України призводить до неузгодженості різних стратегічних документів – у визначеннях понять, запропонованих планах дій та у термінах виконання стратегій. Усі стратегічні документи в Україні повинні розроблюватися у відповідності до єдиної методології, містити не лише концептуальні засади, але і конкретні плани дій, індикатори, систему моніторингу та оцінки, визначене коло відповідальних установ/осіб [2, с. 25].

Стратегічна спрямованість у протидії наявним безпековим загрозам дозволила б ґрунтовніше підготуватися до їхнього настання. Україна демонструє не лише гідний, але справді потужний супротив ворогу, відбиваючи атаки на різних напрямках. Проте держава повинна використати даний урок для подальшого і невідкладного вдосконалення процесів стратегічного планування не лише у секторі безпеки і оборони, а в межах усього політико-правового розвитку України.

Затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 Стратегія воєнної безпеки України передбачає досягнення таких цілей реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва:

- достатні оборонні спроможності держави, які в поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на російську федерацію можуть забезпечити стримування подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновлення її територіальної цілісності в межах державного кордону України;

- потужна територіальна оборона, яка у взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави;

- ефективний менеджмент у сфері оборони, що ґрунтується на засадах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, програмно-проектному управлінні оборонними ресурсами, удосконалених процесах визначення та задоволення потреб оборони України;

- професійний особовий склад Збройних Сил України та інших складових сил оборони, який перебуває в центрі уваги держави, підтримується вдосконаленими системами кадрового менеджменту, підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання молоді, може бути в стислі строки посилений підготовленим і вмотивованим військовим резервом;

- сучасне високотехнологічне озброєння, військова та спеціальна техніка Збройних Сил України, інших складових сил оборони, яка забезпечує виконання ними покладених завдань, зокрема в операціях НАТО;

- розвинута військова інфраструктура, об'єднана логістика та достатні запаси матеріальних засобів, дієва система медичного забезпечення, що відповідають потребам сил оборони;

- побудовані на національних і євроатлантичних цінностях сили оборони, які відповідають критеріям набуття повноправного членства України в НАТО, взаємосумісні з відповідними компетентними органами держав-членів НАТО та спроможні робити гідний внесок у проведення операції НАТО.

Вказане дає змогу сформулювати таке положення – цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони охоплюють:

- а) забезпечення, захист і поновлення у разі порушення національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України;

б) забезпечення, захист і поновлення у разі порушення прав і свобод фізичних і юридичних осіб у їх відносинах із суб'єктами сектора безпеки і оборони;

в) удосконалення системи військового управління [3, с. 136].

У контексті вищезазначеного, доцільно акцентувати увагу на окремих суб'єктах сектору безпеки і оборони в контексті законодавчого визначення їх статусу. Так, визначаючи Національну поліцію як суб'єкт забезпечення національної безпеки та складовий елемент сектору безпеки та оборони, в Законі України «Про національну безпеку» фактично продубльовано визначення правового статусу поліції, який наведено в законі України «Про Національну поліцію», а саме: «Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги».

Разом з тим, визначаючи Національну поліцію як суб'єкт забезпечення національної безпеки, в Законі «Про національну безпеку» не прописані завдання поліції як суб'єкта вказаного сектору.

Враховуючи вище наведене, нормативно-правові акти не конкретизують завдання поліції як суб'єкта забезпечення національної безпеки. Але, Закон України «Про Національну поліцію» не визначає її суб'єктом сектору безпеки і оборони, тому і не закріплює конкретних завдань в зазначеній сфері. Серед завдань поліції надання поліцейських послуг щодо:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4, с. 166].

Отже, серед головних пріоритетних та ключових завдань для системного захисту України від загроз національній безпеці на етапі збройної боротьби з агресором є належне правове забезпечення розвитку сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел:

1. Александров В. М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/545/517/>
2. Мовчан У. В. Проблеми стратегічного планування в Україні в контексті повномасштабної війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 2 (54). URL : <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2022/2/4.pdf>.
3. Шопіна І. М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL : <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/27.pdf>.
4. Загуменна Ю. О. Національна поліція України як суб'єкт забезпечення національної безпеки. *Проблеми сучасної поліцейстики*. Харків, 2022. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/5230>.

БЛОКОНЬ Максим Миколайович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах повномасштабного воєнного конфлікту, забезпечення воєнної безпеки і оборони України є найбільш актуальною сучасною проблемою. Це обумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів та механізмів для своєчасного запобігання і нейтралізації наявних та потенційних воєнних загроз та підтримання оборонного потенціалу держави на рівні, який гарантуватиме належну її воєнну безпеку.

Як відомо, базовим нормативно-правовим актом, що регулює функціонування сектору безпеки і оборони, є Закон України «Про національну безпеку України» [1], який, зокрема, визначає і розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, а також визначає серед фундаментальних національних інтересів, – перспективу здобуття членства в ЄС і НАТО. Разом з тим, як попередня [2], так і чинна редакція Закону про НБУ не у повній мірі регулює належне функціонування сектору безпеки і оборони України.

Зокрема, на погляд ряду науковців, чинна редакція «грішить» штучно обмеженим переліком суб'єктів сектору безпеки і оборони, і, головне, відсутністю прописаного механізму взаємодії між відповідними суб'єктами.

Отже, як вбачається, сектор безпеки і оборони у правовому полі не урегульований належним чином, що зумовлює чисельні прогалини та неузгодженості при спробі врегулювати відповідне коло суспільних відносин. На сьогодні не досягнуто єдиного розуміння, щодо моделі, складу, функцій, завдань та взаємодії його складових. У стані дослідження знаходяться методологічні та правові підходи щодо обґрунтування та удосконалення цих категорій. Потребують поглибленого аналізу недоліки системи державного управління сектором безпеки і оборони.

Правові проблеми у секторі безпеки і оборони України є важливою темою для обговорення, тому що про неї писали відомі вчені, в поглядах яких багато єдності, але більшість наукових праць лише констатує певні фактичні недоліки та не містить алгоритмів конкретного розв'язання правових проблем у функціонуванні сектору безпеки і оборони України.

Таким чином, необхідно хоча б концептуально проаналізувати відповідну організаційно-правову проблематику та здійснити пошук ефективних шляхів для їх подолання, удосконалення заходів щодо забезпечення безпеки і оборони держави та готовності до відбиття потенційної агресії.

Ряд питань зазначеної проблеми вже було досліджено публікаціях: О. Бодрука, М. Єжеєва, В. Пилипишина, В. Циганова, С. Понамарьова, А. Семенченкова, І. Дороніна, Ф. Саганюка, М. Лобко, Г. Гончаренкова, В. Антонова, О. Кривенка та інших. Проте, на даний час не існує комплексного та узагальнюючого дослідження заявленої проблематики.

Ф. Саганюк і М. Лобко вважають, що для вирішення окресленої проблеми необхідно, насамперед, вдосконалити понятійно-категоріальний апарат, тобто, мати взаємозалежні поняття, що необхідні як для теоретичного пізнання правової природи державних явищ і процесів безпеки і оборони України та законодавчого їх закріплення у якості складової підсистеми системи національної безпеки, так і ефективного стратегічного керівництва сектором безпеки і оборони, чіткого визначення його завдань, порядку взаємодії з іншими державними, парадержавними та недержавними інститутами [3, с. 44-45].

Що ж стосується системи державного управління та його складових «галузевих» елементів, доцільно було б проаналізувати відповідний досвід провідних країн світу з врегулювання структур, аналогічних нашому сектору безпеки та оборони.

Так, законодавство США досить детально регламентує повноваження і функції органів державної влади у секторі безпеки і оборони, посадові обов'язки їх керівників і кваліфікаційні вимоги до претендентів відповідної посади (зокрема, щодо обіймання посад Міністра оборони, Голови Об'єднаного комітету начальників штабів тощо). У той же час, у законодавстві США відсутнє визначення як терміну «національна безпека», так і сфер, що вона охоплює. Що ж стосується окремих аспектів компетенції, то відповідні посадові особи сектору безпеки і оборони уповноважені, зокрема, регулярно здійснювати відбір і складати переліки критично важливих технологій, які можуть використовуватися у процесі розробки науково-технічної та фінансової політики розвитку озброєнь. Також до структури зазначеного сектору законодавчо віднесені численні «тематичні» урядові організації, організації представників промисловості, банківського сектору, наукових установ. І ця досить потужна та розгалужена структура підсилена традиційною американською управлінською мобільністю та гнучкістю [4, с. 134; 5, с. 14-15].

Не підлягає доказуванню аксіома, що, виходячи із досвіду міжнародних відносин, переважна більшість держав для забезпечення своєї безпеки і оборони:

- а) створюють власні потужні оборонні можливості;
- б) об'єднуються у воєнні союзи.

І, безумовно, членство України в НАТО, як запорука безпеки держави, в умовах відкрито-латентної агресії російської федерації та наявності інших галузевих та регіональних безпекових загроз, – є пріоритетом державної політики. Реалізація цього стратегічного плану залежить від здатності довести членам Альянсу нагальність і перевагу такого рішення.

Сидоренко О. вважає, що проблема належного функціонування сектору безпеки і оборони України криється не тільки в «управлінському аспекті».

Докорінної перебудови повинна зазнати і правова система держави. Проекти трансформацій окремих елементів правової системи України присутні і в програмах політичних партій, програмних документах численних Урядів України. Однак жодна з цих програм не була реалізована з різних підстав або їх сукупності: за браком бажання, ресурсів, часу, політичної кон'юктури, протидії окремих прошарків суспільства, складності прийняття законодавчих рішень тощо. Разом з тим, причина, як вбачається, криється і у відсутності системного, наукового підходу до цієї проблеми, сприйняття надскладної системи як простого набору законів і підзаконних актів, якими можна довільно маніпулювати, не передбачаючи віддалених наслідків [6].

В основу реформування сектору безпеки і оборони, безумовно, необхідно покласти загальноприйняті в європейській практиці принципи: верховенство права, деполітизацію, децентралізацію, підзвітність і прозорість у роботі, тісну співпрацю з громадськістю, професійну підготовку персоналу, оптимізацію структури.

Досліджуючи проблеми, що пов'язані з розробкою, формуванням та реалізацією оборонної політики України, варто звернути увагу на внутрішні умови, які суттєво обмежують її спроможності щодо захисту своїх національних інтересів. До таких науковці традиційно відносять:

- незбалансованість і незавершеність системних реформ, у тому числі і у секторі безпеки та оборони;
- складне економічне становище, високий рівень злочинності, у тому числі організованої;
- корупція, високий рівень бідності населення, безробіття;
- недостатньо високий рівень обороноздатності держави, боєздатності Збройних Сил України, інших військових формувань [7, с. 27-28].

Нагальними завданнями політики національної безпеки і оборони має стати захист таких життєво важливих інтересів України:

- утвердження конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення умов для вільного розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації;
- захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону;
- створення конкурентноспроможної, соціально-орієнтовної економіки та забезпечення підвищення рівня життя і добробуту населення;
- гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища;
- збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності [8, с. 6-7].

Отже, дослідженні викладено сучасне розуміння окремих організаційно-правових засад функціонування сектору безпеки і оборони України. Доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є комплексними, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади,

регламентуються адміністративно-правими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер. Організаційно-правові основи функціонування сектору безпеки і оборони об'єктивно реалізуються як форма державної політики та реальних дій держави, спрямованих на забезпечення національної безпеки, визначення політичних, соціальних, правових та фінансово-економічних основ діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
3. Саганюк Ф. В., Лобко М. М., Устименко О. В. Погляди щодо вдосконалення системи стратегічного планування у секторі безпеки і оборони України. Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ ім. І. Черняховського. 2015. № 3. С. 43-47. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrcvds_2015_3_9.
4. Бодрука О. С., Єжеєв М. Ф. Проблемні питання імплементації нової моделі сектору безпеки для України. *Стратегічна панорама*. 2009. № 1. С. 132-138.
5. Кузьмук О. І. Від воєнної організації до сектора безпеки і оборони України. *Наука і оборона*. 2012. № 4. С. 12-21.
6. Сидоренко О. О. Правова система України в контексті глобалізації. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_1_6.
7. Величко О. Ф., Затинайко О. І., Скурський П. П. Критичні технології як національний пріоритет у забезпеченні обороноздатності держави. *Наука і оборона*. 2011, № 4. С. 23-30.
8. Тимошенко Р. І., Лобко М. М., Бочарніков В. П., Свешніков С. В. Погляди на планування розвитку в секторі безпеки та оборони України. *Наука і оборона*. 2016. № 3. С. 3-9.

БЛЯХАРСЬКИЙ Богдан Андрійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРАВОВІ ТА ДОГОВІРНІ ІМПЕРАТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТІВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ТА БОЙОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Виходячи з фактів правового режиму воєнного стану та збройної агресії російської федерації, аналізуючи всебічне забезпечення Збройних Сил України та інших суб'єктів оборонно-безпекового блоку, доцільно висловити міркування щодо необхідності розвитку нормативно-правових та похідних організаційних чинників конструктивної співпраці країн ЄС та України у напрямку відбиття збройної агресії та поновлення територіальної цілісності нашої країни.

Безумовно, співдружні країни намагаються робити все за для перемоги України в війні проти агресора, причому не тільки забезпеченням у військовій сфері, а також шляхом надання широкомасштабної фінансової підтримки, зокрема з метою забезпечення внутрішньої стабільності в Україні.

Зовнішнім структурним вираженням такої співпраці є:

I. Консультативна Місія ЄС з реформування цивільного сектору безпеки України (EUAM) – це дорадча цивільна місія, запроваджена Європейським Союзом у 2014 році на запит України. Правова підстава діяльності: Угода між Україною та ЄС щодо статусу Консультативної Місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України (підписана 17.11.2014 в м.Брюселі, ратифікована 04.02.2015 Законом України № 142-VIII, набрала чинності 13.03.2015 року).

Мандат КМЄС передбачає три напрямки діяльності:

- надання стратегічних консультацій щодо реформування сектору цивільної безпеки для розробки стратегій сектору цивільної безпеки;
- підтримка імплементації реформ через надання практичних консультацій, тренінгів та реалізації інших проєктів;
- співпраця та координація для забезпечення координації реформ між українськими та міжнародними партнерами.

Зокрема, у рамках означеного співробітництва, МВС з КМЄС щороку узгоджують план дій в рамках проєкту міжнародної технічної допомоги «Операційна підтримка в наданні стратегічних консультацій щодо реформування сектору цивільної безпеки України».

Зокрема Місія надає підтримку за напрямками:

- посилення спроможності щодо управління змінами, внутрішніх комунікацій, стратегічного планування;
- охорона громадського порядку (посилення сталості концепції «поліції діалогу», вивчення кращих практик охорони громадського порядку);
- взаємодія поліції з громадою;
- розслідування злочинів;
- стратегічні комунікації та суміжні питання;
- реагування на злочини, скоєні з мотивів ненависті/дискримінації;
- забезпечення гендерної рівності;
- покращення адміністративних послуг.

Європейський поліцейський офіс (Європол) – правоохоронна інституція Європейського Союзу, до сфери повноважень якої належать боротьба з транснаціональною злочинністю, торгівлею людьми, нелегальною міграцією, тероризмом, незаконною торгівлею автотранспортом, розповсюдженням порнографії, виготовленням фальшивих грошей та інших платіжних засобів, відмиванням грошей, кіберзлочинами. На сьогодні співробітництво з Європолом регулюється положеннями Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, підписаної у 2016 році та ратифікованої Законом України № 2129-VIII від 12.07.2017.

Згідно з зазначеною Угодою, співробітництво включає як обмін інформацією, так і обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях.

Національним контактним пунктом для України, який діє як центральний контактний пункт між іншими компетентними органами України та Європолем визначено відділ по взаємодії з Європолем Національної поліції України.

У 2015 році ратифіковано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку. Завдяки встановленню захищеного каналу зв'язку SIENA, інформаційний обмін між правоохоронними органами України та Європолем суттєво збільшився. Крім того, у 2017 році підписано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації.

У 2018-2019 роках Національною поліцією України опрацьовано методологію Європолу з оцінки загроз організованої і тяжкої злочинності SOCTA. На сьогодні розроблена методологія адаптована до українських реалій і застосовується в практичній діяльності Національної поліції України. У 2020 році Національна поліція була учасником більше десяти спеціальних правоохоронних операцій під егідою Європолу, зокрема MISMED, SALO, RETROVIRUS, SHIELD, RAD [1].

II. Співробітництво Міністерства оборони України з агенціями (інституціями) ЄС здійснюється відповідно до положень:

- Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;
- Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством;
- Робочого плану співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС (у сфері спільної політики безпеки і оборони) на поточний рік;
- Зведеного плану заходів міжнародного співробітництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України на поточний рік.

На сьогодні визначено чотири ключові пріоритети в оборонній сфері в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом:

1. Розширення формату діалогу з ЄС за воєнно-політичним, військово-технічним та військовим напрямками.
2. Посилення практичного співробітництва з ЄС у рамках так званої Спільної політики безпеки і оборони (залучення сил і засобів Збройних Сил України до міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки під проводом ЄС та бойових тактичних груп ЄС).
3. Участь в ініціативі ЄС «Східне партнерство».

4. Розвиток співпраці з Європейським оборонним агентством (ЄОА), залучення до проєктів програми Постійного структурованого співробітництва в сфері безпеки і оборони (PESCO).

Розширення формату воєнно-політичного діалогу:

Регулярно проводяться зустрічі (консультації) керівництва МО України та командування ЗС України з представниками інституцій (агенцій) ЄС, Військового комітету ЄС та Військового штабу ЄС.

1. У рамках розвитку військового співробітництва щорічно підписується Робочий план співробітництва ЗС України та Секретаріату Ради ЄС (у сфері СПБО).

2. Щодо залучення України до формування бойових тактичних груп ЄС (БТГ ЄС). Так, у 2020 році (01.01. 2020 – 30.06.2020) підрозділи ЗС України заступали на оперативне чергування в БТГ ЄС «Хелброк».

Вищим керівництвом ЗС України прийнято рішення стосовно готовності залучити національні сили і засоби до наступних етапів чергування у складі БТГ ЄС «Хелброк» у першій половині 2023 та 2026 років, проте широкомасштабна збройна агресія російської федерації, безумовно, внесе свої корективи у зазначений план.

3. Участь Міністерства оборони України в ініціативі ЄС «Східне партнерство» (СхП).

Програму СхП започатковано на виконання рішення Ради ЄС від 20.03.2009 р. з метою зміцнення стосунків зі східними сусідами ЄС. Програма є продовженням Європейської політики сусідства та передбачає участь шести держав Східної Європи (Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови та України) за різними напрямками (у тому числі і з питань СПБО).

Починаючи з 2012 року представники оборонного відомства України беруть участь у заходах у рамках СхП за такими напрямками:

3.1. Воєнно-політичний. Двічі на рік участь в дискусіях та обговореннях в рамках Багатосторонньої платформи СхП: Платформа 1 «Демократія, належне урядування та стабільність» (питання співробітництва у сфері СПБО та цивільного захисту).

3.2. Військовий. У рамках ініціативи СхП за підтримки європейської сторони проводиться підготовка представників Збройних Сил України з питань СПБО.

Зокрема, під егідою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, з 2014 року щорічно проводиться Орієнтаційний курс СПБО. В останні роки зазначений курс проводився за сприяння Європейського коледжу безпеки і оборони (далі – ЄКБО). Крім того, щорічно представники ЗС України проходять навчання на закордонних курсах з питань СПБО, які проводяться за сприяння ЄКБО.

4. Розвиток співпраці з Європейським оборонним агентством (ЄОА) та залучення України до проєктів PESCO.

Відповідно до Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством, визначено початкові напрями співробітництва:

- 4.1. Матеріальна стандартизація (Material Standardisation).
- 4.2. Єдине Європейське небо (Single European Sky).
- 4.3. Логістика (Logistics), у т.ч. запасні частини і транспортні перевезення, Європейський авіатранспортний флот (European Air Transport Fleet).
- 4.4. Тренування (Training).

Протягом 2020 року вдалося досягти динамічного розвитку співпраці між МО України та Європейським оборонним агентством.

5. Українські представники на постійній основі беруть активну участь у засіданнях Військової авіаційної ради політичного рівня за напрямом «Єдине Європейське небо» (Single European Sky). Також, на запрошення сторони ЄОА, у жовтні 2020 року військовослужбовці ЗС України залучалися до тренувальних заходів з вертолітної підготовки на базі Багатонаціонального тренувального центру з вертолітної підготовки у м. Сінтра, Португалія.

6. Влітку 2020 року стороною ЄС було ухвалено рішення щодо можливості залучення українських спеціалістів до роботи у складі Європейського оборонного комітету з питань стандартизації (European Defence Standardization Committee) та експертних груп ЄОА (ЕГ № 10 – Ammunition, ЕГ № 14 – Life Cycle Technical Documentation, ЕГ № 15 – Quality of electric power supply/ Portable electric power generators).

7. Крім того, на звернення Міністерства оборони України європейські партнери прийняли у листопаді 2020 року рішення щодо погодження питання про приєднання української сторони до участі у роботі Проектної групи з питань логістичної підтримки «Project Team Logistic Support».

Безумовно, що участь України на постійній основі у вказаних проектах дозволить ефективно імплементувати домовленості, визначені в Адміністративній угоді між МО України та ЄОА, і сприятиме подальшому зміцненню взаємовигідної співпраці з країнами-учасницями ЄОА.

У рамках імплементації Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством (ЄОА) ще у лютому 2016 року Стороні ЄС передано схему координації з ЄОА та перелік осіб-координаторів за напрямками діяльності Агентства. Також з метою розвитку практичного співробітництва з ЄОА Міністерство оборони України направило звернення щодо зацікавленості взяти участь у діяльності багатонаціональних проєктів під егідою цієї організації:

- Технічна стандартизація (Material Standardisation);
 - Єдине європейське небо (Single European Sky);
 - Протидія саморобним вибуховим пристроям (Counter-IED);
 - Європейський авіатранспортний флот (European Air Transport Fleet)
- (у довгостроковій перспективі).

За сприянням Європейського безпекового та оборонного коледжу у жовтні 2020 року проведено орієнтаційний курс спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу на базі Національного університету оборони України імені І. Черняховського. Участь в зазначеному курсі взяли 300 представників оборонного відомства України [2].

Україна прагне приєднатися до програми PESCO. Участь у проєктах PESCO розглядається як один із пріоритетних шляхів розвитку військово-технічного співробітництва між Україною та ЄС та вдосконалення національних оборонних можливостей відповідно до найкращих європейських практик та стандартів.

5 листопада 2020 року Рада ЄС ухвалила остаточне рішення щодо визначення загальних умов, згідно з якими країни, що не входять до ЄС, можуть брати участь в окремих оборонних проєктах у рамках програми PESCO.

Практична участь у конкретних проєктах програми PESCO потребуватиме від української сторони відповідності низки (визначених ЄС для такого залучення країн – не членів Співтовариства) політичних, матеріальних та правових умов. На сьогодні розпочато підготовчі заходи до започаткування попередніх консультацій з міжнародними партнерами для подальшого можливого приєднання до зазначених пріоритетних проєктів PESCO [2].

Відповідно до офіційної інформації, практично всі країни НАТО та ЄС приєдналися до навчальних програм з підготовки українських військовослужбовців. Про це заявив Міністр оборони України Олексій Резніков на онлайн-конференції видання Forbes «Без рожевих окулярів. Бізнес і держава під час війни» [3].

У рамках домовленостей, досягнутих на Копенгагенській донорській конференції, до навчання українських воїнів долучилися Норвегія, Данія, Швеція, Литва, Латвія, Естонія, Польща, Словаччина, Чехія, Фінляндія. Зокрема, для українських артилеристів та операторів ССО країни-партнери організували спеціальні фахові програми.

Тільки одна британська програма передбачає навчання 30 тис. українських військовослужбовців, з яких перші 10 тис. уже завершують відповідну підготовку.

«Наші британські партнери не просто їх навчають усіх азів на полігоні, включно з тактичною медициною, наші військові повертатимуться звідти одягнені, із системами захисту: шолом, бронежилет, аптечка тощо – усе, крім стрілецької зброї, бо зброю ми дамо», – зазначив Міністр оборони [3].

Отже, на сьогодні шляхи досягнення як основної мети – відбиття збройної агресії східного сусіда, так і довгострокових цілей оборонної реформи, можливі, як вбачається, через активну участь у реалізації Спільної безпекової і оборонної політики ЄС та активне співробітництво з НАТО з досягнення критеріїв, необхідних для набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору [4].

Підсумовуючи, зазначимо, що поглиблення співпраці України та країн Європейського Союзу у військовій сфері сприяє не тільки реалізації пріоритетів зовнішньої політики України щодо вступу до ЄС та належному виконанню зобов'язань за Угодою про асоціацію, але й дає змогу підвищити оперативні та бойові спроможності підрозділів Збройних Сил України та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони для забезпечення територіальної цілісності України та відсічі збройної агресії російської федерації.

Список використаних джерел:

1. Співробітництво з ЄС. Портал Міністерства внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/jevropeiska-integraciya-ukrayini/spivrobotnictvo-z-jes-23626>.
2. Зіняк Л. В. Співробітництво у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах. Представництво України при Європейському союзі. Портал Міністерства оборони України. URL : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/spivpracya-ukrayina-yes-u-ramkah-spilnoyi-politiki-bezpeki-i-oboroni>.
3. Резніков О. Практично всі країни НАТО та ЄС приєдналися до навчальних програм з підготовки українських військовослужбовців. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/praktychno-vsi-krainy-nato-ta-ies-priyednalsia-do-navchalnykh-prohram-z-pidhotovky-ukrainskykh-viiskovoslužbovtiv-oleksii-reznikov>.
4. Зіняк Л. В. Співробітництво України та ЄС у військовій сфері на сучасному етапі. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/12345_6789/14044/1/Zinyk_53-58.pdf.

БОГУСЛАВ Іван Дмитрович,

курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,

доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРИВАТНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Захист приватних прав під час воєнного стану є важливим питанням, яке стає особливо актуальним в умовах військових конфліктів і кризових ситуацій. В контексті євроінтеграційних тенденцій, захист приватних прав є однією з ключових вимог до країн, які прагнуть вступити до європейської спільноти.

Основні права, які потребують захисту під час воєнного стану, включають право на життя, право на свободу і особисту недоторканість, право на приватність і конфіденційність, право на свободу вираження своїх думок та інших основних прав людини [1].

З метою забезпечення захисту цих прав в контексті євроінтеграційних тенденцій, необхідно виконувати такі дії:

1. Забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів, що має високий рівень компетентності та професіоналізму, а також повагу до прав людини.

2. Здійснення контролю за діяльністю правоохоронних органів та їх працівників, включаючи контроль за використанням силових засобів та забезпеченням безпеки.

3. Забезпечення доступу до суду та правосуддя, включаючи право на адвоката та доступ до інформації.

4. Визнання і захист прав журналістів та інших представників ЗМІ, що забезпечують право на свободу вираження своїх думок.

5. Розроблення та впровадження механізмів міжнародної кооперації, які забезпечують взаємодію між різними країнами в області правозахисту.

Захист приватних прав під час воєнного стану є важливим завданням для країн, які прагнуть до євроінтеграції. Для цього потрібно забезпечувати ефективну діяльність правоохоронних органів, контролювати їх дії та забезпечувати доступ до судової системи та правосуддя. Також важливо визнавати та захищати права журналістів та інших представників ЗМІ на свободу вираження своїх думок [2]. Правоохоронна та правозахисна діяльність є важливими складовими євроінтеграційних процесів. Досягнення високого рівня захисту приватних прав під час воєнного стану відповідає міжнародним стандартам та нормам і допомагає забезпечити взаємодію з іншими країнами. При цьому важливо враховувати специфіку кожної країни та її внутрішніх ситуацій, щоб забезпечити ефективний захист прав людини в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Lviv State University of Internal Affairs Institutional Repository (LvSUIAIR): Головна сторінка. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/73/1/kovaliv.%20esimov.pdf>.

2. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити?. Visit Ukraine – rules of save visit to Ukraine. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>.

БУЧКОВСЬКИЙ Олександр Валерійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРАВОВЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА

Сучасна агресія російської федерації проти України актуалізувала таке явище, як колабораціонізм. Повномасштабний характер агресії російської федерації визначає необхідність розширення змісту цього явища. Для початку кримінально-правового аналізу такого діяння, слід спочатку визначити, що таке колабораціонізм. Загальновідомо, що це слово має французьке походження (від слова «collaboration» – співробітництво) і має два значення:

позитивне – спільна діяльність, співпраця різних суб'єктів;

негативне – добровільна та навмисна співпраця з ворогом у його інтересах та на шкоду своїй державі та її союзникам.

В Україні питанню кримінально-правової протидії колабораціонізму присвятили наступні вчені: М. Акімов, О. Головкін, О. Ілларіонов, В. Кубальський, А. Політова, Є. Письменський, М. Рубашенко, І. Сказко. Особливий інтерес викликає наукова праця Є. Письменського «Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти)», в якій, зокрема розглянуті сучасні законопроекти щодо криміналізації колабораціонізму. Однак дослідження фахівців з кримінального права стосувалися теоретичних позицій перспективного нормативного регулювання відповідальності за колабораційну діяльність та не могли враховувати останні зміни до Кримінального кодексу (КК) України. Отже, потребують самостійного дослідження особливості сучасної криміналізації колабораційної діяльності [1].

Українські дослідники В. Горобець, Т. Заболотна, Б. Ковальов, В. Кучер, Т. Пентер та ін. в своїх роботах детально проаналізували такі форми колабораціонізму, як економічний і культурний. Економічний колабораціонізм, на думку більшості науковців, передбачає співпрацю в сфері господарської діяльності. Розглядаючи причини співпраці місцевого населення з окупантами у економічній сфері, український дослідник О. Потильчак доводить, що ці дії відбувалися вимушено через тиск загальної трудової повинності та життєвих обставин. Тому цих людей не можна віднести до колабораціоністів у повному розумінні цього слова [2, с. 20].

Важливим кроком до правового позиціонування колабораціонізму у правовому полі є Закон України від 03 березня 2022 року № 2107-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність».

На думку О. Ілларіонова, прийняття і реальне впровадження законодавства про колабораціонізм має бути поштовхом для оновлення міжнародного права з питань запобігання та засудження цього явища на рівні, наприклад, Організації Об'єднаних Націй. Досвід України у цьому розумінні є унікальним і може слугувати моделлю для розроблення відповідних міжнародно-правових документів [1].

Державна політика щодо кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні має будуватися з урахуванням того, що така кримінальна відповідальність матиме безпосередній вплив на подолання наслідків збройної агресії російської федерації в Україні в довгостроковій перспективі, примирення в українському суспільстві, встановлення правди про події під час війни, післявоєнну відбудову та реінтеграцію жителів тимчасових окупованих територій. Натомість, під час формування державної політики з кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» Україна має спиратися на сучасні інститути кримінального права та прав людини, а також на сучасні напрацювання у сфері перехідного правосуддя, що розвинулися для подолання наслідків порушень прав людини в сучасних збройних конфліктах [3, с. 17].

Звісно, повинно при цьому враховуватись, що, загалом, колабораційна діяльність, як і державна зрада, вчиняється на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній,

економічній чи інформаційній безпеці України. Режим воєнного стану, особливо на тимчасово окупованих територіях, встановлює суттєві обмеження для нормального життя її громадян на окупованій території. Як наслідок, окремі громадяни переходять на бік ворога, починаючи добровільно чи під примусом співпрацювати з ним в різних сферах [4].

Необхідно враховувати також, що державна зрада вчиняється на користь будь-якої держави, колабораційна ж діяльність вчиняється лише на користь держави агресора.

З метою подолання колабораціонізму у сучасних українських реаліях Кримінальний кодекс України закономірно доповнили новою статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», якою передбачили кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах.

Змінами, внесеними до ст. 111-1 КК України передбачено відповідальність за колабораційну діяльність та форми поведінки, подібні до неї, що дає підстави для об'єднання всіх відповідних кримінально-протиправних діянь у такі групи:

- 1) інформаційне співробітництво із державою-агресором;
- 2) робота в інтересах держави-агресора;
- 3) дійова підтримка держави-агресора;
- 4) економічна співпраця із державою-агресором;
- 5) воєнна співпраця із державою агресором.

Статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» передбачено відповідальність за умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [5-6].

Отже, у підсумку хотілось би зазначити, що звісно ст. 111-1 КК України є достатньо повноцінною, так як забезпечує охоронну та регулятивну функцію практично усіх складових національної безпеки України, проте всебічне регулювання відповідних правовідносин через додаткові заборони, зокрема у сфері господарської діяльності, нададуть можливості попередження колабораційної діяльності на початковому етапі відповідних правопорушень.

Українська держава довела усьому світові свою політичну, ідеологічну та воєнну спроможність. Збройні Сили України, Національна гвардія України, Територіальна оборона, Національна поліція, інші силові відомства успішно знищують ворожі війська, поступово звільняючи тимчасово окуповані території. Контрдиверсійну діяльність здійснює Служба безпеки

України та сили розвідки й контррозвідки. Широкого масштабу набуває партизанський рух на тимчасово окупованих територіях. В основі вищезазначеного є громадянська позиція пересічної людини і чим вона міцніша, чим більше сподівань на виявлення фактів колабораціонізму, на підставі яких уповноваженні органи зможуть якісно кваліфікувати такі прояви та доказати вину зрадників-колаборантів.

Список використаних джерел:

1. Ілларіонов О. Ю. Захист від колабораціонізму: спроба друга. URL : <https://blog.liga.net/user/aillarionov/article/29863>.
2. Марін О. К. Кримінальна відповідальність за роботу в інтересах держави-агресора. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2022. С. 18-21.
3. Добрянська Н. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2021. 39 с.
4. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність. URL : <http://jurfem.com.ua/krym-vidpovidalnist-za-kolaboratsiynu-diyalnist/>
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України № 2113-IX від 03.03.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.
6. Права людини: виклики сьогодення: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди Міжнародного дня прав людини (м. Чернігів, 10 грудня 2022 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2022. 198 с. URL : https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/01/tezy_gruden_2022_01.23.pdf.

ВОЛОШИНСЬКИЙ Олександр Сергійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У СУЧАСНУ ПРАКТИКУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

Російсько-українська війна, що призвела до тимчасових окупації та втрати частини суверенної території нашої держави, стала стрес-тестом на визначення готовності суб'єктів сектору безпеки і оборони до дій за призначенням і висвітлила низку системних прогалин у цій сфері. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, відкриттям та веденням проти нашої держави повномасштабних воєнних дій без об'яви війни, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», був виданий Указ

Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. Означений Указ «запустив» і новий формат функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах особливого правового режиму.

Безумовно, щоб нормативно забезпечити складну багаторівневу функціональну систему, якою є сектор безпеки і оборони, в нових, особливих правових умовах існування, необхідно комплексно розглянути існуючу організаційно-правову проблематику її функціонування.

Основою для розгляду поставленої проблеми є наукові праці О. Долженкова, Ю. Дубка, О. Копана, М. Корнієнка, В. Крутова, С. Кудінова, С. Кузніченка, В. Лаптія, М. Литвина, В. Олефіра, А. Подоляки, М. Саакяна, О. Хитри та інших учених. Теоретико-правовим проблемам забезпечення національної безпеки і оборони України, проблемам правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави), різним аспектам їх нормативно-правового забезпечення було приділено достатньо уваги. Разом із цим, чимало питань аналізу системи забезпечення національної безпеки, визначення її витоків та проблем імплементації у сучасну практику управління державою, функціонування окремих елементів та суб'єктів сектору безпеки і оборони, залишаються практично недостатньо дослідженими сучасною правовою наукою.

Але побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки України під час переходу відносин з російською федерацією у формат війни, виявила недостатню свою ефективність. Недостатньо підготовленими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки, так і законодавча основа їх діяльності. Серед головних причин, які призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України, ряд науковців виділяють наступні:

- система забезпечення національної безпеки України будувалась на основі застарілої радянської системи, з використанням її складових (радянської армії, міліції, КДБ, прикордонних військ, які залишились Україні у спадок від СРСР), радянського законодавства і досвіду її функціонування у минулому столітті в умовах двополярного світу [2];

- формування системи забезпечення національної безпеки України відбувалось під тиском світових та регіональних лідерів, які виходили з власних національних інтересів, а не інтересів України (вимоги до України стосовно відмови від ядерної зброї без надання їй дієвих гарантій безпеки) [3, с. 280];

- політичне керівництво України протягом всього періоду незалежності нашої держави формально ставилось до захисту національних інтересів (виконання законодавства з питань національної безпеки, Стратегій НБ не організовувалось), воно й не докладало необхідних зусиль для формування і розвитку системи забезпечення національної безпеки України (хронічне недофінансування програм розвитку складових сектору безпеки з кожним роком погіршувало їх стан і вело до поширення корупції та повного занепаду) [3, с. 280];

– багатовекторна зовнішня політика в умовах цілеспрямованого поглиблення розбіжностей у політичних орієнтаціях населення за регіональним принципом і налаштованість представників політичного керівництва держави на реалізацію власних, корпоративних, а не національних інтересів сприяли негативним тенденціям і неготовності системи забезпечення національної безпеки до протидії загрози сепаратизму [3, с. 281];

– незавершеність формування і, як наслідок, недостатня ефективність самої системи забезпечення національної безпеки України до аналізу безпекового середовища та своєчасного виявлення загроз, а також значний вплив на керівництво суб'єктів забезпечення національної безпеки України з боку іноземних агентів впливу приводило до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки [3, с. 281].

Перераховані причини низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України, функціонування складових сектору безпеки і оборони визначають необхідність ініціювати питання про їх докорінне реформування, починаючи від створення моделі функціонування системи та формування цілісної низки законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони України [4, с. 93].

Александров В. в своїй роботі висвітлив основу структури сектору безпеки і оборони, яка містить чотири складові компоненти, які розмежовуються відповідно до свого функціонального призначення та юридичної природи. Зокрема, сектор безпеки й оборони України складається з:

- 1) сил безпеки;
- 2) сил оборони;
- 3) оборонно-промислового комплексу;
- 4) громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Варто звернути увагу й на те, що інституційно складові сектору безпеки і оборони України належать як до державного апарату, так і до інститутів громадянського суспільства [5].

Під силами безпеки розуміються правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, а також інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України. У свою чергу, до сил оборони належать Збройні Сили України, а також інші, утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні органи і розвідувальні органи, а також органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією законами України покладено функції із забезпечення оборони держави [6].

З ряду факторів, що впливають на забезпечення національної безпеки і оборони України, доцільно висвітлити основні напрями щодо покращення стану національної безпеки і оборони України. При цьому слід враховувати також зміст та спрямування численних галузевих стратегій, що приймалися у різні роки: Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших програмних документів з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.

У середньостроковій перспективі передбачається:

- розвиток сектору безпеки і оборони з урахуванням вимог, що ґрунтуються на принципах і стандартах НАТО;

- розвиток існуючих та формування перспективних спроможностей Збройних Сил України, інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, що забезпечуватимуть стримування, стійкість та відсіч збройної агресії проти України, протидію іншим зовнішнім загрозам;

- підвищення рівня бойової готовності військ, у тому числі за рахунок поступового переведення їх на професійну основу та оснащення новітніми системами озброєнь;

- розвиток територіальної оборони як цілісної системи, удосконалення її системи управління та всебічного забезпечення;

- оптимізація структури, чисельності та функцій Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану, у тому числі у зв'язку з утворенням нових державних органів, що здійснюють правоохоронні функції;

- підвищення інституційної спроможності Служби безпеки України шляхом реформування з метою зосередження її діяльності на ключових напрямках (контррозвідувальна протидія загрозам державній безпеці, боротьба з тероризмом, захист державного суверенітету та територіальної цілісності), а також позбавлення невластивих функцій;

- посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

- створення ефективного розвідувального співтовариства та розвиток розвідувальних спроможностей;

- створення та освоєння виробництва озброєння, військової техніки, боєприпасів та продуктів спеціальної хімії;

- створення максимально можливого безпечного середовища життєдіяльності людей в умовах застосування агресором різних видів зброї;

- посилення заходів із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в умовах воєнного стану [7, с. 146].

Підсумовуючи певний спектр питань правового регулювання суб'єктів сектору безпеки і оборони, системи національної безпеки, слід зазначити, що першопричиною системних проблем означеної галузі державного будівництва слід вважати слабку, непослідовну політику нашої вищого політичного та військового керівництва протягом всього періоду розбудови незалежної України [8, с. 147; 9, с. 12].

Отже, проаналізувавши ряд наукових та аналітичних досліджень вітчизняних вчених, насамперед, правознавців, акти чинного законодавства з питань функціонування сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави), слід визнати, що існуючі вади розвитку означеного сектору, його складових можна позиціонувати як системні. І агресія російської федерації лише їх поглибила. Відповідно, назріла нагальна необхідність кардинальної перебудови складових елементів сектору безпеки і оборони, прийняття нових

актів законодавства з питань функціонування її суб'єктів, нормативне розроблення та впровадження нових, дієвих захисних чинників.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Павлютін Ю. М. Система національної безпеки: політико-правовий аналіз. URL : <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/215686/215839>.
3. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів: Сполом, 2020. 418 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2802>.
4. Сменковський А. Ю. Реорганізація системи управління національною безпекою України: правовий аспект. Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокв. зб. К. : НІСД, 2018. 263 с.
5. Александров В. М. Сектор безпеки і оборони України в механізмі реалізації оборонної функції держави. URL : https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/545/517&ved=2ahUKEwi8jszCosT6AhXdgf0HHRbzAPUQFnoECBQQAQ&usq=AOvVaw2oHg2J1_BJ2UfMNYzxCme.
6. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. URL : <https://rpr.org.ua/2018/02PDF>.
7. Богуцький П. П., Пилипчук В. Г., Дорогих С. О. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квітня 2021 року). Київ, 2021. 376 с.
8. Шопіна І. М., Гуцин О. О. Актуальні проблеми сучасного стану розвитку воєнного (військового) права як науки і навчальної дисципліни. *Форум права*. 2017. № 2. С. 144-148. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_24.
9. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко В. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії: зб. наук. праць ЦВСД НУОУ. 2019. № 2 (66). С. 6-13.

ВУЛЬВАЧ Анжеліка Русланівна,
курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
рядовий поліції

АНАЛІЗ РІВНЯ ДОВІРИ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ВИРІШЕННЯ

Однією з основних потреб людини є потреба у безпеці, а співпраця поліції та населення – найкращий спосіб її забезпечити. Адже цей підхід ґрунтується на взаємодії між усіма, від кого залежить безпека: між громадою, поліцією та місцевою владою.

На сьогоднішній день стає очевидна важливість співпраці органів виконавчої влади, зокрема національної поліції, та суспільства, наприклад, відповідно до принципів «Community Policing».

Community Policing – це підхід у щоденній роботі поліції, побудований на принципах постійної комунікації, де:

- поліція та місцева громада відчують спільну відповідальність за безпеку;
- поліція реагує на місцеві потреби й вимоги, які визначає громада;
- взаємодія і комунікація між населенням і поліцією є ефективною і приносить результати;
- застосовується індивідуальний підхід до вирішення місцевих проблем у взаємодії з населенням та відповідальними органами влади;
- співпраця спрямована на попередження правопорушень і наявний спільний план превентивної діяльності [1].

Прийнято вважати, що провідним критерієм оцінки ефективності діяльності поліції є довіра населення. За останні декілька років, включаючи перехід від міліції до поліції, тенденція рівня довіри рухається в кращу сторону. Це відбувається через зміну методів та завдань в структурі МВС.

Після початку повномасштабної російської агресії на території України підрозділи національної поліції розширили галузі свого звичного виду діяльності. З кінця лютого працівники займаються безліччю справ – від звичного для них підтримання суспільного порядку до евакуації мирного населення з зони боїв, виявлення диверсантів та розслідування військових злочинів росіян [2].

Протягом періоду ста днів війни, національною поліцією було започатковано понад 3200 кримінальних проваджень щодо більш ніж 4100 громадян, які були занесені до списку зниклих безвісти осіб та перебувають у розшуку.

З квітня 2022 року, національна поліція запровадила телефонну гарячу лінію, яку використовують громадяни, що втратили зв'язок зі своїми рідними та знайомими. Загалом, було отримано близько 7000 звернень щодо 3000 осіб, які зникли безвісти, з них було знайдено живими 675 громадян.

Через велику кількість нових умов та обов'язків, від початку повномасштабної агресії на території України, рівень довіри до правоохоронців на військових зріс.

Отже, ступінь матеріально-технічної забезпеченості й ефективність діяльності органів правопорядку, рівень їхньої професійної компетентності позначаються на соціально-психологічному стані суспільства, а також впливають на громадську думку про роботу поліції. Вочевидь, оптимізація роботи поліції України, що ґрунтується на плідній співпраці з громадськими формуваннями й населенням, є актуальною проблемою.

Можна визначити деякі завдання, виходячи з нагальних потреб людини:

- максимально наблизити службову діяльність до потреб громадян, від декларування партнерства з людьми до практичних кроків у цьому напрямку, реалізуючи принцип «люди насамперед» у щоденній роботі;
- усунути будь-які факти зневаги до громадян та їх проблем, безпринципності та байдужості в діяльності органів внутрішніх справ;

- постійно підвищувати свій професійний та культурний рівень, поширювати світогляд, розвивати повагу до поліцейських різними способами;
- від рівня спілкування з громадянами, чесності, відкритості, професійних навичок до охайного зовнішнього вигляду;
- посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування для забезпечення спільної роботи держави та громадянського суспільства у боротьбі зі злочинністю;
- інформувати громадськість та засоби масової інформації про діяльність поліції, активно залучати громадян та державні органи до протидії правопорушенням, всебічно підтримувати журналістів у виконанні покладених на них завдань щодо об'єктивного висвітлення подій;
- своїми діями досягти нового сприйняття поліції в суспільстві, активно завойовувати підтримку широких верств населення, відновити суспільну довіру та загальну повагу до поліції, створити нове обличчя Української поліції.

Розглядаючи питання втілення в Україні стратегії співпраці партнерських відносин між поліцією та населенням, це складний і довготривалий процес, оскільки низька готовність громадян до співпраці з поліцією, низька довіра до неї та укорінення позиції, що вирішення проблем злочинності – це завдання лише поліції, але ніяк не всієї громади (суспільства), – всі ці чинники не сприяють різкому підвищенню показника довіри, але розвиток у кращу сторону відбувається.

Список використаних джерел:

1. Чернявський С. С., Овсянюк Д. І., Корольчук В. В. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 серпня 2022 р.). К. : НАВС, 2022. 333 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матер. наук.-практ. онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. 313 с.
4. Які повноваження надано поліцейським на час дії воєнного стану? *Golaw*. URL : <https://golaw.ua/ua/insights/publication/yaki-povnovazhennya-nadano-policzejskim-na-chas-diy-voyen-nogo-stanu/>

ГАРІСТ Владислав Сергійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України
ПОСТЕРНАК Богдан Володимирович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сучасні вітчизняні науковці, правознавці та фахівці з державного управління, зокрема, В. Горбулін [1], В. Крутовий, В. Ліпкан [2], Г. Ситник, А. Семенченко, досліджували проблему нормативно-правового забезпечення національної безпеки України на різних етапах становлення та розвитку України як незалежної та демократичної держави. Узагальнюючи їх погляди на розв'язання зазначеної проблеми, можемо стверджувати, що нормативно-правове забезпечення національної безпеки містить його нормативне регулювання як засіб управління сферою національної безпеки. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки - процес створення і підтримки в потрібних межах конструктивних організацій нормативно-функціональних характеристик системи національної безпеки за допомогою впорядкованого впливу нормативно-правових засобів [3, с. 85].

Загальновідомо, що нормативно-правове забезпечення національної безпеки позиціонується у наукових виданнях як процес створення і підтримки в потрібних межах конструктивних організацій нормативно-функціональних характеристик системи національної безпеки за допомогою впорядкованого впливу нормативно-правових засобів. Крім того, зважається ще й на те, що коли йдеться про формування сучасного нормативно-правового забезпечення національної безпеки України, слід зважати на те, що головним суб'єктом національної безпеки є держава, яка виконує функції в цій сфері через відповідні органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Конституція України не дає тлумачення поняття «національна безпека», хоча зазначає, що в інтересах національної безпеки можуть законно обмежувати права та свободи людини і громадянина [3, с. 86; 4, с. 11-15].

Разом з тим, у Конституції України [5] термін «національна безпека» згадується кількох значеннях. Насамперед відповідно до ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються «основи національної безпеки». Відповідно до ст. 106 Конституції Президент України «забезпечує національну безпеку» та «очолює Раду національної безпеки і оборони». Відповідно до ст. 107 Конституції «Рада національної безпеки і оборони є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони України при Президентові

України». Відповідно до ст. 116 Конституції Кабінет Міністрів України «здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України».

Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» стала нормативно-правовим продовженням наведених вище конституційних положень [5]. Зокрема, документ уперше у вітчизняних державотворчих реаліях визначив суб'єктно-об'єктну структуру національної безпеки, принципи її забезпечення, національні інтереси України, загрози національній безпеці України (у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній сферах), основні напрями політики національної безпеки України у кожній із зазначених сфер, а також загальний контур системи забезпечення національної безпеки України у тогочасних державотворчих обставинах. Особливо слід наголосити на наведеному у Концепції визначенні національної безпеки України як станів «захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» та необхідній умові «збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей». Іншими словами, національну безпеку України, починаючи з 1997 р., пропонувалося розуміти як «стан захищеності інтересів».

Позиція іншої групи науковців-правників полягає у тому, що нормативно-правове забезпечення національної безпеки позиціонується як чинна система законодавства, що регламентує діяльність відповідного кола суб'єктів її забезпечення. Юридичну цілісність досліджуваної структури норм забезпечує Конституція України, яка зумовлює взаємну узгодженість нормативно-правових актів і спільність їхніх вихідних принципів. Вихідні конституційні норми, володіючи найвищою юридичною силою, слугують верхнім рівнем ієрархії досліджуваної системи законодавства [6].

Разом з тим, насамперед, в умовах збройної агресії проти нашої країни, доводиться констатувати високу швидкість змін практично усіх факторів впливу на національну безпеку, причому як в Україні, так і за її межами. Це актуалізує проблему подальшого наукового осмислення безпекової діяльності, яка, як складова вітчизняного державотворчого процесу, підтримує в актуалізованому стані принципові питання національного розвитку. Головними з них є здатність державно організованого суспільства відстояти власну політичну (на цій основі – цивілізаційну) суб'єктність, забезпечити оптимальні стратегічне цілі та досягти намічених горизонтів розвитку [7].

Тому на сучасному етапі розвитку оборонних і безпекових спроможностей держави найбільш актуальним завданням є створення гнучкої, спрямованої в майбутнє системи правових координат, яка би передбачала своєчасне реагування на всі види загроз національній безпеці у військовій сфері. Отже, цілком природно, що реалізація цілей і завдань протидії збройній агресії військово-правовими засобами спирається насамперед на достатність та цілісність правового поля, наявність чіткого військово-політичного рішення та інституційно-правові безпекові й оборонні спроможності України [8].

При опрацюванні заявленої проблематики додатково використовувалась наукова література, що міститься у переліку використаних джерел за № 9, 10.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. К. : НІСД, 2011. 288 с.
2. Ліпкан В. А. Національна безпека України: монографія. К. : Кондор, 2013. 437 с.
3. Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 84-88.
4. Колесник В. Т., Пригунов П. Я. Концептуальні підходи до становлення системи державного управління національною безпекою України. *Історія, сучасність та перспективи розвитку прикордонної служби України та охорони державного кордону України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 травня 2015 р.). К. : НДІ ДПСУ, 2015. С. 11-15.
5. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-80#Text>.
6. Ортинський В. Аналіз нормативно-правової основи забезпечення економічної безпеки. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5623/vnulpurn20168553.pdf>.
7. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: досягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163-169. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianiuk_natsionalna.pdf.
8. Котляренко О. П. Військово-правова рефлексія України на збройну агресію Російської Федерації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 168-172. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2020/41.pdf.
9. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». К., 2010. 36 с.
10. Губарева І. О. Формування економічної безпеки України в умовах активізації інтеграційних процесів: дис. ... д-ра екон. наук; спец.: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Харків, 2015. 37 с.

ГЛАДКИЙ Володимир Петрович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА КОНЦЕПТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Дальший успішний розвиток Української держави на основі стратегії європейської інтеграції неможливий без вирішення проблеми реформування сектору безпеки і оборони.

Саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки – захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Діяльність органів сектору безпеки і оборони часто пов'язана з обмеженням прав громадян, що обумовлює суспільну чутливість до цих питань.

Відсутність упродовж багатьох років практичних кроків з подолання деструктивних тенденцій у цьому секторі, значною мірою успадкованих від радянської системи, дефіцит ресурсної підтримки реформ у цій царині, – спричинили феномен, коли неререформовані державні органи сектору безпеки і оборони можуть самі стати джерелом загроз національній безпеці [1].

Спроби реформування окремих ланок та складових сектору безпеки і оборони у минулому, свідчать про їх несистемність та декларативність. Реформаторська риторика, окремі фрагментарні перетворення у силових структурах, як правило, підпорядковувались потребам здобуття і утримання владного ресурсу. Внаслідок цього втрачаються темпи розвитку держави, виникає гострий дефіцит довіри іноземних партнерів до України, що, в результаті, обмежує «вікно можливостей» з точки зору допомоги у реформуванні з боку розвинутих країн [2, с. 102].

Проаналізувавши роботи ряду дослідників, зокрема, Антонова В., Ліпкана В., Пономарьова С., Дзьобаня О., Настюка В., Фурашева В. та інших, легко дійти висновку щодо загального розуміння існуючої проблематики неналежного, неповного та безсистемного законодавчого регулювання діяльності сектору безпеки і оборони України.

Насамперед, забезпечення регулювання діяльності сектору безпеки і оборони держави є одним з елементів всієї системи і охоплює весь комплекс, пов'язаний з її формування і функціонуванням. При законодавчому регулюванні враховуються основоположні норми, поняття і механізм безпеки (цілі, функції, принципи методи), об'єднання методологій комплексного міждисциплінарного підходу. Необхідність детальної регламентації законодавчого регулювання викликана потребами народу України у захисті та розвитку, наявністю великої кількості органів, відповідальних за прийняття та організацію виконання тих чи інших управлінських рішень у сфері безпеки, високою відповідальністю і їх великою цінністю, як для окремого індивіда, так і для держави в цілому. Цій аксіомі теоретично повинен відповідати Закон України «Про національну безпеку України», прийняттям якого були зняті певні системні неузгодженості.

До пріоритетних напрямів та концептів, визначених вказаним Законом або конклюдентно ним зумовлених, входить:

- захист національних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) засобів при вирішенні конфліктів;
- своєчасність й адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- сумлінне виконання взятих міжнародних зобов'язань;
- використання в інтересах України механізмів міжнародної безпеки;
- чітке розмежування повноважень і скоординована взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та оборони;
- професіоналізм, відкритість та прозорість у процесі формування і реалізації державної політики.

Разом з тим, аналіз нормативно-правового масиву з питань забезпечення національної безпеки дозволяє ставити певні актуальні питання.

Так, Пономарьов С. наголошує на необхідності удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони з урахуванням європейських стандартів шляхом:

- визначення поняття, змісту та адміністративно-правових засад функціонування сектору безпеки і оборони України;
- всебічного аналізу ефективності чинної системи та структури сектору безпеки і оборони України;
- з'ясування співвідношення сектору безпеки і оборони України та національної безпеки України;
- окреслення принципів функціонування сектору безпеки і оборони;
- розкриття змісту адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони України;
- з'ясування понять, системи та завдань адміністративно-правового регулювання сектору безпеки і оборони України;
- визначення кола адміністративно-правових актів центральних органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері сектору безпеки і оборони України;
- з'ясування правової природи адміністративно-правових актів ЗСУ, інших збройних формувань, розвідувальних та правоохоронних органів щодо забезпечення сфери сектору безпеки і оборони України;
- з'ясування місця Міністерства оборони України в системі суб'єктів забезпечення сектору безпеки і оборони України;
- визначення кола окремих правоохоронних органів, які мають основні, фундаментальні повноваження щодо забезпечення сектору безпеки і оборони;
- окреслення шляхів реформування соціально-економічної та політичної системи України як стратегічного курсу на зміцнення безпеки і оборони держави;
- визначення завдання, стану реалізації, контролю та виконання Стратегії національної безпеки України як базового правового акта в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності сектору безпеки і оборони;
- формулювання напрямків адміністративно-правового забезпечення реформування правоохоронної системи держави;
- виявлення деструктивних факторів у сфері безпеки і оборони та шляхів їх усунення адміністративно-правовими заходами;
- характеристики парламентського та громадського контролю в секторі безпеки і оборони як чинників підвищення ефективності діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони [3].

Окрему увагу вказаний науковець приділяє визначенню загального поняття «безпека». Так, на його погляд, загальне поняття безпеки полягає:

- у відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу, а також у реалізації комплексу заходів;

– у використанні людських і матеріальних ресурсів, які призначені для запобігання такій шкоді; у захищеності населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки при надзвичайних ситуаціях;

– у безпечній експлуатації обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання [3].

Безумовно, що таке складне і багатовекторне явище, як сектор безпеки і оборони регулюється не тільки базовим Законом, а й цілісною, взаємопов'язаною сукупністю нормативно-правових актів, що регулюють діяльність як цілісних систем, так і підсистем у тій чи іншій сфері безпеки і оборони, серед яких закони України:

- Про Збройні Сили України;
- Про Національну поліцію України;
- Про Національну гвардію України;
- Про Державну прикордонну службу України;
- Про Службу безпеки України;
- Про прокуратуру;
- Про судоустрій і статус суддів тощо.

Разом з тим, слід констатувати, що будь який реформаційний концепт ускладнюється застарілими структурно-системними підходами до забезпечення національної безпеки і оборони та підходами щодо визначення принципів організації і діяльності відповідних суб'єктів, що мають повноваження у сфері забезпечення національної безпеки [4].

Відповідно до головних видів безпеки, що законодавчо окреслені, пропонується розрізняти три основні елементи сектору безпеки:

- особиста безпека громадян;
- громадський порядок (забезпечують правоохоронні органи);
- державна безпека (забезпечують спецслужби);
- військова безпека (забезпечує військова організація держави) [5].

Виходячи з того, що сектор безпеки і оборони країни становить собою комплексне багатовимірне соціально-суспільне і державне утворення, яке складається з різних елементів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою та характеризується цілісністю, стабільністю та системним управлінням [6], доцільно запропонувати більш-менш універсальне визначення поняття сектору безпеки і оборони як сукупності органів державної влади, управління, Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, що у взаємодії з органами місцевого самоврядування, іншими парадержавними та самоврядними суб'єктами, окремими громадянами, відповідно до структурно-функціональної організації та компетенції покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави.

Список використаних джерел:

1. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях: аналіт. записка. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni>.

2. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посібник. К. : Кондор, 2008. 552 с.
3. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Дніпро, 2018. 34 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/25/1.pdf>.
4. Організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України. URL : http://vabb.com.ua/assets/files/Tema_2_ONB.pdf.
5. Сучасна воєнно-політична і безпекова обстановка в світі, у Європейському регіоні та довкола України. Сучасна безпека світу. Незалежний Аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». URL : <https://bintel.org.ua/nukma/sutchasna-bezpeka/>.

ГЛОДАН Денис Русланович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ СЕРЕД СУБ'ЄКТІВ СИЛ ОБОРОНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні проблеми та виклики, що позиціонуються у сфері безпеки і оборони, потребують нових наукових вирішень до формування сектору безпеки і оборони, пошуку ефективних шляхів і механізмів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз воєнного характеру. Відповідно, на даний час діяльність усіх суб'єктів означеного сектору, в першу чергу, суб'єктів сектору оборони є пріоритетною та актуальною для обговорення та розуміння всіх її аспектів під час воєнного стану. Український народ – найбільш волелюбний народ у всьому світі, тож одразу з початком повномасштабної війни тисячі українців взяли до рук зброю і пішли захищати Батьківщину. Не всі були придатні до служби у лавах ЗСУ, виходячи з цього багато патріотів обрали територіальну оборону як місце, де вони зможуть захищати незалежну Україну.

Територіальна оборона України – це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період військового стану з метою протидії воєнним загрозам зі сторони держави-агресора, а також для надання допомоги у цивільному захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Відповідно до Закону України «Про оборону України», територіальну оборону по всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, а на території областей – обласні державні та військові адміністрації. Правовою основою функціонування територіальної оборони є головний нормативний документ держави – Конституція України, а також кодекси і закони України, укази Президента України, підзаконні нормативно-правові акти та відомчі нормативно-правові акти тих чи інших суб'єктів сектору безпеки і оборони України. Основні

задачі і комплекс заходів щодо підготовки та проведення територіальної оборони України визначені у Законі України «Про основи національного спротиву», який прийнятий 16 липня 2021 року за № 1702-IX, та був введений у дію з 1 січня 2022 року [1].

Силам територіальної оборони Збройних Сил України належить одна з провідних ролей в організації та виконанні завдань територіальної оборони. Територіальна оборона, разом з рухом опору та підготовкою громадян України до національного спротиву є складовою національного спротиву в Україні. Відповідно до плануючих організаційно-штатних заходів, у складі Сил територіальної оборони України будуть 25 бригад (одна бригада на одну область), які будуть складатись загалом з понад 150 батальйонів (один батальйон на район). Штатний розрахунок Сил ТрО ЗСУ у мирний час становитиме 10 тисяч військових, в особливий період – більш ніж 130 тисяч (за рахунок сформованого резерву).

До завдань Сил територіальної оборони ЗСУ належить:

1) розпочинати оборону дорученої території наявними силами та засобами до прибуття чи розгортання основних військ;

2) прийняття участі у посиленій охороні державного кордону і у разі необхідності відбиття нападу на нього;

3) участь у захисті цивільних осіб, територій, навколишнього середовища та майна від надзвичайних ситуацій, проведення стабілізаційних дій після ведення бойових дій та надзвичайних ситуацій;

4) підготовка цивільних громадян України до національного спротиву;

5) забезпечення безперервної та безпечної роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та військових адміністрацій;

6) участь в охороні та обороні важливих державних об'єктів, об'єктів комунікацій, інших критичних об'єктів інфраструктури;

7) забезпечення вигідних умов для тактично вигідного розгортання військ чи здійснення маневру;

8) участь у здійсненні привертливих заходів щодо тимчасового обмеження чи заборони руху пішоходів чи транспортних засобів в районах проведення стабілізаційних дій або в зонах ведення антитерористичних операцій чи бойових дій;

9) участь у забезпеченні публічної безпеки та громадського порядку у населених пунктах;

10) участь у введенні та підтриманні заходів правового режиму воєнного стану;

11) у взаємодії з іншими підрозділами – участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними групами, іншими військовими формуваннями агресора;

12) разом з іншими структурами проведення інформативних заходів, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та протидію інформаційним провокаціям агресора. З метою виконання завдань територіальної оборони та здійснення заходів підтримки територіальної оборони своїм рішенням Головнокомандувач Збройних Сил України може залучати інші сили і засоби Збройних Сил України [2-3].

Склад сил і засобів сил безпеки та сил оборони, що залучаються до територіальної оборони, визначає Головнокомандувач Збройних Сил України з узгодженням з керівниками органів управління відповідних структур сектору безпеки та сил оборони.

Цивільна складова територіальної оборони включає органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які приймають участь у територіальній обороні.

Військово-цивільна складова територіальної оборони включає в себе штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад, які залучаються до територіальної оборони.

Загальне керівництво національним спротивом та діями територіальної оборони здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України через Головнокомандувача Збройних Сил та Міністра оборони України [4].

Безпосереднє керівництво територіальною обороною здійснюється:

1) загальне на всій території України – Головнокомандувачем Збройних Сил України через Командувача Сил територіальної оборони Збройних Сил України;

2) у межах певного регіону чи військово-сухопутної зони - керівником регіонального органу військової адміністрації Сил територіальної оборони Збройних Сил України через регіональний орган військового управління Сил територіальної оборони Збройних Сил України;

3) у межах зони відповідальності територіальної оборони – керівником певної зони територіальної оборони через орган управління зони територіальної оборони;

4) у межах району відповідальності територіальної оборони – керівником району територіальної оборони через орган управління району територіальної оборони [5].

В фундамент створення територіальної оборони закладається територіально-зональний принцип з урахуванням поділу території України на військово-адміністративні зони.

Перед війною концептуально визначалось, що, в основному, територіальна оборона – це важливий складовий елемент запобігання раптовій зовнішній агресії. Як реальний, так і потенційний агресор буде знати, що в нього не буде можливості ведення блискавичної війни та переваги за рахунок раптовості. Ворог не зможе пройти жодного з міст чи навіть маленьких містечок, його зустрінуть на кожній вулиці сили територіальної оборони. А за цей час будуть розгорнуті основні сили Збройних Сил та інших військових формувань. Також одним з основних завдань буде: підтримувати громадськи порядок та безпеку на флангах і в тилу, контролювати комунікації та об'єкти критичної інфраструктури. Це дозволить приділяти увагу основних сил ЗСУ та інших військових формувань на пріоритетних напрямках, не розпорошувати зусилля, особовий склад та матеріальні ресурси. Коли сотні тисяч цивільних громадян будуть якісно підготовленими, чітко знатимуть свої дії біля свого ж дому і зможуть протягом короткого часу вийти на позиції – це створить нову якість оборони [6].

Тобто, по суті, територіальна оборона Збройних Сил України – це «легка піхота», яка надає допомогу основним силам ЗСУ в охороні та обороні державного кордону чи об'єктів критичної інфраструктури, зможе нести чергування на блокпостах та здійснювати охорону цивільно населення. Сили та засоби територіальної оборони, у більшості випадків, не беруть участі у безпосередніх бойових зіткненнях із військовими формування агресора.

Список використаних джерел:

1. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст. 339). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
2. Про територіальну оборону України: Проект Закону України від 17.07.2015 р. № 241 Іа. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH1UZ68A>.
3. Порядок вступу до лав територіальної оборони: умови та перелік документів. Громадський простір від 09.03.2022 р. URL : <https://www.prostir.ua/?news=poryadok-vstupu-do-lav-terytorialnoji-oborony-umovy-ta-perelik-dokumentiv/>.
4. Про затвердження Програми підтримки добровольчих формувань Самбірської міської територіальної громади на 2022-2023 рік: рішення від 29.09.2022 р. № 4. URL : <https://sambircity.gov.ua/2022/10/03/4-pro-zatverdzhennya-programi-pidtrimki-dobrovolchix-formuvan-sambirskoї-miskoї-terytorialnoї-gromadi-na-2022-2023-rik/>.
5. Територіальна оборона у громадах: труднощі формування та комплектування її підрозділів. Лабораторія законодавчих ініціатив від 19.09.2022 р. URL : <https://parlament.org.ua/2022/03/22/teritorialna-oborona-u-gromadah-trudnoshhi-formuvannya-ta-komplektuvannya-yiyi-pidrozdiliv/>
6. Національний спротив та участь у територіальній обороні. Безоплатна правова допомога від 22.09.2022 р. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Національний_спротив_та_участь_у_територіальній_обороні.

ГУМЕНЮК Олена,

здобувач вищої освіти

Хмельницького національного університету

Науковий керівник:

ЯРЕМКОВА Лілія,

старший викладач кафедри права

Хмельницького національного університету,

кандидат економічних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сучасному етапі розвитку державності ми спостерігаємо бурхливий розвиток інтелектуальної діяльності. Норми Конституції України закріплюють право кожної особи на свободу творчості. Автор має право творити в будь-якій сфері людської діяльності та має виключне право використовувати результати своєї творчості. Будь-який інший суб'єкт при використанні творів повинен отримувати дозвіл автора або особи, якій належить майнове авторське право.

Однак в Україні такий порядок використання творів не завжди дотримується, що спричиняє й інші порушення законодавства. Належний захист авторського права є досить важливим для кожної держави і, зокрема, для України, особливо враховуючи її євроінтеграційні прагнення. Належне забезпечення, передбачення актуальних правових норм відповідно до сучасних умов життя і захист авторського права, дозволить Україні успішно співпрацювати з розвинутими країнами світу. Але як би не розвивалося законодавство, проблеми захисту авторського права існують. Авторське право в Україні регулюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право та суміжні права». У відносинах беруть участь, з одного боку, автори творів, їх спадкоємці, правонаступники та інші власники авторського права, з другого – організації, зацікавлені у використанні творів: видавництва, редакції періодичних видань, кіностудії, телестудії, радіостанції, театри, концертні організації, фірми звукозапису тощо. Відповідно законодавство забезпечує охорону прав не тільки авторів творів, а й творців об'єктів суміжних прав (виконавців, виробників фонограм, радіомовних і телевізійних компаній) [1, с. 64].

Правова охорона інтелектуальної власності, а відповідно, і авторського права та суміжних прав, може розглядатися як багатоаспектне явище, що включає до себе наступні елементи:

- нормативне визначення і закріплення основних положень авторського права та суміжних прав та розробка і впровадження основних механізмів їх реалізації;
- визначення рівня впливу міжнародного законодавства на регулювання авторського права та суміжних прав приведення національного законодавства у відповідність із міжнародним;
- визначення засобів і порядку захисту авторських та суміжних прав та нормативне закріплення механізмів їх реалізації;
- створення системи державних органів та наділення їх спеціальною компетенцією у сфері реалізації та захисту авторських та суміжних прав.

Правова охорона авторських та суміжних прав в Україні – це створення на національному та міжнародному рівнях можливості суб'єктам авторського та суміжного права набути, реалізувати та захистити закріплене у нормативному порядку право інтелектуальної власності. По-іншому можна сказати, що це визнання за творцями об'єктів права інтелектуальної власності та іншими особами, які правомірно їх використовують, певних суб'єктивних цивільних прав та забезпечення їх захисту при порушенні. Традиційно вирізняють дві основні форми захисту:

- юрисдикційний (судовий);
- неюрисдикційний (позасудовий).

Юрисдикційний захист передбачає судовий розгляд справ про порушення авторських та суміжних прав та діяльність інших державних органів, які сприяють встановленню істини у справі, здійсненню експертиз, вчиненню дій, які попереджують правопорушення у відповідній сфері. В

загальному аспекті юрисдикційну форму захисту можна визначити як діяльність уповноважених державою органів, що покликані здійснювати захист порушених або оспорюваних авторських та суміжних прав. Сутність її виявляється в тому, що особа, права і законні інтереси якої порушені неправомірними діями, звертається за захистом до компетентних державних органів або до суду з метою відновити та захистити свої особисті та (або) майнові права і інтереси. Неюрисдикційний захист передбачає, насамперед, самостійне, без втручання державних органів, вчинення громадянами та громадськими організаціями таких дій, що припиняють порушення авторських та суміжних прав, відновлюють порушені права та призводять до створення сприятливих умов для реалізації законних можливостей суб'єктами авторського та суміжного права. Звичайно, що діяльність відповідних громадських організацій та окремих громадян, що спрямована на захист авторських та суміжних прав, не повинна виходити за межі законної поведінки таких суб'єктів права.

Найбільше практичне значення мають юрисдикційні форми захисту: позови в суди (загальної юрисдикції, господарські та адміністративні), цивільна відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальне переслідування порушників авторських і суміжних прав [2, с. 113-114]. Таким чином, не дивлячись на спроби врегулювати питання захисту авторського права на законодавчому рівні, в Україні залишаються невирішеними багато проблем в цьому напрямку. Серед них варто виділити:

- поширення в Україні негативних тенденцій, спрямованих на порушення авторського права;
- правова невизначеність багатьох ключових понять (наприклад, відсутнє законодавче визначення поняття твору та понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет);
- відсутність контролю щодо збору, розподілу та виплати авторської винагороди з боку державних органів, своєчасних змін до законодавства призвели до негативних наслідків стосовно збору, розподілу та виплати авторської винагороди;
- відсутність дієвих механізмів захисту авторського права, зокрема належного рівня відповідальності;
- суперечливість законодавчих актів в сфері авторського права та ін. [3, с. 75].

Не останню роль у неналежному рівні захисту прав авторів відіграють проблеми в судовій і виконавчій владі і недовіра до них громадян. І для цього є цілком серйозні підстави:

- по-перше, більшість судових справ зводяться нанівець через складність у виявленні порушників, зібранні доказів порушення авторських прав, особливо це стосується особистих немайнових прав автора;
- по-друге, допускаються помилки при розгляді судових справ через неправильне застосування законодавства щодо авторського права;

– по-третє, необізнаність суддів, відсутність у них спеціальних знань з права інтелектуальної власності [3, с. 76].

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що інститут авторського права не може позитивно функціонувати без належного правового регулювання та відповідальності за порушення цих прав. Від того, як буде захищене цивільно-правовими, адміністративними і кримінально-правовими засобами авторське право в Україні, певною мірою можна говорити про дотримання в нашій державі конституційних прав громадян у сфері інтелектуальної власності та їх правовий захист, а також виконання міжнародних зобов'язань України перед світовою спільнотою.

Потрібно проводити подальшу трансформацію вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням кращого світового досвіду, його гармонізацію з міжнародними нормами та стандартами; удосконалити національну систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародного досвіду; забезпечити фінансову стабільність установ, які займаються інноваційною діяльністю, при цьому враховувати потреби українського населення.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. Захист авторського права і суміжних прав. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6. С. 62-67.
2. Вахонєва Т. М. Особливості правової охорони та захисту авторських та суміжних прав в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 112-117.
3. Рудник Т. В. Деякі проблеми питання захисту авторського права в Україні. *Юридичний вісник*. 2009. № 1. С. 74-77.

ДЕМИДЕНКО Вікторія Ігорівна,
магістрант
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України, відбулись деякі обмеження прав людини. Але головні права всіх громадян, які закріплено Конституцією України та міжнародними правовими документами залишились недоторканими. Ці введення під час війни є нормою. Поліція у цих процесах займає вирішальне місце, слідкуючи за правопорядком під час воєнного часу, розшукує колаборантів, займається перевіркою осіб на блокпостах та безліч інших важливих функцій та повноважень, які поліція отримала з початком війни.

Проблема забезпечення і обмеження прав і свобод людини у воєнний період стимулювала появу значної кількості наукових досліджень в

юридичних науках. Дану тематику досліджувало багато науковців, можемо відзначити наступних авторів: М. Анісімову, О. Бандурку, В. Барського, Ю. Барабаша, Д. Белова, С. Горулько, В. Євтушенка, А. Колодія, О. Славну, А. Олійника, В. Погорілку, П. Рабіновича, С. Максименка, І. Михайлишина, О. Осинської, В. Федоренка та інші.

О. Бандурка у своїй праці зазначив: «Діяльність органів поліції із захисту прав і свобод людини та громадянина є складовою державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. Поліція діє в межах повноважень, встановлених для неї державою, виконує завдання і функції, передбачені в Законі України «Про Національну поліцію» та в інших нормативно-правових актах. Забезпечуючи публічну безпеку і порядок, охороняючи права та свободи людини, а також інтереси суспільства і держави, протидіючи кримінальним правопорушенням, надаючи в межах, визначених законом, послуги з допомоги особам, які потребують такої допомоги, поліція тим самим реалізує державну політику із захисту прав і свобод людини та громадянина. Поліцейська діяльність, в яких би формах вона не здійснювалася, спрямована на всіх громадян України і тих осіб, які перебувають на її території на законних підставах» [1, с. 14].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [2].

У реаліях сьогодення введено такі обмеження [3]:

1. Може обмежуватись право людей на вільне пересування. Це і введення комендантської години, і заборона або обмеження вільного вибору місця проживання. Та встановлено особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів, виїзду з країни тощо.

2. Під час воєнного стану до людини може бути застосоване примусове відчуження майна, в установленому законом порядку, але при умові компенсації особі.

3. Воєнний стан в країні допускає можливість втручання у приватне життя громадян. Мається на увазі: контроль засобів зв'язку, перевірка особистих речей, документів, житла тощо.

4. Воєнний стан може обмежувати права людей на вільний вибір праці, громадяни під час війни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт. Впровадження трудової повинності також регламентується законом.

5. Під час війни введено заборону проведення виборів та референдумів, а це не дає можливість громадянам брати участь в управлінні державними

справами.

Електронний ресурс «Вікіпедія» зазначає: «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні») [4].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено військовий стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може здійснювати певні заходи правового режиму воєнного стану, зокрема:

- встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури;
- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері;
- використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ та організацій незалежно від їх форм власності і підпорядкування для потреб оборони;
- відчужувати майно, що перебуває у приватній власності;
- вилучати майно державних підприємств для потреб оборони;
- встановлювати комендантську годину;
- проводити перевірку документів, огляд речей, вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією;
- забороняти мирні збори, страйки;
- проводити евакуацію населення із зони військових дій; встановлювати порядок використання захисних споруд та інші обмеження в інтересах оборони [2].

Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану забезпечується тим, що під час воєнного стану забороняється внесення змін до Конституції України, проведення виборів Президента України та виборів. Організація проведення Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування, всеукраїнських і місцевих референдумів, страйків, масових мітингів і акцій. Державна політика щодо захисту прав і свобод людини полягає в тому, що, незважаючи на всі складнощі відносин у режимі воєнного стану, права людини підлягають виключному захисту, оскільки визнаються найвищими соціальними цінностями [1, с. 15].

Поряд з обмеженням певних прав і свобод людини в умовах воєнного стану Конституція України як основний правовий документ держави містить перелік прав, які не можуть обмежуватися за жодних обставин, навіть в умовах воєнного стану, а саме:

- не мати обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, національного та соціального походження,

майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак;

– громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства та права змінити громадянство;

– не повинно порушуватися невід’ємне право на життя, повагу до гідності, свободи та особистої недоторканності;

– право направляти індивідуальні чи колективні письмові скарги або особисто подавати скарги до органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

– право на життя, право на шлюб та рівність прав і обов’язків у шлюбі та сім’ї не можуть бути обмежені;

– неприпустимі порушення рівноправності дітей через їх походження;

– якщо законом передбачено надання професійної правової допомоги, право на професійну правничу допомогу не обмежується під час досудового розслідування, судового розгляду та в інших життєвих ситуаціях [1, с. 16].

Основні права громадян України під час воєнного стану не обмежуються, тому що, без їх дотримання існування громадян стане неможливим в країні. Обмеження інших прав і свобод є необхідною мірою під час війни, а тому, потрібно ставитись до цього з розумінням та терпимістю.

Враховуючи масштабні праці науковців в цій тематиці, ситуація в країні висловлює необхідність введення нових механізмів забезпечення прав і свобод людини під час воєнного стану в Україні.

Запровадження правової системи воєнного стану на території України поставило перед країною низку питань щодо вдосконалення національної стратегії у сфері прав людини, для чого створені ефективні механізми реалізації цих прав державою. населення необхідні. При прийнятті рішень держава повинна дотримуватись принципу верховенства права, який є першим принципом демократичної держави, і правової рівноваги у випадку конституційних питань та обмеженої свободи людини.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М. Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. наук.-практ. конф.* (м. Вінниця, 7 грудня 2022 р.). Вінниця : ХНУВС, 2022. С. 14-16.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

3. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>.

4. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL : <http://surl.li/ctzof>.

ЖИЛУН Ярослав Віталійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПЕРІОД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНІВ

Утвердження України як суверенної і незалежної держави, відповідно до статті 1 Конституції України, значною, якщо не вирішальною, мірою залежить від забезпечення її національної безпеки.

На тлі зростаючих загроз, постають нові виклики національній безпеці: у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах. Загрози від поширення зброї масового ураження, тероризм, організована злочинність, кіберзагрози, нелегальна міграція, сепаратизм, міждержавні конфлікти стають все більш інтенсивними, зачіпають все нові сфери забезпечення національної безпеки. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду державних кордонів з порушенням норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою вирішувати міжнародні проблеми.

Свідченням цієї тенденції є широкомасштабна війна російської федерації проти України, чим порушується, зокрема державний суверенітет і територіальна цілісність України.

Питання оборони, національної безпеки, розвитку теоретичних засад державного управління у сфері обороноздатності країни, реформування сектора безпеки, насамперед, Збройних Сил та інших військових формувань, присвячені численні публікації вчених-правознавців, вчених інших галузей, керівництва Збройних Сил та інших збройних формувань і правоохоронних органів. У контексті тематики дослідження, можна відзначити праці: Б. Андресюка, В. Антонова, О. Белова, В. Богдановича, Ю. Бута, В. Вагапова, В. Горбуліна, В. Гончаренка, О. Гриненка, М. Денєжкіна, В. Картавцева, Б. Кормича, В. Костицького, Е. Лісіцина, В. Ліпкана, В. Лішавського, С. Нечхаєва, Ю. Оборотова, М. Орзіха, Б. Пережняка, С. Прилипка, В. Радецького, Г. Ситника, В. Толубка, Ю. Тодики та інших, які досліджували питання організаційно-правового забезпечення сектора безпеки та оборони України.

Попри це, правове забезпечення та регулювання безпеки та оборони держави не є статичною категорією, а постійно потребує змін з огляду на відповідні зміни суспільних відносин, зокрема, пріоритетів державного будівництва, що підтверджує актуальність дослідження.

Закономірно, що усередині будь-якої системи існують недоліки, однак необхідно усвідомлювати, що ціна такого недоліку може бути занадто високою, що відобразиться на роботі усього механізму роботи системи. Така ж ситуація і з системою національної безпеки: необхідно раціонально поглянути на ситуацію, що склалася, і пропорційно співвіднести загрози і виклики, що постали перед Україною у сучасних умовах.

Незважаючи на підтримку Україною проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та прийняття цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток цього напрямку діяльності, наразі не сформовано єдиного цілісного уявлення (концепції) щодо механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку країни, забезпечення її безпечних складових, а увагу у прийнятих документах, переважно, зосереджено на аналізі сучасної ситуації у різних сферах життєдіяльності (економічній, екологічній, соціальній тощо) та констатації проблем, що заважають подальшому розвитку країни.

В одній з аналітичних доповідей Національного інституту стратегічних досліджень зазначено: «Система забезпечення національної безпеки України виявилася неспроможною ефективно протистояти російській агресії. Сектор безпеки та оборони, як основний складовий елемент системи забезпечення національної безпеки, донині остаточно не сформований і не готовий діяти як єдина функціональна структура. Переважна частина озброєння, військової і спеціальної техніки його суб'єктів морально і фізично застаріла. Система управління військовими формуваннями та правоохоронними органами, їх розвідувальне, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення не відповідають вимогам сучасних воєнних конфліктів».

Логічним результатом такої роботи є відсутність кардинальних позитивних зрушень у забезпеченні сталого розвитку та складових національної безпеки, про що свідчить динаміка змін показників реальної ситуації у різних сферах життєдіяльності. Так, оцінка змін 25 індикаторів, визначених у свій час у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, показала незначну позитивну динаміку лише за окремими показниками. Досягти визначених Стратегією цілей, особливо щодо інституційних перетворень та впровадження нових дієвих державних механізмів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в цілому, на даний час не вдалося.

Крім того, у сучасній національній правовій теорії ще не визначений остаточно категоріально-правовий інструментарій пізнання сутності, змісту та структури системи національної безпеки. Також недослідженими залишаються такі важливі проблеми, як принципи організації, взаємозв'язку складових елементів самої системи національної безпеки.

Дослідження окреслених вище проблем має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки повинно бути спрямоване на розробку дієвих Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, інших доктрин, концепцій, стратегій і програм з функціонування окремих галузей сектору безпеки і оборони, а також бути основою для напрацювання цільових настанов та керівних принципів воєнного будівництва системи забезпечення національної безпеки, визначати напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України.

Як відомо, суспільні відносини між військовими організаціями країни та громадянським суспільством позиціонуються як сукупність унормованих правових взаємовідносин, що охоплюють політичні, соціально-економічні, фінансово-промислові та інші суспільно значущі процеси у сфері національної безпеки і оборони держави. Априорі, будь-яка воєнна організація країни завжди знаходиться під єдиним керівництвом органів державної влади і діяльність збройних сил, військових формувань і структур, що до них нормативно прирівнюються, повинна перебувати під демократичним контролем органів публічної влади і суспільства й бути безпосередньо спрямованою на вирішення завдань щодо захисту державних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз [1, с. 14].

Разом з тим, у функціонуванні сектору безпеки і оборони нашої країни, з огляду на наявність критичних загроз та небезпек, переважно зовнішнього характеру, існують певні прогалини як у правовому регулюванні, так і функціональному змісті окремих ланок означеного сектору.

Так, зважаючи на те, як стратегічні рішення вищої посадової особи сектору безпеки і оборони України, а саме: про початок або припинення воєнних дій, про проведення мобілізації, введення надзвичайного стану, – можуть вплинути на життя усієї країни, президентський контроль завжди має розглядатися як невід’ємна складова механізму державного управління [2, с. 89].

Водночас, аналіз чинного законодавства у цій сфері свідчить про необхідність внесення змін і доповнень як в частині повноважень Президента України, а саме: щодо гарантування дотримання вимог Конституції і законів України до форм та змісту діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина, так і в частині визначення ролі та місця органів державного управління й місцевого самоврядування щодо здійснення тісної взаємодії з військовим командуванням, керівництвом силових структур при організації територіальної оборони, запобіганні терористичній діяльності, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та під час виконання спільних завдань в інших кризових ситуаціях тощо [3, с. 401-402].

Слід також констатувати, що в Україні комплексного дослідження характеру діяльності сектору безпеки і оборони як цілісної структури, особливостей його функціонування в умовах особливого періоду поки що не проводилось, досліджувались лише окремі його компоненти. Недостатня теоретична розробленість зазначених питань і необхідність наукового забезпечення діяльності як його суб’єктів, так протиріч у нормативно-правовому забезпеченні, вказують на актуальність обраної теми, зумовлюючи потребу у проведенні більш детального, поглибленого дослідження.

У вітчизняній науковій літературі поза увагою поки залишається розгляд самої теорії воєнної організації держави, концепція розвитку сектору безпеки і оборони, чинників, що впливають на його структуру, а також проблеми управління складовими сектору при виконанні особливих завдань у період впровадження правових режимів надзвичайного та воєнного стану [4, с. 187].

Ряд вітчизняних науковців вбачають наявність ряду концептуальних правових проблем у функціонуванні сектору саме через відсутність єдиного законодавчого акту, що регулював би його діяльність [5, с. 43].

Хоча основні напрями державної політики з питань національної безпеки України і визначено базовим Законом «Про національну безпеку України», для органів державної влади вони були й залишаються декларативними. Цим Законом діяльність усіх державних органів країни не зосереджено на прогнозуванні, своєчасному виявленні зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, запобіганні їм та їхній нейтралізації.

Тому, як вбачається, основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності у суспільстві залишаються:

- у зовнішньополітичній сфері:
 - а) посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав, насамперед, російської федерації, її спроби втручання у внутрішні справи України;
 - б) зумовлена цим фактором загальна воєнно-політична нестабільність;
- у сфері власне державної безпеки:
 - а) розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
 - б) загроза посягань з боку росії на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
 - в) розповсюдження організованої злочинної діяльності;
 - г) загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України;
 - д) можливість незаконного ввезення у країну наркотичних засобів та радіоактивних відходів;
 - е) створення й функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних деструктивних політичних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;
 - ж) прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;
 - а) у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України;
 - б) недостатня ефективність наявних структур і механізмів забезпечення військової безпеки та стабільності;
 - в) нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося;
 - г) небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їхньої боєздатності;
 - д) повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України;
- у внутрішньополітичній сфері:

а) недостатня ефективність контролю з боку органів державної влад, управління, органів місцевого самоврядування за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України;

б) можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;

в) загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;

г) структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці [5, с. 168-170].

Отже, як напрямом нормативного впорядкування діяльності сектору безпеки і оборони, так і основним стратегічним напрямом державної політики України у цих умовах, – залишається забезпечення готовності у будь-яких надскладних умовах суб'єктів сектору безпеки і оборони України до відбиття російської агресії, більш активної протидії агресору за всіма правилами воєнної науки і воєнного мистецтва, вдосконалення системи оборони держави, налаштування ефективнішого стратегічного керівництва сектором безпеки і оборони України та військового управління силами оборони на основі принципів і стандартів НАТО.

Список використаних джерел:

1. Резныкова О. О., Цюкало В. Ю., Паливода В. О. та ін. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. К. : НІСД, 2015. 58 с.
2. Пономарьов С. П. Виклики та загрози національній безпеці України в сучасних умовах та в перспективі. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 85-90.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К. : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Пономарьов С. П. Методологія та методи дослідження адміністративно-правових засад сектору безпеки і оборони України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 43 (4). С. 184-189.
5. Дорогих С. О., Доронін І. М., Довгань О. Д. та ін. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: зб. матер. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острог, 14 червня 2019 р.). К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 308 с.

ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович,
магістрант

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

СИДОРЕНКО Владислав Миколайович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
рядовий поліції

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Порушення прав дитини під час війни відбувається завжди, починаючи з переселення до незаконного викрадення та вивезення на територію російської федерації. Усі ці фактори створюють не лише дискомфорт, але й гострі психічні порушення. Для подолання проблем щодо порушення прав дитини під час війни, людством було створено нормативно-правові акти, котрі намагаються як можна швидше подолати усі можливі кризи пов'язані з дитиною. Важливо відмітити, що росія ратифікувала більшість конвенцій з захисту прав людини.

Основні міжнародно-правові акти, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002);
- низка Резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнятих між 1999 і 2009 роками [1].

Але не дивлячись на те, що росія ратифікувала конвенції, від початку 2014 року до повномасштабного вторгнення вона ігнорує усі правила ведення війни. Так унаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації в Україні постраждало щонайменше 689 дітей, зокрема загинули 243 дитини, ще 446 були поранені. Від початку повномасштабної війни понад 234 тисячі українських дітей були примусово вивезені у російську федерацію, на тимчасово окуповані нею території або до білорусі [2].

Поza всяким сумнівом прийняття Конвенції було значним кроком вперед щодо становлення захисту прав дитини загалом та у збройних конфліктах, зокрема. Разом з тим, положення Конвенції передбачали створення спеціалізованого Комітету з прав дитини. Комітет був створений з метою

здійснення контролю за виконанням державами-учасницями зобов'язань, взятих відповідно до цієї Конвенції [5]. Розібравшись з міжнародними конвенціями щодо захисту прав дітей, слід також розібратись, як українське законодавство регулює захист прав і свобод дітей. Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист. Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон) [4].

На нашу думку, в Українському законодавстві недостатньо врегульоване питання щодо захисту дітей у збройних конфліктах, але при цьому велика кількість міжнародних актів, котрі прийняла Україна, дає можливість на своєчасне та справедливе правосуддя.

Розглянемо тепер питання, як Україна намагається подолати психологічні кризи у дітей.

Реакція дітей на стрес може бути гострою та специфічною, що ускладнює виявлення патологічних психічних станів, навіть для найближчого оточення (батьків чи осіб, що їх замінюють), через це батьки чи опікуни не можуть вчасно зреагувати проблему, скидають її на капризність дитини або на пубертатний період [3].

Звісно емоційний стан дитини значно залежить від психічного стану дорослого, з яким вона має тісний зв'язок. Дитина більше, ніж доросла людина, здатна заражатися емоціями інших, таким є природній розвиток емоційної сфери людини. Отже, психологи наголошують, що в критичних ситуаціях для дорослих, які знаходяться поруч з дітьми, важливо контролювати власний психічний стан. В ідеалі доросла людина має контейнерувати почуття дитини: давати їй відчуття захищеності, зв'язку з іншими людьми, спокою, надії на те, що все буде добре і ситуація обов'язково зміниться на краще, згладжувати страхи та тривогу, зміцнювати віру в можливість допомогти собі та оточуючим, почуття сили та здатності впоратися зі складними життєвими обставинами. Починаючи з 24 лютого 2022 року, на території України при підтримці Європейського Союзу, а також Сполучених Штатів Америки, в Україні діють безкоштовні програми психологічної допомоги.

Проаналізувавши тему, можемо зробити висновок, що проблематика захисту прав дітей під час військової агресії є складним, але важливим питанням. На даний момент не тільки Україна, але й увесь світ намагається подолати усі наслідки російської агресії, котрі зачепили не тільки дітей, але й увесь народ України.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук М. В. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. С. 92-95.
2. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. *Музей воєнного дитинства*. URL : <https://warchildhood.org/ua/childrenand-armed-conflict-legal-framework/>
3. Зінченко Д. А. Проблеми адаптації дітей з вимушено переміщених сімей, які залишили зону активних бойових дій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 196-197.
4. Коваль І. Захист прав дітей під час війни. Зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини. К. : ДНДІ МВС, 2022. 89 с.
5. Куліш А. М., Миргород-Карпова В. В., Стеблянка А. В. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Суми : СДУ, 2022. 652 с.

ЗУБ Дана Олександрівна,

курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

МЕДВЕДЄВА Ольга Вікторівна,

доцент кафедри педагогіки та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є надзвичайним дестабілізуючим фактором й психологічним тригером для кожної людини та суспільства загалом, оскільки українці стикнуться із новим, жорстоким і невідомим життєвим досвідом. Вона суттєво вплинула на всі сфери суспільної системи, зокрема й на характеристики рівня та структури злочинності в нашій державі. Це вимагає вивчення різних аспектів поведінки людей в надскладних умовах та обумовлює актуальність психологічного дослідження факторів впливу на злочинність під час триваючої війни.

Сьогодні люди – в різній мірі – зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. Як наслідок українці потерпають від таких психологічних проблем як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові

розлади (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства), а також підвищуються ризики до зловживання алкоголем і наркотичними засобами. Тож специфіку злочинності в екстремальній ситуації війни зумовлює низка факторів:

- хронічний стрес, панічно-депресивні настрої, деструктивні копінг-стратегії, безпорадність і вразливість людей, постраждалих у війні;
- дезорганізація представників державної влади та правоохоронних органів, зокрема у зоні бойових дій;
- ослаблення факторів соціального контролю та самоконтролю;
- політичні й соціально-економічні проблеми (зневіра, політичні протиріччя, безробіття, зруйнована інфраструктура, загострення потреби в продуктах харчування та речах першої необхідності, доступ до надання медичних послуг) тощо.

У віддалених регіонах, які не залучені у активні військові події, спостерігаються проблеми, пов'язані із дестабілізацією держави загалом (політична, економічна та соціальна компоненти), а також із зміною соціального клімату та погіршенням ситуації внаслідок масової міграції, що є фактором загострення соціальної напруги та ризику насильства.

За даними Національної поліції України упродовж 2022 року спостерігалось зниження рівня злочинності майже за всіма видами. Порівняно з довоєнним часом загальна кількість злочинів в країні зменшилася на 10 %, а кількість майнових злочинів – на 40 % [1]. Значну превентивну роль відіграли такі чинники як комендантські години, посилені патрулі, блокпости, велика кількість представників правоохоронних і військових органів на вулицях та у інших місцях тощо. Очікувано, що в умовах війни деякі категорії злочинів природньо збільшились. Наприклад, на окупованих територіях відбулось зростання кількості вчинення тяжких злочинів, насамперед злочинів проти миру та безпеки людства та посягань на особистість, у тому числі умисних убивств, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Крім іншого – це мародерство, викрадення автотранспорту, правопорушення, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, кіберзлочини, держзрада тощо. Слід акцентувати й актуалізацію злочинності з ознаками корупції, адже війна створила нові можливості для корупційних схем та зловживання владою.

Загалом, зменшення рівня злочинності в умовах війни є складним завданням, що вимагає спільних зусиль від усіх зацікавлених сторін. Ось деякі заходи, які, на нашу думку, можуть допомогти зменшити рівень злочинності в цих умовах: підвищення ефективності правоохоронних органів та забезпечення безпеки населення (підвищення рівня навчання та тренування правоохоронців, забезпечення їх необхідними ресурсами та обладнанням, а також забезпечення підтримки для жертв злочинів); проведення інформаційної роботи та підвищення культури правопорядку серед населення (проведення кампаній з просвіти про права та обов'язки громадян, пропаганда безпеки та взаємодії з правоохоронними органами); підтримка громадських ініціатив,

що спрямовані на зменшення насильства та злочинності (створення громадських об'єднань, які будуть займатися профілактикою злочинів та сприяти взаємодії з правоохоронними органами); забезпечення доступу до необхідних ресурсів та підтримка місцевих громад (важливо звернути увагу на питання захисту прав жінок, дітей та інших уразливих груп населення) тощо. Неабияке значення також має притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини.

Безпекові загрози в період війни перетворилися на складники життєвого оточення. Отже, головною передумовою ефективного опору для України є зміцнення внутрішньої стабільності, відновлення довіри всередині суспільства й укріплення державних інститутів, зокрема сил безпеки та оборони як «базових» на сьогодні охоронних інституцій [2, с. 34]. Актуальним науковим запитом постає дослідження зміни конфігурації злочинності із врахуванням відповідних тенденцій та їх психологічного підґрунтя на мирних територіях – там, де не відбувалися і не відбуваються активні бойові дії, а також у прифронтових зонах й власне територіях військових дій аби розробляти ефективні, стратегічно виважені та науково обґрунтовані технології протидії злочинності в умовах війни. Також важливо звернути увагу на розробку спеціалізованих програм та проєктів, керівними принципами яких стануть здобутки психології злочинності.

Список використаних джерел:

1. За час великої війни в Україні зменшилася кількість злочинів – Клименко. 2023. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/11/novyna/suspilstvo/chas-velykoyi-vijny-ukrayini-zmenshylasya-kilkist-zlochyniv-klymenko>.
2. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. К. : НІСД, 2019. 560 с.

ІЛЬНИЦЬКА Яна Олександрівна,
магістрант
Харківського національного
університету внутрішніх справ

КІБЕРНАСИЛЬСТВО ЯК РИЗИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ОСОБИСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Інформаційний простір (кіберпростір або інфосфера) являє собою специфічну техносоціальну середу, що включає в себе різноманітність інформаційних потоків збору, обробки, зберігання та передачі інформації. Інтернет у сьогоденні став невід'ємною частиною життя сучасної людини та її найближчого оточення, які швидко орієнтуються у віртуальному світі, розвивають нові потреби і відкривають власні способи використання новітніх можливостей цифрових технологій. Поряд із перевагами варто констатувати появу і поглиблення тенденції розширення ризиків і загроз впливу на

психологічну і соціальну безпеку особисті з боку віртуального інформаційного простору, до яких передусім варто віднести кібернасильство. Особливо цю небезпеку ми спостерігали під час пандемії та зараз, під час війни, коли діти більшість часу проводять в онлайні, тому проблема інфобезпеки на разі стає все більш актуальною.

Особливо уразливими до кібернасильства є неповнолітні. За віковою характеристикою переважають особи віком від 10 до 14 років (46,1 %) та від 7 до 10 років (26,5 %). Особи, віком від 14 до 16 років становлять 24,0 % та від 16 до 18 років – 3,4 %. Дослідження свідчать, що найбільш віктимними здебільшого є діти від 7 до 16 років, вони становлять 72,6 % загальної кількості дітей. За результатами дослідження, спрямованого на визначення причин за яких діти найчастіше стають жертвами дитячої порнографії та кібернасильства, встановлено, що:

- 27,1 % – діти, які мають певні фізіологічні особливості та не усвідомлюють всієї небезпеки маніпуляцій з ними;

- 42,4 % – діти є більш довірливими та не рішучими, ніж дорослі;

- 28,8% – діти не обізнані у тих чи інших сферах (зокрема, сексуальній).

Поряд із тим, серед рис характеру, якими найчастіше володіє жертва сексуального насилля:

- довірливість – 44,9 %,

- аморальність – 27,5 %,

- легковажність – 20,3 %,

- агресивність – 3 %.

Рівень освіти таких дітей характеризується наступними показниками:

- становлять учні загальноосвітніх шкіл – 41,4 %;

- учні професійно-технічних училищ – 12 %;

- навчаються у технікумі чи інституті – 15,5 %;

- працюють – 11,5 %;

- ніде не навчаються і не працюють – 19,6 %.

На час вчинення проти них злочину проживали з обома батьками – 73 % дітей, проживали з однією матір'ю або батьком – 18,3 %, були сиротами 8,7 % дітей. Найбільш вразливу групу становлять особи, знайомство з якими відбулося на вулиці – 54,5 %, що свідчить про поширеність бездоглядності та безпритульності. 28,8 % жертв знайшли свого злочинця через мережу Інтернет [1].

Проблемні питання виникнення нових ризиків насилля внаслідок впливу цифрових технологій, виявлення поведінкових реакцій, безпеки і захисту молодого покоління користувачів усесвітнього інформаційного простору висвітлюють у наукових працях представники зарубіжних і вітчизняних наукових шкіл психологічного і соціологічного захисту людини, а саме: П. Афтаб, О. Бочавер, Б. Белсей, Г. Берсон, Н. Віллард, Н. Вітюк, В. Гой, П. Грандинберг, В. Гріг, О. Єфимов, Н. Когутяк, Р. Ковальські, С. Лімбер, А. Ленхарт, І. Лубенець, М. Мартин, С. Монкс, Л. Найдьонова, У. Парфентьєв, М. Робін, П. Сміт, К. Хломов, Д. Шакірова та інші.

Зближення Інтернету і мобільних телефонів різко змінює способи, якими діти і дорослі входять в кіберпростір. До недавніх пір входження в кіберпростір вимагало доступу до стаціонарних телефонних ліній і комп'ютерів. Але тепер телефон – а також сучасні ручні ігрові пульти - забезпечують доступ до кіберпростору з будь-якого місця. Зважаючи на це, батькам і опікунам буде все важче спостерігати за дітьми і підлітками, які користуються телефонами в онлайн-режимі. Можливості фото- і відеозйомки дозволяють користувачам телефонів передавати зображення безпосередньо в кіберпростір.

Заходячи в Інтернет, дитина ризикує:

1. побачити контент, що вразить її психіку (наприклад, сцени насильства або порнографії);
2. потрапити на провокаційні сайти і групи в соцмережах (суїцидальні ігри, спільноти, які спонукають до булімії та анорексії, або екстремістські групи);
3. почати грати в онлайн-ігри на гроші;
4. стати жертвою работоргівців, які розсилають через мережу оманливі пропозиції, кібербулінгу (цькування у соцмережі), секстингу (пересилання інтимних матеріалів) або онлайн-грумінгу (сексуального шантажу).

У зоні ризику знаходяться всі діти, які користуються Інтернетом і не мають відповідних знань. При цьому в зону ризику перш за все потрапляють підлітки, адже вони не мають сформованої психологічної стійкості та перебувають на початку власної соціалізації в суспільстві. Діти в цьому віці активні в Інтернеті і майже всі зареєстровані в соцмережах. Вони менше контактують з батьками і більш потайливі на відміну від малюків, які можуть ще все розповісти мамі і татові. Іноді підліткам складніше спілкуватися з однокласниками та однолітками, тому вони проводять багато часу онлайн.

Кіберпростір надає зловмисникам можливість встановлювати контакт і взаємодіяти з дітьми без нагляду дорослих. Це складніше зробити в реальній обстановці, наприклад, вдома або в школі, де дорослі, що несуть відповідальність, частіше перебувають насторожі. Діти, як і дорослі, мають легкий доступ до невідповідних сайтів і шкідливих матеріалів, включаючи зображення сексуального насильства над дітьми, порнографію і літературу, мета якої нав'язати уявлення, що сексуальні відносини між дорослим і дитиною є здоровими або нормальними.

Використання дитини для виготовлення порнографічних матеріалів в будь-якому контексті має розглядатися як серйозне насильство, а не як побічний продукт іншої нанесеної їй шкоди.

Важливо розібратися, як злочинці здійснюють кібернасильство. Онлайн-хижаки встановлюють контакт із дітьми шляхом розмов у чат-кімнатах, обміну миттєвими повідомленнями, електронною поштою або через дошки повідомлень. Злочинці реєструються в соціальних мережах під виглядом підлітків, вказують інтереси (близькі жертві), наповнюють сторінку максимально правдоподібною інформацією. Комунікація може тривати від одного вечора до декількох тижнів, перш ніж буде отримано перше фото,

а далі починаються вимоги грошей або більш приватних матеріалів від підлітка. Багато підлітків користуються онлайн-форумами підтримки ровесників з метою вирішення власних проблем. Хижаки часто відвідують такі зони в онлайні, щоб знайти вразливих жертв. Злочинці виявляють по відношенню до них увагу та турботу, пропонують подарунки і таким чином намагаються поступово спокусити своїх жертв, не шкодуючи для цього ні часу, ні грошей, ні енергії. Вони в курсі найостанніших музичних новинок і все знають про хобі, які найчастіше цікавлять дітей. Вони вислуховують дітей і «співчують» їхнім проблемам. Вони намагаються позбавити комплексів молодих людей, поступово вводячи у свої розмови сексуальний контекст або показуючи відверто сексуальні матеріали. Деякі злочинці працюють швидше, одразу ж втягуючи дітей у розмови на сексуальну тему. Цей більш прямолінійний підхід може включати і сексуальне домагання. Злочинці також можуть спонукати дітей, з якими вони знайомляться в онлайні, до контакту віч-на-віч [2].

Деякі діти піддаються особливому ризику через низку факторів, які збільшують їх вразливість і діють в будь-якому середовищі. Ці діти знаходяться в соціально або економічно скрутному становищі, вони вже піддавалися сексуальному насильству та експлуатації, вони самотні, вони відчують відчуженість від батьків та інших людей, у них низька самооцінка і/або їм не вистачає впевненості в собі. Гендерна приналежність також розглядається як фактор ризику, при цьому від взаємодії в кіберпросторі, мабуть, страждає більше дівчаток, ніж хлопчиків (хоча хлопчики все частіше з'являються в порнографічних зображеннях, що циркулюють в мережі) [3].

Наслідки кібернасілія досить серйозні для особистості дитини і підлітка – дитина, яку змусили позувати в непристойних зображеннях, може страждати від шкідливих наслідків, властивих сексуальному насильству та експлуатації. Залежно від віку і ступеня застосованого фізичного насильства, дитина, яку використовували для виготовлення порнографії, буде страждати від фізичної травми і болю. Пізніше вона може відчувати і ряд інших наслідків, включаючи депресію, низьку самооцінку, занепокоєння, виснаження, труднощі з концентрацією уваги, агресивну поведінку і стримуваний гнів. Вона може відчувати провину і страх за свою безпеку і безпеку інших. Можливо, цим дітям буде важко довіряти людям, вони будуть намагатися виглядати дорослими, їх рольові кордони можуть бути стерті, і вони можуть виявляти розгубленість (викликану, серед іншого, обхажуванням з боку насильника). Дитина може заподіяти собі шкоду, в тому числі вживаючи алкоголь і наркотики, оскільки деяким дітям дають наркотики перед тим, як піддати насильству. У ряді випадків дитина може страждати від посттравматичного стресу [4].

Психологічна безпека як стан збереження психіки дитини – це підтримка певного балансу між негативними впливами на нього навколишнього середовища і стійкістю його самого до негативних факторів, здатністю подолати такі дії власними ресурсами і / або за допомогою об'єднання з

дорослими і однолітками. Основою конструювання дитячої безпеки виступає міжособистісна взаємодія з дорослими і однолітками, починаючи від первинного вільного від насильства спілкування з матір'ю для досягнення дитиною психоемоційного благополуччя і почуття захищеності.

Список використаних джерел:

1. O'Connell R., Price J., Barrow C. Cyber Stalking, Abusive Cyber sex and Online Grooming: A Programme of Education for Teenagers. UK : Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire, 2004. 189 p.
2. Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. Child-Pornography Possessors Arrested in Internet-Related Crimes. US : National Center for Missing and Exploited Children, 2005. 64 p.
3. Palmer T., Stacey L. Just one click: Sexual abuse of children and young people through the Internet and mobile phone technology. UK : Barnardo's, 2004. 40 p.
4. Denizet-Lewis B. Friends, Friends With Benefits and the Benefits of the Local Mall. URL : <https://www.nytimes.com/2004/05/30/magazine/friends-friends-with-benefits-and-the-benefits-of-the-local-mall.html>.

КАЗНАДЄЙ Олександр Олександрович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України
ЗАГОРУЙ Богдан Вікторович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ТА ДИСКУСІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Громадянське суспільство є складовою частиною механізмів, що забезпечують функціонування демократичних інститутів суспільства та стабільність політичної і соціально-економічної системи країни. Таке суспільство робить важливий внесок у розвиток здорової та збалансованої національної політики. Успіх та співпраця між владою та громадськими інституціями є ключовим елементом творення демократичної, правової держави. Активні учасники громадянської спільноти у постійному, тривалому процесі створюють різноманітні громадські інституції та стали невід'ємною частиною державного сектора.

Загалом, громадянське суспільство позиціонується як сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян для реалізації та захисту їх прав і свобод. Функціонування громадянського суспільства неможливе без громадянина як самостійного члена суспільства (як індивіда), який виявляє свою активність і є корисним для громади [1].

Взаємозв'язок громадянського суспільства і правової держави виражається в поєднанні багатьох їхніх цілей і завдань. Метою формування громадянського суспільства й розбудови правової держави є функціонування соціальних інститутів, які покликані служити людині та захищати права й інтереси. Цей процес взаємодії має відбуватися на основі принципу верховенства права, побудови системи економічних відносин на правових засадах.

Метою функціонування громадянського суспільства є забезпечення прав і свобод кожної особистості, максимально повна їх реалізація. Саме громадянське суспільство, активно взаємодіючи з державною владою, стає в сучасних умовах важливою рушійною силою історії й суб'єктом побудови правової держави. Справді, історичний розвиток сягнув нині ті межі, яку суспільствознавці іменують «персоналістичною революцією»: особистість, персону вимагає від державної влади стосунків партнерства, а не домінування-підкорення.

Мета діяльності різних інститутів громадянського суспільства визначається у кожному випадку підзаконними нормативно-правовими актами й не повинна суперечити чинному законодавству. Мету взаємодії інститутів громадянського суспільства та, скажімо, суб'єктів сектору безпеки і оборони потрібно формулювати, виходячи зі змісту нормативно-правових актів, які регулюють діяльність цих суб'єктів.

У розрізі заявленої мети дослідження доцільно проаналізувати мету, форми та напрями взаємодії Збройних Сил України та інститутів громадянського суспільства, що мають, зокрема, зовнішнє вираження через різноманітні організаційно-правові форми, насамперед ті, що функціонують у формі громадських організацій.

Доцільно зазначити, що в Україні нараховується більше 100 тисяч громадських організацій (з різною заявленою статутною метою діяльності) і, відповідно, більше 14 мільйонів членів громадських організацій. Протягом 2016–2021 років кількість інститутів громадянського суспільства суттєво зросла. За даними Державної служби статистики України, відбулося збільшення кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання: громадських організацій збільшилося на 22149 (з 70321 організації станом на 1 січня 2016 року до 92470 організацій станом на 1 січня 2022 року), громадських спілок – на 1122 (з 753 до 1875 відповідно), благодійних організацій – на 4428 (з 15384 до 19812 відповідно), релігійних організацій – на 3390 (з 23261 до 26651 відповідно), творчих спілок (інших професійних організацій) – на 38 (з 279 до 317 відповідно), професійних спілок та їх об'єднань – на 2392 (з 26321 до 28713 відповідно), органів самоорганізації населення – на 234 (з 1415 до 1649 відповідно).

З 2014 року в Україні започатковано впровадження демократичних реформ та активізовано застосування різноманітних практик громадської участі у забезпеченні демократичного цивільного контролю і співробітництва з суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Отже, Збройні Сили України є самостійним державним інститутом, мета його діяльності визначена Конституцією України й законами України. Зокрема, стаття 19 Конституції України визначає, що правовий порядок в

Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України. Відповідно, ЗСУ діють у межах своїх повноважень і в спосіб, передбачений, насамперед, Конституцією України та Законом України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року.

Звісно, що зазначеними вище базовими актами законодавства не обмежується регулюючий вплив на ЗСУ. Доцільно зазначити і інші закони, підзаконні нормативно-правові акти, акти локального правового регулювання та концептуальні програмні документи, зокрема:

- Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року;
- Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року;
- Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року;
- Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 року, в який була додана «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки» (наразі втратив чинність);
- Указ Президента України № 487/2021 від 27 вересня 2021 року «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки»;
- Указ Президента України №473/2021 від 17 вересня 2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»;
- Указ Президента України №121/2021 від 25 березня 2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»;
- Доктрина публічного спілкування, схвалена Головнокомандувачем ЗСУ 25.09.2020 року. Наказ Міністра оборони № 612 від 22.11.2017 «Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України».

Ще у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України від 14 березня 2016 року законотворець відвів окрему графу ролі та місцю суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони. Визначено, що основною метою реформування та розвитку сектору безпеки і оборони є формування й підтримання спроможностей, що дасть змогу гарантовано забезпечити адекватне та гнучке реагування на весь спектр загроз національній безпеці України, раціонально використовуючи наявні в держави можливості й ресурси. Для досягнення визначеної мети планується реалізувати комплекс завдань, серед яких значиться: дотримання принципів верховенства права, патріотизму, компетентності й департизації у функціонуванні сектору безпеки і оборони, забезпеченні його реформування та розвитку з дотриманням принципів демократичного цивільного контролю над воєнною

організацією держави (сектором безпеки і оборони). Метою Концепції було задекларовано визначення шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність України в межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечать створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, запобігання їм, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини та громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативне спільне реагування на кризові та надзвичайні ситуації [2].

Реалізацію зазначених завдань законотворець вбачав у створенні умов для широкого залучення недержавних організацій до виконання завдань в інтересах національної безпеки і оборони держави. Найбільш перспективними напрямками такої їхньої діяльності позиціонувалось: надання послуг в інтересах виконання завдань та реалізації своїх функцій Збройними Силами України та функціонування мережі недержавних дослідних інституцій, що фахово опікуються проблемами безпеки та оборони. Як бачимо, законотворець у будь-якому випадку наголошує на необхідності об'єднання зусиль між громадянським суспільством і сектором оборони.

Безпековий сектор, особливо Служба безпеки України та її підрозділи, які здійснюють контррозвідувальну діяльність, і громадянське суспільство потребують сьогодні акумулювання зусиль та зосередження дій для захисту держави. Максимально допустима відкритість діяльності контррозвідки із залучення до контррозвідувального процесу громадянського суспільства має стати сьогодні національним девізом. Як результат, має бути створене контррозвідувальне співтовариство, спільні зусилля якого спрямовуватимуться на захист України, її таємниць, важливих ресурсів, технологій з оптимальним використанням бюджетних коштів. Ці зусилля також мають бути спрямовані на забезпечення інформацією вищих керівників держави для прийняття рішень у сфері внутрішньої й зовнішньої політики, а також на участь і вплив у формуванні та прийнятті цих рішень [2-3].

У передвоєнні часи, починаючи з 2014 року і до початку повномасштабного вторгнення армії російської федерації, були здійснені та реалізовані значні позитивні кроки у напрямку розвитку гендерної стратегії суб'єктів сектору безпеки і оборони. Так, у зв'язку з цим доцільно акцентувати увагу на взаємодії ЗСУ з громадськими організаціями, що реалізують гендерні проекти, напрямки і форми реалізації яких можуть бути різними: починаючи від односторонньої критики громадськістю ЗСУ та проголошення рекомендацій, закінчуючи дійсно взаємокорисною співпрацею щодо забезпечення прав і свобод громадян, як у самій структурі ЗСУ, так і ззовні. Найкращий результат взаємодії державних інституцій сектору безпеки і оборони з громадянським суспільством – це тісна плідна співпраця щодо формування конкретних алгоритмів дій, процедур та розробки певних внутрішніх документів.

Співпрацю ЗСУ з громадянськими організаціями сьогодні можна окреслити такими сферами:

- розробка механізму запобігання та протидії дискримінації та насильству за ознакою статі;
- розробка гендерно-чутливих інструментів у сфері управління персоналом у ЗСУ;
- підвищення кваліфікації радників з гендерних питань у ЗСУ;
- розробка інформативних та друкованих матеріалів для персоналу ЗСУ у сфері підвищення гендерної обізнаності;
- аналіз та оцінка стратегічних документів, підготовка пропозицій щодо будівництва оптимальної ієрархії внутрішніх документів у сфері гендерної інтеграції;
- навчання персоналу цивільно-військового співробітництва щодо відстеження шкоди цивільному населенню в районі конфлікту та імплементації цих алгоритмів в оперативне планування операцій.

Характеризуючи співпрацю гендерних громадських організацій із ЗСУ, можемо назвати її синергетичною. Виникає ефект взаємодії декількох факторів, коли їхня дія суттєво переважає ефект кожного, окремо взятого. Виникає ефект, коли «ціле більше суми окремих частин». В умовах створення командуванням ЗСУ політичної підтримки процесу гендерної інтеграції у ЗСУ та побудови ефективної мережі у ЗСУ радників з гендерних питань, зокрема, доведення критичної кількості жінок та чоловіків, прихильних до гендерно-інклюзивного миру та безпеки у ЗСУ та у країні в цілому, подібна синергія зусиль може служити прикладом іншим сферам суспільного життя.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, було введено Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на території України воєнний стан з 05:30 год 24 лютого 2022 року, внаслідок якого були запроваджені деякі обмеження Конституційних прав і свобод громадян, а також в рамках дії Закону України «Про правовий режим воєнного стану» наявні процедурні зміни, які зокрема, але не виключно обмежили взаємодію органів місцевого самоврядування з громадськістю:

- згідно з новою ч. 10 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги у частині оприлюднення проектів актів;
- внесені зміни до Регламенту місцевих рад, що призвело до роботи постійних депутатських комісій та сесій місцевих рад без урахування відкритості та гласності;
- відповідно до дії Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та відповідно до частини 6 статті 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації», місцеві ради та їх виконавчі органи призупинили

надання відповідей на звернення підприємств, установ, організацій, звернення громадян посилаючись на обставини непереборної сили незалежно від того, чи ведуться безпосередньої бойові дії на території громади.

Також інші нормативно-правові акти, зумовлені дією воєнного стану: відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 року № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану», органам місцевого самоврядування рекомендувалося зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів, що призвело до обмеження в отриманні інформації громадян. Також на підставі цієї Постанови, а також керуючись рекомендаціями Асоціації міст України, деякі органи місцевого самоврядування зовсім зробили недоступною для перегляду свою офіційну веб-сторінку місцевої ради на період від 24 лютого 2022 року до травня 2022 року [4].

Отже, з'ясування потреб, стану та проблемних аспектів взаємодії інститутів громадянського суспільства, жителів громад та органів місцевого самоврядування у період дії воєнного стану повинно бути одним із напрямків діяльності уповноважених суб'єктів, зокрема тих, що належать до сектору безпеки і оборони. Передбачається, що на підставі такого аналізу стане можливим сформулювати рекомендації для покращення як правового поля, так і практичних кроків задля забезпечення ефективної співпраці між суб'єктами сил безпеки і оборони, органами місцевого самоврядування та громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Сурмін Ю. П., Михненко А. М., Крушельницька Т. П. та ін. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посібник. К. : НАДУ, 2011. 388 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/510533.pdf>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.
3. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 194-200. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/36.pdf>.
4. Гвоздік О., Чорногуб Н. Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні» в межах Проекту Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні». 2022. URL : <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85>.

КАМЕНСЬКОЙ Микола Андрійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ РЕФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Динамічні зміни геополітичної ситуації у світі та події в Україні, пов'язані з широкомасштабним вторгненням російської федерації на суверенну територію України, запровадження правового режиму воєнного стану, в котрий раз на новому якісному рівні порушили проблему реформування Збройних Сил та інших військових формувань нашої держави, що потребує вирішення багатьох проблем, у тому числі стосовно гарантій прав та свобод військовослужбовців.

Питання гарантій прав та свобод військовослужбовців в умовах проведення сучасної військової реформи в Україні набуває надзвичайно важливого значення і безпосередньо впливає на її результати та стан боєготовності Збройних Сил України й інших суб'єктів сектору оборони.

Розвиток і становлення прав та свобод людини і їх гарантій, у тому числі осіб, які перебували на військовій службі, відбувався одночасно з розвитком державності й такого інституту держави, як армія. Разом з тим, незважаючи на значний розвиток наукових досліджень гарантій прав та свобод людини, питання гарантій прав та свобод військовослужбовців залишається недостатньо дослідженим.

Як відомо, воєнний стан – це особливий правовий режим, який встановлюється на території держави, або на окремій її частині, під час якого державний апарат спрямовує свою діяльність на забезпечення збройної відсічі агресії щодо країни та забезпечення національної безпеки на території держави.

Одною з основних функцій держави є забезпечення своїм громадянам їх законних прав та свобод, у тому числі, забезпечення прав та свобод військовослужбовців Збройних сил України та інших військових формувань, зокрема, під час дії особливих правових режимів. І безумовно, що воєнний стан характеризується, перш за все, обмеженням окремих законних прав та свобод громадян України.

Проте, нас цікавить у першу чергу, відповідно до заявленої мети дослідження, правовий статус військовослужбовців в умовах обмежень, зумовлених дією особливих правових режимів.

Слід зазначити, що питання щодо гарантій прав та свобод військовослужбовців досліджували й досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені: Є. Григоренко, В. Забарський, І. Качан, О. Коровніков, А. Кудашкін,

Ю. Мігачов, Л. Медвідь, С. Пасіка, В. Стрекозов, А. Синиця, Б. Шамрай та інші. Проте деякі аспекти означеного питання залишаються недостатньо висвітленими.

Вже набуваючи статус військовослужбовця, громадянин зазнає певних обмежень, пов'язаних з проходженням військової служби. Статус військовослужбовця апріорі передбачає, що особа є морально готовою до додаткових обмежень певних своїх прав та свобод на користь держави та народу. Мета обмежень прав та свобод військовослужбовців – підтримання постійної бойової та мобілізаційної готовності частин та підрозділів Збройних сил України та інших військових формувань. Підтримання належного рівня бойової готовності забезпечує частинам (підрозділам) ЗСУ та інших військових формувань оперативне розгортання в бойові порядки та ведення бойових дій у найкоротші строки, а також вирішення інших завдань: мобілізації, розгортання тощо.

Як зазначає Б. Шамрай, незважаючи на те, що Конституція України [1] проголошує цілу низку прав та свобод людини і громадянина, реальне гарантування прав та свобод військовослужбовців на сьогодні є недостатньо ефективним. Крім того, урахувавши збільшення чисельності Збройних Сил та інших військових формувань України, а також досвід проведення антитерористичної операції на сході нашої держави та повномасштабних бойових дій з 24 лютого 2022 року, питання гарантій прав та свобод військовослужбовців стало однією з актуальних проблем сучасності [2, с. 128].

Додатково А. Сидоренко та С. Корольов позиціонують, що Конституцією України передбачено: в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 64). Зазначені обмеження прав та свобод стосуються також осіб, які проходять військову службу у Збройних силах України й інших військових формуваннях [3, с. 153; 4, с. 192].

Крім того, під час дії правового режиму воєнного стану на військовослужбовців поширюються окремі обмеження прав і свобод, які передбачені військовим законодавством, зокрема нормативно-правовими актами, що регулюють проходження військової служби та стосуються соціального захисту військовослужбовців.

Так, зокрема, законами України: «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008 та іншими нормативно-правовими актами встановлено цілий ряд обмежень прав і свобод під час дії правового режиму воєнного стану [5-7].

Насамперед, слід відмітити загальновідомі аксиомні положення, що відповідно до зазначених нормативно-правових актів, для військовослужбовців в умовах воєнного стану встановлюються деякі обмеження щодо проходження військової служби та строків звільнення їх із військової служби. Так, для

військовослужбовців, у яких закінчився строк військової служби, військова служба продовжується понад встановлені строки з моменту введення воєнного стану до оголошення демобілізації.

Але це не стосується випадків, коли можуть звільнитися з військової служби:

- військовослужбовці строкової військової служби:
 - а) за станом здоров'я;
 - б) за сімейними обставинами;
 - в) у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі;
- військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу:
 - а) за станом здоров'я;
 - б) через сімейні обставини або з інших поважних причин;
 - в) у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі або позбавлення військового звання тощо;
- військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом:
 - а) за віком;
 - б) за станом здоров'я;
 - в) у зв'язку з набранням чинності обвинувальним вироком суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі або позбавлення військового звання (ст. ст. 23, 26) [4].

Проте, окрім загальновідомих аспектів соціально-правового статусу військовослужбовців, зокрема, в умовах особливих правових режимів, постає і ряд дискусійних питань, що потребують предметного дослідження та обговорення. Зокрема, доцільно:

- здійснити змістовний та глибокий аналіз доктринальних досліджень стосовно проблеми гарантій прав та свобод військовослужбовців, оскільки нормативно-правова база, що закріплює гарантії прав та свобод військовослужбовців, потребує подальшого наукового вивчення й удосконалення, і на цій основі створення дієвих правових механізмів реалізації прав та свобод військовослужбовців в Україні;
- розробити та прийняти кодифікований нормативно-правовий акт з питань соціального захисту військовослужбовців, оскільки, незважаючи на наявність великої кількості норм, закріплених на рівні Конституції України, законів України, міжнародних договорів, фактично обмежуються або різнобічно трактуються права військовослужбовців, що призводить до зниження рівня захищеності прав та свобод військовослужбовців, які є, насамперед, громадянами України, на яких покладено нелегкий конституційний обов'язок;
- органічно імплементувати позитивний досвід зарубіжних країн, насамперед, партнерів зі складу країн-членів НАТО, приділивши особливу увагу правовим (юридичним) гарантіям прав та свобод військовослужбовців у зарубіжних країнах шляхом аналізу нормативно-правових актів різної юридичної сили та відповідно спрямованої діяльності відповідних державних органів і громадських організацій.

Отже, не можна не погодитись з думкою, що за роки незалежності в Україні створено нормативно-правову базу, що гарантує права та свободи військовослужбовців. Проте, зазначена нормативно-правова база є недосконалою та характеризується дублюванням деяких правових норм, наявністю прогалин у законодавстві, різнобічністю тлумачення, невідповідністю сучасному стану суспільно-економічних відносин, ознаками структурної побудови, успадкованими від колишнього Радянського Союзу, втратою чинності правовими нормами або їх декларативним характером і відсутністю механізмів їх реалізації, що негативно впливає на реалізацію гарантій прав та свобод військовослужбовців в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Шамрай Б. М. Проблемні аспекти гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців-учасників антитерористичної операції на соціальний захист та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми правового регулювання проведення антитерористичних операцій*: матер. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 листопада 2016 р.). К. : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2016. С. 126-132.
3. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 6. С. 151-155. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273625/269003>.
4. Корольов С. С. Соціальні гарантії військовослужбовців Збройних Сил України в період їх реформування як проблема правового врегулювання. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2006. № 2. С. 189-195.
5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018>.

КУЗОВКО Владислав Олександрович,
курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

МЕТОДИ РЕАГУВАННЯ НА ДЕЗІНФОРМАЦІЙНІ КОМПАНІЇ

В сучасному світі інформаційна безпека стає все більш актуальною проблемою, оскільки у кожному куточку світу можна знайти людей або організації, які можуть впливати на масову свідомість населення за допомогою дезінформації та фейків. Україна не стала винятком, і наша країна зазнала впливу дезінформаційних компаній з метою дискредитації нашої держави.

Перш за все, варто зазначити, що дезінформаційні компанії намагаються використовувати різноманітні канали комунікації, такі як соціальні мережі, новинні портали, телебачення та радіо. Тому головним методом реагування на дезінформаційні компанії є інформаційна протидія [1]. Українська влада та громадськість мають активно використовувати різні інформаційні канали для відповіді на фейки та дезінформацію. Особливу увагу слід приділяти соціальним мережам, де можна ефективно відреагувати на поширення дезінформації.

Другим методом є співпраця з міжнародними партнерами. Україна має налагодити ефективну співпрацю з міжнародними організаціями та партнерами, такими як Європейський Союз, НАТО, ООН та інші. Це дозволить швидко реагувати на дезінформацію та використовувати міжнародну підтримку для запобігання подальшому поширенню фейків.

Третім методом є становлення законодавства. Україна повинна продовжувати вдосконалювати своє законодавство у сфері інформаційної безпеки. Наприклад, введення додаткових заходів, які дозволять уряду більш ефективно контролювати інформаційні потоки та реагувати на дезінформацію.

Четвертим методом є використання інформаційних технологій. Україна має розвивати власні інформаційні технології, які дозволяють виявляти дезінформацію та фейки в мережі Інтернет. Для цього необхідно створювати програми та алгоритми, які виявляють та фільтрують дезінформаційні повідомлення.

П'ятим методом є підвищення рівня інформаційної грамотності населення. Україна повинна забезпечити ефективну освіту у сфері інформаційної безпеки, щоб громадяни могли самостійно визначати правдиву інформацію в мережі Інтернет та не попадати на гачки дезінформаційних компаній.

Загалом, реагування на дезінформаційні компанії проти України потребує комплексного підходу, який включає в себе використання інформаційних технологій, співпрацю з міжнародними партнерами, підвищення рівня інформаційної грамотності населення та вдосконалення законодавства. Тільки такий підхід дозволить Україні ефективно боротися з дезінформацією та захистити свою державну безпеку в інформаційному просторі.

Перелік використаних джерел:

1. Disinformation and Russia's war of aggression against Ukraine. *OECD*. URL : <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/#boxsection-d1e348>.

МАТВІЄЦЬ Святослав Ярославович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

**ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОГО
ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ
ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ПРАВООХОРОННИМИ
ФУНКЦІЯМИ У СИСТЕМІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ**

Державно-правовий розвиток підтверджує глибокий висновок видатного англійського мислителя Г. Спенсера про ускладнення функцій держави по мірі її еволюційного розвитку та спеціалізацію її органів. Набір цих напрямів діяльності (функцій) постійно розширюється, вони ускладнюються і деталізуються. Однак, є серед них такі, які притаманні державі за самою її природою, від виникнення. Правоохоронна функція є однією з них. Принципово важливе завдання держави – забезпечення загальнообов'язковості приписів права, підтримання їх силою легального примусу, а також охорона суб'єктивних прав і об'єктивного права і їх відновлення у випадку порушення. Правоохоронна діяльність як невід'ємна складова юридичної практики є обов'язковим елементом такого базового і найбільш комплексного у світі правової дійсності утворення як права система. Водночас, вона є функцією держави, яка також ускладнюється, структурується, проявляється в діяльності все нових суб'єктів – органів держави. Дискусії про сутність правоохоронної функції тривають, всебічно досліджуються науковцями, такими як О. Бандурка, О. Безпалова, С. Гусаров, В. Фатхутдінов та багато інших [1, с. 56].

Як відомо, категорія «національна безпека України» є багатокомпонентним та багатоаспектним поняттям, і для її активної практичної реалізації повинні тісно співпрацювати майже всі внутрішні та зовнішні державні системи. Отже, державні органи України, які відповідно до своїх повноважень здійснюють захист національних інтересів, прийнято позиціонувати як такі, що входять у сектор безпеки і оборони.

Г. Гончаренко констатує, що сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складників:

- сили безпеки;
- сили оборони;
- оборонно-промисловий комплекс;
- громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Визначено, що інші державні органи й органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [2].

Сектором безпеки і оборони України, відповідно до норм Закону України «Про національну безпеку України», виступає система органів державної влади, Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек.

Значне місце у забезпеченні національної безпеки, зокрема, здійсненні правоохоронної діяльності, реалізації правоохоронних функцій належить відповідним державним органам. Разом з тим, практичний досвід багатьох країн, у тому числі й України, переконливо доводить нагальну необхідність віднесення до суб'єктів правоохоронної системи і громадських формувань з охорони громадського порядку, оскільки їх існування з відповідним функціональним навантаженням не тільки доцільне, але й необхідне.

Безумовно, що початок сутнісного етапу забезпечення національної безпеки України пов'язаний з ініціативним залученням громадянського суспільства до виконання завдань безпекового і оборонного гатунку. Свідченнями цього стали:

- швидка організація виникнення добровольчих батальйонів та їх практичне застосування на тимчасово окупованих територіях України;
- активне формування сил місцевої самооборони;
- могутній волонтерський рух;
- розгортання структур інформаційного спротиву пропагандистським впливам противника;
- імплементація цінностей патріотизму в духовно-культурне життя населення.

Нормативно та теоретично позиціонується, що саме залучення до правоохоронної діяльності громадських формувань може істотно посилити ефективність протидії правопорушенням та охороні прав та свобод людини і громадянина, особливо під час функціонування держави в умовах особливих правових режимів, зокрема, режиму воєнного стану. У якості прикладу можна привести ефективність діяльності комунального підприємства «Муніципальна варта» Ірпінської міської ради, яке створене та діє на підставі: Статуту, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України:

«Про місцеве самоврядування в Україні», «Про основи національної безпеки України», «Про охоронну діяльність», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону», Про благоустрій населених пунктів», ліцензії на провадження охоронної діяльності, затверджені Наказом МВС України № 381 від 15.05.2017 року тощо [3].

Враховуючи статутну мету діяльності зареєстрованого означеного громадського формування з охорони громадського порядку, держава делегувала деякі правоохоронні функції КП «Муніципальна варта» та іншим відповідним недержавним організаціям, які готові займатися правоохоронною діяльністю для безпеки громадян, комфортного середовища та збереження комунального майна від посягань правопорушників.

Основними завданнями КП «Муніципальна варта» є:

- належна організація охорони і збереження комунального майна та об'єктів комунальної інфраструктури;

- взаємодія з правоохоронними органами і проведення спільних заходів з метою ефективного запобігання і профілактики правопорушень;

- формування загальноєвропейського рівня правової культури населення, проведення системної роз'яснювальної роботи серед громадян з метою формування в них відповідального ставлення до питань дотримання законності і бережливого ставлення до об'єктів комунальної власності і майна громади;

- профілактика правопорушень, профілактична робота з населенням і особами, схильними до скоєння кримінальних та адміністративних правопорушень;

- запровадження механізму участі громадськості в забезпеченні правопорядку на рівні місцевої громади.

Основним завданням кореспондують відповідні обов'язки і права членів КП «Муніципальна варта» та інших подібних громадських формувань з охорони громадського порядку члени громадських формувань з охорони громадського порядку зобов'язані:

- брати активну участь в охороні громадського порядку, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

- під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку мати особисте посвідчення члена громадського формування та нарукавну пов'язку;

- доставляти до органів Національної поліції, штабу громадського формування з охорони громадського порядку або у громадський пункт охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим;

- надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників [3].

Важливим аспектом слід вважати позиціонування (як фактично нормативне, так і науково-теоретичне) громадських формувань з правоохоронними функціями у системі правоохоронних органів. Як вбачається, в першу чергу слід звернути увагу на поняття «правоохоронного органу», його функціонального призначення та визначення чіткого переліку органів, які можливо віднести до правоохоронних. Суть окресленої проблеми полягає в тому, що більшість державних органів (не кажучи вже про громадські формування з правоохоронними функціями) в більшій чи меншій мірі реалізують правоохоронну функцію держави, разом з тим, відносити їх до правоохоронних, як вбачається, щонайменше не логічно. Згідно критеріїв, визначених законодавцем, на даний час до правоохоронних можливо віднести близько 80-ти адміністративних органів.

Одним з проблемних моментів у формуванні та функціонуванні органів охорони правопорядку є результат широкого тлумачення правоохоронної функції шляхом віднесення до правоохоронних органів різних за статусом та функціональним призначенням органів [4, с. 170].

Наприклад, включення судових органів до системи правоохоронних як на доктринальному, так і на законодавчому рівні заважає повною мірою визначити роль та місце судової влади у правовій системі. Вчені М. Козюбра, В. Тацій неодноразово наголошували на помилковості та хибності такого підходу. Як вихід, пропонувалося відмовитись від використання поняття правоохоронні органи у законодавстві, залишивши такий термін лише в цілях наукових досліджень [4, с. 181].

Окрім того, слушною стала пропозиція розподілити правоохоронні органи на окремі групи залежно від обсягу виконання ними правоохоронних функцій, а саме на органи правопорядку, контрольні (юрисдикційні) органи виконавчої влади та органи охорони Конституції та державного контролю [5]. При цьому особливого значення в цьому контексті набуло реформування органів охорони правопорядку, оскільки саме їх діяльність безпосередньо пов'язана із обмеженням конституційних прав людини, втручанням до сфери її приватності, застосуванням заходів примусу. Конституювання окремих положень загального характеру, що мають засадниче значення для діяльності всіх цих органів, обмежує державу в можливості втручання до сфери прав людини і, тим самим, захищає особу від зловживання владою з боку органів державної влади.

До органів охорони правопорядку П. Хамула пропонує віднести ті, для яких правоохоронна функція є основною і вони здійснюють повноваження, спрямовані на захист прав і свобод людини та охорону правопорядку; такі органи в силу виконання своїх обов'язків вправі застосовувати примус та для цього у їх складі діють озброєні формування. За такими ознаками до вказаної групи пропонується віднести органи внутрішніх справ, Службу безпеки України, органи військової служби правопорядку, органи митної служби, податкової служби, пенітенціарної служби, прикордонної служби, управління державної охорони [6, с. 281; 7, с. 114].

Контрольними (юрисдикційними) органами виконавчої влади справедливо позиціонуються ті, для яких правоохоронна функція не є основною, а реалізовується як наслідок здійснення контролю за додержанням законодавства у визначеній сфері державного управління. Зокрема, це органи державної фінансової інспекції, рибоохорони, лісової охорони та інші [6, с. 282; 7, с. 119].

Остання група – органи охорони Конституції України та державного контролю. Сьогодні у ключових суб'єктів реформування (Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, МВС (та його окремі структури: Національна поліція, ДСНС, ЛПС, ДМС, Національна гвардія, ДНДЕКЦ, вищі військові навчальні заклади та заклади освіти зі спеціальними умовами навчання)), прокуратура, громадські формування з правоохоронними функціями) існує певний консенсус стосовно універсальних європейських принципів реформування правоохоронних органів: демілітаризація, деполітизація, децентралізація, запровадження принципів верховенство права, підзвітності і прозорості, професійності, співпраці з суспільством [6, с. 284; 7, с. 121].

Отже, місце громадських формувань з правоохоронними функціями у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки чітко не позиціонується і є дискусійним серед науковців-правників.

Крім того, як вбачається, вище зазначені права, функції та обов'язки членів громадських формувань є дійсно сформованими та працюють належним чином згідно законодавства України і посилюють захист національних інтересів та цивільного захисту, саме тому існує необхідність розширення повноважень громадських формувань в сфері правоохоронної діяльності та спрощений процес взаємодії з іншими військовими формуваннями у випадках зміни обстановки громадського порядку. Адже на думку В. Смолянюка, суспільною реальністю стала силова реакція громадянського суспільства на виклики й небезпеки, що загрожують самому існуванню незалежної й суверенної України. З часу повномасштабної агресії російської федерації в Україні відбулося принципове, якісне зміщення акцентів у розумінні національної безпеки. І це відчувається в різних проявах суспільного життя українців.

Для реалізації розширення повноважень громадських формувань в сфері правоохоронної діяльності, необхідним, як вбачається, є вжиття заходів з підготовки й ухвалення законодавчих та інших нормативно-правових актів, що стосуються:

- розподілу повноважень суб'єктів громадських формувань;
- забезпечення цивільної безпеки;
- удосконалення законодавства з питань забезпечення громадського порядку;
- удосконалення механізмів взаємодії з між органами державної виконавчої влади та громадськими формуваннями з правоохоронними функціями;

– запровадження системи взаємодії громадських формувань між органами державної виконавчої влади та військовими формуваннями; удосконалення діяльності суб'єктів громадських формувань.

При підготовці і опрацюванні матеріалу, окрім текстуально визначених, використовувались і наукові та публіцистичні джерела, зазначені у списку використаних джерел за № 8-12.

Список використаних джерел:

1. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.). Харків, 2017. 228 с.
2. Гончаренко Г. А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/10.pdf.
3. Офіційний сайт «Муніципальна варта Ірпінської міської ради». URL : <https://www.vartairpin.org/>
4. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163-184. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianchuk_natsionalna.pdf.
5. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2018. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/25/1.pdf>.
6. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
7. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.
8. Волянчук А. Національна безпека України: Складові елементи та виклики сьогодення. *Мілітарний*, 2021. URL : <https://mil.in.ua/uk/blogs/natsionalna-bezpeka-ukrayiny-skladovi-elementy-ta-vyklyky-sogodennya/>
9. Апарат Ради національної безпеки і оборони України. Офіційний веб-портал. URL : <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5264.html>.
10. Теорія держави та права. Навчальні матеріали онлайн. URL : https://pidru4niki.com/1580011945048/pravo/subyekti_obyekti_pravoohoronnoyi_sistemi.
11. Дашкевич Я. Питання безпеки: зміст і межі поняття. *Український час*. 1996. № 1 (15). С. 2-8.
12. Смолянчук В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність. *Суспільно-політичні процеси: наук.-популярне вид*. 2017. № 2-3.

МЕДВЕДКІНА Анастасія Олександрівна,
курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
рядовий поліції

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Варто зазначити, що корупція у наш час є однією з серйозних загроз для нашого суспільства, та умови воєнного стану можуть тільки загострити ситуацію. В Україні норми антикорупційного законодавства виходять з того, що корупція – це єдина сукупність різного за характером і ступенем суспільної небезпеки, але сукупних за своєю сутністю корупційних правопорушень.

Незважаючи на важку ситуацію в державі, одним із ключових кроків стало розроблення й ухвалення в умовах воєнного стану Антикорупційної стратегії, метою якої є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості і системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3].

Визначаючи корупцію ключовою перешкодою стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів, Антикорупційна стратегія виділяє такі основні принципи антикорупційної політики на 2021-2025 роки оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, завдяки:

- усуненню дублювання повноважень різними органами;
- тимчасовому припиненню реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики;
- усуненню випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;
- цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності і відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;
- створення на протипагу корупційним практикам більш зручних і законних способів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб;
- забезпечення невідвортної юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення;
- формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [3].

Антикорупційні програми закладів вищої освіти передбачають низку антикорупційних стандартів і процедур.

Деякі з них мають виразну едукативну та етико-психологічну складову, зокрема:

- 1) проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;
- 2) положення щодо обов'язкового дотримання Антикорупційної програми;
- 3) критерії обрання ділових партнерів;
- 4) обмеження щодо підтримки Юридичною особою політичних партій, здійснення благодійної діяльності;
- 5) механізм повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;
- 6) здійснення Уповноваженим та працівниками функцій щодо запобігання корупції;
- 7) норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;
- 8) механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;
- 9) обмеження щодо подарунків [1].

Положення Антикорупційної програми, що стосується дотримання норм професійної етики працівниками закладу вищої освіти, характеризує морально-психологічну атмосферу професійної діяльності, відповідність принципів і чинників поведінки працівників соціальним очікуванням. Перелік етичних вимог та поведінкових ознак працівників закладу вищої освіти МВС України виступає складовими моделі особистості як системного критерію відповідального та громадянського ставлення до дотримання інтересів держави і суспільства [1].

Етичні особливості, які притаманні працівникам закладів вищої освіти МВС України є поведінкові стандарти відмінного виконання своїх службових обов'язків, сформована антикорупційна витримка, вміння культурно спілкуватися, повага до громадян, обізнаність, прагнення до саморозвитку та інші.

Одним з головних завдань антикорупції є виховання доброчесності та нульової терпимості до корупції як у співробітників університету, так і у курсантів закладів вищої освіти МВС України.

Говорячи про академічну доброчесність, під останньою слід розуміти «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат;
- самоплагіат;
- фабрикація;
- фальсифікація;
- списування;
- обман;
- хабарництво;

- необ'єктивне оцінювання;
- надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання [2].

У свою чергу під перевіркою на доброчесність слід розуміти комплекс організаційних та практичних заходів, які здійснюються Управлінням внутрішнього контролю і полягають у збиранні, аналізі та перевірці даних, які свідчать про моральні, ділові та професійні якості працівника Національного агентства з питань запобігання корупції [2].

Можна зробити висновок, що заклади вищої освіти МВС України докладають багато зусиль для виявлення корупційних дій, також розглядають шляхи їх усунення та запобігання виникнення нових корупційних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Андросюк В. Г., Мотлях О. І. психологічні аспекти запобігання та протидії корупції в діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (у 2 ч.). К. : НАВС, 2019. Ч. 1. 264 с.
2. Бахаєва А. С., Іванченко О. М. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. X. : ХНУВС. 2022. С. 39-41.
3. Гусаров С. М. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. X. : ХНУВС, 2022. С. 22-25.

МОСТОЛЮК Борис,

здобувач вищої освіти

Чернівецького торговельно-
економічного інституту

Київського національного

торговельно-економічного університету

АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стан та розвиток економіки України багато в чому залежить від розвитку аграрного сектора економіки. Питання стану та проблем розвитку аграрного сектора є досить актуальним, адже існує багато чинників, які послаблюють його та відповідно негативно впливають на загальний стан економіки нашої країни. Аграрний сектор був і залишається визначальною складовою суспільного розвитку. Сучасний стан аграрного сектора України засвідчує незбалансованість його розвитку, коли перевага надається економічній складовій при вторинності екологічної та соціальної детермінант [1, с. 61].

Аграрний сектор економіки країни – це цілісний комплекс, тісно пов'язаний з природними умовами, ресурсами, технічними можливостями та кваліфікованими спеціалістами [2]. Серед основних негативних чинників, що

впливають на розвиток аграрного сектора економіки України є екологічні проблеми. Екологічна ситуація є основою для ефективного функціонування аграрного сектора, тому її регулювання є необхідною умовою подальшого розвитку країни. Можна виокремити такі екологічні проблеми сучасного аграрного сектора України:

- збідніння генетичного фонду рослин і тварин, що, в свою чергу, зумовлено впровадженням монокультур, урбанізацією, будівництвом великих водосховищ тощо;

- зменшення родючості ґрунтів і їх деградація через гонитву за максимальними врожайми, порушення правил агротехніки, застосування важких сільськогосподарських машин; неправильну меліорацію та ін.;

- промислове забруднення земель;

- знищення лісів, їх деградація та зменшення біорізноманіття;

- надлишкова хімізація сільського господарства – (40 % засвоюється рослинами що в подальшому призводить до збільшення нітратів у харчових продуктах, а 60 % вимивається з ґрунту та забруднює водойми);

- деградація водних ресурсів;

- проблеми розвитку природо-заповідного фонду та рекреаційних ресурсів [1, с. 61]. І все це ще більше погіршується через військові дії.

У ринкових умовах господарювання для підприємств аграрного сектора економіки України однією з головних проблем є залучення інвестиційних ресурсів. Останніми роками після тривалого спаду інвестиційні процеси в сільському господарстві активізувалися [3, с. 67]. Створює значні труднощі для успішного функціонування та розвитку аграрного сектора в Україні недосконала нормативно-правова база, тому необхідно переглянути її та змінити, щоб вона могла відповідати інтересам виробників сільськогосподарської продукції та захищати їхні інтереси.

На сучасному етапі існує багато проблем, які не дають розвиватись аграрному сектору економіки України, проте навіть за таких умов він продовжує прийнятно функціонувати. Низку проблем пов'язаних із розвитком аграрного сектора економіки, які було висвітлено у дослідженні можна використати для формування державної та регіональної стратегії розвитку у даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Antokhova I. M. Ecological perspectives in the conception of Ukrainian agrarian sector's sustainable development realization. *The USV annals of economics and public administration*. 2016. № 16. С. 60-65.

2. Павлова Г. Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці. *Ефективна економіка*. 2014. URL : <http://www.economy.nayka.com>.

3. Бунга Н. Ю. Стан та проблеми аграрного сектора України у сучасних умовах. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. № 1. С. 64-70.

МУЗИЧИШЕН Данило Ігорович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Введення режиму воєнного стану на всій території України 24.02.2022 само по собі обумовлює актуальність наукового аналізу особливостей та його сучасних реалій. Аналіз чинного законодавства, а також сучасної наукової думки стосовно розвитку інституту режиму надзвичайного стану відображаються в роботах вітчизняних вчених: В. Авер'янова, Ю. Битяка, А. Васильєва, П. Дерев'янка, В. Голуба, Ю. Дубка, Т. Коломієць, А. Козюка, С. Кузніченка, Н. Пархоменка, П. Рабиновича, О. Скакуна, М. Тищенко, а також ряду зарубіжних: А. Холмана, Х. Фольца, А. Матіо тощо.

У зв'язку з агресією російської федерації проти України, Указом Президента України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан. Відповідно, військовозобов'язані, які були призвані на військову службу під час мобілізації, в особливий період, а також військовослужбовці, які проходять військову службу за контрактом набувають нового правового статусу у вигляді низки прав та обов'язків, які діють в умовах воєнного стану [1, с. 181].

Правовою основою введення воєнного стану в Україні є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (від 12.05.2015 № 389-VIII) та відповідний, вищезгаданий Указ Президента України про введення воєнного стану. У відповідності до приписів вказаного Закону порядок введення воєнного стану є таким:

1. Пропозиції щодо введення воєнного стану подає Рада національної безпеки і оборони України;

2. У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану, Президент видає указ про введення воєнного стану;

3. У разі оголошення указу Президента про введення воєнного стану, Верховна Рада збирається на засідання у дводенний строк без скликання та розглядає питання щодо затвердження указу Президента (керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності зобов'язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради та здійсненню їхніх повноважень);

4. Указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через засоби масової інформації або оприлюдненню в інший спосіб. Цей указ офіційно оприлюднюється разом із законом щодо його та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом [2, с. 23].

Більше того, очевидним на сьогодні стає і необхідність глибокого аналізу взаємозв'язку функцій оборони держави з економічною, культурною та іншими її функціями. Забезпечення енергетичної незалежності, до прикладу, не можна нині сприймати як виключно економічне чи політичне питання, адже у війні з російською федерацією воно показало себе як питання стратегічного значення, яке має безпосередній вплив на хід конфлікту. Оперативне вирішення питань розриву економічних зв'язків з агресором, введення необхідних санкцій, мінімізація втрат для економіки під час ведення бойових дій повинні стати частиною плану забезпечення обороноздатності країни. Необхідні механізми мають бути належно прописані у законодавстві. У медіапросторі сьогодні повсякчас присутня думка про неефективність чинних міжнародних систем безпеки та необхідність впровадження нових, які б відповідали наявним реаліям ведення воєнних дій та розподілу сил на міжнародній арені. Під час російсько-української війни було виявлено велику кількість особливостей повномасштабного військового конфлікту сучасності, на який впливають і наявність нових високотехнологічних озброєнь, і цілодобове висвітлення військових дій на різноманітних інтернетресурсах як самими їх учасниками, так і цивільним населенням, яке знаходиться в зоні конфлікту. Отож, для кожної сучасної держави вкрай важливо дослідити всі аспекти перебігу війни в Україні, щоб реформувати свою систему оборони та врахувати можливі небезпеки на всіх рівнях суспільного життя, що неминуче призведе до перегляду самого поняття оборони держави та трансформації його відповідно до вимог часу [3, с. 24].

Як вбачається, слід визначити ключові елементи надзвичайного правового режиму воєнного стану в Україні в період з 24.02.2022 по теперішній час. В системі адміністративно-правових режимів особливе місце посідають: «режим воєнного стану», «режим зон надзвичайної екологічної ситуації», «митний режим» тощо. Адміністративно-правовий режим воєнного стану в Україні є одним з елементів системи надзвичайних режимів на введення якого впливають два фактори: наявна небезпека та непереборність цієї небезпеки іншими способами. В теорії державного управління «правовий режим» розуміється як порядок регулювання правовідносин між державними органами, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян та громадянами у вигляді адміністративно-правових засобів: дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань. Найбільш поширене визначення ключового терміну «режим воєнного стану» дає Велика українська енциклопедія адміністративного права: «Режим воєнного стану – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державної незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення

національної безпеки, усунення загрози небезпеки державної незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень». Сама проблема передумов для введення режиму надзвичайного стану стала в теорії адміністративного права активно розроблятися у 60-х роках. І одним із дискусійних питань в науковому колі постає процедура введення і скасування воєнного стану [4, с. 128].

Наявними факторами небезпеки, що спричинило військове вторгнення агресора на територію України 24.02.2022, як вбачається, слід вважати наступне:

- 1) у зовнішньо-політичній сфері:
 - грубе порушення норм, міжнародного права, віроломність нападу на незалежну державу;
 - використання заборонених видів озброєння, що призвело до значних людських жертв (фосфорні, термобаричні, касетні боєприпаси);
 - прояви геноциду проти українського народу (катування та розстріли мирного населення в Бучі, Ірпені, Ізюмі, інших наскелених пунктах, факти про які збираються та фіксуються комісією ООН для розслідування воєнних злочинів та інших зловживань, станом тільки на 22.04.2022 зафіксовано понад 7 тис. 600 воєнних злочинів);
 - створення політичної напруженості та загрози з боку агресора країнам Європи;
- 2) у сфері національної безпеки:
 - порушення кордону України;
 - посягання на суверенітет України та її територіальну цілісність;
 - загроза особистій безпеці громадян України;
 - активізація розвідувально-підривної діяльності з боку рф на території України;
 - значні руйнування інфраструктури окремих міст України (Харків, Миколаїв, Херсон, Маріуполь);
- 3) у сфері екологічної безпеки:
 - загрози застосування рф хімічної зброї проти населення;
 - знищення екофонду (флори та фауни) [4, с. 130-131].

Отже, сформованість нормативної бази щодо запровадження правового режиму воєнного стану, її певна системність і чітко визначений характер надали змогу без особливих організаційних ускладнень перевести державу в особливий правовий режим для гідної відсічі збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Медвідь Л. П. Законодавчі новели щодо прав і обов'язків військовослужбовців у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. URL : <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/237>.

2. Воєнний стан в Україні. Актуальні роз'яснення, гарантії дотримання законності, заборони і обмеження, нормативне забезпечення. К. : ВД «Професіонал», 2022. 226 с. URL : <https://jurkniga.ua/contents/voieniy-stand-v-ukraini-aktualni-rozysnennya-garantii-dotrimannya-zakonnosti-zaboroni-i-obmezheniya-normativne-zabezpechennya.pdf>.

3. Панчук І. О. Окремі аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави в умовах війни. Острог, 2022. URL : <http://surl.li/dggwt>.

5. Косаревська О. В. Визначення особливостей адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні як елемента системи надзвичайних режимів. Одеса : ОДУВС, 2022. URL : <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3180/1/129.pdf>.

МУРЗА Юрій Юрійович,
магістрант
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ У СИЛОВИХ СТРУКТУРАХ УКРАЇНИ

У XXI ст. однією з головних ознак демократичного розвитку суспільства є ліквідація різних форм дискримінації, подолання гендерної нерівності. Разом із тим у низці держав світу, які обрали демократичний шлях розвитку, у тому числі і в Україні, тією чи іншою мірою продовжує існувати гендерний дисбаланс у кожній сфері життєдіяльності, що об'єктивно унеможлиблює повноцінне функціонування публічних структур та приватної сфери. Відсутність гендерної рівності зумовлює появу деструктивних процесів у суспільстві, утворює перепони на шляху до соціальної єдності та, як наслідок, призупиняє сталий людський розвиток і процвітання. Тому забезпечення рівності жінок і чоловіків є одним із головних питань становлення Української держави. Формування та розвиток знань про гендерну рівність потребує поглибленого осмислення основоположних засад – категорій та термінів у сфері гендерної проблематики [4, с. 11].

Гендер – це характеристика соціальної приналежності до певного виду осіб, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та особливості поведінки тієї групи індивідів, до якої він належить [1].

Важливим кроком у становленні рівних прав і можливостей жінок у силових структурах стало прийняття Кабінетом Міністрів України Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (24.02.2016) [2]. Прийняття Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000) [3].

Що дає гендерний підхід у секторі безпеки і оборони України?

1. Підвищення довіри до Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України.

2. Державної служби з надзвичайних ситуацій та інших силових структур.

3. Покращення соціальної та економічної інфраструктури для забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

4. Створення умов для більшої збалансованості між сімейним та професійним життям.

5. Розширення можливостей щодо протидії негативному інформаційному впливу противника, іншим гібридним загрозам.

6. Подолання гендерних стереотипів, від яких страждають і жінки, і чоловіки.

7. Фахова підготовка спрямована на дотримання принципів рівноправності та взаємодії між чоловіками і жінками, що дозволить особовому складу силових структур України, відповідати найвищим стандартам професійної звітності.

На даний час забезпечується рівний доступ до посад та звань, рівний обсяг відповідальності під час виконання професійних завдань та однакові можливості щодо кар'єрного зростання.

Рівність – це створення однакових умов та можливостей для кожного. Рівність є постійно змінюваним, динамічним суспільним явищем, що враховує особливості суспільного розвитку, його потреби та інтереси. Рівність у першу чергу має соціальне значення й виступає значно ширшою категорією, ніж рівноправність [4, с. 19].

Сучасне суспільство перебуває на етапі демократичного розвитку. Важливу роль відіграє у цьому напрямку саме гендерна освіта, адже без неї ми не зможемо сприяти розвитку у силових структурах гармонійних гендерних відносин.

Список використаних джерел:

1. Вановська І. М. Гендерна парадигма культури виховання студентської молоді. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи*: зб. наук. праць НПУ ім. М. Драгоманова. 2017. Вип. 16. С. 16-25.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 06.09.2018 р. № 2523-VIII. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T182523>.

3. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

4. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. К. : «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.

НЕСТЕРОВ Дмитро Сергійович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ПРОЦВІТАННЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

У сучасному світі інформаційні технології є неодмінною складовою успішного розвитку суспільства та держави. Цифровізація стала ключовим фактором, що дозволяє більш ефективно використовувати ресурси та забезпечує зручний доступ до інформації та послуг. Завдяки сучасним інформаційним технологіям та цифровізації, суспільство та держава мають можливість досягнути нових рівнів розвитку та процвітання. Проте, разом з розвитком цифрових технологій зростає і загроза кіберзлочинності. Кіберзлочини можуть мати серйозні наслідки. Кіберзлочини можуть мати різні форми – від крадіжок особистої інформації до атак на критичну інфраструктуру держави такі, як енергетичні мережі, системи транспорту або телекомунікацій.

Такі атаки можуть мати серйозні наслідки, включаючи економічні збитки, порушення прав людини та загрозу національній безпеці. У зв'язку з цим, необхідно зробити акцент на забезпеченні цифрової безпеки та розробці ефективних стратегій захисту.

Щоб боротися з цими загрозами, потрібні ефективні стратегії цифрової безпеки. Один з підходів до забезпечення цифрової безпеки – це використання інноваційних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, для створення більш безпечних та надійних систем. Застосування технології блокчейн може допомогти забезпечити безпеку та прозорість в області фінансів, медицини та енергетики. Технологія блокчейн може допомогти забезпечити надійність транзакцій та даних, а штучний інтелект може використовуватися для виявлення та усунення загроз та вразливостей у реальному часі [0]. Штучний інтелект може виявляти аномальні вчинки та атаки на комп'ютерні системи, що дозволяє реагувати на них швидко та ефективно, наприклад [2]:

Штучний інтелект (ШІ) може бути використаний для виявлення аномальних вчинків та атак на комп'ютерні системи за допомогою різних методів. Ось декілька з них:

1) Машинне навчання: ШІ може бути навчений на основі великої кількості даних про нормальну поведінку користувачів та систем. За допомогою алгоритмів машинного навчання, таких як навчання з учителем або без учителя, можна побудувати модель, яка буде виявляти аномальні вчинки та атаки.

2) Аналіз великих даних: ШІ може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє виявляти патерни та залежності. Це допомагає виявляти аномальні вчинки та атаки, які можуть бути непомітними для людського ока.

3) Нейронні мережі: ШІ може використовувати нейронні мережі для виявлення аномальних вчинків та атак. Нейронні мережі здатні вивчати складні залежності між даними та виявляти аномалії.

4) Аналіз поведінки: ШІ може аналізувати поведінку користувачів та системи, щоб виявляти аномальні вчинки та атаки. Наприклад, ШІ може аналізувати те, як користувач зазвичай взаємодіє з системою, і виявляти відхилення від цієї поведінки.

Загалом, ШІ може бути використаний для виявлення аномальних вчинків та атак на комп'ютерні системи за допомогою різних методів, що базуються на машинному навчанні, аналізі даних та поведінки. Помітною проблемою цифрової безпеки є також недостатня освіта та усвідомлення простих користувачів. Необхідно надавати доступну та зрозумілу інформацію про можливі загрози та методи їх запобігання, а також проводити тренінги та навчання з цифрової грамотності.

Недостатня освіта та усвідомлення користувачів є ще однією проблемою цифрової безпеки. Більшість людей не розуміють ризики, пов'язані з використанням інтернету та цифрових технологій, тому необхідно надавати доступну та зрозумілу інформацію про можливі загрози та методи їх запобігання. Також, проведення тренінгів та навчання з цифрової грамотності може допомогти користувачам розуміти загрози та захищати свою приватність та безпеку в Інтернеті. Мені на все життя запам'яталась фраза з якогось художнього фільму який оснований на реальних подіях про кіберзагрози, не пам'ятаю вже назву, але ось ця фраза – «у системі головна загроза розшифровки даних, або ж їх втраті та оприлюдненню – це людина», тому я вважаю, що треба ще зі школи розповідати які є способи, яким чином, і найголовніше, як на це не потрапитися, і таке інше, на даний момент, технології з кожним днем оновлюються, доповнюються, та відносно, що кібератак все більше, способів також!

Список використаних джерел:

1. Блокчейн, що це, і для чого він потрібен. URL : <https://fincult.info/article/blokcheyn-cto-eto-takoe-i-kak-ego-ispolzuyut-v-finansakh/>
2. Штучний інтелект від Ш до І, що це і для чого його можна використовувати URL : <https://speka.media/ai/vid-s-do-i-shho-take-stucnii-intelekt-ta-yak-vin-transformuje-svit-xv7039>.

НІШТА Аліна Олександрівна,
курсант
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
БАХАЄВА Альона Сергіївна,
старший викладач
кафедри поліцейської діяльності
та публічного адміністрування
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЯВЛЕННЯ, ПРОТИДІЇ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Гендерно-обумовлене насильство є дуже актуальною проблемою в Україні, особливо зараз, коли в нашій країні діє правовий режим воєнного стану. Під цією категорією науковці пропонують розуміти «будь-які шкідливі дії, скоєні проти волі особи, які базуються на соціально приписаних (тобто гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками» [1, с. 21].

Під час конфліктів гендерно-обумовлене насильство набуває багатьох форм і має руйнівні наслідки для постраждалих, сімей, громад і перспектив побудови тривалого миру [2, с. 4]. Однією із таких форм є сексуальне насильство, зокрема зґвалтування. Таку форму гендерно-обумовленого насильства, після повномасштабного вторгнення на територію нашої країни, застосовують війська РФ як метод ведення воєнних дій. Так, останнім часом правоохоронними органами було зафіксовано численна кількість жахливих прецедентів різних проявів гвалтувань, вчинених окупантами щодо мирного населення, зокрема до жінок та дітей. Такого роду події завдають фізичної шкоди здоров'ю, можуть привести до летальних наслідків, а також впливають на психологічний стан постраждалої особи.

Окрім цього, якщо говорити про постконфліктний період, необхідно пам'ятати, що відсоток вчинення гендерно-обумовленого насильства, скоріш за все, значно зросте, оскільки участь у конфліктах і вплив воєнної травми прямо пов'язані із зростанням інтенсивності домашнього насильства [2, с. 4], під яким слід розуміти «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [3].

З метою боротьби з цією проблемою українська влада розробляє нові методики, спеціальні програми підтримки жінок та дітей, які стали жертвами насильства в умовах конфлікту. Однією з ініціатив є саме запровадження додатку WhiteRibbonUA.

Для попередження домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також організації швидкої і надійної протидії зазначеним правопорушенням з листопада 2021 р. в Україні запрацювала перша мобільна платформа WhiteRibbonUA.

Це стало можливим завдяки ініціативі українського представництва Міжнародного громадського руху проти гендерно зумовленого насильства та дискримінації «Біла стрічка/White ribbon» у партнерстві з фондом Тетяни Рамус та за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Платформа WhiteRibbonUA працює як мобільний додаток, що можна завантажити на смартфон, має три функції: екстрена допомога постраждалим від насильства, ведення обліку фактів та надання інформації для виявлення ознак домашнього насильства. Основною функцією WhiteRibbonUA є прямий зв'язок з Національною поліцією. Мобільний додаток WhiteRibbonUA також забезпечує швидкий пошук центру підтримки, поліцейської дільниці або служб екстреної допомоги. За допомогою зазначеної платформи можна вести облік фактів домашнього насильства (функція «Мій щоденник») [4; 5, с. 152].

Велика робота була здійснена також під час повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни. Зокрема, була розроблена організацією WhiteRibbon програма психологічної реабілітації, щотижневі класи з арт-терапії для дітей-переселенців з Маріуполя. Проводить терапевтичні заходи особисто виконавчий директор White Ribbon Ukraine Надія Копаниця спільно з колегами-психологами та арт-терапевтами. У рамках цієї програми також проводиться психологічна реабілітація/адаптація, запобігання суїциду при роботі з жінками та дітьми, жертвами військових злочинів (гвалтування) у Бучі, Ірпені, пізніше Харківській області Ведучим психологом, виконавчим директором Біла Стрічка Україна Надією Копаницею з командою колег [6].

Запровадження такого роду додатків має велике значення для діяльності правоохоронних органів, оскільки дає змогу останнім оперативно реагувати на звернення громадян. До того ж, постраждала особа, коли потрібна допомога, не завжди має змогу звернутись особисто чи повідомити про подію, що сталась за допомогою лінії «102». Інколи виклик поліції може бути здійснений лише за допомогою електронного звернення, при цьому таким чином, щоб правопорушник про це не дізнався. І така ситуація може виникнути не тільки у випадках, коли має місце домашнє насильство. Тому, на наше переконання, подальший розвиток інформаційних технологій є надзвичайно важливим, зокрема створення єдиного додатку, за допомогою якого громадяни мали б змогу натиском однієї кнопки на своєму мобільному пристрої звернутись за допомогою до поліції (у разі вчинення щодо постраждалої особи правопорушення, об'єктом якого виступає її життя та здоров'я).

Список використаних джерел:

1. Кобзєва І. М. Щодо проблеми попередження насильства серед підлітків в закладах освіти. *Проблеми формування здорового способу життя у молоді* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. Одеса : ОНАХТ, 2021. С. 21-24.
2. Запобігання та реагування на гендернозумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах. Досвід та рекомендації жіночих громадських організацій. Відень, Австрія. 2022. 54 с.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
4. В Україні презентували першу мобільну платформу WhiteRibbonUA для захисту жінок та дітей від домашнього насильства. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3355901-v-ukraini-zapustili-mobilnu-platformu-dla-protidiidomasnomu-nasilstvu.htm>
5. Сичова В. В., Логовський І. М. Інформаційні технології як інструмент реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. 5. С. 143-158. URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16421>.
6. Діяльність «Білої Стрічки Україна» з початку воєнної кризи. *Whiteribbonukraine*. URL : <https://whiteribbonukraine.org/warukr/>

ПНКЕВИЧ Владислав Геннадійович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Правові основи освіти є важливим елементом сучасного державотворення, оскільки вони забезпечують здійснення прав людини на доступну, якісну та всебічну освіту, формують громадянську свідомість та сприяють розвитку національної економіки.

Правові основи освіти в умовах сучасного державотворення є складним та багатоаспектним питанням, яке включає в себе не лише нормативно-правову базу, але й культурно-історичний, економічний та соціальний контексти; проте, їхнє дотримання є важливим елементом розвитку демократії, захисту прав та свобод людини, формування громадянської свідомості та сприяння економічному зростанню та стабільності країни.

Однією з найважливіших правових основ освіти є Конституція України, яка закріплює право на доступну та якісну освіту для кожного громадянина, забезпечення незалежності від політичних та економічних впливів на освітній процес, а також запобігання будь-якій дискримінації у сфері освіти. Крім того, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту» та інші законодавчі акти регулюють організацію та функціонування системи освіти, встановлюють правила побудови навчальних програм та педагогічних процесів, визначають механізми контролю та оцінки рівня освіти.

Зважаючи на те, що сучасне державотворення пов'язане зі змінами у соціальній, економічній та політичній сферах, правові основи освіти повинні відповідати новим викликам та потребам суспільства. Так, до одних з найактуальніших питань належать забезпечення доступу до якісної освіти для усіх категорій населення, забезпечення рівних можливостей для отримання освіти та розвиток освітньої інфраструктури з урахуванням сучасних технологій та вимог глобалізації. Крім того, необхідно забезпечити гарантії права на свободу думки та вільний розвиток особистості, формування критичного мислення та культури діалогу, а також розвиток міжкультурної компетентності та толерантності.

Забезпечення права на свободу думки та вільний розвиток особистості є однією з найважливіших мет нашої держави. Це означає, що кожна людина має право висловлювати свої думки, ідеї та переконання без страху перед переслідуванням, цензурою або обмеженнями з боку держави або інших суб'єктів.

Крім того, розвиток критичного мислення та культури діалогу є важливим елементом виховання суспільства. Критичне мислення дозволяє людям зрозуміти і оцінити інформацію, яку вони отримують, здійснювати аналіз та робити висновки на основі логіки та доказів, а не на основі емоцій та впливу. Культура діалогу допомагає людям вчитися слухати один одного, поважати різні точки зору та шукати спільні рішення, що є ключовим фактором вирішення соціальних проблем та побудови мирного суспільства.

Розвиток міжкультурної компетентності та толерантності також є необхідним для побудови гармонійного суспільства. Міжкультурна компетентність дозволяє людям зрозуміти та поважати інші культури, а також ефективно спілкуватися з представниками інших культур. Толерантність допомагає людям приймати та поважати інші думки та переконання, не звертаючи уваги на різниці.

Висновуючи, можна сказати, що правові основи освіти є необхідним елементом будь-якої держави, яка прагне до належного розвитку та забезпечення демократії та громадянського суспільства. Вони забезпечують реалізацію права на освіту, захист прав та інтересів учасників освітнього процесу та встановлюють загальні правила та принципи, що регулюють функціонування системи освіти.

ПОТЕБЕНЬКІН Руслан Сергійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України
ОПАНАСЮК Кирило Сергійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНИХ КАТЕГОРІЙ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Згідно з нормами Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки є бінарним та іменується як «сектор безпеки і оборони». Однак, норми вказаного закону мають значну кількість законодавчих неточностей техніко-юридичного характеру, що безпосередньо стосуються визначення поняття, структури та правового статусу окремих суб'єктів його складу. Дане питання вивчалось у працях Бутенка М., Дороніна В., Калашникова В., Кулак Н., Марченко М., Огаркова Н., Пилипчука В. та інших.

Безперечно, термін «сектор безпеки і оборони України» ще не набув широкого вжитку і не є усталеним, оскільки в державотворчу практику був запроваджений нещодавно. У той же час він все більше набуває більш чітко виражених рис, й охопивши відповідні елементи, об'єднує їх у чітку структуру та вже замінив термін «воєнна організація». Разом із тим, слід зазначити, що формування такого утворення на українських теренах не повинно призвести до створення «держави в державі» із закритим режимом функціонування та з відсутністю доступу інститутів громадянського суспільства до контролю над його складовими. Таким чином, ряд дослідників вбачає, що правовим регулюванням сектору безпеки і оборони є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку [1, с. 134].

Як вбачається, у питанні тлумачення поняття «сектор безпеки і оборони», найбільш ґрунтовним є визначення, надане в межах дисертаційного дослідження С. Пономарьова, котрий пропонує сектор безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, автор пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки:

- 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами;
- 2) національна безпека – забезпечується спецслужбами;

3) військова безпека – забезпечується воєнною організацією України (в більш сучасній термінології – сектором безпеки і оборони).

Автором також доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є предметом адміністративного права, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади, регламентуються адміністративно-правими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер.

Разом з тим, під «суб'єктами» військового управління пропонується розуміння конкретних органів військового управління, їх посадових осіб, які виконують управлінські функції і наділені для цього відповідними повноваженнями. У свою чергу, зміст категорії «взаємодія» передбачає взаємний вплив на процеси певних суб'єктів, їх взаємну обумовленість та зміну стану, породження одного явища іншим, взаємний зв'язок і обумовленість. Сутність взаємодії полягає у зворотному впливі предмета чи явища на інший предмет або явище, а всі інші філософські категорії (причина, дія, необхідність, суперечність тощо) є конкретними видами взаємозв'язку. Якщо вести мову про адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління, то основною визначальною особливістю адміністрування є те, що цей процес здійснюється в межах військового управління як особливого різновиду державного управління [2, с. 39].

Зазначимо, що особливістю адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління є позаплановість і врахування оперативно-тактичної необхідності, яка формується на конкретний момент часу. Саме тому вичерпної кількості форм взаємодії суб'єктів військового управління на нормативному рівні в системі національного законодавства України не передбачено. Крім цього, адміністративна взаємодія реалізується на основі застосування суб'єктами військового управління статусних повноважень, які передбачені в актах, що визначають роль конкретного суб'єкта управління у загальнодержавній системі забезпечення обороноздатності. За таких умов, як зазначає В.С. Чорний, відкривається можливість об'єднати в єдине ціле розрізнені військові та воєнізовані формування держави на підставі наявності у них на легальних засадах зброї та засадах домінування функціональних і субординаційних [3, с. 97].

Положення Закону України «Про національну безпеку України» містять Розділ IV, який визначає склад сектору безпеки і оборони та правовий статус основних органів, що входять до його складу, а також управління та координацію у сфері національної безпеки. Так, ч. 2 статті 12 передбачає, що до складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту

інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. А інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

Надалі в Законі визначено, що окремо, тобто не будучи суб'єктами сектору безпеки і оборони, здійснюють у сферах національної безпеки і оборони керівні та деякі контрольні повноваження – Президент України, координаційні повноваження – Рада національної безпеки і оборони України; окремі організаційні, контролюючі, погоджувальні, узгоджувальні та планувальні повноваження – Кабінет Міністрів України; окремі контрольні повноваження - Верховна Рада України та від імені Верховної Ради України - Рахункова палата.

На відомчому рівні суб'єктом координації традиційно є орган управління або посадова особа, яка очолює орган управління (Міністерство оборони або Генеральний штаб Збройних Сил України). Так чи інакше, але вичерпного переліку суб'єктів здійснення координації діяльності органів забезпечення національної безпеки і обороноздатності законом не передбачено. Виходячи з цього, виокремлюються дослідниками-правознавцями три моделі координації діяльності органів забезпечення національної безпеки і обороноздатності: сумісно-індивідуальна діяльність (коли суб'єкти військового управління здійснюють свою роботу самостійно і незалежно один від одного. Для прикладу – діяльність Державної прикордонної служби і функціонування Генерального штабу Збройних Сил України), сумісно-взаємодіюча діяльність (коли завдання по забезпеченню національної безпеки і обороноздатності виконується послідовно кожним органом у відповідності до спеціалізації під єдиним визначеним керівництвом. Для прикладу: з 2014 р. по 2018 р. координація по проведенню антитерористичної операції в окремих районах Донецької і Луганської областей здійснювалася СБУ аж до зміни організаційно-правової форми проведення антитерористичної операції на Операцію об'єднаних сил під координаційним керівництвом Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України), сумісно-послідовна діяльність (коли спеціальні завдання виконується безпосередньо підрозділами і силами одного відомства відповідно до субординації. Для прикладу: застосування різновидів військ Збройних Сил для захисту сухопутного, повітряного і морського кордону від ворожого втручання). Практична реалізація трьох зазначених форм координації дає змогу системі суб'єктів військового управління діяти як цілісний узгоджений механізм [4, с. 109].

Наступною формою адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління є проведення спеціальних заходів за участю особового складу Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки з метою запобігання і недопущення виникнення загроз

національній безпеці та обороноздатності, а також ліквідації їх негативних наслідків. Як правило, такі заходи проводяться в неординарних умовах як реакція на безпосередню загрозу територіальній цілісності України, державному суверенітету, правопорядку і громадській безпеці, терористичній загрозі тощо. З організаційної точки зору це заходи, спрямовані на забезпечення правового режиму воєнного і надзвичайного стану, військові інформаційно-психологічні операції, операції зі збройного захисту життя громадян та об'єктів державної власності за межами України, протидія незаконному обігу зброї та наркотиків, організація та підтримання дій руху опору, ліквідація терористичних угруповань, забезпечення безпеки морського судноплавства України та ін. Їх проведення у багатьох випадках може відбуватися у місцях компактного проживання цивільного населення, і завжди існує ризик порушення прав цивільних осіб або завдання їм шкоди. Задля уникнення цього органи сектору безпеки і оборони у взаємодії з цивільними органами державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані вживати адміністративно-розпорядчих заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків завдання шкоди цивільному населенню, а у разі завдання такої шкоди – компенсацію нанесених збитків [5-7].

Враховуючи викладене вище, є підстави зробити висновок про те, що в Україні на сьогодні накопичено цінний досвід адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління. В умовах правового режиму воєнного стану важливим завданням для України є апробація новітніх форм адміністрування співпраці силових відомств задля мінімізації впливу потенційних загроз стану національної безпеки і обороноздатності держави.

Список використаних джерел:

1. Бейкун А.Л. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/145/139>.
2. Корнієнко Д. М., Павлютін Ю. М. Сутність механізму адміністративно-правового забезпечення службово-бойової діяльності сил безпеки (на прикладі Національної гвардії України). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 35-41.
3. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.
4. Мельник С. М. Форми адміністрування взаємодії суб'єктів військового управління України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/202/187>.
5. Жук Т. І. Система суб'єктів сектору безпеки України. *Юридична наука*. 2020. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/276/266>.
6. Гончаренко Г. А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. URL : https://www.juris.vernadskeyournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/10.pdf.
7. Пашинський В. Й. Верховна Рада України в системі суб'єктів забезпечення оборони держави. *Вісник НГУУ «КПП». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. Вип. 1-2 (33-34) 2017. URL : <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/download/>

ПУГАЧУК Тарас Михайлович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗРОБКИ, ВПРОВАДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Правоохоронні органи – це забезпечення безпеки суспільства. Тож не дивно, що зі змінами суспільства змінилися й правоохоронні органи. Нові технології, нові методи та нові ідеї принесли значні зміни в професію. Технології продовжують поширюватись у правоохоронних органах. Дійсно, інформаційні системи є незамінними інструментами для ефективної, оперативної та добре проінформованої поліцейської діяльності. Технології також становить величезний ризик для безпеки.

Правоохоронні органи, які керують критично важливими системами інформаційних технологій без відповідного контролю безпеки поставив громадськість українське становище ризику. Дані, що містяться в цих системах, є надзвичайно чутливими та критично важливими. Швидке відстеження та аналіз великих обсягів даних є важливим для ефективного виконання роботи правоохоронних органів.

Завдяки хмарним обчисленням поліція може отримати доступ до точної статистики та інформаційних панелей у реальному часі, які відстежують цілі міста [1]. Вони також мають можливість підключати агентства для централізації баз даних кримінального правосуддя. Це може призвести до кращої інформації та прийняття рішень.

Занадто рідко враховується безпека системи (наприклад, вимога паролів) коли він розробляється або впроваджується. Захист інформаційної системи – це набагато більше, ніж просто запит пароля, застосування цифрового підпису або використання шифрування. Наявність ефективної політики безпеки інформаційних технологій має важливе значення для захисту інформації від зловмисної компрометації. Розуміння ризиків вашої безпеки є ключовим для створення ефективної безпеки ІТ програм. Контроль ризику дозволяє уникнути впливу, якщо їх не ідентифікувати, можуть бути використані та призвести до пошкодження вашої системи та даних. Ефективна правоохоронна діяльність у світі, в якому ми сьогодні живемо, майже неможлива без неї використання комп'ютерних систем і комп'ютерних мереж [2].

Системи збирають, зберігають і аналізують всю інформацію про поліцейські служби та події, пов'язані з інцидентами, що дозволяє відстежувати та керувати кримінальними та некримінальними подіями, розслідуваннями та інформацією про персон.

Резюмуючи сказане відмітимо, що ці можливості можуть надати необроблені дані, які більш детальна аналітика може використовувати для підвищення ефективності та прискорення розслідувань. Найважливіше те, що ці технології можуть допомогти офіцерам опинитися в потрібному місці в потрібний час.

Список використаних джерел:

1. New Technology in Law Enforcement. PowerDMS. Policy Management Software. URL : <https://www.powerdms.com/policy-learning-center/new-technology-in-law-enforcement>.
2. Smart Policing: Top Five Policing Innovations Shaping the Future. Deloitte United States. URL : <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/public-sector/articles/future-of-policing-and-law-enforcement-technology-innovations.html>.

РОТАНЬ Костянтин Олександрович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент

ОСОБЛИВА РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Правоохоронні органи в приватноправових відносинах відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисту прав та інтересів громадян. Їхня діяльність регулюється законодавством, яке визначає їхні повноваження та відповідальність.

Однією з проблем правоохоронної та правозахисної діяльності є необхідність забезпечення балансу між захистом прав громадян та інтересів держави. Наприклад, при проведенні обшуків та затримань, правоохоронні органи повинні дотримуватись закону та забезпечувати захист прав та свобод громадян, у той же час забезпечуючи державну безпеку [1].

Євроінтеграційні тенденції також відіграють важливу роль у розвитку правоохоронної та правозахисної діяльності. У процесі євроінтеграції важливо забезпечувати відповідність національного законодавства стандартам

та принципам Європейського Союзу. Зокрема, це стосується захисту прав людини, забезпечення прозорості та відповідальності в діяльності правоохоронних органів.

Однією з ключових проблем євроінтеграції в Україні є корупція в правоохоронних органах. Корупція підриває довіру громадян до правоохоронних органів та знижує ефективність їхньої роботи. Тому, важливо забезпечувати необхідні умови для розслідування та припинення корупційних проявів в правоохоронних органах [2].

Також важливою проблемою є підвищення рівня професійної компетентності працівників правоохоронних органів та забезпечення їхньої незалежності від політичних впливів та втручань. Це сприятиме покращенню якості роботи правоохоронних органів, забезпеченню дотримання прав людини та збільшенню довіри громадян до системи правосуддя.

Для розв'язання цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство та забезпечувати його ефективне застосування, зокрема шляхом зміцнення ролі громадськості у контролі за діяльністю правоохоронних органів. Також важливим є розвиток механізмів взаємодії між правоохоронними органами та органами влади та громадськістю для ефективного розкриття злочинів та захисту прав та інтересів громадян.

Загалом, правоохоронні органи в приватноправових відносинах відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисту прав та інтересів громадян. Євроінтеграційні тенденції вимагають від правоохоронних органів виконання високих стандартів щодо захисту прав людини, прозорості та відповідальності, що вимагає системних змін у діяльності цих органів.

Список використаних джерел:

1. Електронний репозиторій НАВС. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/8397/1/РОЛЬ%20ПРАВООХОРОННИХ%20%20Ч%201_p269-270.pdf.
2. Програма навчальної дисципліни «Міжнародне приватне право». URL : <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/ok-13-mizhnarodne-pryvatne-pravo-6.pdf>.

РУДЬ Станіслав Сергійович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Затверджена Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. Стратегія національної безпеки України, в цілому, відображала безальтернативний курс українського керівництва, з одного боку, на протидію

російській загрозі, «яка має довгостроковий характер», з іншого – на інтеграцію до євроатлантичної системи безпеки з опорою на ЄС і НАТО [1]. У комбінації ці обидві стратегічні установки означають, що євроатлантична інтеграція розглядається Україною вже не стільки як її європейський вибір, скільки як вибір антиросійський, мотивований прагненням забезпечити зовнішні гарантії безпеки (від «російської загрози») та зміцнити її внутрішні основи за рахунок активної взаємодії із західними інститутами.

У сукупності, в контексті забезпечення національних інтересів (та виходячи з аналізу основних положень означеної Стратегії) це означає:

- Україна (виходячи з досвіду україно-російських стосунків як у плінному часі, так і ретроспективі) безкомпромісно будуватиме і надалі свою зовнішню політику та політику національної безпеки виключно на антиросійській платформі;

- стратегія України мотивована не тільки євроатлантичним вибором, а й антиросійською орієнтацією;

- у випадку, якщо країни ЄС та НАТО у перспективі гіпотетично можуть зробити «двері відчиненими» для нормалізації російсько-західних відносин, Україна не буде працювати на забезпечення позитивної динаміки такої перспективи;

- Україна не зацікавлена в зниженні жорсткості країни ЄС та НАТО та їх принциповості по відношенню до російської агресії та її багатобічних негативних наслідків (більше того, саме принципова позиція означених країн є для Києва головною умовою набуття підтримки країн Північноатлантичного Альянсу);

- Україна не націлена на відновлення відносин співпраці з агресором, трактуючи їх не лише в контексті нинішнього військово-політичного конфлікту, але й у категоріях: «торгово-економічної війни», «інформаційно-психологічної війни», «культурно-ідеологічного протистояння» та «розвідувально-контррозвідувальної боротьби» [2, с. 34].

Отже, ключовим пріоритетом національної безпеки України, згідно зі Стратегією, є підвищення обороноздатності, яка розглядається у парадигмі постійної готовності до «відсічі озброєної агресії» з боку російської федерації. Пріоритетом для досягнення цієї мети є, у свою чергу, реформування Збройних сил України – відповідно до доктрин НАТО і з упором на перехід на натовські стандарти та забезпечення «максимальної» оперативної взаємосумісності. Один із напрямків – «створення ефективного механізму реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці» – вимагає додаткового прояснення (оскільки такий механізм вже існує: у рамках «Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору» від 9 липня 1997 р. Україні надано право позачергового скликання Комісії НАТО-Україна у разі загрози незалежності і територіальної цілісності країни (Ст. 14)) [1; 3].

Одночасно особливий акцент у Стратегії зроблено на реформування та розвиток розвідувальних, контррозвідувальних та правоохоронних органів, включаючи «приведення систем військової розвідки та військової

контррозвідки відповідно до стандартів НАТО», «сприяння швидкому та ефективному обміну інформацією з державами-членами НАТО, ЄС на основі взаємної довіри», «зміцнення взаємодії розвідорганів України з партнерськими спецслужбами держав-членів НАТО». Показово, що Україна, прагнучи підтвердити свій партнерський ресурс як майбутнього учасника євроатлантичних інститутів (НАТО в першу чергу), фактично пропонує їм будувати відносини на основі «повноправного партнерства» (союзника де-факто) [1; 3].

Указом Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 утворено консультативно-дорадчий орган – Національну раду з питань відновлення України наслідків війни, першочерговими завданнями якої є:

- створення плану заходів щодо післявоєнного відновлення та розвитку України;
- визначення та розробка пропозицій щодо першочергових реформ;
- підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів [4].

Для ефективної роботи Національної ради та підготовки фахових пропозицій, що впливають з її завдань, при ній створюються робочі групи, зокрема, з таких питань, як: відновлення та розвиток інфраструктури, будівництво, містобудування, модернізація міст і регіонів.

До складу робочих груп можуть входити члени означеної Ради, представники підприємницької діяльності, вітчизняні та іноземні спеціалісти у відповідних галузях тощо.

Передбачається, що плани не обмежаться відновленням зруйнованих об'єктів, а передбачатимуть відновлення економіки на новій технологічній основі зі зниженим енергоспоживанням, модернізацію управлінських структур і максимальне прискорення розвитку України. Модернізація та прискорення відновлення – цікавий та актуальний підхід до якісного покращення всіх аспектів інфраструктури.

Про масштабність підходу Уряду свідчить усвідомлення ним того факту, що об'єктами модернізації мають стати такі галузі, як машинобудування, залізорудна та металургійна промисловість, хіміко-фармацевтична промисловість.

Кабінет Міністрів України презентував «дорожню карту» післявоєнного оновлення України. Основні принципи плану оновлення такі:

- повний доступ до ринків ЄС та країн «Великої сімки»;
- набуття статусу повноправного членства в ЄС;
- побудова економіки за принципами дерегуляції та лібералізації;
- налагодження логістичних шляхів у західному напрямку;
- перехід від експорту сировини до переробки в галузях, що забезпечують найбільші експортні надходження;
- розвиток вітчизняної військової промисловості: йдеться не лише про закупівлю зброї, а й про виробництво, зокрема за рахунок трансферу військових технологій;
- енергетична самодостатність, що буде досягнута за рахунок збільшення видобутку власного газу та розвитку атомної енергетики [4].

Таким чином, план післявоєнної відбудови України включатиме: покриття матеріальних втрат, завданих війною, відновлення зруйнованих інфраструктурних потужностей та структурну модернізацію економіки. До розробки плану вже долучилися міжнародні аудиторські компанії, українські аналітичні центри, парламентські комітети та міністерства. Сам план складатиметься з кількох частин, які передбачають оновлення України на новій основі з використанням усіх наявних ресурсів і можливостей [4].

У відповідь на війну в Україні, міжнародне співтовариство продемонструвало, що воно може діяти рішуче та згуртовано навіть перед обличчям енергетичної кризи, спровокованою російською федерацією, кризи, яка може підірвати безпеку Європи та світу.

Уряд України, спільно з вітчизняними економістами, офісами «Великої четвірки» та іншими провідними міжнародними консалтинговими компаніями, запропонував ключові принципи для включення до плану подальшого відновлення та розвитку України.

По-перше, Україна має отримати повний доступ до ринку країн G7 та Європейського Союзу. Таким чином, українські виробники зможуть вільно експортувати свою продукцію на ринки, що охоплюють 54 % світової економіки.

По-друге, повноцінний вступ України до Європейського Союзу – у 2024 році.

По-третє, повна дерегуляція та мінімальне втручання держави у підприємницьку діяльність. Бізнес має бути зосереджений на основних виробничих процесах, а не на відносинах з державою. Тому експерти переконані, що необхідно замінити державний патронат, нагляд, перевірки на страхування чи інші подібні механізми в тих галузях, де це можливо.

По-четверте, швидка логістика – не більше 72 годин з України до Європи.

По-п'яте, ставка на експорт продуктів переробки в галузях, де Україна вже має конкурентні переваги на світових ринках. Йдеться про харчову промисловість та металургію. Основою внутрішньої промислової політики має стати стимулювання подальшої переробки сировини, яка потім експортуватиметься.

По-шосте, сформувати потужний військово-промисловий комплекс, який стане базою для подальшого розвитку оборонних технологій [4].

Отже, вже сьогодні необхідно розуміти і окреслювати пріоритети післявоєнного відновлення нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р. URL : <https://www.president.gov.ua/docu%20ments/3922020-35037>.
2. Данилов Д. Стратегія національної безпеки України: можливі наслідки російсько-українських відносин. *Аналітичні записки*. 2015. № 12. С. 33-37.
3. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 09.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.
4. Про Національну раду з питань відновлення України від наслідків війни: указ Президента від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.

СТАРЧЕНКО Антон Миколайович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Теоретичний та практичний інтерес до дослідження проблем правового забезпечення військової безпеки, насамперед, пов'язаний із соціальними, економічними та геополітичними метаморфозами, що відбуваються у світі протягом останніх років. У сучасних реаліях Україна стикається з низкою питань, вирішення яких безпосередньо пов'язане з виявленням та аналізом джерел реальних та потенційних загроз національним інтересам. Дане питання досліджували: В. Верхогляд, І. Голосніченко, В. Горбулін, В. Горшеньов, В. Зьолка, В. Ліпкан, А. Собакарь, А. Стародубцев, В. Трофімцов, М. Тищенко, А. Фоменко, С. Шатрава, О. Юнін та інші.

Отже, розкриття проблемних та дискусійних питань правового регулювання діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану завжди було і є актуальним, особливо в умовах повномасштабної війни з російською федерацією.

Як відомо, у випадку війни, збройної агресії, Президент України може запровадити воєнний стан відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. При цьому Президент України здійснює загальне керівництво запровадженням і виконанням заходів правового режиму воєнного стану.

З приводу оголошення стану війни та запровадження правового режиму воєнного стану варто зауважити, що, на нашу думку, наявність у вітчизняному законодавстві цієї правової норми у нинішньому трактуванні (ст. 106 Конституції України, ст. 4 Закону України «Про оборону України») є достатньо суперечливою та потребує уточнення. Як показав останній історичний досвід, у випадку незаконної анексії російською федерацією Автономної Республіки Крим, збройної агресії на сході України і окупації

окремих районів Донецької та Луганської областей, повномасштабної збройної агресії з лютого 2022 року, реалізація Президентом України повноважень щодо оголошення війни, воєнного стану, потребують більш чіткого законодавчого врегулювання. Вирішення цього питання вимагає прийняття виваженого рішення під час оборонної реформи на основі ґрунтовних наукових досліджень.

Для забезпечення стратегічного керівництва Збройними силами України та іншими військовими формуваннями (силами безпеки і оборони) в особливий період та під час дії воєнного стану Президент України може створювати Ставку Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави. На виконання завдань оборонної реформи, Указом Президента України від 10 жовтня 2017 р. № 313 введено в дію рішення Ради національної безпеки й оборони України від 13 вересня 2017 р. «Про Ставку Верховного Головнокомандуючого», яким регламентується діяльність ставки Верховного Головнокомандуючого як органу стратегічного керівництва Збройними силами, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період. Із зрозумілих причин текст цього нормативно-правового акта засекречено [1, с. 61].

Необхідно звернути увагу, що під час аналізу норм Конституції України незрозуміло, чи пов'язане рішення про запровадження режиму воєнного стану із оголошенням війни іншій державі, чи ні. Відповідно до абз. 6 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про оборону України», Президент України у разі воєнного нападу або загрози військового нападу приймає рішення про оголошення стану війни, введення воєнного стану на всій території України або в окремих місцевостях. Виникає питання про послідовність прийняття рішень про оголошення війни та запровадження воєнного стану. Можливо, спочатку необхідно прийняти рішення про оголошення війни, а потім запроваджувати воєнний стан, або ж правовий режим воєнного стану може бути введено без оголошення війни. Вважаємо, що означена прогалина у праві потребує своєчасного вирішення [2, с. 21].

Норми базового Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не закріплюють підстав та умов, під час яких можливо запровадити режим воєнного стану на території України або окремих її місцевостях. Цей негативний факт свідчить про застарілість наведеного законодавства в регулюванні такого вкрай важливого питання, особливо в умовах сьогодення. Варто погодитися із даним твердженням у тому аспекті, що вказаний Закон України не містить окремої статті, яка б визначала підстави для запровадження воєнного стану. Разом із тим, виходячи із визначення «воєнного стану», закріпленого у ст. 1 Закону № 389-VIII, він запроваджується «...у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності ...». Тобто законодавство називає підстави для запровадження воєнного стану, але їх сутність не розкривається [2, с. 23; 3, с. 12].

Іншим важливим питанням є форми, види та межі громадського контролю, особливо в умовах спеціальних правових режимів у державі. Як відомо, громадський контроль є важливою формою реалізації демократії, оскільки дає можливість населенню брати участь у державному управлінні, вирішенні державних і суспільних справ, активно впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, особливо у військовий час. 15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану».

Вже 21 березня 2022 року Закон набрав чинності і передбачає внесення змін в Кримінальний кодекс України, Закон України «Про оборону України», в якому фактично і визначається поняття «бойового імунітету», а також в Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

На сьогодні в Україні основним документом, що регулює питання демократичного контролю, є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року, який фактично поглинув Закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року (втратив чинність). Але воєнний стан, який діє зараз на території України за своєю суттю є особливим правовим режимом. В зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Отже, Україна, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава повинна мати Збройні Сили України та інші військові формування, правоохоронні і розвідувальні органи із необхідним рівнем їх бойової готовності, боєздатності та компетентності, що не в останню чергу зумовлюється належним рівнем правового регулювання всього сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел:

1. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6 (2). URL : http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_2/13.pdf.
2. Васильєв С. В. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. *Техніка і наука*. 2022. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/1306>.

3. Тична Б. М., Топольницький В. В. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91-99. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41796/1/aref-tuchna-na-sait.pdf>.

5. Громадський контроль за діяльністю безпекових органів в умовах воєнного стану. *Громадський простір*. 2022. URL : <https://www.prostir.ua/?news=hromadskyj-kontrol-za-diyalnistyu-bezpekovyh-orhaniv-v-umovah-vojennoho-stanu>.

6. Шевчук О., Ментух Н. Інвестиційна підтримка державної інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану: аналіз актуальних законодавчих новацій. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1 (29). URL : <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/viewFile/1334/1380>.

7. Пономарьов С. П. Про актуальність наукових досліджень в сфері сектору безпеки України. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Х. : ХНУВС, 2015. С. 268-271.

ТИТАРЕНКО Андрій В'ячеславович,
курсант

Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,

доцент кафедри протидії кіберзлочинності
Харківського національного

університету внутрішніх справ,

кандидат технічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Управління у галузі національної безпеки є важливою функцією будь-якої держави, оскільки забезпечення національної безпеки є однією з основних відповідальностей державного органу. Управління у галузі національної безпеки зазвичай здійснюється спеціальними державними органами, які відповідають за захист державних інтересів від зовнішнього та внутрішнього втручання. Зокрема, такі органи можуть бути зосереджені в міністерствах, агентствах, службах або інших державних установах.

Загальна мета управління у галузі національної безпеки полягає у забезпеченні безпеки держави та її громадян. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити взаємодію різних державних органів, які мають свої функції у сфері безпеки.

Ключові завдання управління у галузі національної безпеки можуть включати:

- Визначення загроз національній безпеці та розробка стратегій їх протидії;
- Забезпечення взаємодії між різними державними органами для координації дій в разі загроз;

- Здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері національної безпеки;
- Розвиток та застосування сучасних технологій для забезпечення національної безпеки;
- Забезпечення кібербезпеки та захист інформації від несанкціонованого доступу;
- Розробка та впровадження планів екстреного реагування на ситуації надзвичайного стану.

Управління у галузі національної безпеки передбачає використання різноманітних методів та інструментів. Один з найважливіших інструментів є розвідка, яка забезпечує отримання необхідної інформації для прийняття рішень щодо захисту національної безпеки. Розвідка може проводитися як в мирний, так і військовий час, а також може бути розвідкою внутрішньої безпеки та розвідкою зовнішньої безпеки.

Ще одним важливим інструментом є контррозвідка, яка забезпечує захист державних та інших важливих інтересів від зовнішньої та внутрішньої шпигунської діяльності.

Це праксеологічне тлумачення повного розуміння безпеки в цілому відноситься до того, як схвалена теорія безпеки будується і використовується як джерело знань для адекватного створення майбутнього, або, радше, майбутніх станів справ, які базуються на поточному академічному досягненні в організації та управлінні, політології, міжнародних відносинах, військовому мистецтві тощо.

Для порівняння, державна безпека є наслідком ідей, включених до численних теорій, що визначають діяльність, що здійснюється з чіткою метою та точністю після попередньо когнітивно перевічених рішень. Це також кінцевий результат самого взаємозв'язку між мисленням і діями у відносно унікальній сфері забезпечення безпеки та її вторинної конструкції, активних спроб досягти майбутніх бажаних станів справ або потенційної необхідності зіткнутися з тими, які вважаються абсолютно небажаними. Це включає всю величезну специфіку діяльності держави: внутрішню, зовнішню та глобальну.

Управління у галузі національної безпеки є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає взаємодії різних державних органів та використання різноманітних методів та інструментів. Для успішного забезпечення безпеки країни необхідно визначити загрози та розробити стратегії їх протидії, контролювати дотримання законодавства, забезпечити кібербезпеку та захист інформації від несанкціонованого доступу, розвивати та застосовувати сучасні технології, розробляти плани екстреного реагування.

ТРОФИМЕНКО Євгеній Романович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У лютому 2022 року відбулася подія, що увійшла в сучасну історію України як початок повномасштабної війни росії проти України. Відтоді забезпечення оборони та територіальної цілісності держави – мета першочергового пріоритету усіх сфер державного управління. Управлінські процеси в державі повинні здійснюватися виключно з дотриманням вимог законодавства. Нормативно-правове регулювання сектору оборони, вочевидь, потребує опрацювання та уточнення. Таким чином, ситуація з зовнішнім багатовіковим ворогом української державності створила актуальність дослідження та висвітлення проблем законодавчої невизначеності.

Отже, нашою метою є позиціонування та встановлення сутності та змісту правого регулювання сектору безпеки і оборони України в сучасних умовах збройної агресії з боку російської федерації, аналізі ситуації, що склалася у законодавстві з лютого цього року, висвітленні змін нормативно-правового регулювання основ національної безпеки та правого регулювання суб'єктів сектору безпеки і оборони зокрема.

Тематика правого регулювання сектору безпеки і оборони України була досліджена у працях багатьох авторитетних вчених, а саме: Бутенка М., Дороніна В., Калашникова В., Кулак Н., Марченко М., Огаркова Н., Пилипчука В., Полякова С., Пономарьова С., Хворостянкіна А., Цвіка М. та інших. Ними здійснено аналіз визначень державної політики у науковій літературі, який свідчить про наявність широкого спектру визначень державної політики у сфері забезпечення державної безпеки, будівництва і розвитку воєнної організації держави, варіантів її розуміння, проте кожна точка зору заснована на відповідному критерії, або висвітлює певний концептуальний аспект. Також рядом цих вчених була розглянута проблематика законодавства у сфері оборони та висунуті пропозиції по вирішенню проблем практики та/або тлумачення юридичних норм.

У статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII визначено, що сектором безпеки і оборони є система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним

призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

Безумовно, що взаємодія органів виконавчої влади з органами військового командування повинна сприяти вирішенню тактичних завдань оборони держави, забезпечення національної безпеки. В системі питань забезпечення оборонної сили держави ключове місце посідає система суб'єктів забезпечення оборони держави, їх правовий статус, забезпечення, правові гарантії, розмежування функції, повноважень та низка інших питань. Наукове дослідження та визначення чіткого кола суб'єктів оборонної діяльності – завдання сьогодення [1, с. 42].

Отже, термін «суб'єкти» у праві та публічному управлінні може мати широке значення, тому доцільно зазначити, що у даному випадку маються на увазі суб'єкти правовідносин.

Коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, якими виступають суб'єкти правовідносин, у кожному окремому випадку є різним і залежить від сфери публічного управління, діяльність в якій ці суб'єкти забезпечують. Це стосується і такої сфери публічного управління, як сфера оборони держави, що має своє визначене коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення.

Як зазначає В.Й. Пашинський, особливістю суб'єктів оборони є те, що ними можуть бути лише органи, наділені відповідними повноваженнями у сфері оборони та встановлені законодавством України. За своєю сутністю, діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони охоплює не всі засоби, методи та процедури, які сприяють досягненню публічного інтересу у сфері оборони, а лише ті з них, які носять правовий характер і регулюються нормами права, передусім адміністративного права. Крім того, особливості публічного інтересу у сфері оборони обумовлюють звуження кола суб'єктів адміністративно-правового забезпечення до тих інституцій, на які законом покладено функції щодо застосування адміністративно-правових засобів, методів і процедур, пов'язаних з підготовкою до оборони, збройного захисту держави у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Варто наголосити, що при цьому, зважаючи на особливості повноважень суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони України, таке забезпечення завжди має загальний характер і стосується всіх суб'єктів правовідносин у сфері оборони держави [2, с. 149-150].

Таким чином, доцільно визнати виключно вдалим сформульовану понятійну категорію «суб'єктів забезпечення оборони». Отже, суб'єкти забезпечення оборони України – це система суб'єктів публічного управління, що за допомогою законодавчо визначених засобів і методів забезпечують, визначають та організовують реалізацію державної політики у сфері оборони [3, с. 124]. Отже, функціонування, діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки охоплює усі сфери суспільного життя, державного будівництва та спрямовується на оборону держави при необхідності її захисту від збройних посягань.

Таким чином, слід зробити висновок, що систему суб'єктів забезпечення оборони України складають суб'єкти, визначені статтею 1 Закону України «Про національну безпеку України», які за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур визначають та організують реалізацію державної політики у сфері оборони, що охоплює всі сфери суспільного життя і направлена на підготовку до оборони держави, її збройного захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко Г. А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки*. 2020. Т. 31 (70). С. 40-46.
2. Пашинський В. Й. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення оборони України: поняття та класифікація. *Право*. 2017. Вип. 47 (2). С. 148-151.
3. Корнієнко Д. М. Проблемні аспекти нормативно-правового забезпечення безпекових та оборонних спроможностей. Зб. матер. наук.-практ. семінару (м. Київ, 24 грудня 2020 р.). К. : ТОВ «ТРОПЕА», 2021. С. 121-125.

ФИЦЬКО Георгій Русланович,

курсант

Київського інституту

Національної гвардії України

КАРПЕНКО Олександр Сергійович,

курсант

Київського інституту

Національної гвардії України

ТЕНДЕНЦІЙНЕ ТА НОРМАТИВНЕ ОКРЕСЛЕННЯ КОМПОНЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ З ОГЛЯДУ НА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Беззаперечно, що побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки України з моменту розгортання повномасштабної війни з російською федерацією виявила свою слабкість. Не підготовленими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки, так і нормативно-правова основа їх діяльності.

Національну міць окремо взятої держави можна визначити тільки в контексті її відносин з іншими державами. Національна безпека у все більш зростаючій мірі виявляється в залежності від безлічі інших, ніж військових, факторів. Йдеться про економічну могутність, конкурентоспроможної економіки, якісної системі освіти, стан здоров'я суспільства, здібності і волі держави боротися проти сепаратизму, наркомафії, міжнародної злочинності та тероризму. У результаті нерідко створюється таке положення, при якому не обов'язково прагнути завоювати країну – її можна залякати, морально придушити, ввести економічні санкції, блокади тощо [1, с. 26].

У силу викладених і безлічі пов'язаних з ними факторів спостерігається тенденція до неухильного зростання значущості цієї компоненти національних інтересів, яка збігається з загальним інтересом світової спільноти. Усе більше визнання отримує стратегія колективної безпеки, де кожна держава згідно з тим, що безпека одного з них є справою всіх. При всьому тому нові загрози для міжнародної безпеки аж ніяк не скасовують старі, «традиційні» загрози небезпеки. Вони лише доповнюють ці останні, діють разом з ними. Так, загроза ядерної війни не зникла. До того ж збільшується технологічний відрив ряду провідних держав і нарощування їх можливостей щодо створення озброєнь і військової техніки нового покоління. Це створює передумови якісно нового етапу гонки озброєнь та докорінної зміни форм і способів ведення військових дій. Особливо тривожним є той факт, що постійно зростає число країн, що розвиваються, які виробляють сучасні бойові літальні апарати, балістичні ракети, новітні типи озброєнь для сухопутних військ та інші системи озброєнь. Насторожує факт придбання багатьма країнами здатності виробляти хімічну та бактеріологічну зброю на заводах, що маскуються під виробництво мирної продукції. Чималу небезпеку несе фактичне відкриття доступу до звичайних озброєнь «недержавних гравців» [2].

З початку конфлікту на Сході нашої держави та окупації Автономної Республіки Крим минуло більше восьми років, проте, саме з початком повномасштабної агресії російської федерації означені вище фактори тенденційно окреслились повною мірою. Відповідно, перегляд певних концептуальних позицій правового забезпечення сектора безпеки і оборони на даний час є позачерговим, оскільки, беззаперечно, від стану належного та ефективного правового регулювання національної безпеки залежить, в значній мірі, і існування Української держави.

Усі ці означені вище обставини об'єктивно «провокують» необхідність перегляду певних позицій щодо змістового навантаження правового регулювання сектора безпеки і оборони, зміни наукових підходів та вироблення необхідних базових норм. Беззаперечно, що детальний аналіз чинного національного «безпекового» законодавства з метою вироблення дієвих пропозицій з урахуванням потреб часу та динаміки суспільних відносин, врахування існуючих загальнотеоретичних надбань науковців-правників, і на цій основі генерація та формування пропозицій та ідей щодо удосконалення існуючих правових засад забезпечення національної безпеки, є постійною та необхідною діяльністю.

Проте, у будь-якому випадку, ми відштовхуємось від загальновизнаних, так би мовити, «аксіомних» досліджень питань правового регулювання сектору безпеки і оборони, якими у різний період займалися: С. Пономарьов, М. Гуцало, О. Безпалова, В. Верхогляд, О. Джафарова, В. Ліпкан та ін.

Як вбачається, означені вище нові виклики нашій державі є підставою для розроблення нових базових нормативних актів та програмних документів щодо розвитку складових сектору безпеки і оборони, у тому

числі, правоохоронної, організація і порядок діяльності яких визначаються Законом України «Про національну безпеку». При цьому, на наш погляд, необхідні додаткові заходи правового забезпечення інтересів держави для підтримання військової дисципліни, бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань України на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, національній безпеці та обороні, забезпечення виконання державного оборонного замовлення, захисту прав та законних інтересів військовослужбовців. Реалізація зазначеної мети повинна, як вбачається, досягатись шляхом створення нової ефективної системи управління сектором безпеки і оборони як цілісною функціональною системою, об'єднанням оперативних спроможностей суб'єктів сектору безпеки і оборони для забезпечення своєчасного і адекватного реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці та удосконалення системи планування у секторі безпеки та оборони, забезпечення раціонального використання державних ресурсів.

Стан системи, в якому знаходився сектор безпеки і оборони у 2014 році, став справжнім викликом для держави, показав її неефективність протидії збройної агресії з боку російської федерації. З часом ситуація змінилася кардинально, але не достатньо. У будь-якому випадку не ставиться під сумнів значний крок у належному нормативно-правовому забезпечення оборонної та безпекової галузі. Були прийняті нові або викладені у новій редакції закони, що визначають як загальну концепцію розвитку сектору безпеки і оборони, так і основні елементи системи забезпечення національної безпеки, функції та компетенцію суб'єктів сектору безпеки і оборони (воєнної організації держави):

- Про національну безпеку України,
- Про розвідувальні органи України,
- Про оборону,
- Про боротьбу з тероризмом,
- Про Службу безпеки України,
- Про Державну прикордонну службу України та інші.

Належним чином трансформовані акти законодавства дали підстави наповнити визначення сектору безпеки і оборони новим змістом, а саме як сукупності державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави [3, с. 29].

Відповідно до чинного законодавства, усі суб'єкти сектору безпеки і оборони наділені певними повноваженнями із забезпечення національної безпеки. Якщо ми позиціонуємо забезпечення державної безпеки як одну із головніших пріоритетів української держави, і, безумовно, найголовнішу на даний час, то весь базовий спектр відповідної діяльності щодо реалізації цього завдання припадає на сектор безпеки і оборони України, який позиціонується як єдиний самостійний елемент державного організму і являє собою чітку сукупність державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб та окремих громадян.

Таким чином, як вбачається змінені функції та, можливо, структурна побудова складових сектору безпеки і оборони повинні враховувати наступні обставини.

Події останнього часу, пов'язані з необхідністю нашої держави надавати збройну відсіч на виклики російської федерації, пов'язані із зазіханням на суверенітет і територіальну цілісність, стали потужним суспільним сигналом назрілої потреби як для більш чіткого визначення стратегічних пріоритетів і цілей подальшого розвитку України в цілому, так і реформування системи сектору безпеки і оборони держави.

Отже, як вбачається, стан і перспективи розвитку національної безпеки України в ХХІ столітті визначають дві основні групи чинників.

Перша група чинників має виключно специфічний характер для України і пов'язана, насамперед, з системними претензіями до України з боку російської федерації, яка, застосовуючи різні, у тому числі вкрай радикальні засоби тиску, намагається таким чином вирішити свої внутрішні проблеми державного будівництва або послабити їх вплив, знівелювати наслідки деструктивного шляху розвитку в цілому, послабити вплив небажаних для неї трансформаційних процесів, що зумовлені і особливостями геополітичного положення країни-агресора тощо.

Друга група – це універсальні за своєю природою виклики і загрози, які стоять перед усіма країнами сучасного світу. В епоху глобалізації вони пов'язані з такими феноменами, як природні і техногенні катастрофи, регіональні та етнічні конфлікти, міжнародний тероризм й організована злочинність, неконтрольована міграція, екологічні проблеми, поширення зброї масового знищення та інші [4; 5; 6, с. 117; 7, с. 87].

У будь-якому випадку, вирішуючи проблеми національної безпеки, система сектору оборони та безпеки має, насамперед, розраховувати на власні ресурси, але в умовах сучасної війни і зруйнованості воєнно-оборонного комплексу це вкрай ускладнено. І зрозуміло, що США і країни Європи мають свої внутрішні проблеми економічного і морально-духовного характеру, що не дає в повній мірі можливості посилити оборонний потенціал нашої держави та, відповідно, забезпечити Україну як виробничими оборонними потужностями, так і необхідним озброєнням та технікою.

Отже, діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах збройної агресії має носити сталий і комплексний характер, враховуючи, що перебіг україно-російської війни має вирішальну роль в існуванні нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2017 р.): у 2 т. К. : НАПУ, 2017. Т. 1. 476 с. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4069/Тези_конференції_24.11.2017_1_tom.206.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Визначення стратегічних цілей. URL : <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/71-2013-09-17-06-26-56/172-2010-06-16-07-19-15.html>.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К. : ТАЛКОМ, 2017. 576 с. URL : http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf.

4. Саганюк Ф. В., Наливайко А. Д. Підходи до визначення стратегічних цілей розвитку військ (сил) для формування Стратегічного оборонного бюлетеня України. Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ ім. І. Черняхівського. 2019. № 3(67).

5. Рослицька Л. Реформи у секторі безпеки та оборони. URL : https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Fin_8.Natsionalna_bezpeka_oborona_brif_16.4.19.pdf.

6. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. К. : НШМБ, 2001. 300 с.

7. Антонов В. О. Український народ як визначальний суб'єкт системи забезпечення національної безпеки. *Держава і право*. 2015. Вип. 67. С. 86-96.

ЯКОВЛЄВ Владислав Ігорович,

курсант

Харківського національного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

СВІТЛИЧНИЙ Віталій Анатолійович,

доцент кафедри протидії кіберзлочинності

Харківського національного

університету внутрішніх справ,

кандидат технічних наук, доцент

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

Нині перспективною є віртуально-інтерактивна співпраця викладача зі студентами в наслідок інформаційних комунікаційних мереж, з яких масово виділяється середовище інтернет-користувачів. У 2003 році ініціативна група ADL почала розробку стандарту дистанційного інтерактивного навчання SCORM, що припускає широке застосування інтернет-технологій [1]. Хочу звернути увагу на метод навчання, який має назву «Природний процес навчання» (Natural Learning Manner). Ця система навчання була розроблена в Великобританії, а вже зараз без перешкод нею користуються мешканці Європи. Студенти, завжди виконують практичні завдання, досягає стійких автоматизованих навичок. Теоретичні знання освоює без важких зусиль. Формування теоретичних і практичних навичок досягається в процесі систематичного вивчення матеріалів і прослуховування й повторення за диктором вправ на аудіо й відеоносіях.

Основні елементи E-learning:

- дистанційні курси (Google Forms);
- месенжери (вайбер, телеграм, фейсбук);
- веб-сторінки й сайти (всеосвіта, на урок);
- електронна пошта (gmail.com);
- форуми й блоги;
- чат і ICQ (skype, discord, zoom);

- теле- і відеоконференції (skype, discord, zoom, Cotomeeting, Ding Talk);
- віртуальні класні кімнати (classroom);
- програми створення тестів(online test pad, всеосвіта та інше [2]).

Те що ми називаємо зараз сучасним світом, сміло можна назвати новою ерою, яка має назву ІТ-технології. Це ера, коли ми не виходячи з дому можемо спілкуватися з людьми на великій відстані, навчатися чомусь новому та знаходити щось нове для себе. Дистанційне навчання ввійшло в ХХІ вік як найефективніша система підготовки і безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців.

Саме зараз усі школярі та студенти повинні мати якісне дистанційне навчання. Завдяки йому вони повинні засвоювати нові теми та вміти їх реалізувати в своєму житті. Не забуваємо про ЗНО та курсові роботи. Яким буде дистанційне навчання таким буде і результат роботи. Дистанційне навчання це на самперед можливість для кожного з нас дізнатися щось нове, а для викладачів подати нову інформацію в новій формі.

Список використаних джерел:

1. Електронне навчання. *Львівський національний університет імені Івана Франка.*
URL : <https://lnu.edu.ua/e-learning/>
2. Шмигер Г. П., Василенко Я. П. Особливості впровадження адаптивного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи:* матер. IV між нар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 30 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С.150-153.

ЯРЕМЧУК Василь Іванович,
курсант
Київського інституту
Національної гвардії України

МЕТОДОЛОГІЧНІ НАПРЯМКИ І ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО-БЕЗПЕКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ОГЛЯДУ НЕОБХІДНОСТІ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ З НОРМАТИВАМИ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

Російсько-українська повномасштабна війна стала стрес-тестом на визначення готовності сектору безпеки і оборони до дій за призначенням і висвітлив низку системних прогалин у цій сфері. Однією із проблем стала неефективність України як європейської позаблокової держави з точки зору забезпечення національної безпеки держави. За таких обставин, у ще грудні 2014 року Україна відмовилася від здійснення політики позаблоковості та прийняла активний курс на інтеграцію до євроатлантичного безпекового простору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО). І вже у липні

2017 року було внесено зміни до чинного законодавства України щодо відновлення членства в НАТО як стратегічної цілі зовнішньої та внутрішньої політики держави [1, с. 112].

Віроломний збройний напад російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року надав новий поштовх та нові правові імперативи для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору. Зокрема, Україна планує: досягти у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу; суттєво активізувати реформи у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО [2].

Для правового забезпечення відсічі збройної агресії, ефективного військового управління, починаючи з 2014 року розроблена значна кількість нормативно-правових актів. Зазнали суттєвих доповнень основоположні закони «Про оборону України» [3] та «Про Збройні Сили України» [4]. Прийнято в новій, оновленій редакції Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [5]. Не вдаючись до системного аналізу прийнятих з 2014/2022 років законів та нормативно-правових актів, слід зазначити, що всі вони були значним кроком з розвитку військового законодавства та сприяли виконанню завдань з попередження, усунення та мінімізації воєнних загроз і небезпек та, певною мірою, були адаптовані до стандартів НАТО. Проте, зазначені зміни до нормативно-правових актів носили ситуативний характер, відчувається відсутність системних підходів. Внесення у 2018 році змін до Конституції України щодо реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору обумовлюють плановий системний підхід до розвитку системи військового законодавства [6].

У зв'язку з цим, у Стратегії воєнної безпеки України визначені цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва. Сили оборони України повинні бути побудовані на національних і євроатлантичних цінностях, взаємосумісні з відповідними компетентними органами держав-членів НАТО та спроможні робити гідний внесок у проведення операцій НАТО [7].

Джерелами та теоретико-правовим підґрунтям дослідження військового законодавства України на рівні основних методологічних напрямків і загальнотеоретичних проблем праворозуміння виступили роботи українських вчених, таких як: Кравчук М., Шевченко В., Нещадим М., Карпенко М., Коропатнік І., Кривенко О., Кісель В., Пасіка С., Прохоренко М., Богуцький П., Євграфова Є., Шульгін В. та ін.

Водночас, Україна має певні здобутки на шляху наближення свого законодавства у сфері оборони до євроатлантичних принципів. Так, відокремлено посади Головнокомандувача Збройних Сил та начальника Генерального штабу Збройних Сил України, що дозволить реалізувати принципи і стандарти держав-членів НАТО в оборонній сфері та досягти

розмежування повноважень між органами військового управління у системі застосування Збройних Сил України. Видані укази Президента України, в яких визначено розподіл повноважень та завдань між Головнокомандувачем Збройних Сил України та начальником Генерального штабу Збройних Сил України. Разом з цим, залишаються законодавчо неузгоджені питання, які потребують найскорішого вирішення.

Як зазначає В. Левчук, наявність у військовому законодавстві (законодавстві у сфері оборони) низки окремих положень, які потребують узгоджень, як між собою, а також потребують їх термінологічного, змістовного та техніко-юридичного доопрацювання свідчать ряд причин, а саме:

– відповідно до вимог статті 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5], військовим командуванням надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану. Водночас, нормами статті 8 цього Закону, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення), а органи виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування лише залучаються до таких заходів, що потребує відповідних узгоджень цих норм між собою [8, с. 9];

– відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5], в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану. Разом з тим, частина третя статті 8 зазначеного Закону визначає, що запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану провадиться відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, з чого слід зробити висновок, що законодавець для запровадження цих заходів заклав обтяжливий механізм його реалізації для військового командування та військових адміністрацій, від якого в значній мірі буде залежати швидкість, а, відповідно, й ефективність реалізації прийняття ними рішень під час ведення бойових дій. До того ж, слід погодитись, що положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5] не встановлено, якими саме актами військове командування може самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати ті чи інші заходи правового режиму воєнного стану, що потребує відповідного врегулювання [8, с. 11];

– статтею 13 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [9], Верховна Рада України відповідно до пункту 9 частини першої статті 85 Конституції України схвалила рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, що приймається ним відповідно до пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України [10] для відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях і забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Водночас, норми статті 13 Закону [9] та пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України [10] не узгоджується з нормою частини першої статті 4 Закону України «Про оборону України» [3], де зазначено, що за аналогічних підстав Президент України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [11, с. 31-35].

На сьогоднішній день приведення у відповідність законодавства України у сфері оборони до євроатлантичних стандартів здійснюється переважно у площині реалізації положень зазначених вище базових нормативно-правових актів з питань реформування сил безпеки та оборони України. У свою чергу, вирішення цих завдань потребує використання широкого арсеналу сил та засобів. Отже, можемо констатувати, що узгодження законодавства України у сфері оборони з євроатлантичними нормами є необхідним і першочерговим фактором для проведення практичного реформування сил безпеки та оборони України, що створить сприятливі умови для відновлення територіальної цілісності держави, забезпечить воєнну безпеку та допоможе досягти більш безпечного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Коропатнік І. М., Шопіна І. М. Військове право: підручник. К.: Правова єдність, 2019. 648 с.
2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 392 від 14.09.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106.
4. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 108.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 108.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст. 50.
7. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України № 121 від 25.03.2021 р. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

8. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко В. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ. 2019. № 2 (66). С. 6-13.

9. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>.

10. Конституція України. Прийнята на прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

11. Левчук В. Д. Проблеми розвитку системи військового законодавства та його адаптації до стандартів організації північноатлантичного договору (НАТО). URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/rozvitok_zakonodavstva_ukrayini_u_sferi_oboroni_maket.pdf.

Для нотаток

Навчальне видання

НАУКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУКИ, ПРОБЛЕМИ,
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених
3 травня 2023 року*

Редактори, оригінал-макет – *Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга*

Гарнітура – Times New Roman. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний, цифровий.
Ум.-друк. арк. 16,3. Обл.-вид. арк. 17,5.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rrv_vonr@dduvs.in.ua